

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 01 05 07 007 8

571

اصول فقہ اسلامی

1040 Seyyid, Mehmed
[مؤلفی]

از میر مبعوثی و دارالفنون حقوق شعبہ سی معلم محترمی

Usūl-i [سیدبک]

fikh dersleri

معلم مشارالیهک و خصتیلہ طرفزدن طبع ایتدیرلمشدر

« صاحبلی »

حقوق اوچنجی سنہ طلبہ سندن

احمد طلعت حاجی محمدطاهر

مطبعہ حقوقیہ

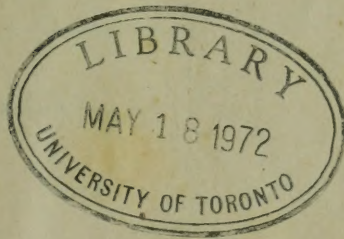
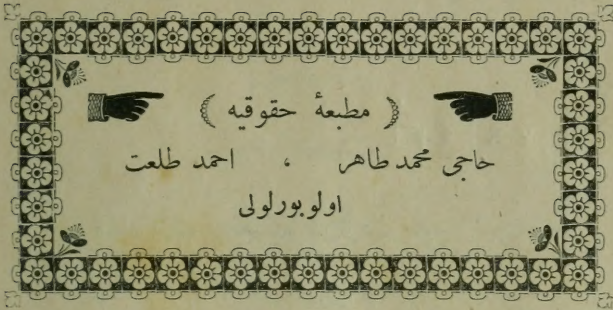
استانبول

ابوالسعود جادہ سنده نومرو ۴۶

۱۳۲۸

K

S5226 U8.

علم اصول فقه ، احكام شرعيه فرعيه ني ادله تفصيليه سندن
استنباطه كند يري بله توصل اولنان قاعده لري بيديرن علمدر .
موضوعي ، ادله و احكام شرعيه در . غايي دخي ،
احكام شرعيه ني معرفت و موجبنجه عمل ايله سعادت دنيويه
واخروييه به نائلتدر .

— ايضاح —

[اصول فقه] اوقويه جعمر علمك اسميدر . لفظ اعتباريله
(اصول) ايله (فقه) لفظلرندن مركب بر تركيب اضافيدر . اصول
(فقه) تعيري لفظ و اضافت اعتباريله مركب ايسه ده بو علمك علمي و اسمي
اولمق اعتباريله ده مفرددر . نته كيم بوكا برده (علم) لفظي علاوه
اولنهرق (علم اصول فقه) دينور . و بونكاه علميته اشارت اولنور .
علملر ، ايكي نوعدر . بري علم مرتجل ، ديكرى علم منقولدر .
علي ، بكر ، عثمان كبي علملر علم مرتجلدر . عبدالله ، عبدالرحمن كبي
اسملا ايسه علم منقولدر . مركب اضافيدن علميته نقل اولمشدر .
بونلرك معنای اضافيسى اللهمك قولى ، رحمتك قولى ديمك ايسه ده علميته
نقلنده بو معنى مقصود دكلدر . مسانك شخصى ، ذاتى مقصوددر .
اصول فقه ، تعيري بو علمك اسمي اولمقه برابر لقبدر . مدح و يا ذمى

مشعر اولان اسملره لقب دینور. (اصول فقه) ده سعادت دنیویه و اخرویه یه نائلیته مدار اولان فقهک مناسی اولدینی جهتهه بالطبع مدحی مشعر در. اصول فقه تعیری ، علمیتسه نقل ایدلیوبده ترکیب اضافی حالنده بر اقلسه یدی بو علمده موضوع بحث اولان احکام و اجتهاده متعلق قواعد شامل اوله مازدی . حالبوکه بو علمده آنردن ده بحث اولنیور . بو سببه منیدرکه (اصول فقه) تعیری مرکب اضافی حالندن علمیتسه نقل اولمشدر .

شوقدر وار که علماء اصول ، ترکیب اضافی حالنی ده نظر اعتباره آلهرق (اصول فقه) ی هم مرکب اضافی اولق اعتباریله ، همده علمیت اعتباریله تعریف و ایضاح ایشلدر در . بالاده ، متنده کی تعریف علمیت اعتباریله در . اصول فقه مرکب اضافی اولق اعتباریله تعریف ایدلک ایچون اولامضافی ، صکره مضاف الیهی تعریف و ایضاح ایتک اقتضایدر . بونلرک تعریفندن اول اضافتک نه دیمک اولدینی بیلمسی لازم کلیر . اضافت بر شیئک دیکرینه انتساب و اختصاصی دیمکدر . مثلاً لسانمزده بر ترکیب اضافی اولهرق [فلانک کتابی] دیدیکمزده کتابک اوفلانه اختصاصی آ کلاشیلور . ایشته اصول فقه تعیری ده اضافت اعتباریله فقهک اصلری دیمکدرکه اصولک فقهه انتساب و اختصاصی کوسترر بر ترکیب اضافیدر . بو تعیرده مرکیت ، علمیتدن مقدم اولدینی جهتهه اول امرده تعریف اضافی بی بیان ایدوب بعده بالاده محرر اولان تعریف علمینک قیودینی تدقیق و ایضاح ایدلم :

اصول ، اصلک جمعیدر . (اصل) دلیل ، راجح و قاعده کلیه معنلرینه ودها سائر معنلره کلیرسهده بوراده اصلدن مقصد کنیدی اوزرینه غیریسی مبتنی اولان شی دیمکدر . ابتاده ؛ ابتاء حمی ایله

ابتناء عقلی‌یه شاملدر . ابتناء حسی ، بنانك تمل ، سقفك دیوار اوزرینه
 ابتناسیدر . ابتناء عقلی‌ده مدلولك دلیله ، معلولك علتیه ابتناسیدر .
 دیمك كه فقهه اصوله ابتنا ایدیور . (اصول) منبى علیه ومستندالیه
 (فقهه) ده منبى ومستند اولیور . (اصل) لفظی* راجح وقاعده
 مغالزیه نقل اولمش ایسه‌ده بوراده دلیل مغاسنه نقله حاجت یوقدر .
 چونكه اصلك تعریفده‌کی ابتنایی ابتناء حسی ایله ابتناء عقلی‌یه
 تشمیل ایدنجه آرتق نقله احتیاج قالماز . زیرا معقولاتك ابتناسی عقلی
 اولدیفندن فقهك ده اصله ابتناسی ابتنای عقلیدر . وبناء علیه اصلك
 تعریفده‌کی ابتناء داخلدر . شوحالده اصول فقهه دیمك فقهك مبتنی
 اولدینی شیلر دیمكدر كه اونلرده ادله‌دن عبارتدر .

فقهك تعریفنه كانجه : فقهه ، لغتده آ کلامق دیمكدر . فقط ساده‌جه
 عامیانه آ کلامق دكل ، بلکه رویت و فطانت ، اتقان ، اذعان ایله
 آ کلامق دیمكدر كه برشيثك بتون اینجه لکرینه ، غوامضنه واقف اولمق
 دیمك اولور . بو ، فقهك معنای لغویسیدر . معنای اصطلاحیسی ایکی
 درلو تعریف ایدلمشدر . بری ائمه حنفیه‌نك ، دیکری ائمه شافعیه‌نك
 تعریفدر .

ائمه حنفیه‌نك تعریفنه کوره (فقهه) ، نفس انسانینك من جهة العمل
 لهنده وعلینده بولنان شیلری بيلمسیدر . عربیسی [معرفة النفس مالها
 وماعلمها عملاً] در . یعنی انسانك عمل جهتیله منتفع ویا متضرر اولدینی
 هرشيثك حکم شرعیسنی علی وجه الاذعان ادراك و تصدیق ایلسیدر .
 ائمه شافعیه‌نك تعریفنه کوره (فقهه) ، احکام شرعیه عملیه‌نی ادله
 تفصیلیه‌سندن بيلمكدر . بوايكي تعريفك هر ايکسی‌ده نتیجه اعتباریله بردر .
 نفس انسانینك لهنده وعلینده اولان شیلردن مقصد احکام شرعیه‌در .

تعریف کرده کی بیلمکن مقصوده ملکه حاصل ایدرک بیلمکدر . ملکه دیه برشی مکرراً تدقیق وامعان وادرا کدن حاصل اولان کیفیت راسخه دینور .

دیمک اولیور که فقه ، انسانک لهنده وعلپنده اولان شیرلی یعنی احکام شرعیه یی کراراً ادله تفصیلیه سنی تدقیق وتبع نتیجه سی اوله رق حاصل اولان ملکه ایله بیلمسیدر . کرچه برانسان لهنده وعلپنده اولان شیرلک جمله سنی ، احکام شرعیه نک کافه سنی بیه مز ، بو عادتا تمتع کیدر . فقط بو امتناع ، آنک بروجه مشروح ملکه حاصل ایتسنه ، او یولده بر قوه استنباطیه به مالک اولسنه مانع دکلدرد . ایشته (فقیه) دیه بویه ملکه راسخه به ، قوه استنباطیه به مالک اولان علمایه دینور که « مجتهد » دیمکدر . بویه ادله دن استنباط احکام ملکه سنه مالک اولیان ذواته (فقیه) دینه مز . بو کبی ذواته یعنی مسائل فقهیه یی ساده جه حفظ ایتمش اولان ذواته - ولو که یوز بیکلرجه مسائل فقهیه یی حفظ ایتمش اولسون - مقلد دینور .

فقیه و مجتهد اولمده حفظ مسائل دکل ، استنباط احکام خصوصده ملکه راسخه به مالک اولمق لازمدر . بویه برملکه به ، قدرت استنباطیه به مالک اولان برکیمسه نک بتون مسائلی بیلمی شرط دکلدرد . چونکه بوملکه بعض مسائلی بیلمه مکه منافی دکلدرد .

نته کیم - فقیه و حتی مجتهد مطلق اولدیغنده هیچ برکیمسه نک شبهه سی اولیان - « امام مالک » حضرتلری کندیسنه سؤال ایدیلان قرق مسئله دن یالکز دردینه جواب ویرمش ، اوتوز آلتیسی حقنده [لادری] بیلمیورم دیمشدر .

ملکه معناسنه اولان بیلمک قیدیه حضرت رسالتپناه افندمزک علمی

خارج قالمشدر . زیرا جناب رسالت مآب افندمزك بيلمسی ادله‌ی
وقواعدی مرهً بعد اخری تدقیق وادراك ایدرک ملكه کسب ایتکه
دکدر ، بلکه وحی والهام صورتیله‌در . مقلدرکده علمی بوتعریفدن
خارجدر . چونکه اونلرک علمی مجتهدین حضراتنه تقلید صورتیله‌در .
ملكه و ادله شرعیهدن استدلال طریقیه دکدر . آنک ایچون مقلدینک
دلیلی اقوال مجتهدیندر دینور . زمانزده علم فقه ایه توغل وکسب
اختصاص ایدن علمایه (فقیه) اطلاق اولنمی اصولیونه کوره مجازدر
حقیقت دکدر .

تعریفده کی (من جهة العمل) قیدیه‌ده علم کلام ایه علم اخلاق
تعریفدن خارج قالیر . « امام اعظم » حضرتلری فقهی [معرفة النفس مالها
وماعلیها] دیه تعریف ایتمش و (عملاً) قیدینی ذکر ایتمه مشدر . چونکه
مشار ایه حضرتلری عندده علم کلام ایه علم اخلاق ، علم فقهک
دائرة شمولی داخنده‌در . نته‌کیم علم کلامه دأر قلمه آلمش اولدقلری
رساله‌ی (فقه اکبر) تسمیه ایتشلردر . فقط مؤخرأ علم کلام ایه علم
اخلاق پک زیاده توسع وتکمل ایتمش وبناء علیه باشلی باشنه برر علم
مستقل حالی کسب ایتمش اولدقلرندن متأخرین علما آنلری علم فقهدن
تفریق ایتشلر و فقهک تعریفدن اخراج ایچون حضرت امامک ذکر
اولنان تعریفنه (عملاً) قیدینی علاوه ایتشلردر .

فقهک بوصورتله تعریفی ، اصولیونه و متقدمین فقهایه کورده‌در .
آنلرک عندده ملكة استدلال وقوة استنباطه مالک اولنایان علمایه - مجرد
برجوق مسائل فقهیه‌ی ذهنده حفظ وجمع ایتسندن دولایی - « فقیه »
اطلاق اولنماز ؛ اطلاق تقدیرنده مجازأ اطلاق ایدلمش اولور . لکن
بواطلاق پک زیاده زبانزد اولدیغندن وزمانک (فقیه) تشدیر مکده‌کی اسکی

ساحتی قلمدیغندن متأخرین فقهایه کوره اشبو اطلاق ، حقیقت عرفیه حالی اکتساب ایلمشدر . بونلر فقهی ، مسائل شرعیة فرعیة حفظ ایتمکدر ، دیه تعریف ایدیورلر . نته کیم مجله احکام عدلیه نیک برنجی ماده سنده [علم فقه ، مسائل شرعیة عملیه بیلمکدر .] دیه تعریف اولمشدر . شو تعریفه کوره مسائل شرعیة حفظ ایدن ذواته (فقیه) اطلاق اولنور . تعریفده کی (مسائل) کلمه سی جمع اولوب لسان عربیده اقل جمع اوچ اولدیغندن اوچ مسئله شرعیة بیله مش اولان اشخاص دخی فقها عدایینه داخل اولمق اقتضا ایدر . نته کیم بو جهت کتب فقهیه ده تصریح اولمشدر . ایشته بوسبیه میندرکه برکیمسه (فلان مملکتده کی فقهایه شو قدر غروش وصیت ایتم) دیسه بو وصیت انفاذ اولنور . و او مملکتده موجود اولان علمانک جمله سی بو وصیته داخل اولور .

بورا یه قدر اولان ایضاحات ، [اصول فقه] تعیرینک مرکب

اضافی اولمق اعتباریله تعریفنه متدائر ایدی . شمیدیه علمیت اعتباریله اصل متنده مذکور اولان تعریفک قیودینی ایضاح ایدلم :

تعریفده کی [احکام] لفظی حکمک جمعیدر . حکمک متعدد معناسی

وارددر . حکم اصل لغتده امر ایتمک ، منع ایتمک معناسنده . اصطلاح فقهاده (قضا) معناسنه کلمیکی کبی بر عقد اوزرینه ترتب ایدن اثر معناسنده کلیر . مثلاً (بیعک حکمی ملکیتدر .) مسئله فقهیه سنده کی حکم بو معنایه درکه (عقد بیع اوزرینه ترتب ایدن اثر ملکیتدر .) دیمک اولور . لسان عرفده ایسه بر شیی دیگرینه ایجاباً و یاسلباً نسبت واسناد ایتمک دیمکدر . منطقیون بو نسبتیه ، بو اسناده نسبت خبریه دیرلر و بو نسبت خبریه نی

على وجه الاذعان ادراك اينگونه حكم و تصديق ديرلر كه آنلك عندده
حكم ايله تصديق برشیدن عبارتدر و تصور مقابليدر .

بوراده (حكم) دن مقصد ايسه اصوليون عندده مصطلح اولان
حكمدر كه افعال مكلفينه متعلق خطاب شارع ايله ثابت اولان اثر
معناسه در . [ما ثبت بخطاب الشارع المتعلق بافعال العباد] عبادات
ومعاملاتده فرض : وجوب : ندب : اباحه : حرمت : كراهت : انعقاد :
بطلان : صحت : فساد : نفاذ : لزوم : عدم لزوم كجي . بونلره حكم
تكليفى دينور . ركڤيت : عليت : سببيت : شرطيت كجي احكامهده حكم
وضعى دينور .

[شرعيه] قيديله احكام عقليه و حسيه تعريفندن خارج قالير .
مثلا (عالم حادثدر) جملهسى بر حكى متضمن ايسهده بو حكم : حكم
شرعى دكدر : احكام عقليه دندر . كذلك (آتش محرقددر) كلامك
محتوى اولديغى حكمده حسه مستند بر حكمدر . علوم شرعيه نك غيرى
ديكر علوم و فنونه متعلق بالجملة احكام فينه واصطلاحيه دخى بو قيد ايله
خارج قالمشدر .

[فرعيه] قيديلهده علم كلام : علم اخلاق : علم قرائت كجي ديكر علوم
شرعيه يه منسوب اولان احكام خارج قالير .

[ادله] دليلك جمعيدر . دليل ، كنديسنه نظر صحيح ايله نظر

اولندوقده بر مطلوب خبرى يه ايصال ايلين شى ديمكدر . [ما يمكن التوصل

صل بصحيح النظر فيه الى مطلوب خبرى] .

بوراده نظر دین مقصد ، فکر و تفکر در که بر مجهولی تحصیل ایچون امور معلومه بی ترتیب ایتک دیمکدر . بیلنمی مطلوب اولان او مجهوله ده . [مطلوب خبری] دینور . بوتعیرلر علم منطق اصطلاحاتسنددر .

شوتعریف ایله معرف اولان دلیل ، ایکی قسمدر . بری مرکب دیکری مفرددر .

دلیل مرکب ؛ صغری ، کبری نامی ویریلان ایکی مقدمه دن ترکب ایدن قیاس منطقیدر .

مثلا (عالم حادثدر) . مطلوب خبریسنی اثبات ایچون عالم متغیردر . وهر متغیر حادثدر . قیاسنی ترتیب ایدرز . بوبر دلیلدر که ایکی مقدمه معلومه دن ترکب ایتشددر . ایشته بودلیل نظر صحیح و فکر تام ایله تدقیق ایتدیکمزده بزى (عالم حادثدر) مطلوب خبریسنه ایصال ایدر که قیاسک نتیجه سیدر .

دلیل مفرد ایسه بویله ایکی مقدمه دن ترکب ایتمز . او برشی در که آنک صفات واحوالنه امعان نظر اولندقدده آنکه باشقه برشیته یعنی مطلوب خبری به توصل اولنور .

مثلا شوکائات ، صانع عالم اولان جناب حقک وجودینه دلیلدر . زیرا حیرت رس عقول اولان شو بدایع مکوناتی امعان ایله تدقیق ایتدیکمزده جناب حقک وجودینه قائل اولورز . بومثالده او ایله ایکی مقدمه دن ترکب ایتش بر قیاس یوقدر . برشی واردر که اوده عالمدن ؛ کائاتدن عبارتدر . ایشته بو وامثالی دلیلاره دلیل مفرد دینور .

تعریفده کی دلیلدن مقصود اولانده بودر . یعنی مفرد اولان دلیلدر . چونکه اصول فقهده موضوع بحث اولان ادله شرعیه ؛ کتاب ، سنت ؛

اجماع ایله قیاس فقهاون عبارتدر که جمله سی ده مفرددر . زیرا ایلروده بیان اولنه جنی اوزره مثلا کتاب ، معنایه دال اولان نظم جلیدن عبارتدر که برکله وحتى حروف معانیدن بر حرف دخی اوله بیلیر . قیاس فقهاوه مفرددر ، قیاس منطقی کی مرکب دکلدر .

[تفصیلیه سندن] ادله تفصیلیه دن مقصد ، ادله معینه و مشخصه

دیمکدر . یعنی احکام شرعیه نك هربری کندیسنه مخصوص اولان معین و مشخص بر دلیلدن استنباط اولنه جقدر .

مثلا صلاتک وجوبی «اقیموا الصلاة» امر مخصوص و معیندن استنباط اولدینی کی زکاتک ، صومک ، حجک و سائر واجبات شرعیه نك جمله سنک وجوبلری دخی کندیلرینه مخصوص و معین اوامر الیه دن استنباط اولنیور .

[قاعده] جزئیاتی اوزرینه منطبق اولان بر قضیه کلیه در که

آنکه اوجزئیاتک احکامی استخراج اولنور .

شو تعریفدن آکلایورز که علم اصول فقه ، بزه بر طاقم قاعده لر بیلدیره جک ، بزه حین حاجتده بر مسئله حقنده آکلامق ایسته دیکمز حکم شرعی بی اوقاعده لر واسطه سیله دلیلندن استخراج ایده بیله جکز . بوجهت برقات دها تنور ایتمک ایچون بر مثال ایله توضیح ایدم :

مثلا بن ، نمازک شرعاً واجب اولوب اولدینی آکلامق ایسته یورم ، بونم ایچون بر مطلوب خبریدر . ادله شرعیه دن کتابه یعنی قرآن کریمه مراجعت ایتدم ، (اقیموا الصلاة) امر جلیلی کوردم . اصول فقه قاعده لر آرسنده امرک وجوب افاده ایتدیکنی و بناءً علیه مأمور شارعک واجب اولدینی اوکردم . شو حالده بن آکلامق ایسته دیکم

نمازك وجوبی مسئله‌نی بو قاعدهٔ اصولیه وساطتیه وبر قیاس منطقی ترتیبیه ذكر اولنان دلیل شرعیدن یعنی « اقموا . . . » امر جلیندن استنباط واستنتاج ایلم و دیرم که :

دعوی — نماز واجبدر .

صغری — چونکه نماز ، « اقموا الصلاة » نص جلیلیه مأمور شارعدر .

کبری — وهر مأمور شارع واجبدر .

نتیجه — احوالده نمازده واجبدر .

ایشته تعریفده کی [کندیلریله توصل اولنان] سوزندن مقصد بوصورتله اولان استدلالدر که بوکا طریق توصل دینور . ایشه بورایه قدر اولان تحلیلات و توضیحات ایله اصول فقهک کرک اضافت و کرک علمیت اعتباریله تعریفنی مع زیادهٔ ایضاح ایلدک : آرتق بوندن فضله سی ده ایراث کلال ایلم . شمیدده اصول فقهک موضوعنه دائر اولان مسئله نی تحلیل ایدهلم :

[اصول فقهك موضوعی ، ادله واحكام شرعیه در .]

معلومدر كه بر علمك دیگر علمردن تمیزی موضوعی اعتباریله در . هر علمك كندینه مخصوص بر موضوعی اولدینی کبی اصول فقهك موضوعی ده ادله واحكام شرعیه در . اصول فقهك موضوعنده علماء اصول اختلاف ایشلردر . بعضلری اصول فقهك موضوعی ، یالکز ادله در ، بعضلری یالکز احكامدر ، بعضلری ده ادله واجتهاد و ترجیحدر دیشلر . صدر الشریعه وملا خسرو کبی بر چوق مدققین اصولینده ادله واحكامك هر ایکسنگده اصول فقهك موضوعی اولدیغنه قائل اولشلردر . بوفکر ، موضوعك ماهیت وتعریفنه ده موافق اولدینی جهته بزده بوفکری ترجیح ایلدك .

بر علمك موضوعی ، او علمده كندیسنگ احوال واعراض ذاتیه . سندن بحث اولنان شیدر . یعنی بر علمده هانکی شیك احوالندن بحث اولنیورسه او علمك موضوعی ایشه اوشیدر . اصول فقهدهده ادله ایله احكامك احوال واعراضندن بحث اولدینی جهته ادله ایله احكام بوعلمك موضوعنی تشکیل ایش اولیور . و برده بر علمده كندی موضوعك ذاتندن ، ماهیت وحقیقتندن بحث اولنماز ، بوجهت او علمده مسلم الثبوت عد اولنور . اوندن بشقه بر علمده بحث اولنور . اصول فقهده ادله اربعه نك الك بیوکی اولان قرآن کریمك ذاتندن ، ماهیتندن بحث اولنماز ، مثلا قرآن کتاب سماویمدر ، حقایق آموز امم افدمنر حضرتلرینك بر معجزه باهره سیمیدر ؛ کبی مباحت اصول فقهك دائرة بحی خارجنده در . بونلر اصول فقهده مسلم الثبوت عد اولنور . قرآنك ذاته ، ماهیته عأد بوکبی مباحتك یری علم کلامدر .

بوندن اوراده بحث اولنور . اصول فقهده ایسه قرآنک اثبات احکامه راجع اولان اعراضدن ، مثلاً عامیدر ، خاصیدر ، حقیقتیدر ، مجازیدر ؛ کبی احکام شرعییه بی اثباته مدار اولان احوالندن بحث اولنور .

[موضوع] تعیرینک اصطلاحات منطقیه دن اولق اوزره ایکنجی بر معناسی ده واردر . بوهرنه قدر صددن خارج ایسه ده بونکه اولکی معنی بینده التباس بولندیغندن تشویش اذهانی موجب اوله بیلیر . بو محذوری دفع ایچون موضوعک بو ایکنجی معناسی ده مجمللاً بیان ایتمک ایسترم .

علم منطقه صدقه ، کذبه احتمالی اولان سوزده قضیه دینور . وبوقضیه ننگ جزء اولنه موضوع ، جزء ثانیه ده محمول اطلاق اولنور . مثلاً (فضیلت علمیه ، بر ثروت مغویه در) سوزی بر قضیه در . بونک جزء اولی اولان « فضیلت علمیه » تعیری موضوع ، جزء ثانیه اولان « ثروت مغویه » ترکیبی ده محمولدر . « در » ادانی ایسه ادات رابضه در . « موضوع بحث » ، « موضوع مسئله » کبی محاوراتده مستعمل اولان تعیرات آرهنده کچن موضوع کله سی هپ بومعنایه در . بونکه یوقزیده تعریف ایدیلمن « موضوعی » بر برینه قریشدر ماملیدر . یوقزیده بر علمک موضوعنی تعریف ایدرکن « اعراض ذاتیه سندن بحث اولنان » دیمشدک . [اعراض] عرضک جمعیدر . عرض لغتده بر شیئه لاحق و عارض اولان حال و صفت دیمکدر . اصطلاحده ایسه بر شیئت ماهیتدن خارج و فقط آکا محمول اولان شیئه عرض دینور . مثلاً انسانه نسبتیه ضا حکیت بر عرضدر ، چونکه انسان ماهیتدن

خارجدر . بونکه برابر دائماً انسانه محمول اولور . بونک ایچوندرکه بر قضیهده انسانی موضوع ، ضاحک لفظی محمول یاهرق « انسان ، ضاحکدر » دنیلیریسه بوقضیه طوغری وواقعه مطابق اولور . « ذاتیه » قیدی . اعراض غریبهدن احتراز ایچوندر . زیرا هیچ برعلمده اعراض غریبهدن بحث اولنماز . اعراض ذاتیه ، برشئک ذاتیاتندن نشأت ایدن اعراضدر . اعراض غریبه ایسه برشئک ذاتیاتندن نشأت ایتیموب باشقه اسبابدن ناشی اول شیئه عارض اولان اعراضدر .

اصول فقهه دائر قلمه آنان شرحلرده اشبو اعراض ذاتیه وغریبهیه دائر برطاقم تمثیلات ایله اوزون اوزادییه ایضاحات ویرمش ایسهده بونلر هپ اعتبارات نظریهدن عبارت اولوب تطبیقاتده جدی بر فائده عملیهسی یوقدر . آنکچون بوراده آنلرک ذکر واتیانندن صرف نظر اولنمشدر .

[بحث] لفظنه کنجه : بحث لغتده تفتیش وتفحص معاسنهدر

اصطلاحده ایسه برشیئ دیکرینه حمل واثبات دیمکدر . بوراده بومعنا اصطلاحیسی مقصوددرکه اعراض ذاتیهیی موضوع علم اوزرینه حمل ایتک دیمک اولور . ایشته بوندن آ کلاشیلیرکه برعلمک مسائلمندن هر برنده اوعلمک موضوعی : اومسئلهنکده موضوعی اولور ، اعراض ذاتیهده محمول اولور . نتهکیم اصول فقهه مسائلمنده دلیل شرعی موضوع . آنک اعراض ذاتیهسندن بریده محمول اولور . مثلاً « کتاب حکم شرعییی مثبتدر . » مسئله اصولیهسنده موضوع علم اولان (کتاب) شو قضیهنک موضوعی . (مثبت) ده کتابک عرض ذاتیسی وقضیهنک محمولیدر . کباتک « امر وجوب افاده ایدر . » جملهسی ده برمسئله اصولیهدر . موضوعی دلیل شرعینک برنوعی اولان امر . محمولیده اعراض ذاتیهدن

اولان (افاده ایدر) سوزیدر . ایشته مسائل وقواعد عامیه‌نک ترتیب علمیه بی بوضورتله اولور . بعضاً مسئله‌نک ظاهرالفاظنه نظراً بوترتیبک تبدل ایش اولدینی ظن اولنورسهده بو حال ؛ اصطلاحات علمیه‌نک محو واثباتدن متولد برتبدل ظاهریدر ؛ تبدل حقیقی دکدر .

مثلاً « خاص ؛ حکم قطعی بی ایجاب ایدر » مسئله‌اصولیه‌سنده ظاهره نظراً دلیلک اعراض ذاتیه‌سندن اولان « خاص » موضوع مسئله واقع اولمش ظن اولنور . حقیقت حالده ایسه اوله دکدر . چونکه بومسئله‌نک موضوعی ادله اربعه‌دن بری اولان نظمدر . یعنی قرآن ویاخود سنتدر .

زیرا (خاص) دیمک « نظم خاص » یاخو « دلیل خاص » دیمکدر .

اختصار ایچون موصوف خذف و تقدیر اولمش ؛ صفت اولان لفظ خاص آنک مقامنه اقامه ایدلمشدر .

[اصول فقهك غایتی ، احكام شرعیہ فی معرفت و موجنبجہ
عمل ایله سعادت دنیویہ و اخرویہ بہ نائلہ تدر .]
غایت ، فائدہ دیمکدر . بر فعل اوزرینه ترتب ایدن حکمت و مصلحت
درت درلو تسمیه اولنور غایت ، فائدہ ، غرض ، علت غائیہ ، بودرت شی
حد ذاتندہ متحد اولدینی حالده بالاعتبار مختلفدرلر .

شویله که : بر فعل اوزرینه ترتب ایدن حکمت و مصلحت : اوفعلک
نهایتندہ واقع اولمق اعتباریله غایت ، فعلک نتیجه و ثمره سی اولمق اعتباریله
فائدہ ، فاعل ایچون اوفعلدن مطلوب بولمق اعتباریله غرض ، فاعلی اوفعل
اوزرینه اقدامه باعث و سائق اولمق اعتباریله ده علت غائیہ تسمیه اولنور .
ایشته شو ایضاحدن آ کلاشلدینی اوزرد بونلر ذاتاً متحد ، اعتباراً
مختلف درلر .

— متن —

ادله شرعیہ ، درتدر : کتاب ، سنت ، اجماع و قیاس فقہادر .
بونلر دن باشقه شرایع سالفه ، تحری ، عرف و تعامل ، استصحاب ،
اخذبالاحتیاط ، مذهب صحابی و مذهب کبار التابعین ، استیحسان ،
و عموم بلوی کبی فقہا عنندنده مابه الاحتجاج اولان بر طاقم
دلدار ده او ارسده بونلر باشلی باشنه مستقل بر ردلیل اولیوب
هربری ذکر اولنان ادله اربعه دن برینه راجعدر .

— ایضاح —

ادله شرعیة ك بوجه مشروح درده انحصارینك وجه ضبطی شو
 صورته در : دلیل یا وحی اولور یا خود وحیک غیرى اولور . دلیل وحی
 اولورسه یا متلو و منزله : یا خود دکلدر . وحی : متلو و منزل اولدیغی
 تقدیرده « کتاب » در . وحی : متلو و منزل اولدیغی صورتده (سنت)
 در . دلیل اکر وحیک غیرى اولور ایسه یا برعصمرده کی هر مجتهدك قولى
 اولور و یا خود اولماز . اکر برعصمرده موجود اولان هر مجتهدك قولى
 اولورسه اولدیل « اجماع » در . یوق اکر هر مجتهدك قولى اولمازسه اوکده
 « قیاس » دینور . علما ادله نك درده انحصارینى بو وجهله ضبط ایلمشله ده
 اشبو انحصار ، عقلی اولیوب استقرأیدر .

بو ادله اربعه دن اوچ اولکیلری یعنی کتاب ، سنت و اجماع هر نه قدر
 رتبه و قوه متفاوت ایسه درده اوچیده من کل الوجود اصل و ادله مثبته در لر
 یعنی بونلرک هر برى مستقلاً احکام شرعیه یی مثبتدر . اما در دنجیلری
 اولان قیاس : حکم کندیسنه مبتی اولمی اعتباریله من وجه اصل
 و دلیل ایسه ده کندیسی ده کتاب ، سنت و یا اجماع دن مأخوذ اولان
 عاتمه مستد اولمق اعتباریله من وجه اصل دکلدر . بونک ایچوندرکه
 قیاس ایله ثابت اولان حکم : حقیقته ادله ثلاثه مذکورده دن برینه
 مستدر . ینه بونک ایچوندرکه قیاس . دلیل مظهردر : مثبت
 دکلدر . یعنی قیاس : ادله ثلاثه دن بریله مقیس علمیده ثابت اولان
 حکمی . ینه اولدیلدن مستنبط اولان علت مشترک یه استناداً مقیاسده ده
 اظهار ایدر . یوقسه ادله ثلاثه کی کندیسنه مخصوص . یکی بر حکم
 اثبات ایده من .

[شرایع سالفه] شرایع سالفه دن مقصد ، اسلامیتدن اول

ابناء عظام حضراتنه نازل اولان ادیاندر . اکثر علمای اسلام عندنده هر هانکی بر پیغمبر ایچون ثابت اولان بر شریعت ، مؤخرأً دیگر بر دین ایله نسخ اولمدهجه آنک حکمی قیامته قدر باقیدر . مگر که نسخه بر دلیل قائم اوله . شو حالده اوله بر شریعتک حکمی قرآن کریمده و یا احادیث نبویهده نقل و حکایه اولنوبده رد وانکار اولمدهینی تقدیرده بزم ایچون آنکه عمل واجب اولور . بوصورتده او شریعت منقوله ، اثبات احکام ایچون بر دلیل شرعی اولمش اولور . لکن کتاب و یا سننده حکایه ایدمش اولدینی جهتله آنره راجع اولور . اما بوصورتله نقل و حکایه ایدمین شرایع سالفه ، ادله شرعیهدن خارجدر .

[تحری] تحری لغتده آرامق دیمک ایسهده بوراده معنای

اصطلاحی مقصوددر که طاعت مقصودهینی ادا ایچون بذل مقدرتدن عبارتدر . بو تحری ، عبادتده ، ثاب و اوانی تطهیر اتنده کندیسيله عمل واجب اولان بر حجتدر . فقط مستقل بر دلیل دکلددر ، سنه راجعدر . زیرا بر کون اصحاب کرامدن بعضیری ، قبله نك نه طرفده اولدینی کندیلرنجه مجبول اولان بر یرده نماز قیلمق ایسته مشر ، قبله نك نه طرفده اولدینی بیلمدکری ایچون کندیلرنجه تحریات لازمهده بولندقدن صکره ظن غالب حاصل ایتدکری جهتله متوجهاً اداى صلات ایلمشر . مؤخرأً کیفیتی جناب پیغمبره بیان ایتدکرنده حضرت رسالتیناه افدمنز آنلری او . صورتله تحریات لازمه ایفاسندن صکره اداى صلاة ایتدکری ایچون تحسین بیور مشلدر . بوندن باشقه بو تحری کیفیتی اجماع ایلهده ثابتدر .

[عرف و تعامل] ك و [استصحاب] ك دلیل اولمدهده ادله

اربعه دن برینه راجعدر [اخذبالاحتیاط] بوکا عمل بالا حوطده
 دینورکه احتیاطه رعایت ایتک دیمکدر؛ بوده «دع مالایربیک الی مایربیک»
 حدیث شریفنه راجعدر. «مذهب صحابی» ایله «مذهب کبار تابعین»
 دخی سننه راجعدر.

[استحسان] مذهب حنفی اصطلاحاتندندر. ائمه حنفیه پک
 چوق مسائله تسهیلاً للمصلحه اشبو استحسان ایله استدلال ایشلردر.
 استحسانک ایکی معنای واردر: بری معنای اخصی، دیگر معنای
 عمیدر. معنای اخصی، قیاس خفی دیمکدر. بومعنایه کوره استحسان،
 قیاس اقسامندن معدود اولور. شویله که، اگر قیاسک وجهی ظاهر
 ذهنه متبادر اولور ایسه اوکا «قیاس جلی» دینور. یوق اگر قیاسک
 وجهی خفی اولوب ذهنه تبادر ایتز ایسه اوکاده «قیاس خفی» اطلاق
 اولنور. قیاس جلی یه علی الاطلاق «قیاس»، قیاس خفی یه ده
 «استحسان» دینیلیر.

استحسانک معنای اعمنه کلنجه: بو، مختلف صورتده تعریف
 اولمشدر. برشینک مختلف و متعدد تعریفلرینی برر برر ذکر و آتیان
 ایتک، تطویل مقال و ایراث کلالی موجب اولورسه ده زمانمزده احتیاج
 عصره توفیقاً تنظیم قوانین خصوصنده اشبو «استحسان» ک پک بیوک
 یاردمی اوله جغندن بوباده فقهای عظام حضراتنک نقطه نظرینی ارئه
 مقصدیله ذکر اولنان تعریفلرک برقاچ دانه سنی بیان ایتک ایسترم.

بعض ائمه حنفیه استحسانی، قیاسی ترک ایتک و ناسه اوفوق اولانی
 اختیار ایشلردر دیه تعریف ایشلردر. (تَرْكُ الْقِيَاسِ وَالْاِخْتِذَا بِمَا هُوَ
 اَوْفَقُ لِلنَّاسِ) بعضری استحسان، ناسک مبتلا اولدینی احواله متعلق

احكامده طلب سهولتن عبارتدر ديمشدر . بعضدری ده بشقه صورتله تعريف ايشلدردر .

مؤسسین علم اصولدن امام شمس الأئمة السرخسی حضرت تدری «مبسوط» نام کتاب مشهورینک اونجی جلدینک (کتاب الاستحسان) عنوانی مبحثده استحسانک بالاده ذکر اولنان تعريفدری سرد و آیان ایتدکدن صکرده «شوتعرفاتک خلاصه مالمی شوندن عبارتدر : استحسان ، (تَرَكَ الْعَصْرَ لِلْبَسْرِ) یعنی قولایلق ایچون کوچلکی ترکدر . دین اسلامده اصل اولانده بودر « بیوریورلر و تنویر مدعی ضمننده (یریدالله بکم البسر ولا یرید بکم العصر) آیت جلیلهسی ایله «خیر دینکم البسر» و «یسرا ولا تعسرا قرباً ولا تفرّاً» حدیث شریفدری ایراد ایدیورلر . آیت جلیله مذکورده (جناب حق حثکرده قولایلقی مراد ایدر ، کوچلکی مراد ایتمز) مألندهدر . برنجی حدیث شریفک معناسی ، دینک ترک خیرلیسی ، ایلیکی قولایلقدر دیمکدر . ایکنجی حدیث شریفی ، رسالتپناه افندمن حضرت تدری اجله اصحاب کزیندن حضرت امام علی ایله معاذ بن جبل حضرت تدری مأموریت مخصوصه ایله یمنه کوندر دکدری ائنده آنلره خطاباً ایراد بیورمشلدردر . مالم منفی «خلقه قولایلق کوستریکز ، کوچلک و یرمیکز و آنلری اسلامته تقریب ایدیکز ، تغیر ایتمیکز» دیمکدر .

مؤلفات اصولده استحسان ، قیاس جلی به مقابل اولان دلیلدر صورتنده تعريف اولنیور . بودلیلده یا اثر یعنی نص ، یا اجماع ، یا ضرورت و یا خود قیاس خفیدر دینیلیور . بونلردن هر هانکیسی قیاس ایله تعارض ایدر سه اوترجیح اولنور ، یعنی قیاس ترک اولنهرق آنکله عمل اولنور . تنویر مقام ایچون بونلرک قیاس ایله تعارضدری برر مثال ایله ایضاح ایدم :

مثلاً علم فقهده و مجله احكام عدليه نك (۱۹۷) و (۲۰۵) نجی
 ماده لرنده بیان اولندی بی اوزره معدومك بیعی باطل اولوب صحیح دکلدر .
 بواساسه کوره (عقد سلم) ك دخی قیاساً جائز اولمامسی اقتضایدر .
 چونکه سلم ؛ پشین باره ایله ویردسیه مال المق دیمك اولدیغندن عقد
 سالمده معقود علیه اولان مبیع حین عقدده موجود دکل ؛ معدومدر .
 حالبوکه سرماییهسی اولیان اصحاب فقر و ضرورت معامله تجاریهده بولنه .
 بیلمك ایچون پشین باره یعنی سرماییه محتاج اولدقلرندن دفع احتیاج
 ایچون معاملات ناسی تیسیر مقصدیله (عقد سلم) بو بابد شرفوارد
 اولان « من اسلم منكم فلیسلم فی کیل معلوم » حدیث شریفیله استحساناً
 تجویز اولونمش و آرتق قیاس ترك ایدلمشدر . ایشته بوراده اثر قیاس
 ایله تعارض ایلمش و اثر ترجیح اولونمشدر .

اجماعه مثال : استضاعدر . چونکه استضاعده معدومی بیعدن
 عبارتدر . قیاساً جائز اولماق ایجاب ایدر . آنجق تعامل و احتیاج ناسه
 بناءً و استحساناً بالاجماع ثابت اولمش و قیاس ترك اولونمشدر .

ضرورته مثال : مجله نك (۲۰۷) نجی ماده سنده محرر اولدیغی
 اوزره متلا حق الورود اولان محصولاتك طوپدن صائسیدر . قیاس بو
 بیعك عدم جوازینی اقتضایدر . چونکه بو ؛ برنوع بیع معدومدر .
 زیرا كل وانکنار کی متلاحق الورود اولان محصولاتك طوپدن صائشده
 هنوز وجوده کلهمش اولان افرادیده داخلدر ؛ بوایسه معدومی بیع
 دیمکدر . فقط خلقك بو کی صائشله احتیاجی درکار بولدیغندن
 و معاملات ناسی فسادده نسبتدن ایسه صحته حمل ایتمك اولی اولدیغندن
 بومثللو محصولاتده موجوده تبعاً معدومك دخی برابر اوله رق طوپدن
 صائسینی ائمه حنفیهدن امام محمد حضرتلری استحساناً تجویز بیورمش
 و مجلهده بوقولی اختیار ایلمشدر .

كذلك مجله نك (۵۹۶) نجی ماده سنك برنجی فقره سنده بیان اولندیفی اوزره بر کیمسه بر مالی صاحبنك اذنی اولمقسزین بر مدت استعمال ایلمش اولسه غصب قییلندن اوله رق منافعنی اودمهك لازم کئز . چونکه آشاعیده (مأموربه) فصانده مفصلاً بیان اولنه جنی اوزره مذهب حنفیده منافع مغضوب ، مضمون دکادر . شو حانده صاحبنك اذنی اولمقسزین استعمال ایدیلان اومال ، وقفه و یا یتیمه عاقد اولسه دخی قیاساً آنک منفعتی اودمهك لازم کلیر . لکن ازمانک تبدلی ایله اخلاق عمومیه دخی تبدل ایدرک اموال اوقاف و ایتم سوء استعمال ایدلمکه باشلادیغندن بو کجی سوء استعمالآنی منع ایتمک و بناء علیه وقفی و یا یتیمی ضرردن وقایه ایتمک ضرورتی حاصل اولمشدر . ایشته بو ضرورته مبنی متأخرین فقهای حنفیه بوبابده مذهب شافعی نی اختیار ایله مل وقف و یتیمک غصباً استعمالنده ضمان منفعت یعنی اجر مثل لازم کله چکنه استحساناً قائل اولمشدر . نته کیم مجله ده بونی اختیار ایدرک ماده مذکورده نك ایکنجی فقره سی بو صورته تخریر اولومشدر .

قیاس خفییه مثال : بایع ایله مشتری ، میبعک قبضندن اول ثمنک مقدارنده اختلاف ومثلاً مشتری بیک غروشه آلم ، بایع خیر ایکی بیک غروشه صاتم دیه ادعا ایتدکلرنده هرایکسی ده اقامه پینه دن عاجز اولور ایسه تخالف لازم کلیر ، یعنی هر برینک دیگرینک دعواسی اوزرینه یمین ایتمسی اقتضا ایدر . بومسئله ده ظاهر حاله نظراً بایع ، زیاده ثمنی ادعا ومشرتی انکار ایدیور « پینه مدعی ایچون و یمین منکر اوزرینه در » قاعده کله سنه بناء در حال ذهنه تبادر ایده چکی وجهله بومسئله ده قیاس اولان یمینک مشترتییه توجه ایتمسدر . زیرا مشتری زیاده ثمنی منکر در . حالبوکه بایعه ده توجه ایدیور . بونک سبب و وجهی خفی اولوب براز انقاد نظرله تأمل اولندقدده تظاهر ایدر . شویله که : کرچه بایع ظاهرده

زیاده ثمنی ادعا ایدیور ، فقط آنی ادعا ایتمکه آنک ضمندهده میبع
 لزوم تسلیمی انکار ایلمش اولور . بو جهته بایع ، من وجه مدعی ،
 من وجه منکر اولور . منکر اولسی اعتباریله آکاده یمن توجه
 ایدیور . ایسته بو مسئلهده یمنک باعهده توجه ایدرک تحالف جاری
 اولسی قیاس خفی یعنی استحسان طریقله در که قیاس خفی ، قیاس جلییه
 ترجیح اولمش دیمکدر .

استحسانک معنای اخصی اصولیون عندنده و معنای اعمی فقها
 زنده شایعدر . الحاصل استحسان ، ادله شرعیه اربعه دن خارج
 و مستقل بشنجی بر دلیل اولیوب احکام شرعیهده آنکه استدلال ،
 ذکر اولنان ادله اربعه دن برینه راجعدر . چونکه استحسان ، قیاس
 خفی ایسه قیاسه راجعدر ، اثر ایسه کتاب و یاسنت دیمکدر ، ضرورت
 ایسه بالاده بیان اولنان آیت جلیله و احادیث نبویه ایله دینده خرج
 و مشقت اولدیغنه و یسر و تیسیره متدائر اولان دیگر نصوص قاطعهیه
 راجعدر . بونکه برابر استحسان ، شریعت اسلامیهده اصل الاصولدر .
 معاملات و مناسبات بشریهده سلم ، استصناع ، اجاره ، کفالت ، حواله
 قرض ، وصیت ، حجر ، اقاله ، رهن ، شرکت ، صلح ، وکالت ،
 مزارعه و سائره کبی بالجمله عقود و فسوخ و فقهانک احکام شرعیهده
 رخصت و تخفیف موجب اولق اوزره کوستر دکبری اعذار شرعیه ، هپ
 بو اصله متفرعدر .

کذلک مجله نك مقدمه سنده بیان اولنان « مشقت تیسیری جلب
 ایدر » ، « برایش ضیق اولدوقده متسع اولور » ، « ضرورتلر ممنوع
 اولان شیرلی مباح قیلار » ، « حاجت عمومی اولسون ، خصوصی
 اولسون ضرورت منزله سنه تنزیل اولنور » قاعده لری ایله « مواقع ضرورت
 قواعد عمومیه دن مستنادر » ، « معاملات ناسی فساده نسبتدن ایسه

مهمامكن صحته حمل ايتك اولادر » كې قواعد كليه فقهيّه، اشواستحسان اساسدن چيقارلمشدر .

[عموم بلوى] بلوى دعوى وزنندهدر ، لغةً بلا و بليه ديمكدر . لسان فقهنده (عموم بلوى) تعبيرندن مقصد ، خلتك مبتلا اولديغى احوالدىن عبارتدركه ضرورته راجعدر و استحسانك معنای اعمنده داخلدر . بو جهته عموم بلوى ايله عمل ، استحسان ايله عملدن باشقه برشى دكلدر .

بونلردن باشقه احكام شرعيه نك استنباطنه مدار اولان دهها بر طاقم اساسلر ، دليللر وار ايسه ده بونلرده باشقه دليللر اوليوب جملهسى ادله اربعه دن برينه راجع وملحقدر . بونلردن بريى واك اهميتلىسى « مصلحت » در . مصلحت ، مفسدت مقابليدر . صلاح و خير و بر ايشك خيرلى اولسنه باعث اولان كيفيت معناسنهدر . « مصلحت عامه » تعبيرى ده خير كللى ومنفعت عموميه ديمكدر . بر حكمتك ثبوتنده خلق ايچون فائده قطعيه و منفعت عموميه تحققي معلوم اولور ايسه او حكم ، « مصلحت عامه » ملاحظه و مقتضاسنه بناءً مشروع اولور . حادثات و معاملات حقوقيه ده اثبات احكام حقنده « مصلحت » اك بيوك بردليلدر . قوانينك درجه مكمليتى ، مصالح عموميه ناسه درجه موافقتيه متناسبدر . لکن هر حادثه ده مصلحتك وجودىي تقدير ايتك ده پك اوقدر قولاي برشى دكلدر .

مصلحت ، ثبوت حكمه مدار اوله بيلمك ايچون ايكي شرطك وجودى لابددر . برى قطعيت ، ديكرى خلوص ويارججاندر برنجى شرطه نظراً بر حكمتك ثبوتىي حالنده مصلحتك وجودى قطعى اولنيدر . احتمال مستند مصلحت ، مدار احتجاج اوله ماز .

ایکنجی شرط : ایکی شقی محتویدر . بری مصلحتک خلوصی .
دیگری رجحانیدر . مصلحتک خلوصی دیمک : مفسدتن خالی اولسی
دیمکدر . مصلحتک رجحانندن مقصوده مفسدته راجیح اولمیدر .
بناءً علیه بر حکمده مصلحت ایله مفسدت تعارض ایتدکده مصلحت :
ترجیح اولنه بیلمک ایچون مفسدتن بیوک وعمومی اولسی لازم کلیر .
بوصورتده مصلحت ایله عمل اولتور . یعنی نفع عام ایچون ضرر خاص
اختیار اولتور .

اما مفسدت : مصلحتدن بیوک ویا مساوی اولورسه اووقت (درء
المفاسداولی من جلب المصالح) یعنی دفع مفاسد ، جلب منافعدن اولادر
قاعدۀ فقهیهسنه بناءً دفع مفسدت ایچون مصلحت ترک اولتور . چونکه
شرع شریفک منبایته اعتناسی مأموراته اعتناسدن زیادهدر .

خلاصه ، شروطنی جامع اولان مصلحت ، استخراج احکام ایچون
براساس قویمدر . مجلهده بیان اولنان « رعیه اوزرینه تصرف مصلحتنه
منوطدر » و « ضرر عامی دفع ایچون ضرر خاص اختیار اولتور »
کبی قواعد کلیۀ فقهیه بو اساسدن استخراج اولمشدر . بونکله برابر
مصلحتده عموم بلوی کبی استحسانک معنای اعمنده داخل ، وبناءً علیه
استحسان ، مصلحتده شاملدر .

○ قسم اول ○

ادله شرعیه حقه در ودرت بابه منقسمدر .

○ باب اول ○

کتاب بیاندهدر

کتاب ، رسول اکرم حضرت محمد علیه الصلاة والسلام افندمزه منزل و تواتراً منقول اولان نظم جلیدر . و « قرآن » مرادفیدر . منقولک قرآن اولسنده تواتر شرطدر . بناءً علیه بلا تواتر منقول اولان نظمر قرآن دکلدر . آنره « شاذ » تسمیه اولنور . شاذ ، حکم قطعی افاده ایتمز وحقنده جاحدینک اکفاری و نمازده قرأتک جوازی کبی احکام قرآنیه جاری اولماز . آنجق مشهوریله عمل یعنی زیاده علی النص جائز اولور .

ایضاح

اصول فقه مباحثی ، ایکی قسم ایله برخامه اوزرینه ترتیب اولمشدر قسم اول ، ادله نک احوالندن باحث ودرت بابی حاویدر . باب اول ، کتاب باب ثانی سنت ، باب ثالث اجماع ، باب رابع قیاس بیانسندهدر . قسم ثانی احکامک احوالندن باحثدر ، اوده درت بابه منقسمدر . باب اول حکم ؛ باب ثانی حاکم ، باب ثالث محکوم به ؛ باب رابع محکوم علیه حقه در . خاتمه ده احوال اجتهاده دأردر .

ادله ، احکامک اصلی و مرجعی اولدیغندن اولاً ؛ ادله نک احوالندن

ثانیاً : احوال احکامدن ، اوچنجی درجه بونلره ذیل اولمق اوزره احوال اجتهاددن بحث اولنه جقدر .

قرآن کریم ، ادله شرعیه نك اشرف واقواسی و جمله سنك مرجع اساسی اولدینی جهته مباحث کتاب دیکر لرینه تقدیم اولمشدر .

علم اصولده « کتاب » لفظی قرآن ایله مترادفدر . آنکچون اصول فقهده « کتاب » دینکجه قرآن کریم مراد اولنور . نته کیم علم نحوه (کتاب) لفظی مطلق ذکر اولدینی زمان : لسان عربیده الیبوک

امام اولان حضرت سیووهک علم نحوه دائر تالیف ایلدیکی کتابی قصد اولنور . فقهای حنفیه دخی « کتاب » لفظی امام قدورینک تالیف بهنی

حقتده اصطلاح ایتملردر . مشارالیه حضرتلری ، اجله فقهای حنفیه دن اولوب ذکر ارلن تالیف کزینلری ، مذهب حنفیده تنظیم ایدیلان مئون فقهیه نك لطیف ووجیزیدر . بوسیه منی مؤلفات حنفیه ده « کتاب » لفظی اطلاق اولندقدده اکثریا متن مذکور مراد اولنور .

ائمہ اصول عندده قرآن کریمک مجموعنه کتاب اطلاق اولدینی کبی معنایه دال اولان بر جزئده کتاب وقرآن دنیلیر . چونکه

اصولیونک قرآندن بحث ایتملری احکام شرعیه ده دلیل اولسی اعتباریله در . اثبات احکامده دلیل اولان ایسه قرآنک معنایه دال اولان جزئیدر . بو جهته آنلر معنایه دلالت ایدن بر کلهیه وحتى حروف معانیدن بر

حرفه ومثلاً الصاقه دلالت ایدن « با » حرفده کتاب اطلاق ایدرلر . زیرا بونلرک هربری عندالحاجه بر حکم شرعی بی اثبات ایچون دلیل

اوله بیلیر . دیمک اولیورکه کتاب ، اصولیون عندده هم کلدر یعنی قرآن عظیم الشانک هیئت مجموعه سیدر همده کلی مشترکدر یعنی قرآنک

مجموعی ایله معنایه دال اولان هربر جزئی بیننده مشترک بر امر کلیدر . آنلرک نقطه نظرینه موافق اولانده بو ایکنجی معنادر . آنک ایچون

علماء اصول کتابی تعریف ایدر لرکن کلیٰ مشترکی تعریف ایتشلردر .
تا که تعریف ، قرآنک هم مجموعنه همده معنایه دال اولان هر بر جزئنه
شامل اولسون .

[منزل] بالاده ذکر اولنان تعریفده کی « منزل » قیدندن مقصد ،

جناب حق طرفندن رسالتپناه افدمر حضرتلرینه ملک اعظم جبریل
امین واسطه سیله انزال بیوریلان دیمکدر . کیفیت انزال ایکی صورته
اولوردی : یا جبرائیل علیه السلام صورت ملکیتدن صورت بشریته
انتقال و تمثیل ایدوب حضرت پیغمبره القا و تعلیم ایدردی ؛ و یا خود
حضرت پیغمبر علیه السلام بشریتدن ملکیته انتقال ایدره که تلقیٰ وحی
ایلدی . اشبو « منزل » قیدیه نظم غیر منزل خارج قالمشدر که اوده
احادیث قدسیه ایله احادیث نبویه در . چونکه بونلر ، جبریل امین
واسطه سیله منزل دکلردر . قرآن عظیمک هم لفظیٰ وهم معنایی طرف
الهییدن منزدر . احادیث قدسیه نک معنایی طرف الهییدن ، الفاظی
رسالتپناهیدندر . احادیث نبویه نک هم لفظیٰ وهم معنایی جانب نبوتپنا-
هیدندر . بونلرک تفصیلیٰ سنت بمختده کله جکدر .

تعریفده کی [حضرت محمد علیه السلام] قیدیه ابنای سائرده منزل

اولان کتب سماویه خارج قالیر . [تواتراً منقول] تواتر ، اقسام

خبردندر . خبر یعنی جناب پیغمبردن منقول اولان خبر ، اوچ نوعدر .
برنجیسی خبر متواتر ، ایکنجیسی خبر مشهور و اوچنجیسی خبر واحددر .
خبر متواتر ، کذب اوزرینه اتفاقلرینی عقلک عادة تجویز ایتدیکی بر
جم غفیرک خبریدر که اوچ قرن هجریده عین صورته نقل ایدلمش اولمق
شرطدر . یعنی قرن اول رجالی اولان اصحابدن قرن ثانی رجالی اولان

تابعینه و آنردنده قرن ثالث رجالی اولان تبع تابعینه بوجه مشروح تواتراً منقول اولمق لازمدر . خبر مشهورده قرن اولده راویلرک عددی حد تواتره بالغ اولماز . تواتر : آنحق قرن ثانی و ثالثده بولنور . خبر واحد ایسه حد تواتر و شهرته بالغ اولمیان شخص واحد ویا اشخاص متعدده نك خبریدر . خبر واحده خبر آحاد دخی دینور . (خبر واحد) تعیرنده کی واحد لفظنه باقوبده بر شخصک خبری معناسی آکلاشلما میلدیر . بو بر تعیر اصطلاحیدر : معنای لغویسی مقصود دکلدیر . بونده نظر اعتباره آینه جق شی : راویلرک عددی حد تواتره بالغ اولما مقدر . آنک دوننده اولمق شرطیه راوی ایستر بر شخص اولسون : ایستر متعدد اشخاص اولسون بونلرک خبرینه خبر واحد دینور . شوقدر وارکه حضرت پیغمبردن واقع اولان روایت : قرن اولده خبر واحد درجه سنده قالیرده قرن ثانی و ثالثده حد تواتره بالغ اولورسه آکا خبر مشهور دینور . بو ایکی قرن دهده حد تواتره بالغ اولماز ایسه اولوقت خبر واحد دنیلیر .

[نظم] نظم لغتده جمع ایتمک : اینجیلری ایپلکه دیزمک دیمکدر . بوراده نظمندن مقصد کلمات و عبارات قرآنیه در . تعریفده « لفظ » دینیوبده نظم دیمسنک سببی : سوء ابدن توقیدر . چونکه لفظک معنای لغویسی آغزندن بر شی آتمق دیمک اولدیغندن قرآن حتمده آنی استعمال ایتمک : ادبه منافی کورلمشدر . « نظم » کلمه سنی استعمالده ایسه بر استعاره لطیفه واردر . زیرا « نظم » دیمکله کلمات قرآنیه نفاستده و استماله قلوبده لآلی منظومه یه تشبیه و بصورتله هم ادبه رعایت همده قرآن عظیمک شان عالیسی تجیل و تکریم ایدلمش اولور .

[قرآن صرافیدر] اصولیون غندنده « کتاب » ایله « قرآن » ک الفاظ مترادفدن اولدیغنی یوقاریده بیان ایتمش ایدک . « قرآن » لغتده

مصدر در وقرائت معناسنه در . لسان عرفده مصاحف شریفده مکتوب
والسنه مسلمینده متلو ومقروء اولان کلام الهمینک مجموعنه اطلاق
اولنور . اصطلاحده ایسه ایکی معناسی واردر : بری جناب حقک
صفت قدیمهسی اولان کلام ازلیدرکه حروف واصوات جنسندن دکلدر .
امر ونمیه ، اخبار وانشایه انقسام ، ماضی وحال واستقباله تعلق ایتمز .
بوندره انقسام وتعلق آنحق متعلقات واضافات اعتباریله در .

ایکنجی معناسی . بالاده کی تعریفک مدلولی اولان وحی منزل
ومتلودر . اصولیونک مقصدینه موافق اولان معاده بودر . ایشته بو
معناجه قرآن لفظی کتابک مرادفیدر . [کمدافی التوضیح والتلویح]
ذکر اولنان تعریفدن مقصد . ماهیت قرآنی تعریف دکلدر : بلکه علم
اصولده مصطلح اولان کتابی تفسیر وکتب سائردهن وکلام ازلیدن
تمیز وتشخیصدر . بعض علماء اصول ، تعریفه « معجز ومصاحفده
مکتوب » قیدلریخده علاوه ایتمشارسهده قرآن کریمک صفت اعجازی
باغای اهل لسان عندنده تقدیر اولنه حق برکیفیت وآیات وسورقرآنیهک
مجموعی حافظه پیرای اهل قرآن اولمقده بولندیجی جهته مصاحفده
مکتوبیات خصوصیده غیر لازم بر صفت اولدیغندن اشبو اثر عاجزیده
مدققین اصولیندن نحریر شهیر ملاحظه مرو مرحومک تعریفی اختیار
اولنهرق سالف الذکر قیدلر تعریفه ادخال اولنمامشدر .

[منقولک قرآن اولمسنده تواتر شرطدر . بناءً علیه بالاتواتر

منقول اولان نظملر قرآن دکلدر .]

تعریفدهکی « تواتراً منقول اولان » قیدندن مستبان اولدیجی اوزره

قرآن اوله رق نقل ایدیلن بر کلامک قرآن اولسندہ یعنی حقندہ تماماً احکام قرآنیہ جاری اولسندہ تواتراً منقول اولسی شرطدر بویله قرآن اولق اوزره نقل متواتر ایله منقول اولیان بر کلام ، بزه کوره قرآندن معدود اوله ماز . تواترک شرط اولسی ایکی سبب و دلیلہ مستنددر . بری عقلی ، دیکری نقلیدر :

دلیل عقلی : حد تواتره بالغ اولیان بر خبر ، دلیل قطعی اوله . میه جغندن علم یقین و حکم قطعی افاده ایتمز . قرآن عظیم ایسه حضرت رسول اکرم افندمزک بر معجزهٔ باهره سی اولقنه برابر دین اسلامده بالجمله ادله و احکام شرعیه نك اساس و مرجعی ، دنیوی و اخروی بتون سعادت بشریه یی کافل بر قانون اقدس الہی در . بویله اوصاف عالیہ قدسیه یی مستجمع اولان بر امر جلیلک نقلندہ تواترک وجودی عقل و عادتک ایجابات ضروریه سندندر . زیرا بویله اس الیاساس دین اولان بر حجت الہیہ نك علم یقین ایله معلوم و حکم قطعی یی مفید اولسی اقتضا ایدر . بو ایسه آنجق تواترله حاصل اولور .

دلیل نقلی : بوبابده دلیل نقلی ده «انانحن نزلنا الذکر و اناله لحافظون» قول کریمدر . بو آیت کریمه ، قرآنک حفظ صمدانیده بولندیغی کوستریبور . قرآنک کیفیت حفظی ده آنجق تواترله حصولپذیر اولور .

[آنلره شاذ تسمیه اولور . شاذ حکم قطعی افاده ایتمز و حقتندد جاحدینک اکفاری و نمازده قرآنک جوازی کبی احکام قرآنیہ جاری اولماز . انجق مشهوریله عمل یعنی زیاده علی النص جائز اولور]

منقول قرآن اولسندہ تواتر شرط اولنجه بلا تواتر منقول اولان روایاتہ قرآن دینلمز . آنلره « شاذ » اطلاق اولنورکه ایکی قسمدر . بری مشهور ، دیگرى خبر واحددر . بونلرک تعریفی یوقاریده سبقت ایتدیکندن تکرارینه حاجت یوقدر . ایستر مشهور ، ایستر خبر واحد اولسون شاذ ایچون حکم قرآن ویریله مز . یعنی شاذلری انکار ایدن اکفار اولنماز ، نمازده قرائی جائز اولماز ، قرآن کبی حکم قطعی افاده ایتمز ، آبدستسز ویا جنب اولانلر ایچون قرآنی مس ایتمک جائز اولمدیغی حالده شاذلری مس ایتمک جائز اولور .

شاذ ایله عمل بحتنه کلنجه: بومسئلهده ائمه دین اختلاف ایتمشلددر . امام مالک و امام شافعی حضراتی علی الاطلاق شاذ ایله عمل جائز دکلددر . زیرا شاذ ، برکره قرآن دکلددر ، ثانیاً خبر یعنی سنتده دکلددر . چونکه سنت اولق اوزره نقل ایدلمه مشدر . بویله نه کتاب ، نهده سنت اولیمان برکلام ادله شرعیهدن معدود دکلددرکه آنکه عمل جائز اوله بیلسین بیورمشلددر .

ائمه حنفیه عندنده خبر واحد اولان شاذ ایله عمل جائز دکلسهده مشهوریله عمل جائزدر . مشار الیهمایه جواباً ائمه حنفیه بیوربیورلرکه بوروایات شاذه ایکیدن خالی دکلددر . یا قرآندر ، یاخود قرآنی تیننآ وارد اولمش برخبردر . بونک اوچنجه برشتی یوقدر . شوحالده هراییک تقدیره کوره آنکه عمل جائزدر . بوراده جوازدن مراد ، وجوددر . معارضین ، جوازی انکار ایتدکلری ایچون آنلره مقابلهً جائزدر دینمشدر . چونکه « سنت » بحثده بیان اولنهجنی اوزره خبر ، ایستر مشهور ، ایسترخبر واحد اولسون صحتی حالده آنکه عمل واجب اولور .

بومقامدہ عملدن مقصد ، زیادہ علی النصد ر . یعنی نص قرآنک افادہ ایدیکی معنایہ زائد باشقہ بر معنی علاوہ ایتمکدرکہ اطلاق تفسید دیمکدر . آنک ایچون متدہ عمل لفظی « یعنی زیادہ علی النص » عبارہ۔ سیلہ تفسیر اولمشدر . زیادہ علی النص خبر واحد ایلہ جائز اولدیغندن بو معنایہ عمل ، شاذک مشهور اولان قسمنه حصر وتخصیص ایدلمشدر .

مثلاً متداول ومتواتر اولان مصاحف عثمانیہده کفارت یمین حقندہکی آیت جلیلہ « فصيام ثلثة ايام » صورتندہدر . ا کر بو آیت ، بویلہ اطلاق اوزرہ قلمش اولسهیدی کفارت یمین ایچون غیر متتابع اولهرق اوچ کون اوروج طومتق کافی اولوردی . حالبوکه سر آمدان فقهای اصحابدن عبداہ ابن مسعود حضر تارینک مصحف شریفندہ بو آیت کریمہ (متابعات) قیدیلہ مقید اولهرق « فصيام ثلثة ايام متابعات » صورتندہ وارد اولمشدر . ابن مسعود حضر تارینک بو روایت وقرائی ، قرأت شاذہدر . فقط شاذک مشهور اولان قسمندندر . شاذک مشهوریلہ عمل واجب اولدیغندن مطلق اولان برنجی آتی مقید اولان ایکنجی آیتہ حمل ایتمک یعنی برنجی آتی ، ایکنجی آیتہکی « متابعات » قیدیلہ مقید ایتمک لازم کلیر . بناءً علیہ کفارت یمین ایچون طومتسی لازم کلان اوچ کون اوروجک متتابع اولسی یعنی فاصلہسز بربرینی ولی ایتمسی اقتضایدر ، علی الاطلاق غیر متتابع اولهرق فاصلہ ایلہ اوچ کون اوروج طومتق کفایت ایتمز .

فقط قضاء رمضان حقندہکی « فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اٰخَرَ » ایت جلیلہسی ،

اجلہ اصحابدن حضرت ابی ابن کعبک مصحفندہ کنانک « متابعات » قیدیلہ مقید اولهرق وارد اولمش ایسہده اشبوروایت شاذہ ، خبر واحد اولدیغندن آنکله عمل جائز اولماز . یعنی آیت مشارالیهانک حکمی اطلاق اوزرہ ایفا اولنور ، « متابعات » قیدیلہ تفسید ایدیلہمز . بناءً علیہ قضاء

رمضانده تابع واجب اولماز . چونکه بالاده بیان اولندیغی اوزره خبر واحد، نص اوزرینه زیاده بر حکم افاده ایتمز . قرآن حقیقه کی شواایضاحت . کتابه متعلق اولان مباحث خاصه در . بوندن صکره کی مباحث ایسه مباحث مشترکه در ، یعنی کتاب ایله سنت بیننده مشترک مباحث عمومیه در .

— متن —

کتاب ، معنی اوزرینه دال اولان نظمک اسمیدر . نظم معرفت احکامه راجع اولان احوال اعتباریه درت صورتله تقسیم اولنور . برنجیسی معنایه وضعی ؛ ایکنجیسی معنایه وضوح و خفا جهتیله دلالتی ؛ اوچنجیسی معنایه استعمالی ، دردنجیسی معنی اوزرینه وقوف اعتباریه در .

تقسیم اول : نظم معنایه وضعی اعتباریه درت قسمدر : خاص ، عام ؛ مشترک ، جمع منکر در .

تقسیم ثانی : نظم معنی اوزرینه وضوح و خفاجهتدن دلالتی اعتباریه سکنز قسمدر . دردی مراتب وضوح جهتیله در که ظاهر ، نص ، مفسر ، محکمدر . دردی دخی مراتب خفا جهتیله در که خفی ، مشکل ، مجمل ، متشابهدر .

تقسیم ثالث : نظم معنایه استعمالی اعتباریه درت قسمدر : حقیقت ، مجاز ، صریح ، کنایه در .

تقسیم رابع : نظم معنایه وقوف یعنی معنای مقصود کندیسندن آ کلاشملق اعتباریه کنذاک درت قسمدر : دال بالعباره ، دال بال اشاره ، دال بالدلاله ، دال بالاقتضادر .

بواقسامدن باشقه درت شیءها واردر که اقسام مذکور دنك جمله سنه شاملدر ، آنرده ذکر اولنان اقسامك مأخذ لریخی : حقایق شرعیه و حدود اصطلاحیه لریخی ، عندالتعارض هانکیلرینك هانکیلری اوزرینه تقدیمی لازم کله چکنی : حکملریخی بیلمکدن عبارتدر .

— ایضاح —

ایشته شواقسامه متلق اولان مباحث ، کتاب ایله سنت بیننده مشترک اولان بحثلردر . شوقدر که بوبحثلرک کتابه دهاز یاده مناسبتی بولندیغندن باب اولده بیانی تنسیب ایدلمشدر . باب ثانیده ایسه یالکز سته مخصوص اولان مباحث ایراد اولنه چقدر .

[کتاب معنی اوزرینه دال اولان نظمك اسمیدر .]

کتاب ، معاندن مجرد یالکز نظمك اسمی دکلدر . کذا لفظدن مجرد یالکز معنائکده اسمی دکلدر . واجب الوجود حضرتلرینك صفت قدیمه سی اولان کلام ازلیسیده دکلدر . چونکه بونلرک هیچ بریسی اصولیونك غرضنه موافق دکلدر . زیرا اصولیونك غرضی : احکام شرعیه اوزرینه استدلالدر . مجرد لفظ ایله بومقصده وصول ممکن اولمه جنی کبی لفظدن مجرد معنی دخی مقصد مذکور ی تأمین اتمز . کلام قدیم ازلینك ایسه بومقصدله هیچ برمناسبتی یوقدر . کذلک کتاب ، نظم ایله معنائک مجموعنك دخی اسمی دکلدر . چونکه کتابك عربی اولمسی ، مصاحفده مکتوب و تواتراً منقول بولنمسی لفظ ایله معنائک مجموعنك صفتی دکلدر ، بلکه معنایه دال اولان نظمك صفتی در . ایشه بوملاحظاته بناءً متنده « کتاب ، معنی اوزرینه دال اولان نظمك اسمیدر » دیمشدر . ام ،

ن ، ه ، ی ، کبی حروف مبانی ، معنایه دلالتی اولمدینی ایچون کتابدن معدود دکلردر . فقط من ، عن ، علی کبی معنایه دال اولان حروف معانی کتابدن معدوددرلر .

[نظم معرفت احکامه راجع اولان احوال اعتباریله درت

صورتله تقسیم اولنور]

اصولیونک نظمندن بحث ایتملی ، نظمک احکام شرعییه معرفته راجع اولان احوالی نقطه نظرنددر . ایسته بو احوال اعتباریله معنایه دال اولان نظم درت صورتله تقسیم اولنور . چونکه بر لفظایله بر معنایی افاده ایتمک ، اولاشبولفظک اول معنایه وضع اولتمسنی ، ثانیاً لفظ مذکورک اول معنایه دلالت ایتمسنی ، ثالثاً اول لفظک معنای مذکورده استعمالی ، رابعاً اول معنایک مذکور لفظدن آ کلاشمسنی اقتضایدر .

چونکه انسان برسوزایله مقصدینی مخاطبینه افهام ایده بیلیمک ایچون اول امرده واضع لغت ، اوسوزی معنای مقصوده وضع ایتمش اولمی ، ایکنجی درجهده اوسوز معنای موضوع لهه دلالت ایتملی ، اوچنجی درجهدهده اوسوز معنای مذکورده استعمال ایدلمش بولملی ، دردنجی درجهده اوله رق اک صکردهده مخاطب ، معنای مقصودی اوسوزدن آ کلایه بیلیملیدر .

افاده مرآمده اشبو درجات و اعتباراتک وجودی ضروری اولدیغندن اصولیونده نظمی بو اعتباراته نظراً بوجه مشروح تقسیم ایتملردر . ذکر اولنان اقسامک مأخذلرینی ، حقایق شرعیه و حدود اصطلاحیه لرینی ، عندالتعارض یکدیگره ترجیح و تقدیمنی و حکملرینی بیلیمکدن عبارت اولان دیگر درت قسم ایسه طوغریدن طوغرییه نظمک اقسامندن دکلدر . بونلر سالف الیان اقسامک ماهیت لغوییه و اصطلاحیه سنه ، یکدیگرینه قارشی مراتب

ترجیحیه‌سنه و آنلرك اثبات حكم حقننه قطنی ویا ظنی اولق كبی آثار
ثابتیه‌سنه متعلق و جمله‌سنه شامل احوال اقسامدر .

- متن -

تقسیم اول

خاص ، عام ، مشترك ، جمع منكر بیانندهدر

مبحث خاص

خاص ، علی الانفراد معنای واحده موضوع اولان لفظدر .
انفراددن مقصد ، نوعاً ویا جنساً متحد افرادیننده مشارکت اولما مقدر .
بناءً علیه زید ، خالد ، ماجد کبی اسم علملر خاص اولدینی کبی معنایی
نوعاً ویا جنساً واحد اولان رجل ، انسان لفظلری ده خاصدر . وکذا
تثینلر ، نوعاً ویا جنساً متحد افراد بیننده مشترك اولدیغندن خاص
اقسامندن معدوددر . مشترك اولمان فعالر ، حرفلر دخی خاصده
داخلدر .

خاص اسملرده اوچ قسمدر . عین ، نوع ، جنس . عین ، معین
ومشخص اولوب اصلاً اشتراك قبول ایتمین بر معنایه موضوع اسمدر .
زید ، بکر ، زاهده فاطمه کبی .

نوع ، حکماً متحد افراد کثیره بیننده مشترك بر معنایه موضوع
اولان اسمدر . رجل ، مرأه وثلثین واربعین کبی .

جنس ، حکماً غیر متحد افراد کثیره بینده مشترک بر معنایه موضوع اولان اسمدر . انسان کبی . انسانک تحتده ارکک ، قادین ، ختی کبی حکملری مختلف نوعلر واردر .

ایضاح

تقسیم اولک ، نظمک معنایه وضعی اعتباریله اولدیغی بالاده بیان اولنمش ایدی . برلفظک بر معنایه وضعی دیمک اول لفظک بنفسه دلالت ایدهجک صورتده او معنایه تعیین و تخصیصی دیمکدر . بنفسه دلالتدن مقصوده معنای موضوع لهک قرینهیه احتیاج مس ایتمکسزین لفظدن آکلاشیلمسیدر .

نظمک معنایه وضعی اعتباریله خاص ، عام ، مشترک و جمع منکردن عبارت اولمق اوزره درده منقسم و منحصر اولسی بوجه آیدر . شویلهکه : برلفظ ، علی الانفراد حقیقی و یا اعتباری معنای واحده موضوع اولور ایسه خاصدر . اکر علی سبیل الاستغراق افراد کثیره بینده مشترک معنای واحده موضوع اولورسه « عام » در . وضع کثیر ایله معانی کثیرهیه وضع اولنمش ایسه « مشترک » در و اکر بلا استغراق وضع واحد ایله افراد غیر محصوردهیه وضع ایدلش ایسه « جمع منکر » در . مباحث آیهده بونلر ، آری آری تعریف و توضیح اولنهجقدر . بعض کتب اصولیهده اشبو اقسام اربعه میانسه « جمع منکر » ادخال اولونمیوب اکا بدل « مأول » ذکر اولنمشدر . مأول ، حد ذاتنده بر قسم مستقل اولیوب بالتأمل بعض معانیسی ترجیح ایدن مشترک دیمک اولدیغندن انی مشترکدن خارج دردنجی بر قسم عد ایتمکه احتیاج یوقدر . فضله اولهرق جمع منکر ، اقسام مذکوردهدن خارج طوتلدیغی صورتده

بتون بتون آچقده قالمسی لازم کلیر . زیرا جمع منکر متنده ذکر اولنان تقسیات سائر دنك هیچ بریسنده داخل دکلدر . آنك ایچون بوراده مدقق شهیر ملا خسرو مرحومك اثرینه اقتفا اولسهرق مأوله بدل دردنجی قسم اولمق اوزره « جمع منکر » ایراد اولنمشدر .

« خاص » لفظی : لغت عربیهده خصوصدن مأخوذ و مشتقدر . خصوص : انفرادی موجب اولان و شرکتی قطع ایدن شیدر . « فلان ذاتك فلان علمه اختصاصی واردر » دیمك او علمله انفراد و تمیز ایتمشدر دیمکدر .

علم اصولده « خاص » علی الانفراد معنای واحده موضوع اولان لفظدر . انفراددن مقصد : نوعاً و یاخود جنساً متحد افراد بیننده مشارکت قصدی اولما مقدر . بوندن آ کلاشیلیر که خاصك دلالت ایتدیکی معنی بر طاقم انفرادی متضمن اولسه دخی انلر بیننده اشتراك مقصود دکلدر .

[علی الانفراد] قیدیه عام ایله جمع منکر تعریفدن خارج قالیر . زیرا عام ایله جمع منکر دلالت ایتدیکی معنائك تحتنده مندرج افراد کثیره بیننده مشارکت واردر . عام : علی طریق الاستغراق افراد کثیرهده شامل اولور . جمع منکرده استغراق و شمول یوقسهده اوده غیر محصور افراد کثیرهده موضوعدر . مثلاً « کیمکه بر شیئی وقتندن اول استعجال ایدرسه محرومیتله معاتب اولور » قاعده فقهیه سنده کی « کیمکه » لفظی عامدر . چونکه بو لفظك معنایی ، بر شیئی وقتندن اول استعجال ایدن نه قدر افراد وارسه جمله سنی استغراق واحاطه ایدیور ، محرومیتله معاتب اولمق حکمنده بلا استثنا او افرادك کافه سی اشتراك ایدیور .

کذلک « عالمر » مظهر حرمت اولور لر « جمله سنده کی » عالمر

لفظی جمع منکر در . غیر محصور افراد علمانک مظهر حرمت اولئده
 اشتراکی کوستریور . کرچه « بتون علملر » دیندیکی ایچون بوراده
 « علملر » گبهسی عام و بناءً علیه کافه افراد علمانی مستغرق دکلسه دینه
 بر چوق علمانک مظهر حرمت اولئده مشارکتی ملحوظ و مقصود در .
 حالبوکه خص بویله دکلدر . اولده افراد و امتیاز وارد در . اشتراک
 و ملاحظه افراد یوقدر . خاصک معناسی یامعین و مشخص بر جزئی
 حقیقیدر . خالد : ماجد : کچی . یاخود غیر معین بر فرد در . ارکک :
 قادین : انسان کچی . برنجی صورتده اساساً بردن فضله افراد بولند یغندن
 حد ذاتنده اشتراک افراد متصور دکلدر ایکنجی صورتده لفظ خاصک
 دلالت ایتدیکی معنی : بر طاقم افرادی تضمن ایدر سه ده اولده ده مقصود
 اولان معنی : بر فرد غیر معیندر . افراد و او افراد آردهنده مشارکت
 مقصود دکلدر . مثلاً « بر ایشن مقصد نه ایسه حکم آ کا کوردر »
 قاعده کلیه سنده « بر ایش » لفظی : خاصدر : معناسی غیر معین بر
 ایشدر . ایشه بوراده علی وجه الاستغراق بتون ایشلرک حکمده اشتراکی
 قصد اولند یغنی کچی بعض ایشلرکده اشتراکی قصد اولنما مشدر . بلکه
 لاعلی التعیین بر ایش قصد اولنمشدر . اگر « بر ایشن » تعیرینک یرینه
 « هر ایشن » و یا « هر هانکی بر ایشن » دنیلسه ایدی اولوقت عام اولور
 ایدی . بو تعیرلرک دلالت ایتدیکی معنالر آردهنده کی فرق ایسه تأمله
 محتاج دکلدر .

[معنای واحده] بوراده واحددن مقصد : واحد حقیقی ایله

واحد اعتباریدن اعمدر . جزئی اولماق معناسه دکلدر . بر لفظک اصل
 معناسی : موضوع لهی اولان معنادر . معنائک وحدت و کثرتی ده وضعک
 وحدت و تعددی ایله اولور . بناءً علیه بش : اون : یکر می یوز کچی

اسم عدد لر خاصه داخل اولور . چونکه اسم عدد لرک مدلولنده هر نه قدر حقیقه تعدد و ارسده آنر مدلوللری اولان مقدارک هیئت مجموعهنه موضوع اولدقلرندن بو هیئت حکماً و اعتباراً واحد عد اولنور . فقط مشترکا تعریفدن خارجدر . زیرامشترک ایکی و یادها زیاده معنایه اوضاع متعددده ایله آیری آیری وضع ایدلمش اولدیغندن وضعک تعددی حسبیه معناسی دخی تعدد ایش اولور . مثلاً « عین » لفظی ، مشترکدر و خاص الفاظندن دکلدر . چونکه عین لفظی ، لسان عربیده کوزه ، پیکاره ، دیز قباغنه ، آتونه ودها بر چوق شیلره آیری آیری وضع اولمشدر . بویه متعدد وضعلره متعدد معناله وضع ایدیلن بر لفظ ، او معنار آرسنده مشترک اوله جفندن اصولیون اوکی لفظلره « مشترک » عنوانی اطلاق ایشلردر .

الحاصل تعریفده کی « معنای واحده » قیدیه مشترکدر خارج قالیر . لکن عام ایله جمع منکر بو قیدایله تعریفدن خارج قالماز . چونکه آنلرک وضعی واحد اولدیغندن معنالی دخی واحددر . آنلر « علی الانفراد » قیدیه خارج قالمشلردر . نته کیم آنفاً ایضاح اولمشدی ،

[موضوع اولان لفظلر] موضوع اولان قیدیه ده الفاظ غیر

موضوعه خارج قالیر . کرک هیچ بر معنایه دال اولمان مهملا تندن اولسون . « دیز ، میز ، فلان ، ملان » تعییرلرنده کی میزو ملان کی . کرک دلالت طبعیه ایله بر معنایه دلالت ایدن الفاظندن اولسون . طبعاً و جمعه دلالت ایدن آی ، وای ، آخ ، واخ لفظلری کی . و کرک دلالت عقلیه ایله بر معنایه دلالت ایدن الفاظندن بولونسون . وراء جداردن ایشیدیلن صدا کی که بر شخص متکلمک وجودینه عقلاً دلالت ایدر . ایشه « موضوع قیدیه بو کی لفظلر تعریفدن خارج قالیر . چونکه خاص ، واضع لغت طرفندن بر معنایه موضوع اولدیغندن دلالت وضعیه ایله او معنایه دلالت ایدر .

ذکر اولئان الفاظک معنایه دلالتی ایسه دلالت وضعیه دکدر. بعضلرنده طبیعیه : بعضلرنده عقایه در . مهملاآده ایسه اساساً دلالت یوقدر .

[خاص اسملرده اوچ قسمدر : عین ، نوع ، جنس الخ]

حرفلرده ، فعللرده نوعیت وجنسیت جاری اولدیغندن حرف ایله فعل خصک اقسامندن اولقله برابر اسم کبی اوچ قسمه منقسم دکدرلر . خاص یا لکیز اسملرده عین ، نوع و جنس اولق اوزره اوچ قسمه منقسم اولور عین ، معین و مشخص اولان و اصلا اشتراکی قبول ایتمین بر معنایه موضوع اسمدر . زید ، خالد ، ماجد ، فاطمه ، عالیه ، استانبول ، بروسه کبی نه قدر اسم علملر و ارسه جملهسی عیندر . چونکه بونلرک معنایی : تعین و تشخیص ایتمدر . اصلا اشتراکی قابل دکدر .

مثلا « ماجد » لفظی خارجدده موجود و بالجمله مشخصات و عوارض مخصوصه سیله متشخص و متعین بر شخصک اسمدر . بو شخصک وجود خارجیسنده افراد و اشخاص سائر دنک اشتراکی ممکن اولدیغنی کبی وجود ذهنیسی دخی قابل اشتراک دکدر . زیرا آنک ذهنزده حاصل اولان صورتی ، آنک بتون مشخصات و اوصاف مخصوصه سیله برلکده خیالزده انتقال و انطباع ایدن هیئدرکه خارجدده کی هیئت و هویتینک عیندر . ایسته بو صورت ذهنیه ، ماجد لفظک معناسیدرکه ملاحظه افراددن مجرد و غیر قابل اشتراک کدر . و وحدت حقیقیه ایله واحددر . منطقیون بوکا « جزئی حقیق » اطلاق ایدرلر .

واقعا « ماجد » لفظی ، باشقه باشقه اشخاصده علم اوله بیلیرسه ده آنلرک هر برینه حین وضعنده کندی شخصیت و هویتلری معتبر اولدیغندن و بو شخصیت و هویتلر بیننده تغایر و تباین بولندیغندن عینیت و جزئیته خلل کلر .

[نوع ، حکماً متحد افراد کثیره بیننده مشترک بر معنایه موضوع اولان اسمدر رجل ، مرأه ، ثلثین ، اربعین کبی]
 رجل ، مرأه ، ثلثین ، اربعین کبی لفظلرده خاصدر . بویله افرادی حکمده متحد اولان اسملره اصولیون « نوع » اطلاق ایدیورلر . بالاده بیان اولندینی اوزره بویله نوع قیلندن اولان الفضاک دلالت ایتدیکی معنی ، برطاقم افرادی متضمن اولسهده ینه خاصدر . بوحال آنلرک خاصیتته خلل ویرمز . چونکه بونلرک کرک حین وضعده وکرک حین استعمالده افرادی بیننده مشارکت مقصود دکلدر تعریفدهکی « افراد کثیره بیننده مشترک » تعیرینک ظاهرینه نظراً بوقیل خاصک مدلولی اولان افراد آردسنده مشارکت بولندینی ذهنه تبادر ایدرسدهده مقصد بو دکلدر . تعیر مذکور « نوع » ایله « عین » ماهیتلری آردسندهکی فرقی کوسترک ایچون ذکر اولنمشدر ومساحیه مستندر نتهکیم جنسک تعریفندهده عین تعیر ، عین مقصدله ذکر وتحریر اولنمشدر . فرض ایدهمکه نوعک ویا جنسک مدلولی اولان افراد بیننده اشتراک موجوددر ، بونکه برابر ینه آنلرک خاصیتته خلل کلز وبو اشتراک ، خاصک تعریفندهکی « علی الانفراد » قیدینک دلالت ایتدیکی معنایی اخلال ایلز . چونکه بونلردهکی کیفیت اشتراک ، علی سبیل الشیوعدر ، یوقسه عامده اولدینی کبی شمول ، احاطه واستغراق طریقله دکلدر .

[جنس ، حکماً غیر متحد افراد کثیره بیننده مشترک بر معنایه موضوع اولان اسمدر . انسان کبی] کرک نوع وکرک جنس ، افراد کثیره بی متضمن بر معنایه موضوع اولدقلرندن بونلرک

معنا برنده کی وحدت . وحدت اعتباریه در . وحدت حقیقه دکلد .
 رجل و مرأه نك نوع ، انسانك جنسی عد ایدلسی اصولیونه كوره در .
 منطقیونك اصطلاحاتنه كوره انسان نوعدر ، حیوان جنسدر . آنلر
 رجل ایله مرأه به نوع دیمزلر . صنف دیرلر ونوعك تحتمده عدایدرلر .
 بو بخدمه علم اصول ایله علم منطق اصطلاحاتی بر برینه قاریشمقله برابر
 آره لرنده ده خیلی فرق بولندیغندن هم بوفرقی اراه ایله التباسی دفع
 ایتمك ، همده اقسام خاصك بر قاتدها ایضاحنه مدار اولمق مقصدیله
 متامه مناسب اولان بعض مسائل واصطلاحات منطقیه نك ذكر و بیانی
 فائده دن غیر خالی كورلمشدر .

شویله كه : بر انسانك وسائط علم و ادراكی آلی قوتدن عبارتدر .
 بونارك بشنه حواس ظاهره آلتجیسنه ده وجدان دینور . حواس
 ظاهره : قوه باصره ، قوه سامعه ، قوه شامه ، قوه ذائقه ، قوه لامسه در .
 قوه باصره ایله مرئیات : قوه سامعه ایله اصوات ، قوه شامه ایله رایحات .
 قوه ذائقه ایله طعموم ، قوه لامسه ایله حرارت و برودت کبی احوال ادراك
 اولنور . آخلق ، صوسزلق کبی احساسات وتأثرات باطنیه ده وجدان
 ایله ادراك اولنور .

ایشته سن شو قوتلردن بری واسطه سیله برشی ادراك ایتدیك
 وقت ، سنك ذهنكده او شیئك بر صورتی حاصل اولور . مثلاً سن ،
 احمد افندی کی كوردیك زمان آنك بتون مشخصاتیه برابر بر صورتی
 ذهنكده ارتسام ایدر . علم منطقده بو صورت ذهنیه سنك ذهنكده
 قیامی اعتباریه علم دینیر : بو حیثیت و اعتباردن قطع نظرله معلوم
 و مفهوم دینیلیر كه بتون الفاظك معانیسی بو کبی مفهوماتدن عبارتدر .
 اكر عقل ، بو مفهومك خارجه ده افراد كثیره ایله اتحادینی تجویز
 ایتمزایسه اكا « جزئی حقیقی » دینیر : زید ، بكر ، خالد ، ماجد کی . واكر

تجویز ایدر ایسه اکاده « کلی » اطلاق اولنور . انسان ، حیوان کبی بوراده اتحاددن مقصد ، اومفهومک افراد کثیره اوزرینه محمول اولمیدر . بالفرض انسان ، افراد انسانیه اوزرینه حمل ایدیه جک اولور ایسه بوحمل ، صحیح اولور . مثلاً زید ، بکر ، علی انساندر لر دینلر کده واقعه مطابق و بناءً علیه طوغری برسوز اولور . بویله افراد کثیره اوزرینه حملی صحیح اولان مفهومه کلی ، او افرادده دخی آنک جزئیاتی تسمیه اولنور . بوجزئیاتک هربری بر جزئی حقیقیدر ، یکدیگری اوزرینه حملی صحیح اولماز . مثلاً : زید ، بکر در دینه مز . زیرا بونلر باشقه باشقه هویتلر در ، هربری کندینه مخصوص مشخصات و عوارض ایله تعین و تشخص ایتمش بر شخصیتی حائر در . ایشته بوجزئی حقیقیدر علم اصولده « عین » نامی ویریلیر ، جمعی اعیان کلیر .

اگر بر مفهوم کلی ، حقیقتلری متحد افراد کثیره اوزرینه محمول اولور ایسه آکا (نوع) دینیر و اگر حقیقتلری مختلف افراد کثیره اوزرینه محمول اولور ایسه آکاده (جنس) اطلاق اولنور . بو اعتبار ایله « انسان » نوعدر . زیرا حقیقت انسانیده متحد اولان بنی بشرک کافه سنه انسان دینیر . فقط « حیوان » جنسدر . چونکه افراد انسانیده داخل اولدیغی حالده دنیاده نه قدر انواع حیوانات و ارایسه جمله سنک افرادینه حیوان دینیلیر . دیمک که حیوان ، حقیقتلری مختلف افراد کثیره یه محمول اوله بیلور . او حالده اوکا جنسک تعریفی صادق و بناءً علیه جنسده داخل اولور . اما انسان ، بویله حقیقتلری مختلف افراد کثیره یه محمول اوله ماز . او یالکیز حقیقتلری متحد افراد انسانیه یه محمول اولور . آنک ایچون انسان ، جنس دکل نوعدر . بو اصطلاحات منطقیه ، اصل مفهومات و صور ذهنیه یه عائد ایسه ده آنلره دلالتی اعتبار ایله الفاظده ده جاریدر . کور بیلور که اصولیونک جنس دیدکلری « انسان » منطقیون نوع

دیور . بونک سببی هر ایکی طرفک غرضی . نقطه نظری باشقه باشقه اولمیدر . فلاسفهک غرضی حقایق اشایی بیامکدر . آنلر اشایی بومقصد کوره تحلیل وتصنیف ایدرلر . اونلرجه اشیا یا محتاتف العدد و یا محتاتف الحقیقه در . مثلا انسان اونلرجه نوعدر . زیرا زید . بکر کبی افراد انسانیهک حقیقتلری مختلف دکلدز . آنلر یا لکنز عدد و عوارض جهتله مختلفدرلر . فقط « حیوان » بویله دکلدز . چونکه اونک شامل اولدیغی افرادک حقیقتلری مختلفدر . آنکچون آنلرک عندنده حیوان جنسدر .

اصولونک نقطه نظری ایسه اشیاک احکامی بیلمکدر . بونلرده اشایی بونقطه نظردن تصنیف ایدیورلر . بوجهتله اصولونه کوره (رجل) نوعدر . زیر ارجل عنوانی آلتده مندرج اولان افراد ذکور حکمه متحدر . کرچه بونک بعضی افرادی حقیقه احکام شرعیه تخلف ایدر سده بوتخلف ، غیر فاحش اولدیغندن اصولون بونی نظر اعتباره آلامشدرلر . اما انسان ، اصولون عندنده جنسدر ، نوع دکلدز . چونکه انسان ؛ ذکور و اناث بنون افراد انسانیه به شاملدر . واقعا بونلرک حقیقت انسانیهجه فرقلری یوقدر . لکن احکام شرعیهجه آرلرنده اهمیتی فرقلر واردر . ارککلرک حائر اولدقلری هر حقه قادینلر مالک دکلدرلر . از جمله نصاب شهادت خصوصنده برقادین ، برارکک یرینی طوتامیور . نصاب شهادت ، ایکی ارکان و یا خود برارککله ایکی قادیندر . کنلک قادینلر ارککلرکبی امام و یا خطیب اوله مازلر . الحاصل ارککلر ایله قادینلر آرهنده ماهیت انسانیهجه فرق اولماقله برابر احکام شرعیهجه آرلرندهکی فرق ، بک فاحش اولدیغندن اصولون ارکک ، قادین ، ختی و چو جقندن اعم اولان انسانی جنس عدا تمشدرلر .

خاصک حکمی

خاصک حکمی : مدلولی قطعاً افاده ایتمکدر . یعنی خاص ، عوارض خارجیه دن و مواعدن مجرد ایتدکده دلالت ایتدیکی معنایی صورت قطعیه ده افاده ایدر ، شبهه و تردد محل بر اقاماز . بناءً علیه بیان تفسیره محتاج اولماز . خاصک اشیو-تکمی ابطال ایتمه مک ایچون آیت تربصده کی « قروء » لفظ شریفنی حیض معناسنه حمل ایتمک لازم اولمشدر .

ایضاح

خاصک حکمی دیمک خاصک موجبی دیمکدر که خاص اوزرینه ترتب ایدن اثر معناسنه در . مدلولی قطعاً افاده ایتمکدن مقصده دلیدن نشأت ایدن احتمالی قطع ایتمکدر . احتمال ایکی درلو اولور : بری احتمال مدلل ، دیکری احتمال مجرددر . احتمال مدلل ، دلیله مستند اولان احتمالدر . احتمال مجرد ؛ دلیله مستند اولیان احتمال مطلقدر . ایشته خاصک قطع ایتدیکی احتمال ؛ دلیدن نشأت ایدن احتمال مدللدر ، احتمال مجرد دکلدر . خاصک احتمال مجردی قطع ایتمه مسی قطعیتنه خلل ویرمز . چونکه بو احتمال مجرد ، بر لفظک مدلول حقیقیسندن باشقه بر معنی قصد اولنمغه صلاحیتی دیمکدر .

بوندن آ کلاشیلیر که خاص ، مدلولی قطعاً افاده ایتمک ایچون باشقه بر معنی قصد اولنه بیلیمنی حقنده وارد خاطر اوله جق بتون احتمالاتی رفع ایتسی لازم کلز . قرائندن نشأت ایده جک احتمالات قویه بی قطع ایتسی کافیدر . صلاحیت لفظدن عبارت اولان احتمال مجردک بقاسی قطعیتنه منافی دکلدر . مثلاً « زید عالمدر » دنیلدکده « زید » خص اولدیغدن

کنندیسنه صفت علم اسناد اولنان ذاتک زید اولمسی لازم کلیر . بونده
اشباهه محل یوقدر . واقعا بر احتمال ضعیف اولمق اوزره زیددن زیدک
برادری ویایدری مراد اولمق احتمالی وار ایسهده بو بر احتمال مجرددر .
دلیله مستند دکلدر ، معدوم حکمندهدر .

[بناءً علیه بیان تفسیره محتاج اولماز] خص . معنای مو

ضوع لهنه دلالتده قطعی اولدیغندن بیان تفسیره محتاج اولماز . بوجهتله
خص بیان تفسیر احتمالی ده قطع ایدر . زیر ا بیان تفسیر . بر شیک ظهوری
اثبات وی اخفاسنی ازاله ایچوندر . خص ایسه بنفسه بین ومعنانه دلالتی
قطعی اولدیغندن بیان تفسیر ایله اجتماع ایدهجک اولسه ثابت اولان
بر شیک اثبات وی ازائل اولان بر شیک ایتمک لازم کلیر . بو ایسه حصی
تحصیل دیمک اولدیغندن باطدر . گرچه خص بعضاً مبهم اولوب آنک
ابهامنی ازاله مقصدیله تفسیره احتیاج مس ایدر سهده آنک ابهامی عوارض
خارجیهدن نشأت ایدر . یوقسه خص . خص اولمق حیثیتله یعنی عوارض
خارجیهدن تجردی اعتباریله اصلا مبهم اولماز . بو ملاحظه یه مبنی متنده
« یعنی خص . عوارض خارجیهدن وموانعدن تجردایتدکده » دیه تفسیره
لزوم کورولمشدر .

شاید بعض عوارضک حقوقی حسیله خاصک معناسنده ابهام حصل
اولور ایسه اولوقت خص . قطعیتدن چیقار . مدلولنی افاددهدظنی اولور .
ته کیم معنای حقیقسنی ازاده یه مانع برقرینه بولنور ایسه دیگر بر معناده
مجاز اولور . مثلاً « حواله » لفظی خص ومدلولنی افاددهد قطعی اولدیغنی
حالده محیلک عدم برائی شرطیله عمدایدیان حواله . کفالت معناسنده مجاز

اولور . و آرتق کندی معناسنی افاده ایده من . چونکہ محیک عدم برائی شرطی ، معنای حقیقینی ارادہیہ مانع برقرینہ تشکیل ایدر .

خاصک اشبو حکمنی ابطال ایتمہ مک ایچون آیت تربصده کی

قروء لفظ شریفنی حیض معناسنه حمل ایتمک لازم اولمشدر . [

آیت تربصدن مقصد ، « والمطلقات یتربصن بانفسهن ثلاثه قروء »

نظم جلیلیدر . « قروء » لفظی ، قافک فتیحی و رانک سکونیه « قرء » ک

جمعیدر . قرء ، اضداددندر . یعنی بربرینہ ضد ایکی معنایہ موضوع بر لفظ

مشترکدر . آیری آیری وضعارله هم طهر ، همده حیض معالینہ وضع

ایدلمشدر . قادینلرک عبادت حالنه حیض دینیر . ایکی حیض آرسنه تحلل

ایدن تمیز لکده طانک ضمیله « طهر » اطلاق اولنور ، جمعی « اطهار »

کلیر . متده کی حیض کله سی حانک کسریله در و « حیضه » نک جمعیدر .

نفسنی زوج آخره تزویج ایتمک ایستین برزوجه مطلقه ، استبراء

رحم ایچون برمدت صبر وانتظار ایتمک لازم کلیر که بومده لسان شرعه

« عدت » تسمیه اولنور . ذکر اولسان آیت کریمه ده کی « ثلثه قروء »

نظم جلیلنه نظراً مطلقه نک اوچ قرء مدتی بکله مسی لازم کله جکی آکلا

شیلور سهده « قروء » لفظی ، اضداددن اولوب اطهار ایله حیض معالزنده

مشترک اولدیغندن بو ایکی معنادن هانکی سنک مقصود شارع اولدیغنی تعینده

ائمہ دین اختلاف ایتمشدر . امام شافعی حضر تلی « قروء » لفظنی

اطهار ایله تأویل ایتمشدر ، بوضورده قادینک اوچ طهر مدتی انتظار

ایتمی اقتضا ایدر . امام اعظم حضر تلی ده (حیض) معناسنه حمل

بیورمشدر ، بوتقدیردهده قادینک اوچ حیض مدتی صبر و تربص ایلمی

ایجاب ایدر .

قروء لفظی اطهار ایله تاویل ، خاصک حکمنی ابطال ایده جکی جهته امام اعظم حضرت تلمینک اجتهاد عالیبری راجع و مصیب کورونور . چونکه قروء لفظی اطهار معناسنه حمل ایدلیدیکی صورتده خاص اولان « ثلثه » اسم عدینک موجبی اخلال ایدلمش اولور . زیرا ایچنده طلاق واقع اولان طهر ، یامدت عدته محسوب ایدیه جکدر و یا خود ایدلیه جکدر . محسوب ایدیه جک ایسه آنک باقیسیله آنی ولی ایده جک ایکی طهرک مجموعی مدت عدتی تشکیل ایتمش اولور . بوحالده مدت عدت اوچ طهردن اکسیک یعنی ایکی یچق طهر اولور . یوقا کر محسوب ایدلیه جک ایسه آنی تعقیب ایده جک اولان اوچ طهر تام ، مدت عدت اولمش اولور . بوتقدیردهده عدت ، اوچ طهردن زیاده یعنی اوچ یچق طهر اولور . هرا یکی صورتدهده « ثلثه » لفظ خاصک حکمی ابطال ایدلمش دیمک اولور . چونکه ایکی یچغه اوچ دیمه جکی کی اوچ یچغهده اوچ اطلاق اولنه ماز . امام شافعی حضرتلری : ایچنده طلاق واقع اولان طهری عدته محسوب بیوردقلری جهته « ثلثه » اسم عدینک حکمنی نقصان ایله اخلال ایتمش اولورلر .

ائمه حنفیه نك رأی واجتهاد لرینه کوره آیت مشار الیه ده کی « قروء » لفظی « حیض » معناسنه حمل اولنور ایسه مطلقه نك اوچ حیض کامل مدتی تربص ایتمسی اقتضا ایدرکه بوضورتده خاص اولان « ثلثه » اسم عدینک موجبیه عمل ایدلمش اولور .

خاطره کلیرکه عین محذور ائمه حنفیه نك اجتهاد لری حقیقدهده واردر . چونکه آنلرک فکرینه کوردهده ایچنده طلاق واقع اولان حیض یا عدته محسوب ایدیلیر و یا ایدلمز . محسوب ایدلیدیکی صورتده عدت ایکی یچق حیض ایدر . محسوب ایدلیدیکی حالده اوچ یچق حیض اولور . هرا یکی

تقدیرده « ثلثه » لفظ خاصك حكمی ابطال ایدلمش اولور . بناءً علیه عین اعتراض ائمه حنفیهده ایراد اولنه بیلیر . واقعا وهله اولاده بواعتراض : قوتلی کورولودایسهده حقیقت حالده وارد دکلدر . چونکه موضوع بحث اولان مسئله ، طلاق مسنون و مشروع حقهدهدر . طلاق مشروع ایسه طهر ایچنده واقع اولان طلاقدر . شو قدر وارکه طلاق غیر مشروع اولهرق حیض ایچنده واقع اولور ایسه اولوقت مدت عدت ، بالضروره اوچ بچق حیض اولور . زیرا بوتقدیرده ایچنده طلاق واقع اولان برنجی حیضك باقیسنی ، دردنجی حیضك برقسیمیه آتام واکال ایتمک ایجاب ایدیور . حالبوکه حیض حکماً قابل تجزی اولدیغندن ضروره دردنجی حیضك تمامیه اکمال ایدلمش اولیور . [کذا فی المرأة]

(مبحث امر)

وجوب . ندب و حرمت کبی بر حکم شرعی بی افاده ایدن لفظ . ایکی نوعدر . بری اخبار . دیکری انشادر . اخبار عوارضدن قطع نظرله صدقه . کذبہ احتمالی اولان سوزدر . انشا صدقه . کذبہ احتمالی اولیان سوزدر . حکم شرعی بی مفید اولان اخبار شارع . یا صراحه حکم شرعی بی محتویدر . « أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا » نظم کریمی کبی . و یا خود صراحه حکم شرعی بی محتوی دکلدر . « وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ » قول عظیمی کبی . برنجی قسم اخبار شارعه حکم شرعی . دوغریدن دوغری به مذکور اولدینی جهته بو مثلو اخبارات شرعیه . بطریق الحقیقه حکم شرعی بی افاده ایدر . بناءً علیه برنجی آیت کریمه مجازه حاجت قائلقسرین معنای حقیقیسی اولق اوزره بیعک حلنی وربانک حرمتی افاده و اثبات ایلر اما ایکنجی قسم اخبار شارعه حکم شرعی ، دوغریدن دوغری به مذکور اولدیغندن بوقیل نصوص اخباریه ، حکم شرعی بی علی طریق الحجاز افاده ایدر . بوجهته (والدلهر چوجقلرینی ارضاع ایدرلر) مفهومده اولان ایکنجی آیت جلیله ، امر معناسنده یعنی ارضاع ایتسونلر ماآنده مجاز اوله رق حکم شرعی بی اثبات ایلر .

انشاء امر . نهی . استفهام . تمنی و ترجی کبی متعدد اقسامه انقسام ایدر . آنجق حکم شرعی بی افاده خصوصنده اشبو اقسام انشادن معتبر اولان امر ایله نهیدر . چونکه اکثر احکام شرعیه آنلرله ثابت اولور . بوجهته مباحث امر ونهی ، علم اصولک الک مهم مباحثی تشکیل ایدر .

ایضاح

بر معنایه دال اولان لفظ : اول امرده مفرد و مرکب اولمق اوزره ایکی قسمه آریلیر . مفرد : لفظنک جزئی معناسنک جزئنه دلالت ایتمین لفظدر . زید : رجل . انسان کی . مرکب : لفظنک جزئی معناسنک جزئنه دال اولان لفظدر . مفرد ، معنایه دلالتده مستقل اولماز ایسه ادا ندر . حروف معانی کی . مستقل اولور ایسه نظر اولنور : اکر هیئتیه ازمئه ثلاثه دن برینه دلالت ایدر سه فعلدر . ماضی : مضارع واستقبال سیغلهی کی . دلالت ایتمز ایسه اسمدر . رجل : انسان : حیوان کی :

مرکب : ایکی درلودر : مرکب تام : مرکب ناقص . مرکب تام : ذکرندن صکره متکلمک سکوتی صحیح اولان سوزدر . « احمد افندی ذکیدر » سوزی کی . مرکب ناقص : متکلمک سکوتی صحیح اولمیان سوزدر . « احمد افندی کتابی » کی . بالعموم ترکیب اضافی وتوصیفی : مرکب ناقص اقسامنددر . مرکب تامه : علم نحو ده جمله : علم معنایده کلام اطلاق اولنور .

ایشته بومرکب تام : خبر وانشا نامرلیله ایکی قسمه آریلیر . خبر . عوارضدن قطع نظرله صدقه : کذبه احتمالی اولان کلامدر . بوکا اخبار دخی دنیلیر که مقدمه ده بیان اولنان نسبت تامه خبریهی وحکم منطقی متضمندر ، منطقیونک « قضیه » دیدکری ده بودر . عوارضدن قطع نظرله دیمک : اوکلامک قائلندن وصدقی : کذبیه حقه ده کلاه دلایل وقرائن خارجیه دن تجرید اولنهرق نفس کلام نظر اعتباره آلمقده

دیمکدر . بوکابناء بر مخبر صادق خبری دخی قائلندن قطع نظر اولندوقده صدقه ، کذبہ محتمل اولور .

انشا ، خبرک ضدیدر ، یعنی صدقه ، کذبہ احتمالی اولیان سوزدر . انشا : امر ، نهی ، دعا ، التماس ، استفهام ، تمنی و ترجیح کی متعدد اقسامه آریلیرکه بونلر انشاء طلبی و انشاء غیر طلبی نامزیه ایکی قسمه ارجاع اولنور . بونلرک هیچ بری صدقه ، کذبہ محتمل دکلددر . مجرد طلب و بیان آرزو و امیددن عبارتدر .

وجوب ، حرمت کی بر حکم شرعی نی مفید اولان نظم ، یا خبردر و یا انشادر . خبرک تضمن ایتدیکی محکوم بهده یا صرحه حکم شرعیدن عبارتدر ، یا خود دکلددر . اکر خبرده کی محکوم به حکم شرعیدن عبارت ایسه شبهه سز بوکی خبرلر دوغریدن دوغری به او حکم شرعی نی اثبات ایدر . بونلرده طریق مجازه سلوکه حاجت یوقدر . « کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصَّیَّامُ » و « احل الله الیبع و حرم الربوا » نظم جلیلری کی که برنجی آیتده وجوب صومدن ، ایکنجی آیتده حل بیع ایله حرمت راندن عبارت اولان احکام شرعیه دوغریدن دوغری به محکوم به واقع اولمشدر .

اگر خبرده کی محکوم به حکم شرعی دکل ایسه بو تقدیرده بوکی اخبار شارعلرک حکم شرعی نی افاده ایتسی انشا معنا سنده مجاز یا یتمله اولور . شویله که : اکر اول خبر مثبت ایسه امردن ، منفی ایسه نهیدن مجاز قنور و بوحالده حکم شرعی نی دهها بلیغ بر صورتده افاده ایش اولور .

مثلا والدلر چو جقلریخی امزیررلر مفهومده اولان « ولوالدات یرضعن اولادهن » قول کریمی خبردر . بوراده امزیررلر مضاندنه اولان « یرضعن » فعل مضارعی محکوم به واقع اولمشدر که بر حکم شرعی دکلددر . ایشته بونظم جلیل . حکم شرعی نی یعنی وجوب ارضاعی افاده

ایتمک ایچون « یرضعن » کله سی : امزرسونلر معناسنده « لیرضعن » صیغه امریه سندن مجاز قننور .

بو مثللو اخبارات شرعیه : احکام شرعیه بی دها بلیغ بر صورتده افاده ایدر . چونکه برشئیک ثبوتی ویانفی ایله حکم اولدینی زمان : اکر بو حکم تحقق ایتمزایسه شارعک کذب لازم کلیرکه محالدر . امرده ایسه بومحذور یوقدر . زیرا امرلرده مأمور بهک عدم ایفاسندن شارعک کذب لازم کلر . (کذ قال لعلامه فی التلویح) بو جهته مأمور بهک وجودنده مبالغه قصد اولدینی وقت طریق انشادن صورت اخباره عدول اولنور . بونک ایچوندرکه فحول اصولیونندن صدر الشریعه حضرت تلیری « توضیح » نام تألیف کزیننده « اثبات احکامده اخبار شارع : انشادن ابلغ واقوادر » بیوریورلر .

وجوب : ندب و حرمت کی احکام شرعیه دن ایلروده احکام قسمنده بر تفصیل بحث اولنه جق ایسه ده بونلرک بوراده ذکر ی سبق ایتمدیکی کی مباحث آیه ده دخی سبق ایده جکندن معنای اصطلاحیلرینک اجمالاً بیانی مناسب کورلمشدر . شویله که :

بر مکلفک ایقاع ایلدیکی فعل : واجب ، مندوب ، مباح ، حرام و مکروه قسملرینه منقسم اولور . وجوب : ندب ، اباحه ، حرمت و کراهت لفظلری بونلرک اسم مصدرلریدر . بونلره احکام شرعیه آخویه دینیر .

بر فعل مکلفک ایشلنوب ایشلنمه سی نظر شارعده مساوی اولور ایسه مباحدر . اکر مساوی اولماز ایسه شوخالده یا ایشلنمی راجحدر ، یاخود ترکی راجحدر . ایشلنمی راجح اولدینی تقدیرده ترکی ممنوع ایسه واجبدر ، ترکی ممنوع دکل ایسه مندوبدر . ترکی راجح اولدینی

صورتده اگر ایشانسی منع اولمش ایسه حرامدر . منع اولنماتس ایسه مکر وهدر .

فقها واجبی ایکی قسمه آرییورلر . برینه فرض . دیکرینه سادهجه واجب دییورلر . فرض . ترکی دلیل قطعی ایله ممنوع اولان فعلدر . واجب . ترکی دلیل ظنی ایله ممنوع اولان فعلدر . فرضده هم عمل . همده حقیقی اعتقاد واجبدر . واجبده ایسه یانکز عمل لازم اولوب اعتقاد لازم دکلددر . بوندن آ کلاشیلیرکه واجبک ایکی معناسی وارددر . بری معنای اعمی . دیکری معنای اخصیددر . بوراده معنای اعمی مقصوددر . مندوبده سنت ایله نافلهدن اعمدر . سنت شرع شریفده طریقت مسلوکه اولان فعلدر . مکروهده هم کراهت تحریمیه ایله وهم کراهت تنزیهیه ایله مکروه اولانه شاملدر .

واجبک فاعلی مظهر ثواب : تاریکی مستحق عقاب اولور . مندوبک فاعلی مظهر ثواب اولورسهده تاریکی مستحق عقاب اولماز . مباحک نه فاعلی ثوابه . نهده تاریکی عقابه مستحق اولور . حرام ایله تحریماً مکروهک فاعلی معاقب ، تاریکی مثاب اولور . تنزیهاً مکروهک فاعلی مستحق عقاب اولمازسهده تاریکی مظهر ثواب اولور . (التوضیح والتلویح)

امرک تعریفی و موجبی

امر ، جزماً واستعلاءً طلب فعله موضوع اولان لفظدر . طلب ایدن ذاته « امر » ، کندیسندن طلب وقوع بولان شخصه « مأمور » ویا « مکلف » : طلب اولنان ایشده « مأمور به » دینیلیر . (ا - م - ر) حرفلرندن مرکب اولان « امر » لفظندن مقصد : آنجق وجوبدر . ندب و اباحه دکلدر . بناءً علیه مندوب و مباح مأمور به اولماز .

امرک مساسی اولان صیغه امریهده وجوبه مختصدر . یعنی صیغه امرک موجبی یالکز وجوبدر . ندب : اباحه و توقف صیغه نك موجبی دکلدر . وجوب دخی صیغه امریهده مختصدر . یالکز آندن مستفاد اولور ، باشقه بر شیدن مستفاد اولماز . بناءً علیه فعل پیغمبری وجوب افاده ایتمز . امرک موجبی ، وجوب اولدیغندن بعد الحظر وارد اولان امر دخی وجوب افاده ایدر . یعنی برشی اولجه منع اولنمش ایکن بعده حقیقه بر امر وارد اولسه امر مذکور ینه وجوب افاده ایدر .

ایضاح

« امر » لفظی ایکی ذرلو استعمال اولنور . بری امورک مفردی ، دیکری اوامرک مفردی اولمق اوزره استعمال اولنور . امورک مفردی اولان امر : ایش ، شی ، حال ، خصوص وحادثه معالرنده قوللانیلیر . اوامرک مفردی اولان امر ایسه امر ایتمک : بیورمق معاسنده و برده « شونی یاپ ، بونی یاپسون » کبی صیغه امریهلرده قوللانیلیر . بوراده بو ایکنجی معنی مقصوددر . امرده خاص اقسامنددر ، مدلولنی قطعاً افاده ایدر .

امر : اصطلاح اصولیونده جزماً و استعلاءً طلب فعله موضوع اولان لفظدر . « لفظدر » دینمکه فعل و اشارت تعریفدن خارج قالدی .
 بوجهته برکیمسه نك برایشی ایشله میسی . دیکرلری حقیقه امر اولدینی کبی بر ذاتک دیکرخی سوز سویله مکسزین یالکز الیه اشارت ایدرک چاغیرمیسی دخی امردن معدود دکدر .

« طلب فعله موضوع » قیدیه « بوایشی سندن ایسترم » کبی لفظدر خارج قالیر . چونکه بوکبی سوزلر دوغریدن دوغریه طلب فعله موضوع دکدر . طلب فعلدن اخباره موضوعدر . بوجهته بونلرده کی طلب : اخبار طریقهدر : انشا طریقهدر دکدر . امرده کی طلب ایسه « یاپ ، ایشله ، قالدق » کبی انشا صورتیهدر .

[جزماً] قیدیهده صورت غیر جازمهده وقوع بولان طلبدر خارج قالیر . طلب واقع : امر اولق ایچون جازم یعنی قطعی اولیدر . صورت قطعیهده واقع اولیان طلبدر : امر دکدر . بناءً علیه ندب و اباحه معارنده استعمال اولنان سیغهره امر اطلاق اولماز .

[استعلاءً] استعلاء : برکیمسه کندیسینی عالی عد ایتک دیمکدر . امرده استعلاء شرطدر . یعنی آمرک کندیسینی مأموردن عالی عدایده رک طلب ایتمیسی لازم کلیر . فقط نفس الامرده عالی اولسی شرط دکدر . بوجهته امر : یالکز مافوقدن صادر اولماز . مادونکده مافوقدن مستعلیانه صورتده واقع اولان ظابنه امر دینیر . حتی بونک ایچون سوء ادبه حمل اولنور . استعلاء قیدیه دعا و التماس ورجا تعریفدن خارج قالیر . دعا : حضور و تذلل طریقهدر واقع اولان طلبه دینیر . تساوی طریقهدر وقوع بولان طلبلرده التماس تسمیه اولنور . استعلاءدن خالی

طلب کرده مستعمل اولان « امر » لفظی مجازدر . محاوراتده اقراندن اقرانه ویاخود رتبه دون اولان بر ذاته خطاباً « امر ایدیکز » ویا « نه امر ایدرسکز » کبی اظهار تواضع ایچون نزاکه ایراد اولنان سوزلرده واقع « امر » لفظی بو قیلیندر .

بوراده علم کلامه عائد بر مسئله واردرکه اوده امر اراده‌نی استلزام ایدرمی : ایتمی : مسئله سیدر . بوبخنده اهل سنت ایله معتزله اختلاف ایتملشدر . اهل سنته کوره امر : اراده‌نی مستلزم دکلدز . یعنی امرک سختده آمرک مأمور بهک وقوعنی قصد و اراده ایتمی لازم دکلدز . یالکیز طلب کافیدر . بعضاً آمر بر شیئی هم طلب ایدر : همده آنک وقوعنی اراده ایلر . بعضاًده یالکیز طلب ایدر ، فقط وقوعنی اراده ایتمز . بو عقلاً ممکندر . نته کیم بر افندی ، کندیسنه اکثریا اطاعتسزک ایدن خدمتکارینک تعهد و اطاعتسزلکنی دیکر لرینه ارئه ایچون آا بعض شیار امر ایدرک اولسه افندینک بواامردن مقصدی خدمتکارک اطاعتسزلکنی کوستر مکدر ، یوقسه مأمور بهک وقوعنی دکلدز . ایشته بوراده امر : اراده‌دن آیرلشدر : بناء علیه اراده ، امرک لوازمندن دکلدز .

معتزله عندنده امر : اراده‌نی مستلزمدر . آنلر ، آمر بر شیئی امر ایتدیکی زمان همه حال آنک وقوعنی ده اراده ایدر ، اراده‌سز امر ممکن دکلدز دییورلر .

بوفکر ، دوغری دکلدز . چونکه دوغری اولسه یدی علمده هیچ بر کفر و معصیت بولنمازدی . زیرا هر کس طرف شارعدن ایمان ایله ، طاعات ایله مأمور و مکلفدر . اگر امر اراده‌نی مستلزم فرض اولتورسه هر کسک ایمان و طاعاتنه اراده آیه‌نک تعالی لازم کلیر . وجودینه

ارادة الیه نك تعلق ابتدیی بر شیك عدم وجودی ایسه مُتعدر .
شوحالده هر كسك مؤمن و مطیع اولسی اقتضا ایدر . حلبوكه دنیاده
اصحاب كفر و معصیت ، ارباب ایمان و طاعتدن قات قات فضلهدر .
بوندن آكلاشیلیركه معتزله نك فكرنده اصابت یوقدر .

[امر لفظندن مقصد ، آنجق وجوبدر الخ] بوراده ایکی

شی وار : بری (ا . م . ر) حرفلرندن تركب ایدن « امر » لفظیدر .
دیكری آنك مساسی اولان صیغه امریهدر . بعض علماء اصول . امر
لفظنك وجوب ایله ندب بیننده اشتراكنه و بناء علیه مندوبك مأمور به
اولدیغنه قائل اولمشلردر . امام كرخی . جصاص . شمس الأئمة السرخسی ،
صدر الاسلام ابوالیسر البرزدوی و برادر عالی تبارلری امام فخر الاسلام
البرزدوی كچی برچوق اكابر علماء حنفیه ایله محققین ائمه شافعیه عندده
امرك موجبی آنجق وجوبدر ، ندب و اباحه دكلدر .

بوده نص . اجماع و عقل ایله ثابتدر . چونكه قرآن کریمده « امر
شارعه مخالفت ایدنلر ، كندیلرینه دنیاده فتنه و محنت . آخرتده دخی
عذاب الیم اصابتدن حذر ایتسینلر » مآئده اولان « فلیحذر الذین
یخالفون عن امره ان تصیبههم فتنه او یصیبههم عذاب الیم » نظم جلیلی وارد
اولمشدر . بوآیت کریمهده مفهوم اولان شی ، امره مخالفت اوزرینه
تهدید و الحاق وعیددر . بوایسه امور مندوبه و مباحهده واقع اولماز .
چونكه تهدید . آنجق معصیت و موجب مسئولیت اولان افعالده اولوركه
اوده ترك واجبدن عبارتدر . امر . وجوب افاده ایتسهیدی امره
مخالفت . مستلزم معصیت و بناء علیه تهدید و الحاق وعیدی مستوجب
اولماز ایدی . ایشته بونظم جیلدن آكلاشیلوركه امردن مقصد آنجق
وجوبدر ، ندب و اباحه دكلدر .

كذلك [°] « لولا ان اشق على امتي لامرتهم بالسواك »
 حديث شريف دخی امرک موجبی وجوب اولدیغنه دلالت ایدر. چونکه
 مشقت ، فعل واجبه اولور ، مندوب و مباح اولان افعاله مشقت
 تصور اولنه ماز .

علما دخی قرأدن مجرد اولان امر ایله معنای وجوبه استدلالده
 اجماع و اتفاق ایتشلر درر. عقلده بونی مؤیددر . زیرا برافندی امرینه
 مخالفت ایدن خدمتجیسنی عاصی عد ایدر ، عصیان ایسه آنجق وجوبه
 قارشی اولور .

[بناءً علیه مندوب و مباح مأمور به اولماز] لسان شرعه
 امردن مقصد آنجق وجوب اولدیغیچون مندوب و مباح اولان شیره
 مأمور به دینیله من . مثلاً صلوات جمعدهن صکره معامله اخذ و اعطا ،
 مندوبدر . عند المباحیه اشهاد مباحدر . بونلره مأمور به دینمز . کرچه
 بونلر حقنده « وابتغوا من فضل الله » و « واشهدوا اذا تبایعتم » آیت
 کریمه لری ایله امر وارد اولمشسهده برنجی آیت جلیلهده کی امر ندب ،
 ایکنجی آیت جلیلهده کی امر ارشاد ایچوندر . وجوب ایچون دکلدر .
 ندب ایله ارشاد بیننده کی فرقه کلنجه : ندب ، ثواب آخرتی اقتضا ایدر .
 ارشاد ایسه مصلحت دنیویه تنبیهدن عبارتدر . بو جهته مباحیاعنده
 ترك اشهاد ایله ثوابه نقصان عارض اولیه جنی کبی فعل اشهاد ایلهده
 زیاده ثواب حاصل اولماز . « کذا فی الکشف »

الحاصل مندوب و مباح ، مأمور به دکلدر . چونکه بونلرک ترکنده
 معصیت یوقدر . حالبوکه « افصیت امری » نظم جلیلندنده مستفاد
 اولدیغی اوزره مأمور بهک ترکی معصیتدر . بناءً علیه مندوب ، مأمور به
 [°] « اتم اوزرینه ایرات مشقت ایتسه یندم آنلره مسواک استعمالی امر

اوله جق اولسه مندوب فرض ایدیلن شیئک واجب اولسی اقتضا ایدر . کذلک مندوب، مأمور به اولسه یدی مسواک قوللانمقده مأمور به اولوردی . حالبوکه مسواک استعمالی مندوب اولدینی حالده مأمور به دکلدیر . بوده بالاده ذکرى سبق ایدن حدیث شریفک مفهومیله ثابتدر .

[امرك مسماسى اولان صیغه امریه ده وجوبه مختصدر الحز]

امر صیغه سی معانی مختلفه ده استعمال اولمشدر . بونلرک مشهورلری اون سکزدر . شویله که : [۱] وجوبدر « اقیموا الصلوة و اتوا الزکوة » نظم جلیلی کبی . [۲] ندبدر « وابتغوا من فضل الله » قول کریمی کبی . [۳] اباحدر « و اذا حلتم فاصطادوا » آیت جلیله سی کبی . [۴] ارشاددر « و اشهدوا اذا تبایعتم » آتی کبی . [۵] اکرامدر « ادخلواها بسلام آمین » قول کریمی کبی . [۶] امتاندر « کلوا مما رزقکم الله » نظم جلیلی کبی . [۷] اهانتدر « ذق انک انت العزیز الکریم » آیت کریمه سی کبی . [۸] تسویهدر « اصبروا اولاً تصبروا » نظم کریمی کبی . [۹] تعجیذر « اسمع بهم و ابصر » آتی کبی . [۱۰] تکویندر « کن فیکون » قول عظیمی کبی . [۱۱] احتقاردر « القوما تم ملقون » نظم کریمی کبی . [۱۲] اخباردر « فلیضحکوا قلیلاً ولیکوا کثیراً » آیت جلیله سی کبی . [۱۳] تهدیددر « اعملوا ماشتم » قول کریمی کبی . [۱۴] تعجیذر « فأتوا بسورة من مثله » نظم جلیلی کبی . [۱۵] تسخیردر « کونوا قرده خاسین » آتی کبی . [۱۶] تأدییدر « کل مما یلیک » حدیث شریفی کبی . [۱۷] تمیدر شاعرک « الایها اللیل الطویل الانجلی » قولی کبی . [۱۸] دعادر « اللهم اغفرلی » کبی .

صیغه امریه بومعانیکن جمله سنده حقیقت دکلدیر . اکثری سنده

مجازدر. بونده علمانك اختلافی یوقدر. اختلاف آنحق بونلك دردنده واقع اولمشدرکه آنلزده وجوب ، ندب ، اباحه وتمهیددر .

بعض علما ، صیغه امریهنك بووجود اربعه بیننده اشتراك لفظی ایله مشترك اولدیغنه قائل اولمشلردر ، بعضری وجوب ، ندب و اباحه بیننده مشترك اولدیغنی ادعا ایتمشار ، بعضری ده یالكز وجوب ایله ندب بیننده مشترك اولدیغنه ذاهب اولمشلردر .

قاضی ابو بكر باقلانی ، امام غزالی ، بر روایتده امام ابوالحسن الاشعری کی افامه ائمه دین « صیغه امریهنك موجب حقیقیسی وجوب - بمیدر ، ندبمیدر ، یوقسه بالاشترك هرايكیسمیدر : بیلینه من : معانی مختلفهده استعمال ایدلیکی جهتهه عندالاطلاق قرینه اولمقسرین بونلردن برینه حکم اولئه ماز . بوسببیه امر صیغهسی مجملدر ، آنده مجمل حکمی جاری اولور . بناء علیه صیغه امریهنك موجبی ، تأمل وقرینه ایله معنای مقصود تبین ایدنجهیه قدر توققدر » دیورلر . شوقدرکه بوفکرده قائل اولانلك بعضری توقف معنای مرادی تعینده بعضری ده معنای موضوع لهی تعیندهدر دیمشدر .

امام اهل سنت شیخ ابو منصور ماتریدی حضرتلری ایله آکاپرو اولان مشایخ سمر قند « امر صیغهسی قرینهدن مطلق اولدیغنی صورتده حکمی یالكز عمل جهتیله وجوبدر ، اعتقاد جهتیله دکلدر . بناء علیه موجب صیغهنك علی التعین وجوب ویا ندب اولدیغنه اعتقاد لازم کیز . بلکه لاعلی التعین مراد الهمینك حقیقی اعتقاد اولنور . بونکله برابر ظب اولنان فعلك هرحالده اتیانی لازم کلیر . تا که اگر وجوب مراد اولمش ایسه بروظیفه متحتمه ایفا ایدلمش اولور ، ندب مراد اولمش ایسه ثوابه مظهرت حاصل اولور » بیورمشلردر . (کذا فی الکشف)

جمهور فقها ایله بعض اکابر معتزله ، صیغه امریه نك وجوده حقیقت ، دیگر لرنده مجاز اولدیغنه قائل اولمشلردر . بر روایتده امام شافعی حضرتلری ایله فقها دن بر جماعت و اکثر علمای معتزله ده ندیده حقیقت ، دیگر لرنده مجاز اولدینی فکر نده بولمشلردر . بعض فقهاء مالکیه اباحه ده حقیقت اولدیغنه ذاهب اولمشلر .

صیغه نك موجبی اباحه اولدیغنه قائل اولانلر ، مقام استدلالده (صیغه برفعلك وجودینی طلب ایچوندر . بونك ادنای متیقنی اباحه در . ندب ووجوب ایسه صفات زائده دندر . بناءً علیه صیغه امریه نك موجبی اباحه در . ندب ویا وجوب دکلدر) دیسورلر . موجب صیغه ندبدر دینلرده « صیغه برفعلك وجودینی طلب ایچوندر ، لکن بونده اباحه کافی دکلدر . چونکه اباحه ده فعلك طرفینی مساویدر . هر حالده مطلوب اولان فعلك جانب ایقاعنك جانب ترکه رجحانی لازمدر . بونك ادناسی ایسه ندبدر . وجوب بر صفت زائده و عارضه اولدیغدن ثبوتی قرینه به متوقفدر » دیسورلر .

جمهور فقها ، بونلره جواباً دیسورلرکه « مادامکه امر صیغه سی کندیسنه مخصوص بر معنایه موضوعدر — که طلب فعلدر — او حالده اوندده اصل اولان کمالدر . چونکه ناقص من وجه ثابت ، من وجه غیر ثابتدر . طلب فعلك کمالی ایسه آنجق وجوب ایله حاصل اولور . بوده موجب صیغه نك وجوب اولسنی اقتضایددر . خصوصیه صیغه ده مطلقدر . معناسنده کاله یعنی وجوبه دلالتی منع ایده جك بر قرینه موجود دکلدر . دعا و التماسده اولدینی کبی متکلمک یعنی آمرک و لایتمده دخی قصور یوقدر » .. امر لفظنك مدلولی وجوب اولدیغنه دال اولان سالف الذکر نصوص

تصحیح : فورمه « ۲ » صحیفه « ۲۰ » (دع ما یریک الی ما لایریک)

شرعیه ایله دیگر آیات قرآنیه ، عینله صیغه امریه نك موجبی وجوب اولدیغنه برر دلیل قاطع تشکیل ایتدکلرندن مذهب حنفیده مختار اولان جمهور فقهانك قولیدن .

[وجوب دخی صیغه امریه یه مختصدر . یالکنز اندن مستفاد اولور ، بشقه برشیدن مستفاد اولماز . بناءً علیه فعل پیغمبری وجوب افاده ایتمز]

صیغه نك وجوبه اختصاصده ائمه اصول اختلاف ایتدکلری کبی وجوبك ده صیغه یه اختصاصده اختلاف ایتملردر . بعضلرینه کوره وجوب ، صیغه یه مخصوص ومنحصردکلدر . صیغه دن غیری فعل پیغمبریدن ده مستفاد اولور . جمهور اصولیون عندنده صیغه ایله وجوب بینده تلازم وهرایکی طرفدن اختصاص واردر . برینك ثبوتیه دیگر ی ثابت ، انتقاسیه متفی اولور . بناءً علیه صیغه وجوبه مخصوص ویالکنز آنی مفید اولدیغی کبی وجوب دخی صیغه یه مقصور وآنجق آندن مستفاد اولور ، فعل پیغمبریدن مستفاد اولماز .

لسان عربیده امر لفظنك فعل معناسنده کثرت استعمالی ، بو اختلافه باعث اولمشدر . مذهب مالکی وشافعی یه سالک اولان بعض فقها ایله علماء حنفیه و معتزله دن برجماعت « امر لفظی صیغه ده حقیقت اولدیغی کبی فعلده ده حقیقتدر . بناءً علیه هرایکی معنایه آری آری وضع ایدلمش برلفظ مشترکدر . « وما امر فرعون برشید » و امرهم شوری بیسهم » ، « وشاورهم فی الامر » آیت جلیله لرندگی امر لفظنك فعل معناسنده اطلاق بومدعا یه دلیلدر . فعل ، امرک مسما سی اولدیغی شو

صورتله ثابت اولنجه صیغه نك وجوب افاده ایتدیکنه دال اولان دلائل فعل رسولك ده وجوبی مفید اولدیغنه دلالت ایدر. فضله اوله رقی « صلوا كما رأتمونی اصلی » و « خذوا غنی مناسککم » کبی احادیث شریفه دخی فعل نبوی نك وجوب افاده ایده جکنه باشقه جه برر دلایلدر « دیورلر . جمهور اصولیون بونلره جواباً دیورلرکه « امر لفظی ، یالکز صیغه ده حقیقتدر ، فعلده حقیقت دکلدر . واقعا امر لفظی فعل معناسنده استعمال اولونیور ، فقط آنک بو استعمالی فعل معناسنده حقیقت اولدیغنه دلالت ایتمز . فعل ، امر ایله واجب و آنکه ثابت اولدیغندن سببک اسمنی مسیبه اطلاق قیاندن مجازدر . ذکر اولنان آیات قرآنیه ده کی امر لفظنک فعل معناسنه اولدیغی پک ده تسلیم اولنه ماز . تسلیم اولونسده بیان اولندیغی وجهله مجازدر ، حقیقت دکلدر .

امرك فعل معناسنده مجاز اولدیغنه شوده دلالت ایدرکه بر کیسه بر ایش ایشله یوبده قولاً او ایشک ایشلمسنی باشقه سنه امر ایتسه لغه و عرفاً امرك او کیسه دن نفی و سلبی صحیح اولور . بناء علیه « او کیسه برشی امر ایتدی » دینله بیلیر . اگر امر ، فعل معناسنده حقیقت اولسه یدی بونقی صحیح اولمازدی . و برده امر لفظی ، مطلق ذکر اولندقدنه ذهنه صیغه معناسی تبادر ایدر . اگر امر ، صیغه ایله فعل بیننده اشتراك لفظی ایله مشترك اولسه یدی یالکز صیغه معناسی ذهنه تبادر ایتزدی . چونکه لفظ مشترك معانی متعدده سنه دلالتی مساویدر .

امر لفظنک یالکز صیغه ده حقیقت اولدیغنه شو صورتله ده استدلال اولنه بیلیر : بر لفظنک بر معنایه وضعندن مقصد ، اومعنایی تماماً افاده

ایتمک و آندن قاصر اولما مقدر . بو ایسه آنجق اول معنائک اول لفظه انحصاریله اولور ، باشقه برشیدن دخی آ کلاشیله جق اولورسه لفظ مذکور اومعنائی تماماً افاده ایتیموب آندن قاصر اولمش اولور . ایشته بو بر اصل وقاعده کیه درکه ضرورت تحق ایتدجکه آندن عدول اولنه ماز . بناءً علیه بوراده وجوب ، بعضاً صیغه امریه ایله ، بعضاً فعل ایله افاده اولونه جق اولسه فعل ایله افاده اولنان یرلرده لفظ ایله افاده اولومدیغندن اوکی یرلرده لفظ ، وجوبی افاده دن قاصر اولور .

بودلیله الفاظ مترادفه ایله اعتراض اولونه ماز . چونکه حقیقتده والفاظک وضع اصلینده ترادف یوقدر ، مترادف دینین لفظلر بیننده البته بر فرق واردر . برینک افاده ایتدیکی معنائی دیگرکی افاده ایده مز .

سالف الذکر احادیث شریفه یه کلنجه : بونلرده یعنی صلاتده ومناسک مجده کی وجوب متابعت ، فعل پیغمبریدن دکل لفظدن یعنی « صلوا » و « خذوا » صیغه امریه لرندن مستفاددر . اکر فعل رسول ، بنفسه وجوب افاده ایتمش اولسه یدی « صلوا » و « خذوا » صیغه امریه لرینک ایرادینه احتیاج مس ایتزدی . امرک امور واوامر صورتلرنده ایکی درلو جمعلمسی ده امر لفظنک فعل معناسنه موضوع اولدیغنه دلیل تشکیل ایده مز . چونکه امورک مفردی اولان امر شان ، صفت وحال معناسنه در ، فعل معناسنه دکلدر ..

اخطار — افعال نبویه بش نوعدر : برنجیسی افعال طبیعیه در . اکل ، شرب ، قیام و قعود کبی . ایکنجیسی سهودن نشأت ایدن افعالدر . زلات کبی . اوچنجیسی خصائص نبویه دن معدود اولان افعالدر . ضحی یعنی قوشلق و تهجد نمازلی و مساوک استعمالی کبی

بو اوچ نوع افعال نبوتناهی به متابعت بالاتفاق واجب دکلدر. دردنجیسی کتابک مجملنی بیان ایچون واقع اولان افعالدر . تیمک صورت اجراسنی صلاتک صورت اداسنی مین اولان افعال کبی . بو دردنجی نوع فعل پیغمبری به متابعت بالاتفاق واجبدر . فقط بوراده حد ذاتنده وجوبی افاده ایدن کتابدر ، فعل پیغمبری دکلدر .

بشجیسی بو افعال اربعه دن ماعدا اولان افعالدر . ایشه وجوب افاده ایدوب ایتمه مک خصوصنده اصولیون بینده مختلف فیه اولان فعلدن مقصد ، بو کبی افعال نبویه در . بو بحثده بونلری بربرینه قاریشدر ماملیدر .

[بعد الحظر وارد اولان امر دخی وجوب افاده ایدر]

حظر ، ظانک سکونیه منع معناسنه در . بعدالهی وارد اولان امرک موجبی دخی وجوبدر . یعنی برشی منع و تحریم اولونمازدن اقدام حقنده وارد اولان امر وجوب افاده ایتدیکی کبی منع و تحریم اولوندقدن صکره حقنده وارد اولان امر دخی وجوب افاده ایدر . چونکه امرک وجوب افاده ایده جکنه دائر بالاده سرد و اتیان اولنان دلائل مطلقدر ، قبل الحظر واقع اولان امر ایله بعد الحظر وارد اولان امر بیننی تفریق ایتمه مشدر. خصوصیه بعدالتحریم و رودایدن برچوق اوامر شرعیه افاده وجوب ایچون وارد اولمشدر . مثلا قادینلرک حیض و نفاس حاللرنده نماز قیلمه لری و اوروج طومه لری ممنوعدر ، زوال حیض و نفاسدن صکره واجبدر . کذا سرخوشک سکر حالنده نماز قیلمه سی ممنوعدر ، زوال سکردن صکره ایسه واجبدر ، کذلک معصوم الدم اولان بر شخصی قتل ایتمک حرام و ممنوعدر ، فقط اعدامی موجب اسباب و افعالی ارتکاب

ایدرسه قتلی واجب اولور . ایشه بونلر و امثالی حقنده وارد اولان اوامر شرعیه، بعدالتحریم ورود ایتیش و معنای وجوبی افاده ایله مشدر . امام شافعی حضرتلری ایله بعض ائمه شافعیه و شیخ ابو منصور ماتریدی حضرتلری، بعدالحظر ورود ایدن امرک موجبی اباحه اولدیغنه قائل اولمشدر . مشارالیهم حضراتی « وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا » و « فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ » آیت جلیلهلریله استدلال ایدیورلر . دیورلرکه اثناء حجه حال احرامده ایکن اصطیاد ممنوعدر ، احرامدن چیققدن صکره برنجی آیت ایله اصطیاد امر اولونیور ، حالبوکه اصطیاد مباحدر ، كذلك صلات جمعه وقتنده بیع و تجارت ممنوعدر ، اداء صلاتدن صکره ایکنجی آیت کریمه ایله بیع و تجارت امر اولونیور، حالبوکه بوده مباحدر . اگر امر، بعدالتحریم دخی وجوبی مفید اولسه یدی بونلرکه ده واجب اولسی اقتضا ایدردی . بونلرک مباح اولمزدن آکلاشیلرکه بعدالحظر وارد اولان امر، اباحه افاده ایدر .

بونک سببی شودرکه امرک بعدالتحریم ورودندن مقصد رفع تحریمدر . تحریم متقدم بوباده برقرینهدر . زیرا فهمة تبادر ایدن معنا بودر . رفع تحریم ایسه اباحه ایله حاصل اولور . وجوب بو خصوصده برمعنای زائددرکه ثبوتی آریجه بردلله متوقفدر .

جمهور اصولیون ، مشارالیهم بوجه آتی جواب ویریورلر : « فی الحقیقه اصطیاد ایله بیع و تجارت مباحدر . آنجق بونلرک اباحه سی سالف الذکر آیت جلیلهلر ایله دکل ، بلکه وَأَحَلَّ لَكُمْ صِيْدَ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ » و « أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ » و « أَحَلَّ اللَّهُ السَّيْعَ » نظم جلیلری ایله ثابتدر . فرض ایدلم که بونلرک اباحه سی آیات مشارالیها ایله ثابت اولمشدر ،

بونکه برابر بو بزم علمهزه دلیل تشکیل ایتمز . چونکه ذکر اولان آیتلرده کی امر صیغهرلی بچشمزك خارجنده در . زیرا موضوع بحث اولان امردن مقصد قرأندن مجرد اولان امر مطلقدر .

بوراده ایسه آنف الیان امر صیغهرلینی وجوبه حمله مانع قرینه واردرکه اباحه معناسی او قرینهدن مستفاد اولویور . چونکه اصطیاد و بیع تجارت کبی امور و معاملات ، عبادك حقوق و منافع مادهسی ایچون مشروع قیلنمشدر . اکر بونلرده وجوب ثابت اولسه بونلرک منفعتی مضرتیه ، لهمهزه اولان مشروعیتی علمهزه منقلب اولور .

ایشته بو اساس منتقض اولماق ایچون بویله منفعتی دوغریدن دوغرییه عباده راجع اولان امرلر وجوبه حمل اولونهماز . حتی بو سببه منبی درکه بوکبی امرلر ، قبل التحريم ابتداءً وارد اولسه دخیینه آنلردن معنای اباحه مستفاد اولور . نته کیم عند المداينه کتابت و عند المبايعه اشهاد ایله امر ، قبل الحظر وارد اولدینی حالده وجوبه حمل اولونمیوب اباحهیه حمل اولنمشدر . چونکه وجوبه حمل ایدیله جك اولسه آنفاً بیان اولدینی اوزره کندی حقمزاوله رق لهمهزه ومنفعتمهزه مشروع قیلان بر معامله ، علمهزه و مضرتمهزه مشروع قیلنمش اولورکه اساسی و موضوعی خلافتدر .

تحریم متقدمک ، بعد الحظر وارد اولان امرک وجوبه حمله مانع برقرینه تشکیل ایده جکی حقتده کی مطالعهیه کلنجه : بوده قرینه اباحهیه مقارن اولدینی صورتده قبول اولونه بیلیر . یوقسه قرینه اولمقسنین مجرد تحریم متقدم ، صیغه امریه یی وجوبدن اباحهیه صرف ایده جك بر قرینه اولغه صالح دکلدر . نصلکه ایجاب متقدم ، بعد الایجاب وارد اولان نهی تحریمدن کراهته صرفه صالح برقرینه اولدینی متفق علیهدر .

اگر تحریم متقدم، بعد الحظر ورود ایدن امرک اباحه بی مفید اولدیغنه
 قرینه اولسه یدی یوقاریده تصویر اولنان مسائله حیض و نفاس و سکرک
 زوالدن صکره اداء صلات و اعدامی مستلزم برجرمی ارتکاب ایدن
 بر شخصک قتل جائز و مباح اولمق ایجاب ایدردی . حالبوکه بونلر جائز
 دکل ، واجبدر . چونکه مسائل مذکوره حقیقده وارد اولان امرلر ،
 بعد الحظر وارد اولدینی حالده دخی ایجابیه محمولدر . (کذا فی الکشف
 والتلویح والمرآة) .

تنیه — سعید ابن جبیر کبی بعض اکابر تابعین و ائمه دین صلات
 جمعه دن صکره معامله بیع و شرانک مندوب و مستحب اولدیغنه و بناء
 علیه « وابتغو من فضل الله » امر جلیلنک ندب افاده ایتدیکنه قائل
 اولمشلردر .

○ امر مطلق ○

امر صیغه‌سی ، یا مطلقدر یعنی عموم ، تکرار ، خصوص و مره
قرینه‌لرندن مجرد و مطلقدر . یاخود بونلردن بریله مقیددر . بومقامده
عمومدن مقصد ، امرک مأموربهک افرادینه شمولیدر . تکرار ایسه
فعل مأموربهک مکرراً وقوعیدر . عموم ، افرادده ؛ تکرار ازمانده
جاریدر .

عموم ، تکرار ، خصوص و مره قرینه‌لرندن برینه مقارن اولان
صیغه امریه ، قرینه‌نک مدلولنی افاده ایدر . مثلاً بر کیسه دیکرینه
«چارشوده نه قدر صاتیق قویون وارایسه جمله‌سنی بنم‌ایچون اشترا ایت»
دیه امر ایسه بوراده « اشترا ایت » امری ؛ « جمله‌سنی » قرینه‌سیله
چارشوده نه قدر صاتیق قویون وارایسه کافه‌سنه شامل اولور . کذلک
برافندی اوشاغنه « هرکون ایکی قیه ات آل » دیه امر ایسه « هرکون »
قرینه‌سیله بوراده‌کی امر ، تکرار افاده ایدر . بناء علیه اوشاغک هرکون
مأموربهی ایفا ایتمسی لازم کلیر . خصوص ایله مره‌نک مثالری ظاهر
اولدیغندن ایرادندن صرف نظر اولنمشدر .

امر مطلق ، بر کره ایقاع فعلی ایجاب ایدوب عموم و تکراری
اقتضا ایتمز ، و آنلره احتمالی دخی یوقدر . بلکه مأموربه اولان جنس
فعلک فرد حقیقی اولوق اعتباریله اقل متیقنی اوزرینه واقع اولور ؛
نیته اقتران ایتدیکی تقدیردهده فرد اعتباری اولوق حسیله کمال جنسه
محتمل اولور . فعلک اقل متیقندن مقصد ، مأموربه اولان فعل جنسک
کندیسیله امره امثال ایتمش عد اولنه‌جق مقدار ودرجه‌سیدرکه فرد

حقیقیدر . کمال جنس تعیرندن مراد دخی ، مأموربه اولان فعلک تمام و منتهای مساسی وکلیدرکه بوکاده فرداعتباری ویا حکمی اطلاق اولنور . مثلاً: برمال اشتراسنه وکیل اولان برکیسه، برکره اشترای ایتدکن صکرده تکرار دیگر برمال اشترای ایدمز . ایدرسه موکلی حفضده نافذ اولماز . کذلک برقادینی بالوکاله تزویجه امر ، مکرراً تزویجی اقتضا ایتمز . مجله نك (۱۵۲۶) نجی ماده سننده بیان اولنان «موکل بهک ختامیله وکالت نهایت بوله رق وکیلک منغزل اولسی» مسئله سی بواصله متفرعدر . صیغه امریه کبی مصدر معناسنی متضمن اولان هرکله دخی تکرار اقتضا ایتمز واکا محتمل اولماز . مثلاً برکیسه صو ایچمیسه حکم دیه یمین ایتسه برکره صو ایچمکه یمینده حانث اولور ، آندن صو کره هر دفعه صو ایچمکه تکرار یمینده حانث اولماز .

[ایضاح]

عموم ، تکرار ، خصوص و مرهیه دلالت ایدن قرینهیه مقارن اولان امر صیغه سی ، او قرینه نك دلالت ایتدیکی معنایی افاده ایدر . بونده اختلاف یوقدر . فقط قرائن مذکورهدن مجرد اولان امر مطلق ، عموم و تکرار اقتضا ایدرمی ، ایتمزی ؟ بونده اختلاف اولونمشدر . بومسئله اصولیه درت فکر واردر :

فکر اول — امر مطلق ، عموم و تکرار اقتضا ایدر . یعنی مأمور بهک جمیع افرادینه شامل اولور ، و مأمور طرفندن مره بعداخری ایقاعی لازم کلیر .

فکر ثانی — امام شافعی حضرت تری ایله آکاپرو اولان بعض اصولیونه کوره امر مطلق ، عموم و تکرار اقتضا ایتمز ، لکن آنلره احتمالی واردر .

فکر ثالث — بعض ائمّه حنفیه کوره امر مطلق عموم و تکرار ایجاب ایتمز . فقط بر شرطه معلق و یا بروفک ثبوتیه مقید بولنورسه اولوقت تکرار اقتضا ایدر . «وَأَنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَرُوا» و «أَقِمِ الصَّلَاةَ لِلدُّلُوكِ الشَّمْسِ» نظم جلیلرنده اولدینی کبی که برنخی آیتده تطهر یعنی غسل ایتمکله امر جنب اولق شرطنه معلق و ایکنجی آیتده اقامه صلوات ایله امر ، زوال و یا غروب شمس و صفک تحقیق ایله مقیددر . بونک جوانی آشاغیده کله جکدر .

فکر رابع — امر مطلق ، عموم و تکرار اقتضا ایتمز و آنلری محتملده دکلدر . مذهب خنفیده صحیح و مختار اولانده بودردنجی فکردر . چونکه امر صیغه سی مأخذ اشتقاقی اولان مصدری متضمندر . «صات» دیمک صاتمگی ایسترم دیمکدر . «صات» صیغه امریه سی بوجهلدن اختصار اولنمشدر . مصدر ایسه مفرددر ، عدده احتمالی یوقدر . چونکه مفرد ایله عددیننده منافات وارددر . زیرا مفرد ؛ فرددر ، بردر ، متعدد افراددن مرکب دکلدر . عدد ایسه افراد متعدده دن مرکبدر ، اقلی ایکیدر . عدد ماهیهٔ افراددن مرکب اولدینی حالده فردی محتمل اولدینی کبی فردده بطریق اولوی عددی محتمل دکلدر . مثلا ایکی بر اولدینی کبی برده ایکی دکلدر . عددده فرد بولدینی حالده عددک فردده احتمالی اولمازسه فردده باشقه بر فرد بولونمدینی حالده عددده احتمالی اولمامسی اولویتده قالیر .

ایشته بومطالعیه مبنی مصدر ، عدده دلالت ایتمز . مثلا «صاتمق» مصدردر ، معنای واحد اولان مطلق صاتمغه دلالت ایدر ، بش و یا اون

صائمغه دلالت ایتمز و بوکا احتمالی ده یوقدر . شو قدر وارکه مصدر اسم جنسدر ، مدلولنک ادنی و اعلا مرتبه سی واردر . ادنی مرتبه سی ، یقیناً معلوم اولان اقل درجه سیدر که فرد حقیقیدر . اعلا مرتبه سی ایسه مدلولنک کلی و منتهاسیدر ، یعنی جنس فعلک تمام مسهاسی و مجموعیدر . جنسک بومرتبه سی فرد حقیقی دکلدر ، افراد متعدده بی محتویدر . آنجق بوفرادک هر بری آیری آیری مقصود اولیوب مجموعی مقصود اولدیغندن بو اعتبار ایله هیئت مجموعه سی حکماً فرددر . بالاده متنده محرر اولان « فرد اعتباری » تعیزندن مقصد بودر .

الحاصل مصدر ، مفرد اولوب عدده احتمالی اولدیغندن قرینه دن مجرد اوله رق اطلاقی حالنده مدلولی اولان جنس فعلک اقلی اوزرینه واقع اولور . چونکه عندالاطلاق متیقن و متعین اولان فعلک اقل درجه سیدر و فرد حقیقیدر . بونکله برابر جنس فعلک کنه یعنی تمام مسهاسنده محتمل اولور . شو قدر وارکه مصدر تمام مسهاسنه حمل اولونوب ییلمک ایچون دلیله اقتران ایتمسی شرطدر . بومقامده دلیلدن مقصد ، متکلمک نیتیدر . اما جنس فعلک اقل درجه سی ایله منتهاسنک یعنی اعلی مرتبه سنک آره سی عدد محض اولدیغنی جهتله مصدرک بوکا احتمالی یوقدر . بونده نیتده تأثیر ایتمز . زیرا نیتک تأثیری لفظنک محتملاتی تعینده تظاهر ایدر لفظک محتملاتندن اولیان یرلرده نیتک تأثیری یوقدر . « کذا فی اصول البرزوی و شرحه الکشف »

مثلاً برکیمسه زوجه سنه (سن نفسکی تطلیق ایت) دیهرک تقویض طلاق ایلسه ده زوجه دخی نفسنی تطلیق ایسه اقل جنس طلاق اولان

طلاق واحد ، متيقن و فرد حقيقى اولديغندن بر طلاق واقع اولور .
 بونده زوجك نيتنه باقلماز . فقط زوجه نفسى اوچ طلاق ايله تطليق
 ايددجك اولورسه ، زوجك نيتنه مقارن اولديغى تقديرده اوچ طلاق
 واقع اولور . گرچه اوچ طلاق فرد و واحد حقيقى دكلدر ، آنجق
 هيئت مجموعيسى اعتباريله جنس طلاق كل و منتهاسيدر . و بناءً عليه واحد
 اعتباريدر . بوجهيله « تطليق » لفظك محتملاتنددر : آنكچوندر كه
 زوج ، حين تفويض طلاقده اوچ طلاق نيت ايتمش ايسه زوجه نك
 نفسى اوچ طلاق ايله تطليق صحيح اولور .

امازوجه نفسى ايكي طلاق ايله تطليق ايددجك اولسه صحيح اولماز .
 چونكه ايكي طلاق ، عدد محضدر ، تطليق ايله امر صيغه سنك متضمن
 اولديغى مصدر ك — كه تطليقدر — نه موجي ، نه ده محتمليدر . زيرا
 ايكي طلاق فرد حقيقى ده دكل ، فرد اعتبارى ده دكلدر . تطليقك موجي
 ايسه فرد حقيقى اولان طلاق واحد ، محتملى ده فرد اعتبارى اولان
 طلاق ثلاثه در . نيت بونده اجراى تاثير ايدددر . زيرا آنفاً بيان
 اولديغى اوزره نيتك تاثيرى محتملات لفظى تعيينده در ، لفظك محتملاتندن
 اوليان احوالده نيتك حكى يوقدر .

بيانه حاجت يوقدر كه بومسئله ، زوجه حره اولديغنه كورده در .
 امازوجه جاريه اولديغنه كوره ايكي طلاق ، جنس طلاقك غايت و منتهاسيدر
 و بواعتبار ايله فرد حكميدر . بوتقديرده ايكي طلاق لفظ تطليقك محتملاتندن
 اولور . شوخالده نيت ايله تعين ايدر . بناءً عليه زوج جاريه اولان
 زوجه سنه تفويض طلاق ايدوبده زوجه دخى نفسى ايكي طلاق ايله تطليق

ایسه ، زوجك نیتہ مقارن اولدینی صورتده ایکی طلاق واقع اولور .
(كذا فی الكشوف والهدایه وفتح القدر)

بو بحثده مأخذ عاجزی اولان (كشف) نام تألیف کزینده ومعتبرات
فقیهه دن هدایه شرحی کفایه ده غایت دقیق بر مسئله ذکر اولونیور .
فقهاء عظام حضراتك استنباط احکام خصوصنده نه درجه یه قدر انفاذ
نظر ایتمش اولدقلرینی وفقیه اوله بیلیمك ایچون نه مرتبه دقت نظره مالک
اولق اقتضا ایتمدیکنی کوسترمك مقصدیله بیانی مناسب کورلمشدر .

شویله که : بر کیسه زوجهنه ماضی صیغه سیله « سنی تطلیق ایتم »
مفهومنده « طلقتك » دیوبده بونکه اوچ طلاق مراد ایتمش اولسه بر
طلاق واقع اولور ، اوچ طلاق واقع اولماز . بوراده نیت ، تأثیردن
ساقطدر . کرچه فعل ماضی ده صیغه امریه کی مصدری متضمن اولدینی
جهته وهله اولاده آرهلرنده بر فرق اولمامسی ذهنه تبادر ایدرسده
تعمیق فکر ایدلدکه بینلرنده غایت ایجه بر فرق اولدینی تظاهرایدر .

چونکه « طلقتك » سوزی فی الاصل خبردر ، ماضیده واقع اولان
طلاق اخبار ایدیور . خبر ، خبر اولق ایچون مخبر بهك وجودینی
اقتضا ایتمز . زیرا خبر ، صادقده اولسه ، کاذبده اولسه ینه خبردر .
صدق ویا کذب ایله ماهیت خبریه سی تبدل ایتمز . مخبر بهی وجوده
کتیر مکدهده خبرك تأثیری یوقدر . چونکه مخبر به اخبار ایله زمان
ماضیده موجود اولماز . شو حالده زوجك اخبارینی صدقه حمل ایتمك
و بو صورتله عاقلك کلامنی تصحیح ایلمك ایچون خبر مذکور طلاقك
وقوعنی اقتضا ایدیور . دیمك که طلاق بالاقتضا ثابت اولویور . بالاقتضا
ثابت اولان شی بطریق الضروره ثابت اولمش دیمکدر . ضرورتلر ایسه
کندی مقدار ایجه تقدیر اولور .

بوراده ضرورت طلاق واحد ایله مندفع اوله جفندن دأرۀ ضرورتی تجاوز ایتمهك ایجاب ایدر . بناءً علیه طلاق واحدن فضله سی ثابت اولماز . زیرا فضله سنده ضرورت یوقدر . ایسته شو ملاحظه دقیقه دن آکلاشدینی اوزره طلاق ثلاثه ، ذکر اولنان ماضی صیغه سنك احتمالاتدن دکلدردر . بونک ایچوندرکه نیت بونده اجرای تأثیر ایده میور . حالبوکه « طَلَّقَ » صیغه امریه سی بویله دکلدردر . بو دوغریدن دوغری یه انشادر ، لغةً و وضعاً تطلیق ایله امردر . طلاق بونده وضعاً ثابت اولور ، ضرورةً دکل . آنک ایچون طلاق ثلاثه امر صیغه سنك احتمالاتدندر و نیتک بونده تأثیری واردر . واقعا شرع شریف ماضی صیغه سنی انشا عدادینه ادخال ایتمش ایسه ده بواعتبار ایدر ، حقیقهً انشا دکلدردر ، حکماً انشادر . فی الاصل اخبار اولدینی جهته اخبارک اقتضا ایتدیکی معنای اقتضا ایدرکه اوده بیان اولندیغی وجهه طلاق واحدن عبارتدر . شرعک اونو انشا اعتبار ایتسی زیاده بی محتمل اولسنی استلزام ایتمز ...

[كذلك برقادینی بالوکاله تزویجه امر ، مکرراً تزویجی اقتضا ایتمز .] امر تکراری اقتضا ایتدیکندن برقادین : نفسی طالبنه تزویج ایله دیکرینه امر ایتدکن و اوده قادینی بالوکاله تزویج ایلدکن صکره زوج قادینی تطلیق ایلسه وکیل اولان شخص مجرد اولکی امره بناءً ایکنجی دفعه اوله رق او قادینی تزویج ایده مز . بر ارککک نفسی ایچون برقادینی بالوکاله تزویج ایله شخص آخره امر ایتدکده حکم ینه بویله در .

مجله نك (۱۵۲۶) نجی ماده سنده محرر اولان « موکل بهك ختامیه

و کالتک نهایت بولسی « مسئله سی بوقاعدۀ اصولیه اوزرینه مبتیدر . چونکه وکیل : موکل به اولان مأمور بهی برکره ایفا ایدنجه امره امتثال ایتمش و وظیفۀ وکالتی اجرا ایش اولور . امر تکرار اقتضا ایتدیکی جهته برکره موکل بهی ایفا ایتکله آرتق امرک حکمی منتهی و وظیفۀ وکالت منقضی اولور . (کذا فی البدائع)

« وان كنتم جنبا فاطهروا » و « اقم الصلوة لدلوك الشمس »

و « من شهد منكم الشهر فليصمه » کبی بر شرطه معلق و یابر وصفک ثبوتیه مقید اولان او امر شرعیده مأمورات و عباداتک تکرری ، مسببک تجدیدی مقتضی اولان سببک تجدیدن نشأت ایتشدر . بوقسه شرطه معلق و یابر وصف ایله مقید بولنان امرک تکرار اقتضا ایتسندن نشأت ایتمه مشدر . چونکه شرطک تکررندن مشروطک تکرری لازم کئز . زیرا شرطک وجودی مشروطک وجودنی استلزام ایتمز . بناءً علیه بر شرطه معلق اولان صیغۀ امریه دخی تکرار اقتضا ایتمز . مثلا بر کیسه دیکرینه « چارشویه کیدر ایسهک بکا شونی آلیور » دیه امر ایتسه مأمورک چارشویه هر کیدیشده آنی آلهسی ایجاب ایله مز .

اما سببک وجودی ، مسببک وجودنی اقتضا ایتدیکندن سببک تکررندن عباداتک نفس وجوبی ده تکرر ایدر . کذلک سببک تکرریله امرک توجهی دخی تکرر ایدر . امرک تکرر توجهی ایسه عباداتک وجوب اداسنک تکررینی استلزام ایله . ایسته بونک ایچوندرکه « عباداتک تکرری اسبابنک تکررینه مبتیدر » سوزی بین العلما زبازد اولمشدر .
(التلویح والمرآة)

— مبحث وقت —

وقت اعتباریه امر ، ایکی قسمدر : مطلق . موقت . امر مطلق ، فوتی مأمور بهک اداسنک فوتی ویا عدم مشروعینی استلزام ایدن وقتدن مجرد اولان امردر . زکات ، صدقه فطر ، عشر وکفارات ایله امر کی . امر موقت : بویله بر وقت ایله مقید اولان امردر . صلات . صوم وحج ایله امر کی .

قرینهدن عاری اولان امر مطلق : فور ایجاب ایتمز . یعنی فی الحال مأمور بهک اداسی واجب وبناءً علیه امرک ورودی عقبنده امثاله مسارعت لازم اولماز . بلکه تراخی اوزرینه واقع اولور . بنا برین فی الحال مأمور بهی ادا ایتمکله عهددن خروج حاصل اوله جفی کی بر مدت تأخیر ایله مکله ده اثم ترتب ایتمز .

امر موقده وقت اوچ نوعدر : برنجیسی موسع ، ایکنجیسی مضیق ، اوچنجیسی ده مشکو کدر . وقت موسع ، مقدار واجبدن زائد اولان وقتدر . وقت صلات کی . وقت مضیق ، مقدار واجبه مساوی اولان وقتدر . وقت صوم اولان ایام رمضان کی . وقت مشکو ک . اردیاد و مساواتی بیانهمیان وقتدر ، وقت حج کی .

وقت صلات مؤدانک ظرفی . ادانک شرطی ، نفس وجوبک سببدر . وجوب ادانک سببی ده خطاب شارعدر . بونوع وقتده واجب اولان مأور بهه واجب موسع تسمیه اولنور . بونک حکمی . نیتده تعینک اشراطیدر .

ایام رمضان مؤدانک معیاری ، ادانک شرطی ، نفس وجوبک سیبیدر . بو نوع وقتده نیتده تعین شرط دکلدر .

وقت حجه مشکل تسمیه اولنور . من وجه ظرفه ، من وجه معیاره مشابهدر . بونک حکمی ، عمر ایچنده ادانک سختی وتقویت ایله ائمدر .

ایضاح

وقت اعتباریله امر ، ایکی قسمه تقسیم اولنور . بری مطلق ، دیکری موقدر . مطلق : بر وقت ایله مقید اولمیان امردر . موقت : بر وقت ایله مقید اولان امردر . امر مطلق ایله ثابت اولان مأمور به بر زمان ایله محدود دکلدر . یعنی اداسی بر وقت ایله مشروط دکلدر . هر نه وقت آرزو ایدیلیرسه ایفاسی ادا و مشروع اولور . زکات ، صدقه فطر ، عشر ، کفارات ایله امر کبی که بر وقت ایله مقید دکلدر . واقعا بونلرده هر حالده بروقتده ایفا اولنور سده بورادکی وقتدن مقصد علی الاطلاق وقت دکلدر ، بلکه متنده اشارت اولندیغی وجهله فوتی ادانک فوتی ویا عدم مشروعیتی استلزام ایدن وقتدر . یعنی بروقتدر که آنک خروجندن صکره مأمور بهک اتیانی ادا اولیوب قضا اولور ، وقت ظهرک خروجندن صکره اوله نمازی قیلمق کبی . یاخود غیر مشروع اولور ، کیجه اوروج طومق کبی .

ایشته بویله بر وقت ایله مقید اولان امرده امر موقت دئیر . نماز و اوروج حقه کی امر لر کبی . بو کبی امر لر له واجب اولان مأمور بهی وقت معینده ادا ایتک واجبدر . وقتده ایفا اولونمازسه قضا اولور . یاخود کیجه اوروج طومق کبی بوتون بوتون غیر مشروع اولور .

[قرینه‌دن عاری اولان امر مطلق فور ایجاب ایتمز،

تراخی اوزرینه واقع اولور. الخ]

فور ویا تراخی قراینه‌سندن عاری اولان امرک موجبنده اختلاف اولومشدر. بعضلری امرک موجبی فور اولدیغنه ذاهب اولمشدر. بعضلری ده قرینه‌دن مجرد اولان امر، نه فورده، نه ده تراخی‌یه دلالت ایتمز. کرک فور، کرک تراخی قرینه ایله ثابت اولور دیمشدر. بوناره کوره فوردهن مقصد، امرک ورودی عقبنده امتاله مسارعدر. تراخیدن مقصوده مأمور بهی تأخیردر.

مذهب خفیده مختار اولان امر مطلق تراخی افاده ایتسیدر. چونکه فور امرزانددر، قرینه‌یه محتاجدر. تراخی ایسه قرینه‌یه محتاج دکلدر. فقط بو فکره قائل اولان علماء خفیه‌یه کوره تراخیدن مراد دیگر علمانک دیدیکی کبی مأمور بهی تأخیر دکلدر. بلکه زمان حال ایله عدم تقیددر. بو معنی ایله تأخیر بینده فرق وارددر. زیرا تأخیر مأمور بهی مؤخرآ آیاندرکه استقبال ایله تقید دیمکدر. حال ایله عدم تقید ایسه استقبال ایله تقید دکلدر. آنک ایچون حال ایله عدم تقیدمعناسنه اولان تراخی فور ایله فورک غیرینسندن اعمدر.

مذهب مختارده تراخیدن مقصود اولان معنی، بروجنه مشروح معنای اعم اولدینی ایچوندرکه یوقاریده متده (بنابرین فی الحال مأمور بهی ادا ایتکله عهده‌دن خروج حاصل اوله‌جنی کبی) دیمشدر. چونکه تراخیدن معنای اعم مقصود اولونجه بالطبع فورده فورک غیرینسنده شامل اولور. بوسورتده فور، تراخینک ضدی اولماز، بلکه افراندن اولور.

[امر موقتده وقت اوچ نوعدر : برنجیسی موسع ،
 ایکنجیسی مضیق ، اوچنجیسی ده مشکو کدر] . وقت یا مقدار
 واجبدن یعنی مأمور بهک قدر مفروضدن زائد وفضلهدر . وقت صلات
 کبی . یاخود مأمور بهک قدر مفروضنه مساویدر ، آنجق آکا کفایت
 ایدر ، فضلهسی آرتماز . وقت صوم اولان ایام رمضان کبی . ویاخود
 مقدار واجبدن فضا ویا آکا مساوی اولدینی کسدریلهمز . هرایکی
 جهتده مشابہتی واردر . وقت حج کبی .

وقت صلات کبی قدر مفروضدن فضا اولان وقته ، موسع تسمیه
 اولنور . چونکه بونوع وقت ، متسعدر . واجب اولان مأمور بهک
 اداسنه کافی اولدینی کبی مأمور به جنسندن دیگر فعلک ایفاسنده
 مساعددر . مثلا وقت ظهرده فرض اولان اولین نمازی ، بوتون
 اوصاف و آدابته رعایت اولونمق شرطیله دخی نهایت یدی سکز دقیقهده
 ادا اولونه بیلیر . حالبوکه وقت ظهر اقصر ایامده بیله بر ساعتدن زیاده
 امتداد ایدر ، بومدت ظرفده ایسه مأمور به اولان نماز جنسندن
 متعدد نماز قیلینه بیلیر . آنک ایچون بونوع وقتله موسع تسمیه اولمشدر .
 کذلک بوکبی وقتله اداسی واجب اولان مأمور بهده واجب موسع
 اطلاق اولونور . زیرا وقت ایچنده اجزاء وقتدن هر هانکی برجزده
 اداسی آرزو ایدیرسه جائز و صحیح اولور ، وقتک جزء اخیرندن اول
 معین برجزده ادا اولونمق ایچون تضیق یوقدر .

ایام رمضان کبی آنجق قدر مفروضه مساوی وکافی اولان وقتهده ،
 مأمور به جنسندن باشقه برفعله مساعد و متسع اولدینی جهتله « مضیق » ،

قدر مفروضدن فضله و یا آکا مساوی اولدینی معلوم اولمان وقت حجه ده « مشکوک » تسمیه اولونور .

[وقت صلاة مؤدانك ظرفی، ادانك شرطی، نفس وجوبك

سببیدر الخ] ظرف : مظر و فدن واسع و آنی محیط اولدیغندن موسع اولان وقت صلات ده مؤدانك ظرفی دیمك اولور . مؤداندن مقصد : افعال مخصوصه و ارکان معلومه دن حاصل اولان هیئت صلاتدر . ادا اوهیئتیی وجوده کتیرمکدر . وقت صلات : مؤدانك ظرفی اولدینی کبی ادانك ده شرطیدر . چونکه شرط بر شیئك تأثیر و افضا اولتسزین موقوف علیهی دیمکدر . بو وقت ده صحت ادانك موقوف علیهدر . زیرا وقت اولتسزین ادا تحقق ایدمز . چونکه لسان اصولیونده ادا امر ایله ثابت اولان مأمور بهك عینی تسلیمدن عبارتدر . بوراده امر ایله ثابت اولان شی ایسه وقت ایچنده صلاتدر . آنك ایچون وقت فوت اولور ایسه ادا ده فوت اولور : زیرا وقت خارجنده اداء صلات : امر ایله ثابتك مثنی تسلیم دیمکدر که بوکا قضا دینیر .

کذلک وقت : صلاتك نفس وجوبك ده سببیدر . نفس وجوبدن مقصد : آنفاً بیان اولونان هیئت صلاتك لزوم و وقوعیدر . دیمك اولوبور که وقت : اوچ صفت ایله اتصاف ایدیور : بری ظرفیت : دیکری شرطیت : اوچنجیبی ده سببیدر . مؤدایه نظراً ظرف : ادایه نظراً شرط : ذات وجوبه نظرآده سبب اولوبور .

« اقم الصلوة لدلوك الشمس » نظم جلینده کی لام : فی الاصل تعلیل ایچون اولدیغندن فقها آیت مشار الیه ایله وقتك سببیتنه استدلال

ایدیورلر . كذلك صباح نمازی ، اقشام نمازی تعیرلرنده اولدینی کبی نمازک و قته نسبت و اضافتی ده سببیتنه دلالت ایدر . چونکه اضافت اختصاص افاده ایدر . اگر نمازک و قته اختصاصی اولسه یدی اضافتی صحیح اولمازدی . قرینه‌دن مجرد اولان اضافت مطلقه ، اختصاص کامله مصروف اولور . نته کیم « زیدک کتابی » تعیرنده کی اضافت مطلقه ، کتابک بطریق‌الملک زیده اختصاصی افاده ایدر . اضافتک ادنی ملاحظه ایچون اولسی ایسه قرینه‌نک وجودینه متوقفدر . موضوع بحمض اولان اضافت ایسه قرینه‌دن مجرد اضافت مطلقه‌در . بناءً علیه صلات فجر ، صلات ظهر و امثالی تعیرلرده کی اضافت دخی اختصاص کامله دلالت ایدر . بوئرده اختصاص کامل ایسه آنجق سببیتنه حاصل اولور .

وقت ، وجوب صلاتک سببی اولدینی ایچوندرکه وقتک تغیری اینله صلاتک صفتی دخی تغیر ایدر . بناءً علیه نماز وقت کاملده صحیح ، اوقات منهده مکروه ، قبل الوقت فاسد اولور . بوسببه منیدرکه برکیمسه وقتدن اول مثلاً ایکندی نمازینی قیله‌جق اولسه صحیح اولماز . چونکه صحیح فرض ایدیله‌جک اولسه مسببک سببی اوزرینه تقدیمی لازم کلیرکه باهر البطلاندر .

سببک تجددی مسببکده تجددینی مستلزم اولدیغندن وقت تکرر ایتمدجه صلاتک وجوبی دخی تکرر ایدر و سبب تحقق ایتمدجه مسببده تحقق ایدمه‌جکندن وقت حلول ایتمدجه نماز واجب اولماز . وقتک حلولندن اقدم صلاتک عدم وجوبی قضیه‌سنی ، وقتک ادانک شرطی اولسی کیفیتنی دخی تأیید ایدر . چونکه شرط ثابت اولینجه مشروط دخی ثابت اولور .

بواصلہ متفرع درکہ فناً ثابت اولدینی و جہلہ شمس غروب ایدر ایتمز
 هنوز یاتسو وقتی حلول ایتمکزین طلوع فجر واقع اولان یرلرده یاتسو
 نمازینک عدم وجوبی حقنہ امام بقالی و شمس الائمه الخوانی کبی کبار
 فقہاء حنفیہ فتوی ویرمشلدر .

کذلک کرۂ ارضک کرک قطب شمالی و کرک قطب جنوبی جہتلرندہ
 کیجہ ایله کوندوز اوچ درت آی قدر و بلکہ دها زیادہ برمدت و حتی
 تام قطب نقطہ لرندہ آلی آی امتداد ایتمدیکندن شو قاعدۂ اصولیہ یه
 نظراً اورالرده صباح و اقشام نمازلری او قدر برمدت ظرفندہ آنجق
 برکرہ واجب اولق اقتضا ایدر .

مع مافیہ وقتک اشبو سبیت و شرطیتی ، حقیقی اولیوب ظاہری
 و اعتباری اولدیغندن امام برهان کبیر کبی بعض سادات حنفیہ نک
 اجہادینہ کورده او کبی یرلرده اوقات صلوات ، اقرب بلادہ کورہ
 بالتقدیر اداء صلوات واجب اولور . اصحاب ترجیحدن و فحول مدققیندن
 کمال الدین ابن ہمام حضرتلری فتح القدر نام تالیف کزیندہ بو قولی
 ترجیح ایلشدر .

آناً اشارت اولوندینی اوزرہ وقت ، وجوب صلواتک سبب
 ظاہری سیدر . سبب حقیقی ایسہ واجب الوجود حضرتلرینک ایجاب
 سبحانیسی و نعم صمدانیہ سیدر . چونکہ عبادت جناب حقہ و نعم الہیہ سنہ
 قارشی عرض عبودیت و شکراندن عبارتدر . آنجق نعم الہیہ
 وقت ایچندہ توالی ایتمکدہ اولدیغندن شارع تعالی و تقدس حضرتلری
 احکام عباداتی اوقانہ ربط ایتمشدر . نتہ کیم تیسیر العباد ملکیت ،
 حل استمتاع کبی احکام سائرہنی عقد بیع ، عقد نکاح کبی برطاقم اسباب

وامور ظاهر دیه ربط ایتشدر . آنک ایچون احکام مذکورده بزدر نسبتیه ذکر اولنان اموره مضاف قیلنور .

نفس وجوبک سببی مجموع وقت دکلدر . چونکه مجموع وقت سبب اوله جق اولسه ایکیدن حالی اولماز : یا نماز وقت ایچنده واجب اولور ویا خود بعد الوقت واجب اولور . اکر نماز وقت ایچنده واجب اولور ایسه مسببک سببه تقدیمی لازم کلیر ، زیرا مجموع وقت سبب اولدیفی تقدیرده وقتک مجموعی تمام ومنتضی اولدبجه سبب تحقق ایتمز . اکر نماز بعد الوقت واجب اولور ایسه ادانک وقتدن تأخیری لازم کلیرکه هر ایکیسنک ده بطلانی ظاهر در .

ایشته بوندن آکلاشیلیرکه نفس وجوبک سببی مجموع وقت دکلدر . بلکه جزء وقتدر . لکن نه علی التعیین جزء اولدر ، نه ده جزء اخیردر . بلکه ادا و شروع صلات کندیسنه متصل اولان جزء وقتدر . سبب ، علی التعیین جزء اول دکلدر . چونکه جزء اول سبب اولسه یدی جزء اخیرده صلاته اهلیت اکتساب ایدن شخص اوزرینه نماز واجب اولماق اقتضا ایدردی ، حالبوکه بالاجماع واجبدر . جزء اخیرده دکلدر ، چونکه جزء اخیر سبب اولسه یدی صلاتی جزء اخیر اوزرینه تقدیم صحیح اولمازدی ، حالبوکه بالاتفاق صحیحدر .

الحاصل ، سبب وجوب اجزاء وقتدن ادا کندیسنه متصل اولان جزءدر . شو حالده اکر ادا ، جزء اوله اتصال ایدرسه جزء اول سببیده تعین ایدر . ادا جزء اوله اتصال ایتمزسه سببیت جزء ثانییه ، آندنده جزء ثالثه ونهایت جزء اخیره قدر علی الترتیب احزادن اجزایه انتقال ایدر . « التوضیح والتلویح »

جزء وقتک سببیتی ادایه کوره در . قضایه کوره دکدر . قضایه کوره سبب و جواب ، وقتک مجموعیدر . چونکه ادا حتمده آنفاً بیان اولونان مطالعه قضا حتمده وارد دکدر . قضانک سبب و جوابی بوجه مشروح وقتک مجموعی اولوب مجموع وقت ایسه کامل اولدیغندن اداسی فوت ایدیلن صلاتک کامل اولهرق قضاسی واجب اولور . چونکه کامل اولهرق واجب اولان ، ناقص اولهرق تأدیه اولونهماز . « ماوجب کاملاً لایؤدی ناقصاً » .

بناءً علیه قضایه قلمش اولان ایکندی نمازی . وقت ناقصده یعنی وقت طلوع ، وقت غروب و وقت استواده قضا اولونهماز . نتهکیم دیگر نماز لر دخی اوقات مذکورده قضا اولونماز . کذلک طلوع شمسدن اول اداسنه شروع اولونان صلات فجر ، طلوع شمس ایله فاسد اولور . چونکه طلوعدن اولکی وقت ، وقت کاملدر . وقت کاملده صلاته شروع اولونجه آرتق او صلاتک کامل اولهرق اداسی واجب اولور . حالبوکه اثناء اداده طلوع شمس وقوع بوقته وقت کامل خروج ، وقت ناقص دخول ایتمش اولور . بناءً علیه ادا صحیح اولماز . چونکه کامل اولهرق واجب اولان ، ناقص اولهرق تأدیه اولونهماز ،

اما وقت احمرارده شروع اولونان ایکندی نمازی . غروب شمس سببیه فاسد اولماز . زیرا وقت احمرار ، وقت ناقصدر . ایکندی نمازینه بوبله وقت ناقصده بدء اولونجه ناقص اولهرق واجب اولمش دیمک اولور . بوسورتده ناقص اولهرق تأدیه اولونه بیلیر . چونکه ناقص اولهرق واجب اولان . ناقص اولهرق تأدیه اولونه بیلیر . « منوجب ناقصاً یؤدی ناقصاً » .

[وجوب ادا نك سبب ده خطاب شارعدر]

نفس وجوب باشقه ، وجوب ادا باشقه در . نفس وجوب جبریدر ، بلا اختیار ثابت اولور و قدرته توقف ایتمز . چونکه قدرت افعال اختیاریهده مشروطدر ، امور جبریه واضطراریهده قدرت شرط دکلدر . آنک ایچون نائم و بایغین کبی عاجز حقهدهده نفس وجوب ثابت اولور . سبب وجوبه مباشرتده عبدك اختیاری بولومدینی جهتله نفس وجوب ، فی الحال ادایی ایجاب ایتمز . ادا عندالمطالبه واجب اولور . مثلاً قومشوسنك اثوابی روزكارك سوقیه برکیمسه نك خانه سنه دوشمش اولسه او اثوابی صاحبنه تسلیم ایتمک اول کیمسه اوزرینه واجب اولور . آنک ایچوندرکه صاحبك اول کیمسه بی آنکله مطالبه ایلمسی صحیح اولور . فقط بووجوب نفس وجوبدن عبارت اولدینی ایچون قبلالطلب تسلیم واجب اولماز . صاحبی نه وقت طلب ایدرایسه اولوقت تسلیم واجب اولور . حتی قبلالطلب اثواب مذکوره کندیلکندن تلف اولسه ضمان لازم کلمز . چونکه ذکر اولنان اثوابك اول کیمسه نك یدینه کچمسی کندی صنع و اختیاریه دکلدر . غصب بونك خلافنه در ، چونکه غصبده غاصب ، مختاردر و سبب ضمانه مباشرتده متعددر . آنک ایچون غاصب اوزرینه ازاله تعدی واجبدر . ایشته حتمسز اولان تعدی بی ازاله ایچون قبلالطلب مغضوبی تسلیم واجب اولمشدر .

الحاصل نفس وجوب ، مکلفك قدرت و اختیارینه مقتدر دکلدر ، سینك وجودی حائده جبراً ثابت اولور . مکلف ایستر اختیار ایتمسین ، ایسترایتمسین مساویدر . لکن نفس وجوب ایله وجوب ادا ثابت اولماز . چونکه تعجیل ادا یعنی وجوب ادا نك مستعجلیتی ، نفس وجوبك

ضرورتاً شدن دکدر . زیرا بونلرک بربرلرندن انفکا کی قابلدر . ثمن مبیع ومهر نکاح کبی که بونلر عقدبیع وعقد نکاح ایله واجب اولدقلری حالده وجود ادالری وقت مطالبه به قدر تأخر ایدر . حتی بیع مؤجلده ثمن فی الحال مشترینک ذمتده ثابت وواجب اولور ، فقط اداسی حلول اجلده مطالبه وقوعنده واجب اولور . حلول اجلدن اقدم مطالبه صحیح اولیه جنی کبی اداسی ده واجب اولماز . « کذا فی الکشف »

ایشته شوایضاحاتدن آکلاشله جنی وجهله نفس وجوب ایله وجوب ادا باشقه باشقه شیردر . بونلر دن باشقه برده نفس ادا واردر که بوکا وجود ادا وفعل ادا تعیرلری ده اطلاق اولونور . دیمک اولویور که بومقامده اوچ شی واردر : بری نفس وجوب ، دیکری وجوب ادا ، اوچنجیسی ده فعل ادا . هر برینک باشقه باشقه سبب حقیقی وسبب ظاهریسی واردر .

صلات ، صوم کبی عبادتده نفس وجوبک سبب حقیقیسی جناب حقک ایجاب قدیمی ، سبب ظاهریسی وقدر . نته کیم بالاده مفضلاً بیان اولونمشدر . وجوب ادانک سبب حقیقیسی طلبک فعله تعلق ، سبب ظاهریسی خطاب شارع یعنی طلب فعله دال اولان امردر . فعل ادانک سبب حقیقیسی اراده آیه نیک تعلق ، سبب ظاهریسی عبدک استطاعتی یعنی جمیع شرائط تأثیری مستجمع اولان قدرت مؤثره سیدر که فعل ایله برابردر . « کذا فی التلویح »

قدرت مذکورده قدرت حقیقیه در که فعل ادانک عات تامه سیدر . علت تامه نیک معلولندن تخلفی جائز اولمدیغندن اشبو قدرت حقیقیه فعل ادانه مقارن اولور ، آندن انفکا کی قابل اولماز . قدرتک سلامت

اسباب و آلات معناسنه ایکنجی بر معناسی ده واردر که بومعناجه قدرت وجوب ادانک شرطیدر . نته کیم بحث مخصوصنده ایضاح اولونه جقدر . نفس وجوب جبری واضطراری اولدیغندن آنک ثبوتنده هرایکی معناجه قدرت شرط دکدر . آنک ایچون نائم و معنی علیه یعنی بایغین کبی عاجزلر حقتندهه نفس وجوب ثابت اولور ، فقط بونلرده سلامت اسباب و آلات معناسنه قدرت بولونمدیغندن بونلره خطاب توجه ایتز و بناءً علیه وجوب ادا ثابت اولماز . بو کبی عاجزلر حقتنده وجوب ادا ثابت اولدیغنی حالده نفس وجوبک ثبوتنک اثر وفائدهسی ایسه وجوب قضانک ثبوتیدر .

نفس وجوب ایله وجوب ادانک تعریفلرینه کانهجه : بونلر مختلف صورتده تعریف اولونمشلردر . مدقق شهر صدر الشریعه حضرت تریبنک تعریفنه کوره نفس وجوب ، ذمت مکلفک برشی ایله اشتغالیدر . وجوب ادا ، ذمت مکلفک کندیسنه تعلق ایدن شیدن لزوم تفریغیدر . تعریفلرده کی « شی » تعبری مال ایله فعلدن اعمدر . ذمته تعلق ایدن شی ، مال اوله بیله جکی کبی فعلده اوله بیلیر .

فعلک ایکی معناسی واردر : بری معنای مصدر یسیدر که ایقاعدن عبارتدر . دیگرکی حاصل بالمصدر معناسیدر که ایقاعدن حصوله کلن حالت مخصوصه دیمکدر . ایشته نفس وجوب تعبیرندن مقصد ، بوحالت مخصوصه نک لزوم وقوعیدر . وجوب ادا ده اوحالت مخصوصه نک عدمدن وجوده ، قوددن فعله لزوم ایقاع و اخراجیدر . شو ایضاح واجبات بدنیه حقتندهدر . واجبات مالیه به کورده بر مالک ذمتده ثبوت ولزومی نفس وجوبدر ، او مالک مستحقنه لزوم تسلیمی ده وجوب ادا در .

نفس و وجوب ایله و وجوب ادا ، بوضورتله یکدیگر ندن مفهوماً افتراق ایتدکلی کبی وجود آده افتراق ایدر لر . مثلاً واجبات بدنیهدن اولان نمازده ، وقت حلول ایتکله نأتم ، ناسی ، مغمی علیه کبی عاجز لر حقتده نمازک یعنی ارکان معلومه دن عبارت اولان حالت مخصوصه نك وقوعی لازم اولور . چونکه سبی اولان وقت حلول ایتمشدر . فقط صلاتک آنلر طرفدن ایقاعی لازم اولماز . چونکه عدم اقتدار لر ندن ناشی خطاب شارع توجه ایتز .

کذاک واجبات مالیه دن اولان ثمنده . مشتری بر مالی ثمن معلوم مقابلنده اشترا ایتدکده عقد بیع سببیه ذمتده ثمن مذکور ثابت و واجب اولور . فقط قبل المطالبه اداسی واجب اولماز . چونکه ثمنک و وجوب اداسنک سبی مطالبه در ، سبب تحقق ایتدکجه مسبب ده تحقق ایتمز .

علامه قفزازانی حضرتلری تلویح نام کتاب مستطابنده بر فعل اختیارینک بر شخص عاجز طرفدن ایقاعی لازم اولمشزین لزوم وقوعی غیر معقول و بایکه حل عجزده غیر مشروع اولدیغندن بجه ذکر اولونان تعریفده اعتراض ایتدکن صکره نفس و جویی ، بعد تقریر السبب بر زمان غیر مخصوصده ایقاع فعلک و یا اداء مالک لزومیدر ، و وجوب ادائی ده بر زمان مخصوصده ایقاع فعلک و یا ادای مالک لزومیدر دیه تعریف ایتمش و مرآتده دخی اشبو تعریف ترجیح اولونمشدر .

[بونوع وقتده واجب اولان مأمور بهه واجب موسع تسمیه اولنور . بونک حکمی نیتده تعیینک اشتراطیدر .]
وقت و وجوب صلاتک سبی اولدینی جهته نماز وقتک جزء اولنده

واجب اولور . فقط بو وجوب علی طریق التوسعہ در . یعنی مکلف اول وقتدن آخر وقتہ قدر اجزاء وقتدن ہرہانکی برجزءہ آرزو ایدر ایسہ اداء صلات ایدہ بیلیر . ایستہ واجب موسع دیمک بو دیمکدر . وقتک اولتدہ ویا اورتہ سندنہ اداء صلاتک صحتی سبب وجوبی اولان وقتک حلولنہ مبنیدر ، یوقسہ خطاب شارعک توجهنہ مبنی دکلددر . چونکہ عندالحنفیہ خطاب شارع ، صلاتہ شروع اولمدینی خالدہ آخر وقتدہ توجہ ایدر . زیرا مکلف آخر وقتدہ صلاتی ترک ایلہ آتم اولور ، آندن اول ترک ایلہ آتم اولماز . حتی وقت ایچندہ وفات ایتدیکی تقدیردہ برشی لازم کلز .

وقت صلات ، متسع اولمق حسیلہ جنس صلاتدن واجبک غیرینسیدہ وقت ایچندہ ایفا ممکن اولدیغندن دیکر لرندن تمیز ایچون صلاتہ نیتدہ واجبی تعیین شرطدر . تعیین ایتدیکی صورتدہ او وقتک نمازی ادا ایدلمش اولماز .

[ایام رمضان مؤدانک معیاری ، ادانک شرطی ، نفس وجوبک

سببیدر]

بر وقتدہ ایکی اوچ ودها زیادہ نماز قیلنہ بیلدیکی خالدہ رمضانک بر کونندہ ایکی اوروج طوتولہماز . آنک ایچون وقت صوم اولان نہار رمضان ، وقت صلات کبی موسع اولمدیغندن مؤدانک ظرفی دکلددر . بلکہ معیار ایدر . چونکہ معیار ایلہ مقادیر اشیا تقدیر اولوندینی کبی نہار رمضان ایلده مقدار صوم تقدیر اولنور . آنک ایچوندرکہ کونلرک اوزایوب قیصالمسیلہ مقدار صوم دخی تزیاید و تناقص ایدر . وقت صلات کبی وقت صوم دخی ادانک شرطیدر . چونکہ صوم

رمضان آنجق ایام رمضانده ادا اولونه بیلیر ، اداء صیام نهار رمضانده متوققدر . آنک فوتی ادانک فوتی مستلزم اولور . بناءً علیه شهر رمضانک خروجندن صکره اوروج طومق ادا اولیوب قضا اولور .

کذلک ایام رمضان ، وجوب صومهده سیدر . چونکه « من شهد منکم الشهر فلیصمه » آیت جلیلهسی بوکا دلالت ایدیور . ایام رمضان وجوب صومه سبب اولدینی ایچوندرکه شهر رمضان حلول ایتمزدن اول رمضان اوروجی طومق صحیح اولماز . صحیح اوله جق اولسه مسبک سیه تقدم ایتمسی لازم کلیر ، حالبوکه مسبب اصلا سبب اوزرینه تقدم ایده مز .

[بونوع وقتده نیتده تعیین شرط دکلدر .] بونوع وقتک

حکمی نیتده تعیینک عدم اشراطیدر . زیرا نیتده تعیینک فائدهسی دیگر احتمالاتی قطع ونفیدر . وقت صوم ، معیار اولدیغندن فرض اولان صومدن باشقه صومه احتمالی یوقدر . بناءً علیه نیتدهده تعیینه احتیاج یوقدر . بوندن باشقه شهر رمضان ، صوم رمضانه مخصوص اولدیغندن ایام رمضانده علی الاطلاق صومه نیت ایتمک ، صوم رمضانه نیت ایتمک دیمکدر . چونکه متعین اولان یرلرده اطلاق تعییندر . نته کیم برأوده یالکز علی افندی بولندیفی معلوم اولدینی حالده بر کیمسه أولک ایچنه خطاباً « ای انسان » دیه ندا ایتمسه بوخطاب مطلق ایله علی افندی مراد ایلمش اولور . بورادهده بویلهدر . آنک ایچون بر کیمسه رمضانده علی الاطلاق اوروجه نیت ایتمسه رمضان اوروجه مصروف اولور .

کذلک ایام رمضانده فرض اولان اوروجندن باشقه اوروج صحیح اولماز . بوده بونوع وقتک جهله احکامندندر . بناءً علیه صحیح ومقیم اولان کیمسه ایام رمضانده نافله ویاقضا ویاکفارت نیتیه صائم اولسه یینه صوم رمضانه مصروف اولور . چونکه جناب حق ایام رمضانده

واجب اولان اور وجدن باشقہ سنی مشروع قیلماشدر . زیرا وقت صیام معیار اولمق حسبیله صوم رمضان آنده تعین ایتمشدر . صوم رمضانک تعینی ایسه ضرورۃ دیکر لرینک انتقاسنی استلزام ایدر . بوجهتله صائمک نیتده کی نافه و یا قضا وصفی باطل اولور . وصف باطل اولونجه نیت اطلاق اوزره قالیر . بالاده بیان اولوندیغی اوزره متعینده اطلاق تعین دیمک اولدیغندن صوم رمضانہ مصروف اولور .

[وقت حجه مشکل تسمیه اولنور . من وجه ظرفه ، من وجه

معیاره مشاہدہ] .

وقت حج : ظرفیدر ، معیار میدر ؛ کسدر یاه مدیکندن مشکل تسمیه اولونمشدر . وقت حجک ظرفه و معیاره مشاہتی ایکی وجهلدر : وجه اول ، سنہ حجه نظر آدر . وجه ثانی سنین عمره نسبتلدر . سنہ حجه نظراً مشاہتی بر وجه آیدر : سنہ حج من جهة معیاره مشاہدہ . چونکہ سنہ حج آنجق بر حجه مساعدر . بر سنہده ایکی حج ادا اولونہماز . نہار رمضان کبی . من جهةده ظرفه مشاہدہ . چونکہ ارکان حج : جمیع اجزاء وقتی استغراق ایتیمور . وقت ضلالت کبی .

سنین عمره نظراً مشاہتہ کلنجه : وقت حج مدت عمردر . عمر ایسه مقدار واجبدن زیادہدر . بوجهتله هر هانکی سنہده اتیان ایدیلیرسه بالاتفاق اداعد اولنور . زیرا وقت ایچنדה وقوعبولمش دیمکدر . شو قدر وارکہ امام ابویوسف حضرتلری حجک مضیقاً واجب اولدیغنه و بناءً علیہ عام اولدن تأخیری جائز اولدیغنه قائل اولقلہ برابر نہ زمان اتیان ایدیلیرسه ادا اولدیغنه ذاہب اولمشدر . بوقوله کوره یعنی عام اولدن تأخیری جائز اولدیغنه کوره وقت حج نوعماً معیاره مشاہدہ اولور . فقط تماماً مشاہدہ کلدر . امام محمد حضرتلری حجک واجب موسع اولدیغنه و بناءً علیہ عام اولدن

تأخیری جائز بولدیفنه قائل اولمقده برابر اداء حج ایتمکمزین وفات ایدهنک آثم اولدیفنه ذاهب اولمشدر . بوقوله کوردهده وقت . ظرفه مشابه اولیورسهده ینه تماماً مشابه اولیور . ایسته بونک ایچون وقت حج بحق مشکل تسمیه اولومشدر .

[بونک حکمی عمر ایچنده ادانک صحتی و تقویت ایله اتمدر]

حجک سبب وجوبی بیت شریفدر . بیت شریف تکرر ایتمدیکی جهته حج ، عمر ایچنده برکده واجب اولور . بناء علیه مدت حیاتده برکده ایفاء حج ایدملکه فریضه حج ادا ایدلمش اولور . آدن صکره بتکرار اداء حج واجب اولماز . وقت وجوب حجک سببی دکل ، ادانک شرطدر . شرطک تکرری ایسه مشروطک تکررینی ایجاب ایتمز . زیرا شرطک وجودی مشروطک وجودینی استلزام ایتمز . چونکه شرطده معنای علیت یوقدر . آنک ایچوندرکه نمازک شرطی اولان ابدستک هر آلینشنده نماز واجب اولماز .

تقویتدن مقصد ، مکلفک اداء حجه قدرتی اولدیفنی حالد کندی اختیاریه ادا ایتمه مسیدر . اما کندی ادا ایتمک ایستدیکی حالد قبل الادا حجا . وفات ایده حجک اولورسه آثم اولماز .

امام ابو یوسف حضر تلی ، وقت حجک معیاریتی ترجیح ایتمشدر . آنک ایچون ایلمک سنه سی حجه ادا ایتمیوب تأخیر ایدن ذاتی تأثم یعنی آثم اوله جفنه حکم ایتمش وعدالتی ابطال ایلمشدر . فقط وقتک ظرفیتی بالکلیه انکار ایتمدیکندن مؤخرأ ادا ایدلدیکی تقدیرده اتمک ارتفاعنه قائل اولمشدر .

امام محمد حضرت تری ده ظاهر حاله نظراً ظرفیتی ترجیح ایتشدر .
 بناءً علیه مشارالیه کوره حج واجب موسع اولدینی جهته تقویت
 ایتهمک شرطیه تأخیرک جوازینه قائل اولمشدر . فقط معیاریته ده بوتون
 بوتون نظردن اسقاط ایتدیکندن تقویت ایله اثم ترتب ایده جکنی بیان
 بیورمشدر .

— متن —

مبحث مأمور به

مأمور به ایکی نوعدر : بری ادا ، دیگرى قضا در . ادا ، امر ایله واجب عینی مستحقنه تسلیمدر . قضا : امر ایله واجب مثنائی کندی نزدیکدن تسلیمدر . ادا ایله قضا یکدیگرى مقامنده محازاً استعمال اولنه بیلیرلر . بناءً علیه قضا نیتیه ادا و ادا نیتیه قضا تعیرلرینک استعمالی جائز اولور .

مثل . واجبه مائل اولان شیدرکه ایکی قسمدر : بری مثل معقول ، دیگرى مثل غیر معقولدر . مثل معقول . واجبه ممانلتی عقلاً ادراک اولان شیدر . یوز کیله بغدایه نظراً دیگر یوز کیله بغدای کبی مثل غیر معقول واجبه ممانلتی عقلاً ادراک اولونمیان شیدر . قصاصه نظراً دیت کبی .

مثل معقول ایله قضا ، سبب سابق یعنی ادایی موجب اولان سبب ایله واجب اولور . مثل غیر معقول ایله قضا ، سبب جدید یعنی امر جدید ایله واجب اولور .

ایضاح

بو بحث ، وجوب حکمی ، واجب صفتی بیان حقنده در . مأمور به ، امرک متعلقی یعنی امر ایله آتیانی مقصود اولان شیدر . مأمور به ایکی صورتله آتیان ایدیلیر . بری ادا ، دیگرى قضا در . ادا ، قضا تعیرلرندن مقصود اولان معنی ، فعل آتیانک صفتی اولدیی کبی ذات مأمور بهکده صفتیدر .

بو تعبیر لر حسب اللغه موقت ، غیر موقت هر نوع مأمور بدهد استعمال اولونوز . « اداء زکات » ، « اداء امانت » ، « قضاء حقوق » ، « قضاء حجج » دینلیر . فقط اصطلاح فقہاده مذهب شافعی به کوره بونلر عبادات موقته به مخصوصدر . ائمه شافعیه ، موقت اولیان یرلرده قضا متصور دکدر . قضا متصور اولیان یرلرده ادا تصور اولونهماز دیورلر .

بوفکره مبنی مشار الیهم حضراتی ادایی ، شرعاً مقدر اولان وقتنده ایشلن فعلدر . قضایی ده وقت اداکن صکره استدرا کاً ایشلن فعلدر دیه تعریف ایشلدر .

مذهب حنفیده بونلر ، موقت اولسون ، غیر موقت اولسون علی الاطلاق مأموره اقسامنددر . بوجهته ائمه حنفیه بونلرک تعریفلری هم موقت ، همده غیر موقت مأمور به شمول ایچون وقت ایله تقید ایتمه مشلدر . آنفاً متنده ذکر اولونان وبروجه آتی تحلیل و تشریح ایدیه جک اولان تعریفلر ائمه حنفیه نیک تعریفلدر .

[ادا ، امر ایله واجب عینی مستحتمنه تسلیمدر] « تسلیم »

قیدی تعریفک جنسیدر . ادایهده ، قضایهده شاملدر . « عینی » قیدیله قضا تعریفدن خارج قالیر . چونکه قضا ، عینی دکل ، مثلنی تسلیمدر . « واجب » قیدیلهده مندوب خارج قالیر . امرک وجوب و ندب معالزنده مشترک اولدیغنه و بناءً علیه مندوبک مأمور به اقسامندن معدود بولوندیغنه قائل اولانلر ، تعریفی مندوبهده شامل قیلمق ایچون « واجب » قیدی یرینه « ثابت » لفظنی ذکر ایشلدر .

تعریفدهکی « امر » دن مقصد ، علی اتعیین بر شخص معین اوزرینه وجوب ادایه سبب اولان خطاب دکدر . چونکه امر دن مقصد بو

خطاب اولسہ معذرتہ مبنی اوزرینہ صلات جمعہ واجب اولیان معذورک جمعہ نمازی قیلمسی و اوزرینہ اور وچ طومتق واجب اولیان مسافرک اور وچ طومتسی ادا اولماق لازم کلیر . زیرا بونلرہ خطاب شارع توجه ایتمه مشدر . بونکله برابر بونلرک جمعہ نمازی قیلمسی و اور وچ طومتسی ادا اعتبار اولونور . کذلک مشتری ثمن مبیعی قبل المطالبه بایعه تسلیم ایدیورسه ادا اولور . آنک ایچون بوراددکی « امر » دن مقصد ، فی الجمله وجوبه دال اولان نصدر ، کرک امر صریح اولسون « اقیعوا الصلوة » امر جلیلی کبی . وکرک امر معناسنه دال اولان نظم اولسون « والله علی الناس حج الیت » نص کریمی کبی .

« امر ایله واجب » تعیرندهکی « واجب » لفظک تضمن ایتدیکی وجوبدن مقصد نفس وجوبمیدر ، یوقسه وجوب ادامیدر ؛ بوبابده شراحت افاداتی پک قارشمش وهربری بروادیده اجاله قلم ایله مشدر . حتی بعض مدققین انسای تحلیله تناقضه بیله دوشمشدر . بونلرک جمله سنی برربرر ذکر و بیان ایله تطویل مقال ، ایراث کلال ایده جکندن آنلردن صرف نظر اولومش و آنحق مسئله نک اهمیتنه و بعض فوائد فقیهه تأمین ایده جکنه مبنی تنویر فکر مقصدیله صاحب کشف امام عبدالعزیز بخاری و علامه تفتازانی حضرتلرینک افاداتی ذکر ایله کتفا ایدلمشدر .

امام مشار الیهک بیاننه کورد بوراده وجوبدن مراد ، نفس وجوبدر . بناءً علیه امر ایله واجب دیمک ، امر سببیه وجوبی ذمتده ثابت اولان واجب دیمکدر . وقت بختده مرور ایتدیکی اوزره ذمتده ثابت اولان واجبک وجوبی وقت کبی ، عقد بیع کبی امردن باشقه بر سببه ثابت اولور . تعریفده ایسه « امر ایله واجب » دینور . بوتعیرده نظراً وجوبدن مقصد نفس وجوب اولیوب وجوب ادا اولدینی آکلاشیلیر .

چونکه امر ایله ثابت اولان آتجق و جوب ادا در . شوخنده واجبدن مقصد ، ذمتده ثابت اولان واجب دیمك دكل ، بلکه و جوب ادا ایله واجب دیمك اولورکه بونلر باشقه باشقه شیردر .

عباردنك ذهنه تبادر ایدن معناسی بوایسدهده، مشار الیه حضرتلری اولکی معنایی ترجیح ایدیورلر . چونکه ایکنجی معنی یعنی واجبدن و جوب ادا ایله واجب معناسی مراد اولونورسه ایقاع فعلی ایقاع یعنی برایشی ایشلهمکی ایشلهمك لازم کلیرکه جائز دکلدر . بوجهت ایجه آکلاشلق ایچون براز ایضاح ایتك اقتضا ایدیور . شوبله که : یوقاریده نفس و جوب ایله و جوب ادا بختده مفضلاً ایضاح ایدلشدی که فعلك ایکی معناسی واردر . بری معنای مصدری . دیکری حاصل مصدر معناسیدر . معنای مصدری ایقاع یعنی ایشلهمکدر . حاصل مصدر معناسی ده ایقاعدن حصوله کلن حالت مخصوصه در یعنی ایشدر . ینه بحث مذکورده مرور ایتشدی که بوحالت مخصوصه نك ، ایشك لزوم وقوعه نفس و جوب ، لزوم ایقاعنه یعنی ایشلهمه نك ، عدمدن وجوده اخرجنك لزومنده و جوب ادا تسمیه اولونور .

شو ایضاحدن منفهم اولورکه نفس و جوب ایله واجب اولان مذکور حالت مخصوصه در ، ایشدر . و جوب ادا ایله واجب اولانده ایقاعدر ، ایشلهمکدر .

بو حقیقت مسلمه یه کوره اکر تعریفده کی « واجب » دن ، و جوب ادا ایله متصف اولان واجب معناسی مراد اولونورسه آنفاً بیان اولونان محذور حاصل اولور ، یعنی ایقاعی ایقاع ، تعبیر دیکرله ایشلهمکی ایشلهمك لازم کلیر . زیرا تعریفده « ادا واجبك عینی تسلیمدر » دینیور . واجب ، و جوب ادا ایله متصف اولان ایقاع اولونجه آنی تسلیمده ایقاعی ایقاع

اولور . چونکه افعاله تسلیمدن مقصد . فعلی ایتمک و وجوده کتیرمکدر . تسلیم حقیقی معنایی مقصود دکدر . زیرا حقیقت تسلیم آنجق اعیانده جاری اولور . افعاله جاری اولمه ماز . مکلف افعالن عبارت اولان عباداتی ایتمک . وجوده کتیرمکه مستحقته یعنی واجب الوجود حضرتلرینه تسلیم ایتمش عد اولونوز .

ایسته بو محذورده معروض قلمامق ایچون صاحب کشف تعریفده کی واجبی ذمده ثابت اولان واجب یعنی حاصل مصدر اولان فعل معنانه آلیور . کرچه ذکر اولونان واجبت ذمده ثبوتی وقت کبی . عقدکبی امردن باشقه برسیده حاصل اولویور . آنجق اسباب مذکور دنک سببیتی دخی امر ایله معلوم اولدیغدن تعریفده واجبت امرده نسبت و اسنادینی علی طریق التوسع مجازه حمل ایدیور . مشارالیهک شویمانه قارنی دیگر بر اعتراض وارد اولویورکه اولدقجه مهسدر : شویلهکه : ذمده ثابت اولان واجب ، شرعک اعتبار ایتدیکی وصف شرعیدر : عرضدن عبارتدر . بناءً علیه قابل تصرف دکدر . قابل تصرف اولمان برشیئت عینی ادا و تسلیم ایسه متمنعدر . مثلاً مدیون ذمتمده ثابت اولان دینی دا مقصدیه نوعاً ، وصفاً و مقداراً دینه مساوی برمالی داینه تسلیم تمکله اول دینک عینی تسلیم ایتمش اولماز . چونکه دین مدکور شرعک اعتباریه ذمده ثابت اولمش بر امر معنویدر . آتی عیناً تسلیم ایتمک مدیونک وسع و طاقتی فوقنده در . بوسبیه مبنیدرکه « دیون امثالیه فضا اولنور » - الدیون تقضی بامثالها باعیانها - سوزی السنه فقهاده در مثل سائر حکمنی آلمشدر . شو حالده ادایی ، ذمتمده ثابت اولان واجب عینی تسلیمدر . صورتنده تعریف صحیح اولماز .

امام شار الیه حضرتلری بواعراضه « شارع اولاد ذمتی واجب

ایله مشغول ایتمش، صکرده ذمتک آندن تفریغنی امر ایله مش اولدیغندن فراغ ذمتک مدار حصولی اولان شی، کأن ذکر اولونان وصف شرعیئک عینیمش کبی آنک حکمنی اخذ ایتمشدر « دیه جواب ویرمشدر. و برده مدیون، دینی ادا مقصدیله داینه برمال ویرنجیه داینده اول مال ایله مدیونه قارشی بورجلائمش اولور. زیرا مدیون اول مالی کندی دینی ادا مقصدیله ویردیکی ایچون مال مذکور مضمون اوله رق داینک ذمته تعلق ایدر بوصورتده ایکی ذمت قارشیلشمش وهر بری دیگرینه قارشی عین دین ایله مطالب بولومش اولور. چونکه مدیونک تسلیمی ادا اعتبار ایدلمیه جک اولوسه مدیون ده داینی ویرمش اولدینی مال ایله مطالبه ایدر. او حالده هر ایکی طرفدن مطالبه متقابله تسلسل ایدر کیدر. مطالبه متقابله نك بوصورتله تسلسلنده بر فائده متصور اولدینی جهتله قطع تسلسل ایچون مدیون طرفدن واقع اولان فعل تسلیم ضروره ادا اعتبار اولومش و تسلیم ایدیلن مال دخی اداسی واجب اولان ذینک حکماً عینی عد ایدلمشدر که حقیقت حالده داین ایله مدیون بیننده تقاص واقع اولمش دیمکدر. بورایه قدر ویریلان ایضاحات صحب کشفک توجیهه کوره در.

علامه تفتازانی باشقه صورتله توجیه ایدیور و بناءً علیه تعریده کی امر ایله واجبی، وجوبی امر ایله معلوم اولان فعل معناسنه آلیور. ذمتده واجب اولان وصف، قابل تصرف اولدینی جهتله آنک عینی تسلیم، نصل ممکن اوله بیلیر؟ سؤالنه قارشی ده « اوت، ذمتده ثابت ووقت کبی برسبیله واجب اولان شیئک عینی تسلیم ممکن دکدر. فقط او باشقه در، نمازده فعل صلات، زکاتده ایتاء ربع عشر کی وجوبی امر ایله معلوم اولان فعلینه باشقه در. بوکی افعالک عینی تسلیم ممکندر خلاصه عینیت، مثلث ذمتده ثابت اولان واجبه نسبتله دکل، بلکه

وجودی امر ایله معلوم اولان فعله قیاس ایله در « ماآلنده جواب ویریور و « شو توجیهه کوره صاحب کشفک - بالاده ذکر اولونان - جوابنه حاجت قالمشدر » دییور .

فکر قاصرانجه صاحب کشفک توجیهی حقیقته و فتهانک « دیون امثالیله قضا اولنور » قوله دهها موافق کورونیور . چونکه واجبی و وجودی امر ایله معلوم اولان فعل معنانه حمل اتمکله بالاده کی اعتراض ساقط اولماز . زیرا انفاذ نظر اولوندقده کورولورکه بو فعلده ذمه تعلق ایدیور . مکلفک آتیان ایتدیکی فعل ، اوفعاک عینی دکلدیر . چونکه فعل مذکور ولو حین مطالبه ده اولسون مادامکه قبل آتیان موجود دکلدیر ، اوحالده ذمته ثابت وصف دیمکدر . بناءً علیه انکده عیناً تسلیمی متعذر . فضله اوله رق فعل مذکور دن معنای مصدری مراد اولنورسه بونک تسلیمی متصور دکلدیر . زیرا عکس تقدیرده یوقاییده بیان اولنه جفی وجهله ایقاعی ایقاع لازم کلیرکه بطلانی وارسته بیاندر .

الحاصل تعریفده کی « واجب » دن ایستر امر سببیه ذمته واجب معنایی قصد اولونسون ، ایستر وجودی امر ایله معلوم اولان فعل معنایی مراد ایدلسین هر حالده انک عینی تسلیم قابل دکلدیر . مکلف ظرفدن آتیان ایدله جک اولان فعل ، نفس الامرده انک مثیلدر . لکن حکماً عینی اعتبار اولونمشدر .

[قضا ، امر ایله واجبک مثلنی کندی نزدنن تسلیمدر]

« کندی نزدنن » دیمک مکلفک کندی عندنن و حقوقدن دیمکدر . یعنی قضا صحیح اولمق ایچون مکلفک تسلیم ایده جکی مثل مذکور کندی حقی و مقدوری اولمیدر . کندی حقی و مقدوری اولنورسه قضا اولماز .

بناءً علیہ برکیمسہ باشقہ سنک مالی کندی دینہ صرف ایسہ قضا اولماز. مال صاحبی اول مالی دایندن استرداد ایدہ بیلیر. کذلک برکیمسہ بو کونک فرض اولان اوکله نمازینی دونکی اوکله نمازینہ طومق ایستہسہ معتبر اولماز. چونکہ بوکبی تسلیات مأمور مکلفک کندی حق و مقدوری دکلدیر.

[ادا ایله قضا یکدیگری مقامنده مجازاً استعمال اولونه بیلیر لر.]

چونکہ هر ایکسی ده ذمتده ثابت اولان شیئی مستحقنه تسلیمده و واجبی اسقاط خصوصنده مشترکدر لر. نته کیم « فاذا قضیت مناسککم » و « فاذا قضیت الصلوة » نظم جاایلر نده قضا، ادا معناسنده استعمال اولونمشدر. اما لغتده قضا ادا معناسنده حقیقت ایسه ده ادا ناک قضا معناسنده استعمالی مجازدر. چونکہ قضا، لغتده اسقاط، امام و احکام معنالر نده مستعمل اولدیغندن بر شیک عینی ویا مثالی تسلیمده حقیقتدر. فقط ادا، مثلی تسلیمده مجازدر. زیرا ادا، ذمته ترتب ایدن شیدن خروجده شدت رعایت و استقصای مشعردر. بویسه آنجق عینی تسلیم ایله حاصل اولور. الحاصل قضا لغتده ادا ن اعمددر. معناسک عمومیتنه منبی بطریق الحقیقه ادا معناسنده استعمال اولونور. حیوان لفظنک آت، مرکب و سائر انواع حیوانانده استعمالی کبی: آنجق اصطلاح فقهاده تسلیم مثله مختص اولدیغندن ادا معناسنده استعمالی حقیقت لغویه اولدینی حالده شرعاً مجازدر. لکن ادا ناک قضا معناسنده استعمالی هم لغتاً، همده شرعاً مجازدر.

[مثل، واجبه مماثل اولان شیدر که ایکی قسمدر: بری

مثل معقول، دیگری مثل غیر معقولدر الخ]

بر شیئک دیکرینه مماثلتی ظاهر اولور و عقل ایله ادراک اولنه بیلیرسه
آکامل معقول دینیر . اکر بومائات ظاهر اولماز و بناءً علیه عقل ایله
ادراک اولمازسه آکاده مثل غیر معقول اطلاق اولونور ، بوندن آکلاشیرکه
بوراده « غیر معقول » تعبیردن مقصد غیر مدرک یعنی عقلاک ادراک
ایتمدیکی دیمکدر : یوقسه عقلاک قبول ایتمدیکی ، رد و ابطال ایلمدیکی دیمک
دکدر . چونکه عقل ، دیکر حجج شرعیه کبی برحمتدر .

کتاب ، سنت نصل برحمت الهمیه ایسه عقلده برحمت بالغه
صمدانیهدر . حجج الهمیه آرسنده تناقص جاری اولماز . بناءً علیه
عقلاک ابطال ایتمدیکی شیئی شرع تجویز ایتمز ، شرعک تجویز ایتمدیکی
شیئی ده عقل ابطال ایله مز . آنک ایچوندرکه « عقلاً محال اولان شرعاً
مکن اولماز » حقیقتی علم کلام اربابی عندنده قضایای اولیه صرسته کیرمش
و حتی « عقل ایله نقل تعارض ایتمدکده عقل اول ، نقل آنکله مأولدر »
سوزی بر قاعده کلامیه اولمشدر .

بو حکمه مبنیدرکه امام عبدالعزیز بخاری حضرت نزی کشفنده
« عقلاک خلافه شرعک ورودی مستحیلدر » بیوریور .

واقعا بعض حقایق دینه عقله مخالف کبی کورونورسه ده بو مخالفت
ظاهریدر ، حقیقی دکدر . عقول بشریه آنلری ادراک و احاطه دن
عاجز اولدیغندن اوله ظن اولنور . بونک سببی ده اسباب و وسائط
ادراکک فقدانیدر .

خاص بخشنده بلناسبه بیان اولونمشدی که انسانک وسائط علم و ادراکی
آلی قوتدن عبارتدر . بونلرک بشنه حواس ظاهره ، آلتنجیسنده
وجدان دینیر . وجدان ایله آچلق ، صوسزلق ، حدث ، محبت ،
و شفقت کبی احتساسات داخلیه و تأثرات باطنیه ادراک اولونور . حقایق
خارجیه و موجودات طبیعیه ایسه ذکر اولونان حواس ظاهره و ساططیه

ادراك ایدیلیر . ایسته انسانك منابع معلوماتی بوآلتی قوتدن عبارتدر . اکر تواتراً مقولات ایله انبیاء عظام حضرآتک اخبارات صادقهسی اولماسهیدی بتون معلومات بشریه بوآلتی منبعدن استحصال اولونان معلوماته منحصر قالیردی .

آنک ایچوندرکه قوای مذکورهدن برینک فقدانی حالنده آنک وساضیه کسب اضلاع ایدیلهجک اولان حقایق اشایی عقلی بشرادرا کدن عاجز قالیر . مثلاً قوهٔ باصرددن محروم اولهرق تولد ایدن بر اعمی ؛ الوانی ؛ اشکل وصور موجوداتی ادراك ایده من . کذلک قوهٔ سامعهسی کلیاً مفقود اولان برصاغرده صدانک نه اولدیغنی بیله من . بعض حقایق طبیعیهده وارددرکه قوای مذکورهدن هیچ بریسیله ادراك اولونهماز ؛ موجودیتنه آثاریه استدلال اولونور . آلهکتریک کبی که ترقیات فیه سایهسند آثارینی مشاهده ایتدی کمز ایچون وجودینه قائل اولویوروز . اکر آثارینی مشاهده ایتسهیدک وجودندن اصلاً خبردار اولماز وحتی انکارینه قدر کیدردک .

نته کیم مدنیت حاضردهنک محیرعقول اولان بونجه بدایع فیهسی ، بوندن بشیوزسنه اول خبرویرسه ایدی اولوقتک الکیوک عقلاسی طرفندن درحال ردینه شتاب ایدیلیردی . حالبوکه بونلر بوکون حقایق عادیه صردسنه کچمشدر . بو حکمته مینیدرکه برشیئک حقیقته کسب وقوف ایدیه مدیکندن دولایی ردو اباطانه قیام ایتک منطقه مخالفدر . برشیئی ادراك ایتهمک باشقهدر ؛ ردو اباطال ایله مک باشقهدر . بونلری بربرینه قارشیدر ماملیدر . برشیئی ادراك ایتهمک آنک وجود وعدمنه حکم ایتهمک ، توقف ایله مک دیمکدر . ردو اباطال ایسه برشیئک بطلانیله حکم ایتمکدرکه عدمنه حکم ایتک دیمکدر . برشیئک وجودینه حکم ایتک نصل دلیلله اسباب علمه مستند اولوق لازم کلیر ایسه عدمنه حکم ایتکده اولوجهله

دلیله مبتنی اولمق اقتضا ایدر . دلیلله واسباب علمه مستند اولمیان شیلر
عقله کوره مجهولدر . مجهول اوزرینه حکم ایسه منصفاً غیر جائدر .

ایشته بروجه مشروح مدرکات عقلیه دن اولمیان . مجهول اولان
احوالده ، از جمله معنویاتده و امور اخرویته اسباب علم ایکیدر : بری
خبر متواتر یعنی کذب اوزرینه اتفاقاری عقلت تجویز ایتدیکی برجم
غفیرک خبریدر . ایکنجیسی ده خبر رسولدر یعنی پیغمبران عظام حضرتانک
بیاناتیدر . بوایکی نوع خبره خبر صادق اطلاق اولونور .

محسوسه مقتضای عقله مخالف اولمیان تواتر ، علم یقین افاده ایدر .
ازمنه سالفهده موجود اولان بلاد مندرسه و ملوک ماضیه و آمریقا کبی
مشهودمن اولمیان ممالکک وجودینه علم واعتقاد کبی . خبر رسول ، کرک
متواتر و کرک خبر واحد اولسون دوغریدن دوغری به جناب رسالتآب
افندمزدن اخذ و تلقی ایدن اصحاب حقنده علی الاطلاق علم یقین افاده ایدر .
فقط بزه کوره تواتراً منقول اولان خبر رسول ، علم افاده ایدر سدهده
علی طریق الاحاد مروی اولان خبر رسول ، اسباب علمدن اولیوب
اسباب علمدن معدوددر . بناءً علیه خبر واحد علم افاده ایتیوب بالکثر
مقتضاسیله عمل ایجاب ایدر . قرآن کریمک کلام الهی اولمی خبر رسول
ایله بیاینه جکندن خبر رسولک متواتر قسمنده داخلدر بوجهتله بومقامده
آریجه ذکر اولنماشدر .

[مثل معقول ایله قضا ، سبب سابق یعنی ادایی موجب اولان
سبب ایله واجب اولور الخ]

مثل غیر معقول ایله قضا ، بالاتفاق ادایی موجب اولان سبب سابقدن
باشقه برسبب جدید ایله واجب اولور . بونده اختلاف یوقدر . فقط
مثل معقول ایله قضانک سبب وجوبنده اختلاف اولونمشدر . بعضاری
مثل معقول ایله قضا دخی سبب جدید ایله واجب اولور دیشلسدهده

جمهور حنفیه به کوره سبب سابق یعنی ادائیگی موجب اولان سبب ایله واجب اولور . سبب سابقدن مقصد ، فی الجمله وجوب ادایه دال اولان نصدر . یوقسه علی التعیین بر شخص اوزرینه وجوب ادایه سبب اولان امر دکدر . سبب سابقک فی الجمله وجوب ادایه دال اولان نصدر صورتنده تفسیر اولونمسک سببی حائض ، نائم کبی معذرتارینه مبنی حقلرنده وجوب ادا ثابت اولمان معذور لک قضاسنه شامل اولمقدر .

چونکه بو صورتله تفسیر اولونمیوبده « علی التعیین بر شخص اوزرینه وجوب ادایه سبب اولان امردر . » دیه تفسیر اولنه جق اولسه اولوقت ذکر اولونان معذور لک قضاسنه شامل اولماز . زیرا بونلر معذور اولدقلری جهتهه وجوب ادایه سبب اولان خطاب شارع علی التعیین آنلره توجه ایتمه مشدر . آنک ایچون حقلرنده وجوب ادا ثابت اولمامشدر .

متن

ادا اوچ نوعدر : اداء محض محض کامل ، اداء محض قاصر ، قضایه شیهه ادا در . اداء محض کامل ، واجبک عینتی جمیع اوصاف مشروعه سنی مستجمع اوله رق تأدییه و تسلیم ایتمکدر . مغضوبی حین غضبده موجود اولان اوصافیهه عیناً رد ایتمک و میبعی عیبندن سناخ اوله رق مشترییه تسلیم ایتمک کبی .

اداء محض قاصر ، واجبک عینتی جمیع اوصاف مشروعه سنی مستجمع اولیه رق تسلیم ایتمکدر . مغضوبی جنایتله مشغول اوله رق رد ایتمک و میبعی عیبلی اولدیفنی حالده مشترییه تسلیم ایتمک کبی .

قضایه شیهه اداء ، من جهة قضایه مشابه اولان ادا در . حین تزوجده باشته سنک معلوم و معین بر مالی مهر اتخاذایدوبده بعدالشرأ زوجهیه تسلیم کبی .

ایضاح

ادا اول امرده ایکیه آریلیر: بر ادای محض. دیکری قضایه شبیه ادا. ادا محض. قضایه اصلا مشابهتی اولیان ادا. قضایه شبیه ادا، من جهة قضایه مشابه اولان ادا. ادا محض دخی ایکنجی درجهده ایکیه تقسیم اولونور. بری ادای محض کامل، دیکری ادای محض قاصر. اختصار ایچون بونلره ادای کامل، ادای قاصر دنیلیر. شو ایکی نوع تقسیمدن اوچ قسم حاصل اولویورکه برنجیسی ادای کامل. ایکنجیسی ادای قاصر، اوچنجیسی ده قضایه شبیه ادا. تعریفلری متده مذکور ومستقی ایضاحدر.

اداء محض کامل، واجبک عینی جمیع اوصاف مشروعه سنی مستجمع اوله رق تأدیه وتسلیم ایتمکدر مفضوبی حین غضبده موجود اولان اوصافیه عیناً رد ایتمک الخ]

مثلا بری دیکرینک حیوانی غضب ایتمش اولسه حیوانی عیناً صاحبنه رد و تسلیم ایتمک لازم اولور. ایشته بوفعل تسلیم ادا. قضا دکادر. چونکه بوراده تسلیم اولونان شی. واجبک یعنی حیوان مفضوبک عیندر، مثلی دکادر. بو ادا. ادای محضدر. زیر اونک قضایه مشابه هیچ برجهتی یوقدر. همده ادای محض کاملدر. چونکه عین مفضوب حین غضبده حائز بولدینی جمیع اوصافی مستجمع اوله رق رد و تسلیم اولومشدر. کذاک بر کیسه دیکرینه بیع مطلق ایله و یاخود هر درلو عیبندن سالم اولوق شرطیله برمال صائمش اولسه میببی هر نوع عیبندن سالم اوله رق عیناً مشترییه تسلیم ایتمک اقتضا ایدر. بوفعل تسلیم دخی ادا. چونکه واجبک یعنی میبعک عینی تسلیمدر. ادای محضدر، چونکه قضایه مشابهتی یوقدر. ادای محض کاملدر، چونکه میبعک عینی بوتون عیبندن سالم و جمیع اوصافی حائز اوله رق تسلیم اولومشدر.

تعریفده « واجبك عینى » تعیرنده کی « عین » دن مقصود اولان .
 معنی ، حقیقهٔ عین ایله حکماً عیندن اعمدر . ذکر اولونان مثاللرده کی
 عین مغضوب و عین مبیع حقیقهٔ عیندر . بیع صرفده و بیع سلمده
 تسلیم اولونان بدل صرف و مال مسلم فیده حکماً عیندر . زیرا بدل
 صرف ایله مال مسلم فیه ذمته ثابت وصف شرعیدر ، قابل تسلیم دکلدر .
 شوقدرکه شرع شریف مؤدایی یعنی تسلیم ایدیلن مالی ذمته واجب
 اولان وصف مذکورک عینی اعتبار ایله مشدر . دیون سائرده دخی
 بویلهدر . یعنی ادا اولونان شی ذمته ثابت اولان دینک حقیقهٔ عینی
 دکل ، بلکه حکماً عیندر . نته کیم یوقاریده برتفصیل ایضاح اولمش ایدی .
 دیمک اولیورکه بواعتبار ایله ادایی ایکی قسمه ایرمق ایجاب ایدیور : بری
 حقیقهٔ ادا ، دیکری حکماً ادا . حقیقهٔ ادا واجبك حقیقهٔ عینی
 تسلیمدر . عین مغضوب و عین مبیعی تسلیم کبی . حکماً ادا ، واجبك
 حکماً عینی تسلیمدر . بدل صرفی مسلم فیهی ، دیون سائرده تأدییه کبی .
 (کذا استفید من التلویح)

[اداء محض قاصر ، واجبك عینى جمیع اوصاف مشروعه سنی
 مستجمع اولیه رق تسلیم ایتمکدر . مغضوبی جنایتله مشغول
 اوله رق رد ایتمک و مبیعی عیبلی اولدیفنی حالده مشتری یه تسلیم
 ایلمک کبی]

مثلاً : برینک غضب ایدیلن کوله سی غاصب یدنده ایکن بر جنایت
 ارتکاب ایتدکن صکره ذمتی جنایتله مشغول اولدیفنی حالده غاصب
 طرفندن مغضوب منه تسلیم ایدلسه اشبو فعل تسلیم اداء محض قاصردر .
 ادا ، چونکه واجبك عینی تسلیم ایدلمشدر . اداء محضدر ، زیرا
 قضایه مشابه دکلدر . فقط اداء قاصردر ؛

چونکه عین مغضوب جمیع اوصاف مشروعیه‌نی مستجمع اوله‌رق تسلیم ایدلیور . بلکه ذمتی جایته مشغول اوله‌رق تسلیم ایدلیور . حالبوکه خین غصبده ذمتی بومشغولیتدن فارغ ایدی .

اشبو فعل تسلیم ادا اولدینی ایچوندرکه مغضوب منه آنی قبولدن امتناع ایده‌مز ، و ذکر اولونان کوله ولی جایته دفع و تسلیم ایدنزدن اول صاحبک یندنه وفات ایتسه غاصب بری اولور . فقط صاحبی مذکور کوله‌نی ایقاع ایتدیکی جایتمدن دولای ولی جایته دفع و تسلیم ایتمش و یاخود اندن دولای قتل ایدلمش اولور ایسه قیمتیه غاصبه رجوع ایدر . زیرا فعل ادا موجود ایسه‌ده وصف ادا فوت ایدلمشدر .

کذلک برکیمسه بیع مطلق ایله و یا عیدن سالم اولمق شرطیه صاندینی مالی عیبی اوله‌رق مشتری‌یه تسلیم ایلهسه بو تسلیم اداء محض قاصر اولور . چونکه برنجی شقه کوره بیع مطلق میعک عیدن سالم اولسنی اقتضا ایتدیکندن ، ایکنجی شقه کوره‌ده میعک عیدن سلامتی صلب عقدده مشروط اولدیغندن اول مالک صاعلام و عیسز اولسنی آنک اوصاف مشروعیه‌نی جهلسندندر . شو حالده میعک عیناً تسلیم ایدلدیکی جهته تسلیم مذکور ادا ، و قضایه مشابه اولدینی جهته‌ده اداء محض ایسه‌ده بوتون اوصاف مشروعیه‌نی جامع اولدیغندن دولای‌ده اداء قاصردر .

ایشته بو ادا ، قاصر اولدیغندن ناشی مشتری مخیر اولور . دیلرسه میعی رد ایدر و دیلرسه ثمن مسمی ایله قبول ایلر . فقط میعی آلیقویونده عیبی ایچون بهاسنی تنقیص ایده‌مز . زیرا وصفک ثمن حصه‌سی اولماز . شو قدر وارکه مشتری یندنه میعک بر عیبی حادث اولدقدن صکره عیب قدیمی میدانه چیقسه آرتق مشتری میعی بایعه رد ایده‌مز . زیرا عیب

حادث رده مانعدر . لکن مشترینک ضررینجی ده بقدر الامکان ازاله لازم اولدیغندن بو تقدیرده مشتری عیب قدیمدن دولایی نقصان ثمن ادعاسنه صلاحیتدار اولور . « مجله نك ۳۳۶ و ۳۳۷ و ۳۴۵ نجی ماده لرینه باق » .

اداء قاصر اساسنه متفرع مسائلدندرکه برکیمسه برینک طعامنی غضب ایدوبده بر مدت صکره آنی تغییر ایتکمزین عیناً صاحبنه تقدیم واکلنه مساعدده ایتسه ده اوده آنی کندی مالی اولدیغنی بیلیمه رك اکل ایتسه اشبو فعل اطعام اداء قاصر عد اولونور ، ادانک حکمی عهدده دن خروج و ذمتک ضماندن برائی اولدیغندن غاصب بو فعلیه ضماندن بری اولور . بومسئله جمهور فقهایه کوره در .

امام شافعی (ر ، ح) حضرتلرندن منقول اولان برقوله کوره فعل مذکور ادا صائماز و بناءً علیه غاصب ضماندن بری اولماز . مشار الیه حضرتلری بیوریورلرکه ادا مأمور بهدر . غاصبک شوفعلی مأمور به اولان ادا دکلدر . زیرا فعل مذکور تغیردر ، مغضوب منهی آلداتمقدر . تغیرر ایسه مأمور به دکلدر . چونکه شرع شریف تغیرر ایله امر ایتمز ، بالعکس نهی ایدر .

بونک تغیرر اولدیغنی شونکله ده ثابتدرکه انسان بر مقتضای عادت بر محل ضیافت و موقع اطعام واکرامده غیرک مالی کندی مالندن زیاده پیر ، ایچر و آنک اتلاف و استهلاکنده پک او قدر مبالات کوسترمز . آنک ایچون غاصب اکر اطعام ایتدیکی طعامک مغضوب منهدن غضب ایله دیکی طعام اولدیغنی بیلدرسه یدی احتمالکه هیچ یمز و آلوب اوینه کورتوره رك عائله سیله برابر پیر ایدی . شوحالده مغضوب منهک اوطعامی یمک صورتیه اتلافندن حاصل اولان تلف ، غاصبک تغیررینه مضاف

اولور . كندی فعلنه مضاف اولماز . بناءً علیه غاصب غارك ذمتدن
ضمان ساقط اولماز .

برده غاصب طعام مذكوری غصب ایتكده مغبوب منهك آنده هر
نوع تصرفه شامل اولان ید مطلقه‌سنی ازاله ایتشدرد . مؤخرآ آنی
اطعام ایتكده ید مطلقه‌سنی اعاده و بناءً علیه آنی تماماً ملكنه ادخل
ایتمه‌مشدر . بلکه یالكز ید تناول و اباحه‌سنی اعاده ایتشدرد . واقعا
فعل مذكور اداء قاصر دیمك اولورسه‌دهه بوکبی یرلرده نقیأ للتغیر اداء
قاصر ، اداء کامل مقامنه قائم اوله‌ماز و بناءً علیه باطل اولور .

دقت اولونورسه آ تلاشیایرکه مشارالیه حضرتلرینك شو مطالعات
مسروده‌سی ایکی جهتی محتویدرد . بریسی اساساً ادانك موجود اولماه‌سیدرد .
چونکه فعل مذكور تغیردر ، تغیرر ایه ادا دكلدر . زیرا تغیر
منهی عنهدر ، ادا مأمور بهدر . ایکنجیسی ادانك وجودیه برابر معتبر
اولماه‌سیدرد . چونکه اداء مذكور قاصردر ، نقیأ للتغیر معتبر دكلدر .
جمهور فقها ، مشار الیهك بیانات مسروده‌سنه قارشى بوجه آنی
جواب ویرمیورلر :

« غاصبك شو فعل اطعامی حقیقه ده ، حکمآده ادا در . حقیقه
ادادر ، زیرا طعام مغبوبك عینی مغبوب منهك یدینه واصل اولمشدر .
حکمآده ادا درر . چونکه مغبوب یدینه واصل اولمقله آنده ایسته‌دیکی
وجهله تصرفه کسب اقتدار ایله‌مشدر . حتی اوصردهه باشقه صورتله تصرف
ایده‌جك اولسه نافذ اولور . واقعا مغبوب منه طعام مذكورك کندیسك
مالی اولدیغنی بیلیمور ، فقط آنك بوجهلی غاصبك ذمتنده ضمانك بقاسنی
احجاب وادای ابطال ایتمز . چونکه ضمانك علت مسقطه‌سی - که فعل
ادادر - تحقق ایتشدرد . جهل بوباده عذر صحیح دكلدر . چونکه

حد ذاتنده صاحبی ایچون عارونقیصه اولان صفت جهل ، غاصب اوزرینه فرض اولان ادایی ابطال خصوصنده برعذر تشکیل ایتمز . نته کیم بر کیمسه دیگرینک مالی کندی مالی ظنیه اتلاف ایده جک اولسه ضامن اولور . متلفک بوجهلی وجوب ضمانه مانع اولماز .

واقعا بومسئلهده تغیرر واردر ، لکن تغیرر مجرد اوزرینه حکم ترتب ایتمز . مثلاً بر کیمسه یولجی به « سن یولیکه دوام ایت ، یول امیندر » دیسهده یولجی نی سارققر صویسه لر اول کیمسه به یولجی نی بوضورتبه آلداتمش اولدیغندن دولایی ضمان لازم کلنز . تغیرر آنجق عقد معاوضه ویانفعی دافعه عاڈ اولان عقد تبرع ضمننده ویاخود ضمان ایله مشروط اولدینی وقتده معتبر اولور . عقد معاوضه ، بیع ، اجاره وقسمت کبی عقوددر . نفعی دافعه عاڈ اولان عقد تبرع ایداع ، مضاربه وشرکت کبی عقوددر . بنوع عقود ضمننده واقع اولان تغیرر معتبر اوله جفی کبی بونلرک خارجنده وقوع بولان تغیرر ضمان ایله مشروط اولدینی تقدیرده معتبر اولور . مثلاً یوقاریکی مثالده اول کیمسه یولجی به « سن یولیکه دوام ایت ، یول امیندر » دیدکن صکرده کر « سکا برشی اولورسه بن ضرریکی ضامنم » دیهرک ضمانی شرط ایتمش اولسه یدی اولوقت ضمان لازم کلیردی . ایسته تغیرر بواوچیرده معتبر اولور . بونلرک خارجنده معتبر اولماز . منازع فیه اولان مسئله بونلردن هیچ بریسی اولدینی جهتله آنک ضمننده واقع اولان تغیرر هیچ برحکمی موجب دکلدر .

انسانک محل ضیافتده غیرک مالی کندی مالندن زیاده اکل و تناول ایده جکنه دائر اولان عاده کلنجه : بوکبی عادتار عادات خسیسه دندر . عادت آنجق دیانت صحیحیه به مخالف اولدینی صورتده معتبر اولور . ذکر اولونان عادت ایسه دیانت صحیحیه به مخالفدر . چونکه مقتضای

اسلامیت ، غیرک مالنه عدم رغبتدر . « والذی نفسی بیده لایؤمن عبدٌ حتی یحبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ » [°] حدیث شریفی ایجاب قطعاً سنجه جدی مسلمان نفسی ایچون نهی سور و آرزو ایدرسه اخوان دینی ایچونده آنجق اونی سور و آرزو ایلر . وکندی ایچون کریه کوردیکی شیئی آنلر ایچونده کریه کورور . بوجهته برمسلمان کندی مالی اتلاف و اسرافدن نصل توقی ایدرایسه دیکزینک مالی ده اتلافدن اولوجهه توقی ایتمسی لازم کلیر . ایشته دیانت صحیحه بودر ، بوکامخالف اولان عادت باطل و غیرمعتبردر . بناءً علیه حقیقهً موجود اولان ادائی نقضه صالح دکلدر .

الحاصل مال معصوبک عینی مستحقک یدینه واصل اولدینی جهته فعل مذکور حقیقهً ادا در . شوقدر وارکه غاصب شوفعلیه معصوب منک یدمطلقه سنی اعاده ایتمش اولیوب یالکنز یداباحه سنی اعاده ایتدیکندن اداء قاصر نوعندن اولور . بونکله برابر طعام مبحوث عنی بالذات معصوب منه اتلاف ایتمکله ذکر اولونان ادا ، تمام اوله رق نتیجه ده اداء کامل حکمنی اخذایتمشدر . « کذافی اصول الپزدوی و شرحه الکشف » تنبیه — ذکر اولونان فعل اطعامک و آکامائل افعال سائر ذک ادا اولسی ، غاصب مال معصوبده حق مالکی قطع ایده جک بر فعل احداث ایتمه مکله مشروطدر . بناءً علیه غاصب معصوبده حق مالکی قطع ایده جک بر فعل احداث ایتدکدن صکره آنی مالکنه اطعام و یادیکر صورتله یدینه ایصال ایلسه اشوف فعل اطعام و یا ایصال ، ادا عدا اولونماز و بناءً علیه

[°] جناب حقه قسم ایدرم که هیچ برقول ، نفسی ایچون سودیکنی قرده شی ایچون سومدکجه مؤمن اوله ماز .

غاصب ضماندن بری اولماز . مال مغضوبده حق مالکی قطع ایددجک فعلک احدائی ، مال مغضوبی اسمی دیکشه جک صورتده تغیر ایتمکه حاصل اولور .

مثلا غاصب مغضوب اونی اکمک یابدقدن ویامغضوب آتی پیشیر دکن صکره صاحبنه اطعام ویاخود مغضوب اوزومی شیرا یابدقدن صکره اسقا ، کذلک مغضوب قاشی کسوب البسه دیکدکن صکره مالکنه اکسا ایلسه ادا صایماز وبناء علیه ضماندن بری اولماز . چونکه صور مذکورده مغضوب منہک یدینه واصل اولان شی ، مال مغضوبک عینی دکدر ، اسماری دکشمش ، باشقه برشی اولمشدر . (مجله ناک ۱۸۹۹ نجی ماده سنه باق)

غاصب مال مغضوبده بوصولته بر فعل احداث ایتمکه آرتق مالکک حقی زائل و غاصب آکا مالک اولور ، بونک وجه فقهیبی شودرکه غاصب مغضوبی اسمی دیکشه جک صورتده تغیر ایتمکه آنده برصنت متقومه احداث ایتمش ، مالکک حقی من وجه اهلاک ایله مشدر . بونک ایچوندرکه مغضوبک اسمی دکشمش وا کثر مقاصدی زائل اولمشدر . غاصبک احداث ایتدیکی صنعت متقومه ده حقی من کل الوجوه قائم اولدیغی حالده مالکک حقی من وجه زائل اولمشدر . بویکی نوع حقک تعارضی حالده بالوجوه قائم اولان حقی من وجه قائم اولان حقه ترجیح ایتمک لازمه اصولیه دن اولدیغی جهتله مالکک حق ملکی منقطع ، مغضوبده غاصبک ملکنه منتقل اولور . مالکک من وجه باقی اولان حقی دخی ضمان ایله کندیسنه ایصال ایدیلیر . « کذا استفيد من الهدایه و شروحها » ایسته یوقاریده اداء قاصره مثال اوله رق ایراد اولنان مسئله ایله بومسئله لری بوصولته تفریق ایتمک و آردلرنده کی فرقه دقت ایله مک لازمدر . علم اصوله دائر قلمه آلنان ترکیه برارده بو مهم فرقه اصلا

عطای دقت ایدلمه مش اولدیفندن مسئله مذکورده « غاصب مثلاً مغضوب اولان اونی بقلاوله یاپدیردقدن صکره مالکنه یدیرسه مغضوب منه اولونک مثلنی آلهماز . زیرا عین مغضوب کندیسنه واصل اولمشدر » طرزنده معکوس اوله رق یا کلش تصویر ایدلمشدر .

[قضایه شبیه ادا ، من جهة قضایه مشابه اولان ادا در .
 حین تزوجده باشقه سنک معلوم ومعین برمالنی مهر اتخاذا
 ایدوبده بعدالشرای زوجیه تسلیم کی]

مهر اتخاذا اولونان مذکور مالک زوج طرفندن بهمه حل اشتراسی شرط دکلددر . هبه ویا ارث کی دیگر اسباب تملکدن بریله تمک ایتدکن صکره زوجیه تسلیم ایسه ینه حکم بردر . یعنی بو فعل تسلیمده قضایه شبیه ادا اولور . تسلیم ایدیلن مال ، مهر مسانک عینی اولدینی جهته بو فعل تسلیم حقیقه ادا در . شوقدرکه زوج حین عقدده آکا مالک اولوب مؤخرآ تمک ایدرک زوجیه تسلیم ایله مشدر . برشیده ملک تبدلی اول شیک تبدلی مقامنه قائم اوله جفندن کآن زوج مهر مسانک عینی دکل . مثلنی تسلیم ایتش دیمک اولور . برشیک مثلنی تسلیم ایسه قضادر . ایسته بو نقطه نظرندن ذکر اولونان فعل تسلیم قضایه مشابه اولور .

تسلیم واقع ادا اولدینی ایچون زوجیه اول مالی قبولدن امتناع ایدمز ، ایدجک اولور ایسه قبوله جبر اولونور . چونکه ادا نیک حکمی ایکدر : بری عهده دن خروجدر یعنی ضماندن برآئدر . دیگرده مؤدای مستحق قبوله جبر اولونمیدر .

قضایه شبیه اولدینی ایچونده زوج مال مذکورده اسباب تملکدن

برایه سالك ملكنه ادخال ايتسدكنن صكره فقط هنوز زوجه يه تسليم ايتزدن اول آنده باشقه صورتبه تصرف ايلسه نافذ اولور . زيرا ذكر اولونان مال ، آنفاً بيان ايديلن سبب شرعي يه بناءً مهر مسانك عيني دكل ، مثيدر . عين سببه مبني قبل التسليم اول مالده زوجه نك تصرفي نافذ اولماز . اكر تسليم واقع قضايه شبيه ادا اوليوبده اداء محض اولسه ايدى امر بر عكس اولور ايدى . يعنى زوجه نك تصرفي نافذ، زوجك تصرفي غير نافذ اولوردى .

متن

قضا دخى اوچ نوعدر . برنجيسى مثل معقول ايله قضا ، ايكنجيسى مثل غير معقول ايله قضا ، اوچنجيسى ده ادايه شبيه قضا در . مثل معقول ايله قضا دخى ايكي قسمدر : برى مثل معقول كامل ايله قضا، ديكرى مثل معقول قاصر ايله قضا در . مثل كامل ايله قضا، واجبه صورته ومعنىً مماثل اولان شيئي تسليم ايتكدرد . مثلياتدن اولان مال مغضوبى مثليه تضمين ايتك كبي .

مثل قاصر ايله قضا ، واجبه يالكنز معنىً مماثل اولان شيئي تسليمدر . قيمياتدن اولان مغضوبى قيمتيله تضمين كبي . باب ضمانده مثل كامل اصل ، مثل قاصر آنك خلفيدر . بناءً عليه مثل كامل ايله قضا ممكن ايكن مثل قاصر ايله قضا جائز اولماز .

مثل غير معقول ايله قضا ، واجبه مماثلتي عقلاً غير مدرك اولان برشيئي تسليمدر . قصاصى مال ايله تضمين كبي . مثل غير معقول ايله قضا ، آنجق نص ويا دلالت نص ايله ثابت اولور . بونده قياس جارى اولماز . بناءً عليه منافع ، مال مقوم ايله تضمين اولونماز . چونكه

منفعت ایله مال بیننده نه صورتاً نه ده معنی ممانت یوقدر . منفعتی مال ایله تضمین حتمده نص ویا دلالت نص ده وارد اولامشدر . آنک ایچون عندالحفیة منفعت مضمون دکدر .

ادایه شیه قضا ، من جهة ادایه مشابه اولان قضادر . غیر معین برمالی مهر تسمیه ایدرک وقوعبولان تزوجده اول مالک قیمتی زوجهیه تسلیم کی .

ایضاح

[قضا دخی اوچ نوعدر : برنجیسی مثل معقول ایله قضا ، ایکنجیسی مثل غیر معقول ایله قضا ، اوچنجیسی ده ادایه شیه قضادر .]

قضا دخی ادا کی اول امرده یا قضاء محضدر ، یعنی ادایه اصلاً مشابهتی یوقدر . یاخود ادایه شیه قضادر . قضاء محضده یا مثل معقول ایله قضادر ، یاخود مثل غیر معقول ایله قضادر . بو ایکی تقسیمات تداخلندن اوچ قسم حصوله کلیرکه برنجیسی مثل معقول ایله قضا ، ایکنجیسی مثل غیر معقول ایله قضا ، اوچنجیسی ده ادایه شیه قضادر . مثل معقول دخی کامل وقاصر اولق اوزره ایکیه آریلیر .

[مثل کامل ایله قضا ، واجبه صورتاً ومعنی ممانت اولان شیعی تسلیم ایتمکدر . مثلیاتدن اولان مال مغضوبی مثلیله تضمین ایتمک کی]

مثلاً بر کیسه دیکرینک بر کیله بغدانی غضب ایدوبده استیلا

ایتسه ویا کندیلکندن تلف اولسه آنک مثانی ویرمک یعنی آکامائل دیگر بر کیه بغدای تسلیم ایتک لازم کلیر . ایشه غاصبک شو فعل تسلیمی قضادر ، ادا دکلدرد . چونکه تسلیم ایدیلن شی ، واجبک عینی دکل مثیلدر . وبوقضا ، مثل معقول ایله قضادر . زیرا غضب ایدیلن بغدای ایله تسلیم اولونان بغدای آرسندهکی مماثلت معقولدر . وبرده بو قضا مثل معقول کامل ایله قضادر . چونکه تسلیم ایدیلن بغدای ، مغضوب اولان بغدایک هم صورۀ ، همده معنی مثیلدرکه ظاهر در .

[مثل قاصر ایله قضا ، واجبه یالکمز معنأ مماثل اولان

شیئی تسلیمدر . قیمیآدن اولان مغضوبی قیمتیله تضمین کبی]

بر کیمسه دیکرینک آتی غضب ایتسهده اول آت آنک یدنده کرک تعدیسه وکرک تعدیسی اولقصرین تلف اولسه قیمتی تأدیبه ایتک واجب اولور . غاصبک شو فعل تسلیمیده قضاء محضدر ومثل معقول ایله قضادر . چونکه مغضوب آت ایله قیمت بینندهکی مماثلت ، عقاک ادراک ایتدیکی مماثلتدر . فقط بو مماثلت ، صورۀ مماثلت دکلدرد . زیرا آت ایله قیمت بیننده صورۀ وشکلا ممائلت یوقدر . جنسأ وماهیة باشقه باشقه شیلردرد . لکن آردلرنده معنی ممائلت واردر ، هربری دیکرینک مقنانه قائم اوله بیلیر . چونکه قیمت مذکورده ایله او ایله بر آت آینه بیله جکی کبی آتده صاتیلهرق ذکر اولنان قیمت استحصال اولونه بیلیر . ایشه بو اعتبار ایله قیمت ، آنک معنی مثیلدر . بناء علیه قیمت ایله قضا ، مثل معقول قاصر ایله قضادر . فی الاصل مثلیآدن اولوبده چارشو وپازارده مثلی منقطع اولان شیئی قیمت ایله تضمین دخی مثل قاصر ایله قضادر .

[باب ضمانده مثل کامل اصل ، مثل قاصر آنک خلیدر .
 بنساء علیه مثل کامل ایله قضا ممکن ایکن مثل قاصر ایله قضا
 جائز اولماز]

بو مسئله جمهور فقهایه کوردر . بعض فقها بوباده اصل اولان
 مثل قاصدر . یعنی مغضوبک عینی رد متعذر اولونجه مثلیاتدن اولسون
 قیمیاتدن بولونسون جمیع اموالده غاصب اوزرینه واجب اولان رد
 قیمتدر دیورلر . بونلر مدعالرینی اثبات ایچون دیورلرکه « چونکه
 مغضوب منهک حقی ، مال مغضوبک عینی ایله مالیتنه تعاق ایتمشدر .
 مغضوبک تلف اولسیله آرتق آنک عینی مغضوب منه ایصال متعذر
 اولدیغندن مالیتی ایصال کسب وجوب ایدر . و برده غاصب اوزرینه
 ضمانک وجوبی مغضوبک صفت مالیتی اعتباریلهدر . — چونکه مال
 اولیان شیئک ضمانی واجب اولماز — بر شیئک مالیتی ایسه قیمتندن
 عبارتدر »

جمهور فقهایه جواباً دیورلرکه « غاصب مغضوبی تلف ایتمکله مغضوب
 منهک آنده صورته ومعنی ثابت اولان حقی تقویت ایله مشدر . ضماندن
 مقصد ایسه جبر مافاتدر . بوده آنحق کندی طرفندن مغضوبه صورته
 ومعنی مائل اولان بر مالی ادا ایله حاصل اولور ، تاکه اصل اولان
 عین مغضوب مقامنه قائم اوله بیلسین . چونکه صورته ومعنی مائل اولان
 مثل کاملی رد وتسلیمده هم جنسه ، همده مالیته مراعات ایدلمش اولور .
 قیمتی تسلیمده ایسه یالکز مالیته مراعات ایدیلوب جنسه مراعات
 ایدلمش اولماز . بو جهتله مثل کامل ایله قضا ، مثل قاصر ایله

قضادن اعدل وا کلمدر . آنک ایچون مثل کامل ایله قضا ، مثل قاصر ایله قضا اوزرینه تقدیم و ترجیح اولونور .

الحاصل جمهور فقها عندنده مثل قاصر ، مثل کاملک خلفی اولدیغندن مثل کامل ایله قضا متعذر اولدیقه مثل قاصر ایله قضا جائز اولماز . چونکه اصل موجود و ممکن ایکن خلفه کیدیله مز . بناءً علیه مثل کامل ایله تضمین ممکن اولدیغی حالده مثل قاصر ایله تضمین ایدیله جک اولسه مغضوب منه قبوله جبر اولونهماز . اما مغضوب قیامتدن اولمق و یا مثلیاتدن اولوبده ایدای ناسده مثلی منقطع بولونمق کبی بر سنبه مثل کامل ایله قضا متعذر اولور ایسه اولوقت ضرورهً مثل قاصر ایله یعنی قیمت ایله قضا جهتی اختیار اولونور .

بوصورتده امام اعظمه کوره یوم خصومتده کی قیمتی ویرمک لازم کلیر . چونکه غاصبک ذمتنده واجب اولان مثل کامل ایدی . آنک قیمته تحول ایتمسی غاصبک عجزندن نشأت ایتمشدر . غاصبک عجزی ایسه وقت قضاده تحقق ایدر . امام ابو یوسفه کوره زمان غصبده کی قیمتی لازم کلیر . مشار ایله دیورکه مغضوبک مثلی منقطع اولونجه قیمتک وجوبنده قیمیاته التحاق ایدر . قیمت ایسه خلف اولدیغی جهته اصلک سبب وجوبی ایله واجب اولور . بوسببده غصبدر . او حالده یوم غصبده کی قیمت معتبر اولور . امام محمدده یوم انقطاعده کی قیمتک لزومنه قائل اولمشدر .

[مثل غیر معقول ایله قضا ، واجبه مماثلتی عقلاً غیر مدرك

اولان بر شیئی تسلیمدر . قصاصی مال ایله تضمین کبی]

مثلا قتل عمدده ولی القصاص اولان ورثه دن بری قاتلی عفو ایتمکه دیگر

ورثہ نك حقی دیتہ منقلب اولسہ، یا خود قصاص دعوا سندن مال اوزرینہ صلح وقوع بولسہ و یا خود بر پدر اوغانی قتل ایله سه بو صورتلرده مشروع اصلی قصاص ایکن آکا بدل مال اخذی مشروع قیلنمشدر .
 قصاصه بدل مال اعطاسی ایسه مثل غیر معقول ایله قضادر . چونکه قصاص ایله مال بینده نه صورته ، نه ده معنی مائالت یوقدر . یعنی بو بابدکی مائالتی بزم عقلمز ادراك ایدهمیور .

صورته مائالت یوقدرکه بو بدهته معلومدر . معنی ده مائالت یوقدر . چونکه قصاص نفسک فناسه وسیله در . مال ایسه بقاسنه سیدر .

[مثل غیر معقول ایله قضا ، آنجق نص و یادلات نص ایله ثابت اولور . بونده قیاس جاری اولماز . بناءً علیه منافع مال مقوم ایله تضمین اولونماز]

مثل معقول ایله قضا ، نص و یادلات نص ایله ثابت اوله جنفی کی قیاس ایله ده ثابت اوله بیلیر . حالبوکه مثل غیر معقول ایله قضا ، آنجق نص و یادلات نص ایله ثابت اولور . بونده قیاس ایله عمل جائز اولماز .
 وارد اولان نصه بناءً مثل غیر معقول ایله قضایه مثال ، شیخ فانی یعنی سن شیخوخته وصولی حسیدله اوروج طومغه قدرتی اولمان برکیمسه ایچون صوم رمضانہ بدل فدیہ ویرمکدر . صوم ایله فدیہ بینده کی مائالت عقلاً ادراك اولونان احوالدن اومدیغندن اوروجی فدیہ ایله قضا ، مثل غیر معقول ایله قضادر . لکن حقتده نص وارد اولدینی جهتله علی خلاف القیاس ثابت اولمشدر . بو بابد و وارد اولان نص « و علی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین » نظم جلیلیدرکه امام حنصه حضرت تارینک قرأتنده « لایطیقونه » صورتنده وارد اولمشدر .

دلالت نصه بناءً مثل غیر معقول ایله قضاه مثال دخی آنفاً بیان اولونان قصاصه بدل مال اعطاسیدر . بو مسئله نص ایله دکل ، دلالت نص ایله ثابت اولمشدر . دلالت نصک معنایی آتیده بحث مخصوصنده ایضاح ایدیله جکدر .

بومسئله قتل خطا حقنده وارد اولان نصک [ه] دلالتیه ثابت اولمشدر . زیرا قتل خطاده دیتک ثبوتی قصاصه بدل اولمق اوزره دکل ، بلکه دم انسانینک هدردن وقایه سی ایچوندر . بونده هم قاتل حقنده لطف و منت واردر . چونکه قاتل بر نفس معصومی قتل ایتدیکی حالد کنیدیسی قصاص ایدلیور ، دیتله سلامت بولویور . همده مقتول حقنده نعمت واردر . چونکه قاتل مخطی و بناءً علیه معذور اولدیغی حالد مقتولک دمی هدر اولیور . بو جهتله قتل خطایه دیت ترتبده طرفین حقنده لطف و نعمت واردر .

قتل خطاده قاتل معذور اولدیغی حالد مقتولک دمی هدر اولماق ایچون دیت لازم کلیر ایسه قتل عمدده قاتل متعمد اولدیغی حالد — بعض ورثه نك عفوی و یا صلحی اوزرینه قصاص ساقط اولونجه — مقتولک دمی هدر اولماق ایچون بطریق الاولی دیت لازم کلیر . زیر اقتل عمدده قاتل معذور دکدر .

ایشته بومسئله قتل خطا حقنده وارد اولان نصک بروجه مشروح دلالتیه ثابت اولمشدر . یوقسه قیاس طریقیه دکل . دلالت نص ایله قیاس بیننده کی فرق شودر که دلالت نصده مناط حکم یعنی علت حکم لغةً من فهم اولور ، قیاسده ایسه رأی و اجتهاد ایله من فهم اولور . دلالت نصده اکثریا فرع ، اصلک فوقنده اولدیغی جهتله اصل حقنده ثابت اولان حکم ، بطریق الاولی فرع حقنده ده ثابت اولمق ایجاب ایدر .

[*] « ومن قتل مؤمناً خطأً فتحرير رقبة مؤمنة ودية مسلمة الى اهله »

مثلاً « ولا تفل لهما اف » نظم جلیلی عبارہ سیلہ والدینہ « اف »
 دیمہ نک حرمتی افادہ ایتدیکی کی دلتیلہده آنلری ضرب و شتم ایتہ نک
 حرمتی افادہ ایدر چونکہ والدینہ « اف » دیمک ممنوع اولونجه آنلری
 ضرب و شتم ایتمک بطریق الاولی ممنوع اولور . بورادہ مناط حکم
 یعنی حرمتک ثبوتہ مدار اولان علت — کہ والدینہ ایراث اذادر —
 دوغریدن دوغری به فحوای کلامدن مستفاد اولویور . ایشته بوکا
 دلالت نص دینیر . قیاسده بویله دکلدر ، زیر اقیاسده علت حکمک انفہامی ،
 رأی واجتہادہ یعنی بر طاقم مقدمات شرعیہ ترتیبہ توقف ایدر . تفصیلاتی
 انشاء الله بحث مخصوصده کله جکدر .

[بناء عليه منافع ، مال متقوم ایله تضمین اولونماز . چونکہ
 منفعت ایله مال بیننده نه صورہ ، نهده معنی مماثلت یوقدر .
 منفعتی مال ایله تضمین حقنده نص ویا دلالات نصده وارد
 اولمامشدر . آنک ایچون عند الحنفیه منفعت مضمون دکلدر .]
 بومسئله یعنی منفعتک مضمون اولوب اولامسی مذهب حنفی ایله مذهب
 شافعی بیننده مختلف فیہ برمسئله در . بومسئله نک زمانمژده پاک بیوک اهمیتتی
 اولدیغندن حقیله آکلا شلمق ایچون بروجه آتی تفصیلاته لزوم کورلمشدر :
 معلومدر که مال مغضوب غصب ایله مضموندر ، یعنی مال مغضوب
 غاصب یدنده بلا تعد ولا تقصیر تلف اولسه غاصب اوزرینه ضمان لازم کلیر .
 كذلك برکیمسه دیکرینک مالی اتلاف ایتسه مثلاً یولده کیدر ایکن
 چارپسهده آندن دولایی اول مال تلف اولسه متلفه ضمان لازم کلیر .
 برنجیسنه ضمان غصب ، ایکنجیسنه ضمان تعدی و ضمان عدوان دینیر .

بعضاً ضمان عدوان تعیری هرا یکسندده شامل اولمق او زره استعمال اولونور . عین مغصوبك ضمان غصب ایله مضمون اولدیغنده اختلاف یوقدر بو بین الامه متفق علیه بر مسئله در . كذلك زوائد مغصوبك ضمان عدوان ایله مضمون اولسی مسئله سندده اختلاف یوقدر . مثلاً جمله نك (۹۰۳) نجی ماده سندده بیان اولوندیغی وجهله مغصوب اولان حیوانك غاصب یدنده حاصل اولان سودی ویاورسی و بر باغچه نك یدغاصبده ایکن حصوله . کلن میودسی مغصوب منهك مالی اولمغله غاصب بونلری استهلاک ایلرایسه . بالاتفاق ضامن اولور .

اما ذکر اولونان زوائد مغصوب ، بلاتعد و لا تقصیر کندیکندن تلف اولسه غاصبه ضمان لازم کلوب گلیه جکی حقنده اختلاف اولونمشدر . مذهب حنفیه کوره ضمان لازم کلر . چونکه مذهب حنفیده زوائد مغصوب ، مغصوب دکلدر ، غاصب یدنده امانتدر . بناءً علیه ضمان غصب ایله مضمون دکلدر . مذهب شافعی به کوره ضمان لازم کلیر . چونکه مذهب شافعیده زوائد مغصوب دخی عین مغصوب کبی مغصوبدر ، بناءً علیه ضمان غصب ایله مضموندر .

بواختلافك منشأی ، غصبك ماهیتی حقنده وقوع بولان اختلافدر . امام اعظم حضر تلی عندنده غصب ، ید محقه یی ازاله و ید مبطله یی اثباتدر . یعنی مغصوب منهك محق و مشروع اولان ید تصرفی مال مغصوبدن ازاله و حقتسز و غیر مشروع بریدی وضع و اثبات ایله مکدر . امام شافعی حضر تلی عندنده ایسه غصبك ماهیتی تحقق ایتمک ایچون یالکمز ید مبطله یی اثبات کافیدر . ید محقه یی ازاله کیفیت غصبك ماهیتده داخل دکلدر .

ایشته بواختلافه مینیدر که امام اعظمه کوره زوائد مغصوب مضمون دکلدر . غاصب یدنده امانتدر . چونکه زوائد مذکورده ید مبطله یی .

اثبات و ارایه داده و محققین از ازاله یوقدر . زیرا زوائد مغضوب ، غاصب
 دیدند تحدث ایتشدر . غاصب مغضوب منہک یدینی آندن از ازاله ایتهمشدر
 امام شافعی حضرتلری عندندہ ایسہ غصب ، یالکز یدمبطہینی اثباندن
 عبارت اولدینی جہتہ مشارالیہ کورہ زوائد مغضوب دخی عین مغضوب
 کبی مضموندر . یدمحقہینی از ازالہ خصوصنک فقدانی غصبک تحقیقہ مانع
 دکلدر .

منافع مغضوبہ کلنجہ : مذهب شافعیہ منافع مغضوب ایلہ زوائد
 مغضوب بیندہ حکم اعتباریلہ هیچ بر فرق یوقسہدہ مذهب خفیہ
 آرہ لرندہ فرق واردر . شویلہ کہ : آنفاً بیان اولوندینی اوزرہ مذهب
 حنفیہ زوائد مغضوب مجرد غصب ایلہ مضمون دکلسہدہ اتلاف ایلہ
 مضموندر . منافع مغضوب ایسہ

نہ غصب ایلہ ، نہدہ اتلاف سبیلہ مضمون دکلدر . تعیر دیگرلہ منافع
 مغضوب ضمان غصب ایلہدہ ، ضمان عدوان ایلہدہ مضمون دکلدر .
 مذهب شافعیہ ایسہ ہم غصب ایلہ ، ہمدہ اتلاف ایلہ مضموندر .
 بناءً علیہ غاصب مغضوبک منافعنی ایتر اتلاف ایترین ، ایتر ایترین
 یعنی مال مغضوبی کرک قوللانین و کرک قوللانمین . امام اعظمہ کورہ
 غاصبہ ضمان منفعت لازم کلز . فقط امام شافعی عندندہ ہر ایکی صورتدہ
 غاصبہ ضمان منفعت لازم کلیر .

مذهب حنفیہ منافع مغضوب ایلہ زوائد مغضوب ، ضمان غصب
 ایلہ مضمون اولماق حکمندہ برلشدکلری حالہ ضمان تعدی ایلہ مضمون
 اولماق حکمندہ آریلورلر . زوائد مغضوبک ضمان غصب ایلہ مضمون
 اولماسی حقدہکی اساس نہ ایسہ منافع مغضوبک غصب ایلہ مضمون

اولیامسی حقه کی اساس ده اودر. بواساس ده یوقاریده توضیح ایدلیدی
 وجهله ماهیت غصبك عدم تحقیقیدر. چونکه منافع ده زوائد کی غاصب
 یدنده تحدث ایتمشدر. غاصب مغضوب منهك ید محقه سنی او منافع
 اوزرندن رفع و ازاله ایتمه مشدر. ضمان تعدی ایله مضمون اولوق
 حکمنده آیرلمرینك سببی ایسه زوائدك مثل معقول کامل ویا قاصری
 بولوندیغی حالده منافعتك نه مثل کاملی، نه ده مثل قاصری بولونمامسی
 و مثل غیر معقول ایله تضمینی حقه ده نص ویا دلالت نصك وارد.
 اولیامسیدر.

ایشته علم اصولده اصل موضوع بحث اولان مسئله بودرکه مذهب
 شافعی ایله مذهب حنفی بیننده اختلافی ودور ودراز مباحثات اصولیه یی
 موجب اولمشدر. تنویو فکر ایچون نقلی مناسب کورلمشدر.
 امام شافعی «ر، ح» حضرتلری عندنده منفعت هم مالدر، هم ده
 متقومدر. بناء علیه ضمان تعدی ایله مضموندر. مشار ایله حضرتلری
 بو ادعالری مقام اثباتده بویوریورلرکه «اولا منفعت مالدر. حقیقه
 عرفاً و حکماً مالدر.

حقیقه مالدر. چونکه مال، مصالح آدمیه ایچون خلق اولونان
 شیدر. بالعموم اشیا و اعیانك منافی مصالح انسانیه ایچون خلق اولونمشدر.
 مصلحت ایسه حقیقته اشیانك ذاتیه دکل، منافعه قائمدر. اعیانك
 مال اولسی ده آنجق منافی اعتباریه در. بونك ایچوندرکه بر شئیك
 مالیت و قیمتی، منفعتك درجه سیله متناسبدر. بوجهتله بر شئیك منفعتی
 نه قدر آز اولورسه قیمتی ده او نسبتده آز اولور. بالعکس منفعتی نه
 مرتبه چوق اولورسه قیمتی ده اول رتبه چوق اولور. هیچ بر منفعتی.

حائز اولیان بر شئك ایسه قیمتی اولماز . او حالدهده آکا مال اطلاق اولونماز . بر وجه مشروح اعیان آنجق منافی اعتباریله مال اولونجه منافعک بنفسها مال اولسی اولویته ثابت اولور . زیرا برشی حدذاتنده مال اولینجه دیگر بر شئك مالیتنه مدار اوله‌ماز .

عرفآده مالدر . چونکه چارشولر آنجق اعیان و منافعک مجموعیه قائمدر . خانلر ، دکانلر و مغازلر تجارت ایچون انشا اولونور . انسان کار و تمتع مقصدیله طوبدن اشرا ایتدیکی اشیا و امتعه‌یی بشقه‌لرینه متفرق صورته فروخت ایتدیکی کبی فضلهٔ اجرتدن استفاده ایچونده . خانلری ، متعدد دکان و مغازلری طوبدن استیجار ایده‌رك دیگر لرینه آیری آیری ایجار ایدر .

کذلک اجاره انواع تجارتدن معدوددر . تجارت ایسه مالی ماله مبادله‌دن عبارتدر . تجارتیه مأذون اولان صغیر میز ایله بر شرکته‌ده اجرای معامله‌یه صلاحیتدار اولان شریک حق اجاره‌یه مالکدر . اکر منفعت مال اولماسه ایدی اجاره تجارتدن معدود اولماق و صغیر مأذون ایله شریک مذکور حق اجاره‌یه مالک بولونماق اقتضا ایدردی . زیرا بونلر بر مالی مال اولیان بر شی ایله مبادلده حقه مالک دکلدرلر . خلقت شو . تعاملندن مستبان اولور که منفعت عرف ناسده اعیان کبی مال عد اولونیور . حکمآده مالدر . چونکه منفعت عندالشرع مال عد اولونمشدر . زیرا منفعت عقد نکاحده مهر اولغه صالح اولونیور . اکر منفعت مال اولماسه ایدی مهر اولغه صالح اولمازدی . زیرا مهرک مال اولسی « واحلر لکم ماوراء ذالکم ان تبتغو باموالکم » نص کریمیه ثابتدر .

و برده منفعت ضمان عقد ایله مضموندر . یعنی عقد سببیه منفعت .
مال ایله مضمون اولور . بناءً علیه عقود صحیحهدده اجر مسمی ، عقود
فاسدهده اجر مثل لازم کلیر . منفعت نفس الامرده مال اولماسهیدی
بر وجه مشروح ضمان عقد ایله مضمون اولمازدی . زیرا نفس عقد ،
حد ذاتنده مال اولیان بر شیئی مال قبله ماز . نته کیم لاشه مجرد عقدک
و رودی حبسیله مال اولماز .

منفعتک متقوم اولسی ادعاسنه کنجه : بوده ثابتدر . چونکه تقوم
عزتدن یعنی معزز و محترم اولمقدن عبارتدر ، منافع ایسه عندالناس
معززدر . آنک ایچون انسانلر لاجل المنفعة اعیانی تبدیل ایدرلر .
بیلیرسک که اعیانی تقویم ایدن منفعدر . اوحالده منفعتک عدم تقومی
مستحیل اولور . زیرا نفسنده متقوم اولیان بر شی دیکرینی تقویم ایده مز .
و برده منفعدن اعتیاض شرعاً صحیح و معتبردر . منفعت متقوم
اولماسهیدی بو اعتیاض صحیح اولماق ایجاب ایدردی . چونکه غیر
متقوم اولان بر شیدن اعتیاض جائز اولماز . خمر کبی که آنی برمال ایله
مبادله ایتمک جائز دکدر . بو بابدہ عقدک اصلاً تأثیری یوقدر . زیرا
متقوم اولیان بر شی عقد ایله تقوم ایده مز . نصل که خمر عقد ایله
تقوم ایده میور .

دلایل مسروده ایله منفعتک مال متقوم اولدینی مرتبه ثبوته واصل
اولمشدر . بناءً علیه اعیانی اتلاف موجب ضمان اولدینی کبی منفعتی
اتلاف دخی مستلزم ضماندر . منفعتی اتلاف ایسه اعیانی استعمال و آندن
انتفاع ایله حاصل اولور . . .

امام اعظم «ر، ح» حضرت تلهی ایله پیروانی بویور بیور لره که «منفعت مضمون دکدر . چونکه بر کره منفعت ، عین مغسوبک جزئی دکدر . ثانیاً مغسوب منهک یدنده ایکن حاصل اولماشدر . بلکه غاصبک یدنده کندی فعل و کسبیه حاصل اونشدر . «کل الناس احق بکسبه» حدیث شریفی منطوقجه هر کس کندی کسبه سارلرندن احق اولدیجی جهتهه غاصب کسبی سببیه اول منفعتیه مالک اولور . بناءً علیه ضمان لازم کلز . چونکه بر انسان کندی ملکنی ضامن اولماز .

منافع مغسوبک مغسوب منهک مالکی اولدیغنی قبول و تسلیم ایتدیکنز تقدیرده دخی غاصبه ضمان ترتب ایتمز . زیرا منفعتی اتلاف قابل دکدر . چونکه منفعت اعراض غیر باقیه دندر ، وجودیه برابر منعه اولور ، ایکی زمانده بقایی یوقدر . بقایی اولیان شیئک اتلافی ایسه متصور دکدر . زیرا بر شیئک اتلافی آنجق آنک حل بقاسنده وارد و حاصل اوله بیلیر .

فرض ایده که منفعتی اتلاف ممکن اولسون ، فقط بو تقدیرده دخی ضمان لازم کلز . چونکه «فن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم» نص جایی اقتضاسنجه ضمانک اساسی مضمون ایله بدل ضمان بینده . مماثلتدر . منافع ایله اعیان آره سنده ایسه مماثلت یوقدر .

اشبو فقدان مماثلت قضیه سی ایکی طریق ایله اثبات اولونور . بری منفعتدن مالیت و تقو مک نفی ، دیکری منفعت ایله عین بینسده مالیتده تفاوت فاحشک اثباتیدر .

طریق اول . — منفعت مالده دکدر ، متقومده دکدر . بناءً علیه عند الاتلاف مال ایله مضمون اولماز . لاشه وخر کبی . اولاً ، منفعت

مال دکدر . چونکه مال ، وقت حاجت ایچون ادخار اولنه بیلن شیئک
 اسمیدر . زیرا بر شیئک صفت مالیتی آنجق تمول ایله حاصل اولور .
 تمول ایسه بر شیئی وقت حاجت ایچون ادخار و صیانندن عبارتدر .
 اتلاف ایله انتفاع تمول دکدر . آنک ایچوندرکه کل و شربه تمول اطلاق
 اولونماز . منفعت ، حرکت کبی اعراض غیر باقیه دن اولدینی جهته
 ایکی وقتده باقی قالماز . وجود پذیر اولور اولماز منعدم و متلاشی
 اولور . بوسیبه منبی منفعتده تمول ممکن اولماز . بناءً علیه منفعت ، صفت
 مالیت ایله اتصاف ایدمهز .

ثانیاً ، منفعت مقوم دکدر . چونکه برشی مقوم اولمق ایچون
 ایکی شرطک وجودی لابدر . بری اول شیئک موجود اولسی ،
 ایکنجیسی محرز بولومسیدر . معدومه شی اطلاق صحیح اولدیغندن
 برشی صفت تقوم ایله اتصاف ایدمه بیلیمک ایچون اول امرده موجود
 اولسی اقتضا ایدر . یالکز موجود اولمقده کافی دکدر ، محرز اولمقده
 ایجاب ایدر . زیرا آو ، خدایی ثابت اوت کبی برطاقم شیلر واردرکه
 بونلر اساساً مال اولدقاری حالده قبل الاحراز مقوم دکدر لر . احرازکه
 برشیئی اله کچیرمک دیمکدر ، ایکی زمانده بقاسی اولیان شئیده تحقق
 ایتمز . بوجهته منفعتی احراز قابل اولماز ، او حالده ده منفعت مقوم اوله ماز .

منافع ، محل منفعتک احرازی سببیه محرز اولور طرزنده اعتراض
 ایدیه جک اولور ایسه جواباً دنیلیرکه منافع مغضوب غاصبک یدنده
 تحدث ایتدیکی جهته بوابده کیفیت احراز غاصب ایچون ثابت اولور ،
 مغضوب منه ایچون دکل . غاصبک احرازی ایسه مستلزم ضمان دکدر .
 کیفیت احرازک مغضوب منه ایچون ثبوتی فرض ایدلیکی صورتده دخی

ضمان لازم کلز . زیرا اشبو احراز ، احراز ضمیدر . قصده مقرون . دکلدز . احراز ، معتبر و موجب ضمان اولمق ایچون قصده مقرون اولمق شرطدر . بوعلته مبنیدرکه برکیمسه نك اراضیسندہ خدای نابت اولتری دیگر برکیمسه اتلاف ایلسه ضمان لازم کلز . چونکه صاحب ارض بو اولتری قصداً احراز ایله مشدر ، آنلرک احرازی ارضه تبعاً ثابت اولمشدرکه احراز ضمیدر ، قصده مقارن دکلدز . (مجله نك ۱۲۴۱ ، ۱۲۵۰ ، ۱۳۰۳ ، ۱۳۰۴ نجی ماده لرینه باق)

طریق ثانی . — منفعتک مالیت و تقومی حقدده کی فکر ، شایان قبول کورولسه بیلہ ینہ منفعت عین ایله تضمین اولونه ماز . چونکه بالآده بیان اولوندینی اوزره ضمان عدوانک مبنی علیہی مماثلتدر . منافع مالیتده اعیسانک دوننده اولدینی جهتله منفعت ایله عین بیننده مطلوب اولان مماثلت مفقوددر . زیرا منفعت عرضدر ، بذاتها قائم دکلدز . خارجده وجود و قیامی عینه وابسته در . حالبوکه عین جوهردر ، بذاتها قائمدر . وجود و قیامده منفعت کبی باشقه برشیئه محتاج دکلدز . منفعت وجودده عینه محتاج اولدیغندن آکا تابعدر . تابع ایله متبوع آرسندہ کی فرق و تفاوت ایسه ظاهر و بدیهیدر . کذاک منفعتک ایکی وقتده بقاسی یوقدر . حالبوکه عین اوقات متعددهده باقی و دائمدر . باقی ایله غیر باقی آرسندہ ایسه پک بویوک فرق و تفاوت واردر . بو جهتله بینلرنده مماثلت یوقدر . . .

برده برشی دیگرینک مثلی اولورسه بالضروره بوده آنک مثلی اولور . زیرا مماثلت امور اضافیه دندر ، هر ایکی طرفدن ثابت اولور . اخوت کبی که بری دیگرینک برادری اولونجه بریکیده اونک برادری اولور .

ایشته بو حکمته مبنی عین منفعتک مثلی اولسه یدی، منفعت ده عینک مثلی و بناءً علیه اتلافی حالتده منفعتله تضمینی مشروع اولوردی . حالبوکه باب عدوانده اعیانی منافع ایله تضمینه اصلاً مساع یوقدر . بوندن ده آکلاشیلیرکه اعیان ایله منافع آردسنده مماثلت یوقدر .

حتی برجنسدن اولان ایکی منفعت بیننده دخی تفاوت بولندیغدن بر منفعت عندالاتلاف کندی جنسندن اولان دیگر بر منفعتله بیله مضمون اولماز . بونک ایچوندرکه بر خاند یکنسق اوله رق انشا ایدیان او طه لردن برینک منفعتی دیگرینک منفعتی ایله بالاجماع تضمین ایدیله من . حالبوکه جنساً متحد ایکی منفعت آردسندکی مماثلت منفعت ایله عین آردسندکی مماثلتدن ده ازیاده ظاهر ویندر . شو حالده بر منفعتی کندی جتسندن دیگر بر منفعت ایله تضمین جائز اولینجه عین ایله تضمینک عدم جوازی اولویتله ثابت اولور .

بو مقامده منفعت مقوم اولینجه عقد اجاره منفعت اوزرینه نصل

وارد اوله بیلور ؟

طرزنده بر سئوال ایراد ایدیله جک اولور ایسه جواباً دنیلیرکه عقد اجاره ضرورته و احتیاج ناسه بناءً علی خلاف القیاس تجوز ایدلمش و محل منفعت اولان عین مأجور منفعت مقامنه اقامه اولونمشدر . بونک ایچوندرکه اجاره ده عقد ، منفعت مضاف قیلینیر ایسه صحیح اولماز مثلاً بر کیمسه دیگرینه شو خانه مک بر آیلق منفعتی سکا ایجار ایلدم دیوبده اوده قبول ایلسه اجاره صحیح اولماز . زیرا بر عقدک انعقادنده محل موجوده اضافتی لازمدر . چونکه هر عقدک بر محلی بولونمق ضروریدر . منفعت ایسه حین عقدده موجود دکدر . آنک ایچون اجاره ده ابتداءً عقد

حقتده معتود عنیه مأجور ویا اجیردر . بوجهته اجاردهه ایجاب و قبول مأجور ویا اجیره مضاف قینیر . اما مجله‌نک (۲۰) نجی ماده‌سنده بیان اولدینبی وجهله اجاردهه منفعتک معتودعلیه اوسنی حکم یعنی ملکیت حقتدهدر .

عقد اجاره بوجه مشروح منعقد اولدقدن صکره منفعتک ثبوتی حائده منفعت مذکوردهه حکم اجاره ثابت اولور . یعنی مستأجر اول منفعتہ مالک اولور . ایسته عقد اجاردهه منفعتک تقومی ضرورته مبنی بوطریق ایله ثبوت بولویور . علی خلاف التیساس ثابت اولان برشی غیره مقیس علیه اوله‌میه‌جفی کبی ضرورته ثبوت بولان برشی‌ده دائره ضرورتی تجاوز ایده‌مز . بویله بر ضرورت ایسه‌باب عدوانده موجود دکادز . خصوصیه منفعتک عقدده تقومی حکم قاضی ایله دکل تراضی طرفین ایله حاصل اولور . بویابده یعنی متقوم اولیمان برشیئک تقومنده و مال اولیمان برشی مقابلنده ایجاب مالده رضاء طرفینک تأثیر کلیسی واردر . بوسیه مبنیدرکه قصاصه بدل مال اوزرینه صلح تجویز اولونمشدر . فقط رضا باشقه قضا باشقه‌در . رضا ایله ثابت اولان هرشی قضا ایله ثابت اولماز نته‌کیم رضاء طرفین ایله یوز لیرا قیمتنده اولان برمالک یوز بیک لیرا قیمتنده بولونان دیگر برمال ایله مبادله‌سی جائز اولدینبی حالده بلا رضا قضاء قاضی ایله جائز اولماز . بناءً علیه بوکبی شیر ضمان ایله قضا‌ده مقرون مساع اوله‌ماز . « کذا فی الکشف والتوضیح والهدایة والکفایة » .

لاحقه

مذهب حنفی رأی و قیاسه اوفق ، مذهب شافعی ایسه احتیاج ناسه اوفقدر . مجله احکام عدلیه فقه حنفی اوزره ترتیب ایدلمش اولدیغندن

مجاهدك محتوی اولدیغی بالعموم مسائل فقهیهده اولدیغی کبی پومسئلهده یعنی منافع مقصوبك مضمون اولوب اولمامسی مسئلهسنده دخی مذهب حنفی التزام اولونمشدر . آنك ایچون کتابالاجاردنك ضامن منفعت فصلنده «۵۹۶» نجی مادهنك فقره اولاسی « برکیمسه برمالی صاحبنك اذنی اولمقسزین استعمال ایتمش اولسه غضب قیلندن اولهرق منافعی اوددمك لازم کلمز » سبکنده تنظیم اولونهرق منافع مقصوبك مضمون اولیهجنی صراحة کوسترلمشدر .

فقط متأخرین فقهاء حنفیه کندی زمانلرنده اصحاب تغلب واحتراسك اموال ایتم و اوقافه تسلط وتعدیسینی مشاهده ایتدکبری جهتله حقوق ایتم و اوقافی محافظه مذهب شافعی بی اختیار ایله مشر و بناء علیه بونلر حقنده استحساناً ضامن منفعته قائل اولمشلردر . مجله جمعیتنجهده متأخرینك بوقولی قبول اولونوب ماده مذکور دنك فقره ثانیهسنده وقفه ویا ایتمه عائد اولان اموالک منافی مسئله اصلیهدن استثنای ایدیلهرک آنلری اوددمك لازم کلهجکی ذکر ایدلمشدر .

لکن زمانمزده اخلاق عمومیه اسکی صفوت وعلویتنی غائب ایدهرک پک زیاده بوزولمش اولمله برابر مدنیتک ترقیسیله احتیاجاتک فوق العاده تراید وتنوعی احتراصات بشریه بی تشدید وتزید ایدیور .

بویله احتراصات بشریهنك فوق الغایه اشتداد وانتشار ایتدیگی بر زمانده منافع مقصوبك مضمون اولمامسی مسئلهسی ایسه طریق حیلویه سلوک ایله غیرک مالندن غیر صورت غیر مشروعده استفاده ایچون جرائی موجب اولویور . دیگر طرفندنده اعتراض ، استیناف وتمیزکبی اصول محاکمه اقتضاسی اولمق اوزره دعاوی واقعه سنه لرجه سورونجهده

قالیور . احوال معروضیه مبنی بو خصوصده پک چوق حقوق هدر اولوب کیدیور .

بناءً علیه حقوق ناسی بو صورتله هدر اولمقدن صیانه بو بایده مذهب شافعی نی اختیار اتمک مجله نك آنفاذ کر اولونان ماده سیله کتاب الاجاز نك آکا متعلق اولان مواد سائر سنی مذهب مذکورده توفیقاً تعدیل ایله مک مصلحت عامه والجات زمانه اقتضاسندندر .

بونده بر محذور شرعی ده یوقدر . چونکه مسائل اجتهادیه ده امام المسلمین حضرتلری هر هانکی مجتهدک قولیه عمل اولونمق اوزره امر ایدرسه آنکه عمل اولونمق واجب اولور . خصوصیه کبار فقهای حنفیه دن واصحاب ترجیح دن امام کمال الدین ابن همام حضرتلرینک علم اصوله متدائر اولان (تحریر) نام کتاب مستطاب لرنده مذهب شافعی اوزره علی الاطلاق ضمان منفعتله افتانک اوفق اوله جنی ذکر و تحریر و شرحی (تقریر) دده کیفیت تأیید و تقریر اولونمشدر . . .

[ادایه شبیه قضا ، من جهة ادایه مشابه اولان قضا در .

غیر معین بر مالی مهر تسمیه ایدرک و وقوع بولان تزوجده اول

مالک قیمتنی زوجه یه تسلیم کبی]

مثلاً بر کیسه مبهم و غیر معین تک طاشلی بر چفت کوبه نی مهر تسمیه ایدرک بر قادینی تزوج ایله ک اولسه بونکاح صحیح اولور . چونکه کوبه نك جنسی مجهول اولیوب وصفی مجهولدر . نکاح کبی مسامحه ایله صحیح اولان عقودده وصفک جهالتی ضرر ویر من . بوحالده زوج متوسط صورتده بر چفت کوبه تسلیم ایدرسه ادا اولور . واکر وسط جنسندن

برچفت کوبه نك قيمتى تسليم ايدرسه قضا اولور . زيرا قيمت مذ كوره عقد نكاح ايله واجب اولان شيك عيني اوليوب مثليدر . فقط بوقضا ، ادايه مشاهيدر . چونكه قيمته برجهتله اصالت واردر . كوبه نك وصفى مجهول اولديغى ايچون آنك وصفى تعيين ايتدكجه اداسى ممكن اولماز . وصفى تعيين ايسه آنحق تقويم يعنى بر قيمت تعيينى ايله اولور . ايشته بوجهتدن قيمت اصلدر ، لى الحاجه آكامراجعت اولونور و كوبه نك ذاتى اوزرينه مقدم اعتبار ايديلير . حتى كوبه عادتاً قيمته خاف حكمنده اولور . شواعتبارده كوره كائن زوجك زوجه يه ويرديكى قيمت واجبك يعنى مهر منمانك عيني اولمش اولور .

خلاصه زوج كوبه نك جنسى معلوم اولديغنه نظراً ذاتى ، وصفى مجهول اولديغنه نظراً ده قيمتى تسليم ايتدكجه خيدير . هر هانك ايسنى تسليم ايدرسه زوجه قبوله مجبور اولور . (التلويح) .

اصول فقه سنی

[مؤلفی]

از یرمبعوثی و دارالفتون حقوق شعبه سی معلم محترمی

[سید بک]

طابع و ناشری

حقوق مطبعه و کتبخانه سی صاحبی

اشرف ضضری

هر حق محفوظدر

[حقوق مطبعه سی]

باب عالی ابوالسعود جاده سنده : نومرو ۱۹

۱۳۳۰

○ مبحث حسن وقبح ○

حسن وقبح بحثی ، هم علم اصولک همده علم کلامک مباحث مهمه سندندر . علماء اسلام بینده پک چوق مباحثاتی موجب اولمش وبوباده مختلف نظریه لر تأسس ایتشدر . کړک بوجشده وکړک آشاغیده کله جک اولان قدرت بحثنده معتزله ، اشعریه وما تریدیه کبی بعض فرق اسلامیه طرفلرندن بیان ایدیلان اساسلرندن بحث ایدیله چکی جهتله اصل بحثه کیرمزدن اول بطریق الاستطراد فرق اسلامیه بی وآنلرک تاسیس وتعقیب ایلدک لری اصول اعتقادیه بی علی طریق الاجمال بیان ایتک مناسب کورلمشدر . شویله که :

انسان ایچون اک بیوک کمال حقایق اشیا به کسب وقوف ایتک وهرشیدن اول مبدائی وحقیقت الوهیتی بقدر الامکان بیلمکدن عبارت اولوب بوکا وصول ایسه آنجق ایکی طریق ایله ممکن اوله بیلیر . بری نظر واستدلال طریقیدر ، دیکری ریاضت ومجاهده طریقیدر . برنجی طریقده مقصده وصول ایچون تفکرات ، قیاسات واستدلالات عقلیه استناد اولنور . ایکنجی طریقده ایسه یالکز ریاضت وتربیة روحه ومجاهده نفسه اعتنا اولنور .

نظر واستدلال طریقنه سالك اولانلر ، یا عقل ایله نقلی جمع وتلفیق ایدرک بر دین وشریعتله اتباع ایدرلر ویاخود هیچ بر دینه تابع اولمیه رق مجرد عقلی رهبر اتخاذا ایلرلر . برنجیلره متکلمین ، ایکنجیلره حکماء مشائون اطلاق اولنور .

رياضت و مجاهدۀ نفس طريقته سلوك ايدنلرده كذلك اصول
رياضت و مجاهدده بر شريعته توفيق حركت ايدرلر و ياخود اتمزلر .
برنجيلره صوفيه، متصوفه دينير. ايكنججيلرده حكماء اشراقيون نامى
ويريلير. بونلر طريق رياضت و مجاهدده مجرد كنديليرينك وضع
ايتدكلى اصوله استناد و بوضورتله استحصال ايلدكلى حقايق كشييه
واشراقيه به اعتماد ايلرلر. حكماى قديمۀ يونانيه دن مشهور افلاطون
ايله بر روايته حكيم شهير سقراط آنلردنر .

متكلمين بك جوق فرقه لره آيرلمشدرر . اساس اعتباريله اول
امرده ايكي بيوك قسمه آيريليرلر. برينه اهل سنت و جماعت، ديكرينه
اهل بدعت و ضلالت تسميه اولنور . باب اعتقاده احباب كزين
و جمهور تابعينه بيرو اولانلره اهل سنت و جماعت دينير . اهل سنته
اهل حق دخى دينيلير .

مسلك احباب و تابعيني طائيه رق اهل سنته مخالفت ايدن بالعموم
فرق اسلاميه يده اهل بدعت و ضلالت نامى ويريلير. اشبو اهل بدعت
فى الاصل آتئى فرقيه منقسمدر كه [۱] معتزله [۲] جبريه [۳] شيعه
[۴] خارجيه [۵] مشبهه [۶] مرجئه در .

معتزله، قدرى انكار ايتدكلى نندن اوائلده بونلره «قدريه» دينيليردى .
صكره لرى معتزله نامى و برلمشدر . وجه تسميه شودر كه خلفاى امويه دن
عبدالمك بن مروان زماننده معتزله نك رؤساسندن واصل بن عطا ،
ارتكاب معصيتك كفر ايله ايمان آره سنده برحد وسط اولديغنه قائل
اولوب معصيت كبريه نى ارتكاب ايدن برمسلم، نه مؤمندر و نه ده كافر در
ديهرك منزلتين بيننده بر معتزله اعتقاد و بونظريه سنى استادى بولنان اكابر
علماء تابعيندن حسن بصرى حضرتلرى حضورنده ارادايله درسندن
قالقوب كيتديكننده مشار اليه حضرتلرى «واصل بزدن اعتزال ايتدى

یعنی آیرلدی « دیمش اولدیغندن فرقه مذکوریه آندن صکره معتزله اطلاق اولمشدر .

اهل سنته قارشى الك اول قواعد مخالفتى تأسيس ایدن فرقه ، معتزله فرقه سیدر . معتزله قدری انکار ایدر وقول فعلنک خالقیدر ، افعال بشریه ده اراده الهمیه نك تأثیری یوقدر دیرلر . صفات الهمیه بی ده انکار ایدرلر . و بو عقیده لرینه « توحید » نامی ویرلر . بوندن باشقه اصلح عبادہ رعایت یعنی انسانلر حقنده الك زیاده اپی وخیرلی اولان شی نه ایسه آکا مراعات ایلك جناب حق اوزرینه واجیدر اعتقادنده بوانورلر . کذا مطیعہ مکافات ، عاصی یه مجازات ترتیبی ده واجب الوجود حضرتلرینک اوزرینه واجیدر ، چونکه مقتضای عدالت بودر دیرلر . آنک ایچوندرکه کندیلرینی اصحاب عدل وتوحید تسمیه ایدرلر . معتزله سائر مسائلده دخی اهل سنته مخالفت ایتمشدرکه مباحث آتیه ده مناسبت دوشدکجه بیان اولنه جقدر .

جبریہ ، انسانلرده قدرت و اراده نك وجودینی کلیاً انکار ایدوب انسانلر بالعموم افعال و حرکاتنده مجبور و مضطر درلر دیرلر . شیعه فرقه سی ، بر فرقه علمیه اولمقدن زیاده بر فرقه سیاسیهدر . حضرت امام علی طرفدارلرینک تاسیس ایتدکلری فرقه در و متعدد فرقه لره آیرلمشدردر . بونلردن بعضلری جناب علی کرم الله وجهه یه الوهیت اسناد ایده جک قدر افراط و غلوده بولنورلر . خارجیه فرقه سی ایسه شیعیلرک کلیاً خلافتنه اوله رق مشار الیه جناب امام علینک علیهنده بولنورلر . حتی مشار الیه حقنده سوء اعتقادده بیله بولنورلر . بونلر مرتکب کیره بی تکفیر ایدرلر .

مشبهه ، جناب حتی جسمانیتدن صفات نقصدن تنزیه ایتیبوب مخلوقاتنه تشبیه ایدرلر . مرجئه فرقه سی ده عمله هیچ اعتبار ایتیبوب

ایمان ایله برابر معصیتک اصلا ضرری یوقدر و بناءً علیه مؤمنه کنه
 ضرر ویرمز دیرلر . بعض محققین اشبو آلتی فرقه دن هر برینی اون
 ایکی فرقه یه تقسیم ایدرک جمله سنی یتش ایکی فرقه یه ابلاغ ایدیور .
 تفصیلاتی کتب کلامیه ده مسطوردر .

اهل سنته کئنجه : آنلر دخی اول امرده متقدمین و متأخرین
 اولوق اوزره ایکی قسمه تقسیم ایدلک اقتضا ایدر . متقدمین اهل سنت
 اصحاب کزین و جمهور تابعین ایله اوچیوز سنه هجریه سنه قدر آنلره
 پیرو اولان علماء صالحیندرکه مشارالیه هم حضراتی جناب حقه الوهیت
 و کمال صفتلرینی اثبات ایدوب نقیصه ایهام ایدن صفتلرک معاینسندن
 سکوتی اختیار ایدرک علم الهی یه تفویض ایتدیلر اولبابده وارد اولان
 نصوص متشابه دن مراد الهی نه ایسه آنی اعتقاد ایله تأویلندن
 احتراز ایلدیلر . نه کیم متشابهات بحثنده برتفصیل بسط و بیان اولنه جقدر .
 متأخرین اهل سنت ایسه ایکی قسمه انقسام ایتشدر . بری امام
 ابوالحسن اشعری حضرت تارینک اتباع و اعوانیدر . بونلره اشعریه
 و صیغه جمع ایله اشاعره دینیر . دیگرى امام ابو منصور ماتریدی
 حضرت تارینک پیروانیدر . بونلره ده ماتریدی دینیر . ماترید سمرقند
 کویلرندن برکویک اسمیدر . بو ایکی امام هام کندیلرندن صکره
 نشات ایدن علماء اهل سنتک پیشواسی اولوب اسلامیه پک بیوک
 خدمت ایتشلردر . هر ایکیمی ده اوچیوز سنه سی رجاندندر و بربرینه
 معاصردرلر . امام ابوالحسن اشعری حضرت تارینک تاریخ وفاتلری
 مختلف فیهدر . مورخ ابن خلکان کسیدیره میور اوچیوز یکریمی ایله
 او توز آره سننده و یا خود اوچیوز او توزده وفات ایتشدر دینور .
 امام ابو منصور ماتریدی حضرت تاریدی ده اوچیوز او توز اوج تاریخنده
 ارتحال ایتشدر .

مشارالهما حضرت تلمی عقائد اهل سنتی مدافعه و دلائل عقلیه و نقلیه سنی توضیح ایله فرق مخالفه نك و بالخاصه اصحاب اعتزالك اعتقادات باطله لرینی جرح و ابطال ایلملردر .

مسائل عملیه و احکام فقهیه ده مذهب حنفی به سالک اولان علماء حنفیه ماتریدی و مذهب شافعی به اتباع ایدن علماء شافعیه اشعریدرلر . یعنی امام ماتریدی حضرت تلمی اساساً فقهاء حنفیه دن اولدینی جهتله آنک اصول اعتقادیاتی امام اعظم حضرت تلمینک و اتباعنک رأینه موافق اولدیغدن عملده حنفی اولانلر اعتقادده ماتریدی درلر . کذلک امام اشعری حضرت تلمینک اصول اعتقادیاتی امام شافعی حضرت تلمینک فکرینه موافق اولدینی جهتله عملده شافعی اولانلر اعتقادده اشعریدرلر . اشته بوکلامک معناسی بو اولوب یوقسه امام اعظم حضرت تلمی امام ماتریدی به و امام شافعی حضرت تلمی امام اشعری به تابع دیمک دکدر . چونکه امام ماتریدی ایله امام اشعری مذاهب اربعه فقهیه مؤسسلی اولان ائمه اربعه دن یوز سنه صکره کلملر و آنفاً بیان اولندیجی وجهله عقاید اسلافی تحقیق ایله میدانه چیقارمشلردر . ائمه اربعه مذکوره بیننده واقع اولان اختلافات ایسه اعماله و فروع مسائله دائر اولوب عقاید متعلق دکدر ، دردی ده اهل سنت اماملر نندر . مذاهب مذکوره مسائل فقهیه به متدائر اولدینی ایچوندرکه معتزله بیله اکثر احکام فقهیه ده مذهب حنفی به سالک اولمشلردر . مالکیلر و حنبلیلر دخی اشعریدرلر . فقط متأخرین حنبلیه متشابهاتده غریب برمسلك اتخاذا ایلملردرکه متشابهات بحثنده بیان اولنه جقدر .

گرچه اشعره ایله ماتریدی بیننده بعض مسائل اعتقادیه ده اختلاف وار ایسه ده اختلاف واقع مسائل متفرعه و جزئییه متدائر اولوب اصول و اساسات اعتقادیه ده متفق اولدقلرندن و اختلاف ایتدکری

مسائلک اکثرنده بینلریخی توفیق قابل اولدیغندن بربرزندن آیرله جق ویکدیگری بدعت و ضلالت اعتقادیه به نسبت ایده جک قدر آره زنده اختلاف یوقدر . بوسببه مبنیدرکه اشاعره تعبیری بعضاً اهل سنت مرادنی و اهل بدعت مقابلی اوله رق استعمال اولنور و بو صورتده بطریق التغلیب ماتریدیه به دخی شامل اولور .

اشعریه ایله ماتریدیه آره سنده واقع اولان اختلافاتک اساسلیدی اراده جزئییه حقنده در . مسئلهنک اهمیتنه و اشاعیده ذکر اولنه جق حسن و قبح و قدرت بخارینه تعلقنه مبنی بوباده براز ایضاحات اعطاسی مناسب کورلمشدر .

— اراده جزئییه —

بالاده بیان اولندی بی اوزره معتزله قول فعلنک خالقیدر ، افعال بشریه ده اراده الهیه نکل دخل و تاثیر یوقدر ، بناء علیه انسان افعال و حرکاتنده تامیله سربستدر . هر نه یاپارسه مجرد کندی قدرت و اراده سیله ییار ، خلاصه انسان کندی فعلنک موجد و مخترعیدر دیرلر . بونظریه به کوره خالقک تعددی لازم کلیر . جبری به دخی بوفکرک تماماً ضدی اوله رق انساندن بتون بتون قدرت و اراده بی سلب ایدر لرده انسان کافه حرکاتنده مجبور و مضطر در ، انسانک نه قصد و اختیاری ؛ نه ده قدرت و اراده سی وارددر . افعال بشریه ایله بر قوه محرکه نکل تحریکیله حرکت ایدن اشجار و جماداتک حرکاتی آره سنده اصلا فرقی یوقدر دیرلر . بوفکرک بطلانی بدیهی اولقله برابر بو رایه کوره ده تکالیف شرعیه عبث و افعال انسانیه اوزرینه مکافات و مجازات ترتیبی معناسمز اولوق لازم کلیر .

اهل سنته کلنجه : بویکی نظریه افراط و تفریطدن عبارت اولدی بی

جهتله اهل سنت آریه کیره رک هر شیئی خلق ایدن جناب حقدر . فقط افعال اختیاریه ده انسانک اراده جزئیه سی واردر دیدیلر . اراده جزئیه قوه ارادیه نك بر ایشک طرفیندن یعنی فعل و ترکندن برینه تعلق دیمکدر که قصد و ترجیح و اختیار لفظلریله ده افاده اولنور .

اشته بو اراده جزئیه مخلوقیدر ، دکلیدر ؟ اشاعره ایله ماتریدیه بیننده اختلاف اولمشدر . اشاعره یه کوره مخلوقدر ، ماتریدیه کوره مخلوق دکلدر . اشاعره جبردن قاحق ایستکلری حالده ینه جبردن قورتوله مامشدر . چونکه اراده جزئیه مخلوق اولونجه انسان کندی قدرت و اراده سنی صرفه مجبور و مضطر اوله جغندن ینه جبر لازم کلیر . بناء علیه تکالیف شرعیه ینه عبث اولمق اقتضا ایدر . جبریه ایله اشعریه آره سنده کی فرق جبریه یه کوره کیفیت جبر برنجی درجه ده لازم کلیور ، اشعریه یه کوره برنجی درجه ده جبر لازم کلیور سه ده ایکنجی درجه ده لازم کلیر . اشعریلر کندی نظریه لرینی بو مخذوردن تخلیص ایچون « اراده جزئیه مخلوقد دیمکدن مقصد ، اسبابی اولان اشتیاق و آرزولر مخلوق و من طرف الله وارد دیمکدر » دهرک توفیق ایتمک ایستلر . حالبوکه بونسکده کندیلرینی جبردن قورتاره مازلر . چونکه بوتقدردده اوچنجی درجه ده ینه جبر لازم کلیر .

بو بحثده هر نوع مخذوردن سالم اولان فکر ، ماتریدیه فکریدر . ماتریدیلر علیه نه شو یولده براعتراض درمیان اولمشدر : « اراده جزئیه مخلوق الیهی اولمیوبده انسانک صنعیه واقع اولور ایسه انسان آنی خالق اولمق لازم کلیر . بو ایسه معتزله مذهبندن باشقه برشی دکلدر . انسان دخی خلق ایتمه مشدر دینیلیر ایسه بوتقدردده خالق سر مخلوق بولمق ایجاب ایدر و هر حالده معتزله کبی ماتریدیه یه کوره دخی جناب حق هر شیئی خالق اولماق اقتضا ایدر » .

بوعتراضه بروجه آتی جواب ویرلمشدر : عرشیدك خالق جناب
 حقدر . جناب حقدن باشقه خالق یوقدر . لکن اراده جزئیه شی
 دکلدر . زیرا شی دیه امر موجوده دینیر . چونکه لغت عربیه‌ده شی
 موجود معناسنه موضوعدر . اراده جزئیه ایسه زمانی اولیه‌رق و بر
 آن غیر منقسمده دفی اوله‌رق انساندن منبعث بر کیفیتدر . بوکا حال
 اطلاق اولنور وامور اعتباریه قبیلندن اولوب امر موجود دکلدر .
 بناءً علیه خالقه محتاج اولماز وخلق فعلی آکا تعلق ایتمز .
 بو جوابه‌ده شو یولده اعتراض اولنمشدر : « بالعموم افعال
 اختیاریه‌نك منشأی و مستند الیهی اولان اراده جزئییه امر اعتباریدر
 دیمك معقول اوله‌ماز . چونکه اعتباری اولان بر شی بونجه افعال
 بشریه‌یه منشأ اوله‌ماز . بو اعتراضه‌ده شو صورتله جواب ویرلمشدر :
 « امور اعتباریه‌نك ایکی معناسی واردر . بری حقیقتده و نفس الامرده
 موجود اولیوب مجرد بر معتبرك اعتبارندن عبارتدرکه اوهام و خیالات
 قبیلندندر . دیکری ایسه بویله اولیوب حقیقتده و نفس الامرده موجوددر .
 شو قدرکه خارجده بر زمانده وجود ایله متصف دکلدر . بومعناجه
 بر امر اعتبارینك وجود حقیقی و نفس الامریه‌سی واردر . اوله‌یالکنز
 بر معتبرك اعتبارندن عبارت دکلدر . ایشته اراده جزئییه امر اعتباریدر .
 دیمك بو معناه‌ده در . یوقسه معنای اولجه دکلدر . بوجهته در میان
 ایدیلان اعتراض وارد دکلدر . بو بحث علم کلامه عائد بر بحث اولوب
 یوراده بطریق الاستطراد ذکر و بیان اولندیقی جهته بتون بتون
 صددن چیقماق ایچون بوقدرله اکتفا اولنه‌رق اصل بحثمز اولان
 حسن و قبح مسئله‌سنك ایضاحنه شروع اولنمشدر .

— حسن وقبح —

هر مأمور بهك حسن ايله؛ هر منهي عنك ده قبح ايله اتصافی لابددر. حسن وقبح تعبیرلری مختلف معنارده استعمال اولمشدر. بوراده بر فعلی ایشلین فاعلك جناب حق طرفندن مدح و ثوابه، ذم و عقابه استحقاقی دیمکدر. اتصاف مذکورک وجودنده اختلاف یوقدر. آنجق عقلی ویا شرعی اولسندد اختلاف اولمشدر.

جبرییه و اشعرییه عندندد معنای مذکورده کوره حسن وقبح شرعیدر. اساساً و نفس الامرده افعال بشرییه ده حسن وقبح یوقدر. حسن وقبح خطابات شرعیه نك افعاله تعلق ايله حاصل اولان موضوعات شرعیه دندر. شرعک ورودندن اقدم عقل بشر منفرداً و مستقلاً افعالك معنای مذکورجه حسن وقبحنی ادراك ایدده من. آنک ایچوندرکه حسن امر شارعک، قبح ده نهی شارعک موجبی و اثریدر یعنی مأمور به اولان افعال جناب حق طرفندن امر اولوندیغی ایچون کوزل اولمشدر. منهی عنه اولان افعال ده نهی اولوندیغی ایچون چرکین

اولم شدرد . یوقسه اساساً و احد ذاتنده کوزل ویا چر کین اولد قلی
ایچون امر ویا نهی اولونمش دکلدر . عقلک بو بایده اصلا
دخل و تاثیر یوقدر . عقل آنجق خطابات شرعیه بی فهم
و ادراکه آلتدر . . .

معتزله و ماتریدیه عندنده ایسه امر بر عکس سدر . یعنی
حسن و قبح ولوکه معنای مذکورده کوره اولسون عقلیدر .
و نفس الامرده موجوددر ، موضوعات شرعیه دن دکلدر .
افعالک حسن و قبح ایله اتصافی شرعک و رودینه توقف ایتمز .
عقل اولیه مجرد خطابات شرعیه بی فهم و ادراکه آلت دکلدر .
بلکه جناب حقک وجود و وحدانیتنه عرفان و ایمان ، عدل
و احسان ، منعمه قارشی عرض شکران و تخلیص جان کبی
بعض افعال وارددر که عقل آنلرک حسنی ، کفر و کذب مضر
ظلم و عدوان ، ایله که قارشی کوتولک ، بغیر حق بر معصومی
قتل و اتلاف کبی بعض افعالده وارددر که آنلرک قبحنی یالکنز
شرعک و رودینه دکل ، حتی نظر و استدلاله بیله مفتقر اولمق سزین
بالبداهه ادراک ایدر .

اعلاى حق ایچون جهادك ، بر جانينك النذن بر معصومك
 حياتى تخليص ایچون اختیار اولنان كذبك حسنى ، مجرد بر
 منفعت شخصیه ایچون کیمسه یه ایراث ضرر ایتمین کذب
 نافعك قبجی کبی بعض افعالك حسن و قبجنى ده نظر واستدلال
 ایله ادراك ایدر .

ایشته عقل بو کبی افعالك حسن و قبجنى ادرا کده شرعه
 محتاج اولماز . فقط حسن و قبجی خفی اولان صور و اشکال
 و انواع عبادات ، بین الناس جاری اولان مناسبات و معاملات
 کبی دیگر برچوق افعالك حسن و قبجنى ادرا کده شرعه محتاج
 اولور . بو جهته بو کبی افعالك حسن و قبجنى دخی شرعك
 ارشادات و بیاناتیله ادراك ایلر . شرع شریف دخی بالعموم
 فرق اسلامیه نك اتفاق اوزره وجوب و حرمت کبی احکام
 ایله حاکم اولقله برابر عقلك مدرکاتنده افعالك حسن و قبجنى
 تأکید و تأیید ، عقلك ادراك ایتدیکی یرلرده حسن و قبجی
 کشف و تبیین ایدر .

خلاصه ، حسن امر شارعك ، قبح ده نهی شارعك

مدلولیدر . موجبی و اثری دکلدر . یعنی مأمور به اولان افعال اساساً و حد ذاته کوزل اولدینی ایچون شرعاً امر اولمشدر . منهی عنه اولان افعال دخی نفس الامرده چیرکین اولدبغی ایچون نهی اولونمشدر . یوقسه اشعریه نك دیدکاری کبی امر ویا نهی اولندقلری ایچون کوزل ویا چیرکین اولش دکلدردر .

— ایضاح —

کوزلاک ، چرکینلک معنایینه اولان حسن و قبح بش معناده استعمال اولنور .

برنجیسی ، غرضه موافق ویا مخالف اولمقدر . غرضه موافق اولانه کوزل دینیر ، عدل کبی . غرضه مخالف اولانه چرکین دینیر ، ظلم کبی .

ایکنجیسی ، طبعه ملایم ویا منافی اولمقدر . طبعه ملایم اولانه کوزل دینیر ، طائی کبی . طبعه منافی اولانه چرکین دینیر ، آجی کبی . اوچنجیسی ، صفت کمال ویا نقصان اولمقدر . صفت کمال اولانه کوزل دینیر ، علم کبی . صفت نقصان اولانه چرکین دینیر ، جهل کبی .

دردنجیسی ، مدح وثنایی ویا ذم و قدحی موجب اولمقدر . مدح وثنایی موجب اولانه کوزل دینیر ، سماحت کبی . ذم و قدحی موجب اولانه چرکین دینیر ، بخل و امساک کبی . ایکنجی ، اوچنجی ، درنجی معنای برنجی معنایه ارجاع قابلدر . آنک ایچون امام غزالی

حضرت تباری اصول فقهه دائر اولان (المستصفي) نام کتاب کزینده
یا لکز برنجی معنایی بیان ایتشدر .

بشنجیبی ، جناب حقتک مدح و ثوابنه و یا ذم و عقابنه مستحق
اولقدر . مدح و ثوابه استحقاقی مستانزم اولان فعله کوزل دینیر ،
ایمان واصل عبادات ، عدل و احسان کبی . ذم و عقابه استحقاقی
استانزام ایدن فعلهده چرکین دینیر ، کفران و ظم و عدوان کبی .
درت اولکی معنایزه کوره حسن و قبحک عقلی اولمسنده علمای
اسلام بیننده اختلاف یوقدر اختلاف آنجق بشنجی معنایه کوره
حسن و قبحک عقلی ویاشرعی اولمسندهدر .

بویابدهکی اختلافی و بواختلافک استناد ایتدیکی دلائلی ایضاح
و ایراددن اول شو مهم جهتی بیان ایدهیم که ایجاب و تحریم یعنی
واجب قیلیمق ، حرام قیلیمق معناسنه . حکم آنجق واضع شریعت
اولان جناب حقه مخصوصدر . بوخصوصده جناب حقدن باشقه حاکم
یوقدر . عقل بومعناجه حاکم دکلدر . بونده معتزله دخی داخل اولدیغی
حالده دین اسلامه انتساب ادعاسنده بولنان هیچ بر فرقه نك اختلافی
یوقدر . کرچه منلا خسرو و ابن کمال کبی بعض متخرین اصولیون
طرفندن معتزله نك بوخصوصده عقلی حاکم قیلدیغی بیان اولونیورسدهده
دوغری دکلدر . محقق شهیر امام ابن هام و علامه بنانی و مسلم الثبوت
نامندهکی اثر کزینک مؤلفی کبی محققینک تحقیقاتنه کوره معتزله نك بو
مسئلهده مخالفتی یوقدر . ذاتاً باشقه درلوده اوله ماز ، چونکه معنای
منه کورجه عقلی حاکم قیلیمق دیمک ، عقلی واضع شریعت یا عمق و دین
و شریعتدن مستغنی قیلیمق دیمک اولورکه مسلم الثبوت شارحکده
افادهسی وجهله اسلامتی ادعاسنده بولنانلرک لسانه یا قشماز .

اما حکم، بوفعل کوزلدن و یا شوفعل چرکیندر کبی کلام اخباریده کی نسبت تامه خبریه بی ادراک و اذعان معناسنه آنیرسه بوتقدیرده عقل، معتزله یه کوره حسن و قبح ایله حاکم اوله بیلیر. لکن بو صورتده حاکم لفظنک معناسی واجب قیلان، حرام قیلان، تعبیر دیگرله احکام شرعیه وضع ایدن دیمک اولمیوب بلکه حسن و قبحی ادراک ایدن دیمک اولورکه آنفاً بیان اولوندنی وجهله بوفکرده معتزله یالکز دکلدن، جمهور ماتریدیه دخی آنلرله برابردر.

واقعا بوبخنده معتزله، جمهور ماتریدیه دن آریله رق باشقه برطریق التزام ایتمشلر و بناءً علیه حسن و قبحک انسانلر حقتده شرعک ورودندن اقدم و جوب و حرمت کبی احکام الهیه بی استلزامنه قائل اولمشلردر. لکن بو نظریه یه قائل اولقله عقلک حقیقتده و جوب و حرمت کبی احکام ایله حاکمینه قائل اولمق لازم کلز. خصوصیه معتزله بوفکرده ده یالکز دکلدن. آشاغیده مفصلاً تحلیل و توضیح اولنه جنی وجهله معرفت الهیه نک و جوبی کیفیتده باشده امام اهل سنت اولان علم الهدی شیخ ابو منصور ماتریدی حضرتلری اولمق اوزره متقدمین ماتریدیه، دها دوعریسی جمهور علماء حنفیه دخی معتزله ایله برابردر. ایشته مسائل مذکوریه بی بصورتله تحلیل و تفریق ایدهرک بربرینه قارشدر مامق مقتضی ایکن شمدی یه قدر مکتب حقوقده اجرا ایدیلمن تدریساتده مشار الیه منلا خسرو مرحومک اثرینه اقتفا ایدیله کلدیکندن مسائل مذکوریه اثنای تقریرده اولوجهله بربرینه قارشدر لقمده بولونمشدر.

بوجهت آکلاشلدقدن صکره شمدی اصل بحثه رجوع ایله منازع

فیه اولان مسائلی تلخیص و دلائل اصلیه سنی توضیح ایدهم.

— تشخیص مسائل —

ابن همام حضرت تلرینک (تحریر) نام تألیف بهینلرنده بیان اولندیغنی
وجهله بوبخثده محل نزاع اولان مسائل اوچدر .

برنجیسی ، افعال اختیاریه نك نفس الامرده حسن وقبح ایله
اتصاف ایدوب ایتمه میسی ، یعنی حسن وقبحك عقلی ویا شرعی اولوب
اولما میسی .

ایکنجیسی ، اتصاف مذکورك شرعك ورودندن اول احکام
آیهه نك افعاله تعلقنی استلزام ایدوب ایتمه میسی .

اوچنجیسی ، حسن وقبحك تعذیب مطیع وتکلیف مالایطاق
قضیه لرینك عدم جوازینی اقتضا ایدوب ایتمه میسی در .

بو اوچ مسئله نك اوچندهده اشاعره ایله معتزله یکدیگرینه ضد
باشقه باشقه نظریه لر تعقیب ایتمشدر در جمهور ماتریدیه ایسه برنجی مسئله
ایله اوچنجی مسئلهده معتزله ایله برلشمشدر در . ایکنجی مسئلهده
یالکز اساس انتباریله معرفت آیهه نك وجوبنده معتزله ایله برابردر لر .
دیگر افعال حقنده علی العموم علماء ماتریدیه اشاعره ایله برلشمشدر در .
جبرییه ایسه بو اوچ مسئله نك اوچندهده اشاعره ایله همفکر در لر .

— تبیین دلائل —

برنجی مسئله که حسن وقبح عقلمیدر ، شرعیمیدر ؟ مسئله سیدر .
بالاده ومنتده بیان اولندیغنی وجهله جبرییه ایله اشعریه شرعی اولدیغنی
ادعا ایدیور لر . بونلره کوره افعال بشریه نفس الامرده حسن وقبح
ایله متصف دکدر . حسن وقبح ، افعالك نه ذاتندن وماهیبتندن ،
نده افعال ایله قائم بروصفندن نشأت ایتمه مشدر . بلکه شرعك

ورودیه، احکام شرعیہ نك افعاله تعلق حسبیله حاصل اولمش بر کیفیتدر .
بوجهته حقیقتده حسن وقبح یوقدر . آنك ایچوندرکه شریعتدن
قطع نظر ایدیه جك اولور ایسه عقل مستقلاً افعالك حسن وقبحنی
ادراك ایده مز .

[۱] چونکه اولاً، حسن وقبح هر هانکی معنایه آنیرسه آلیسین
افعالده ثابت ومستقر اوصاف ذاتیه دن دکلدر ، بالعکس امور اضافیه
واعتباریه دندر . بوجهته اضافات و اعتباراتك اختلافیه تبدل و اختلاف
ایدر . مثلاً غرضه ویا طبعه موافقت و مخالفت معناسنه حسن وقبح
اغراض و طبایعك تبدلیله تخلف ایدر . برایش بر شخصك غرض
وطبعنه موافق اولورده دیگر بر شخصك غرض و طبعنه مخالف اولور .
بوحالده او ایش غرض و طبعنه توافق ایدن شخصه نظراً محاسندن
عد اولورده دیگر شخصه نظراً قبیاحدن معدود بولنور .

انسان ایسه فطرهٔ نفسنه اعتبار و غیره استحقار ایدر اولدیغندن
هر فرد برایشك كوزل ویا چركین اولمسندن کندی غرض و طبعنی
اساس و مقیاس اتخاذ ایدر . غرضنه ویا طبعنه ملامیم اولان افعالك
حسنه، مباین دوشن افعالكده قبحنه حکم ایدر . بو باده باشقه لرینی
اصلاً نظر اعتباره آلاز . بتون عالمك کندی غرضنه تابع اولسنی
آرزو ایدر . کویا که عالمده کندی غرض و مقصدن باشقه اغراض
و مقاصد یوقدر . ایشته بو حالت نفسیه سببیه درکه انسان بعضاً بر
شیئك صورت مطلقده قبحنه حکم ایدر . بعضاًده چركینلی و فنانلی
او شیئك ذاته و نفسنه نسبت ایدرده بو شی حد ذاته بنفسه
چركیندر دیر .

افعال بشریه و حالات روحیه حقیقه تحلیل و تتبع ایدیه جک اولور ایسه کورولورکه افعال حسنه و قبیحه ده عامل و سائق اولان مؤثرات، ایکی اصله راجعدر. بری حب نفس، دیکری رقت جنسیه در. حب نفس سائقه سیله درکه برانسان خلق مدح و ستایشی استجلاب ایچون برچوق فدا کارلقلرده بولونور. حالبوکه ینه اوذات، کیمسه نك اطلاعی ممکن اولیه جق برمحند او کچی فدا کارلنی اختیار ایتمز، بلکه ده عکسنی التزام ایدر. رقت جنسیه تأثیریلده انسان هم جنسنه قارشى پک رحیم و شفیق اولور. آنک ایچوندرکه بنی نوعندن بریسنک بوغولمق اوزره اولدیغنی کورسه درحال صویه آتیلهرق تخلیصنه شتیب ایلر حالبوکه بنی نوعندن اولیان حیوانات سائرده قارشى قلبنده اولیه بررقت و شفقت حس ایتمز. بالعکس پک بی رحمانه و غدارانه بر صورتده حرکت ایدر. آنک ایچوندرکه انسانی جنسی حتمده پک رحیم و شفیق اولان نیجه انسانلر واردرکه آوه حقیقه می کنیدیلری ایچون ال بیوک ذوق عد ایدرلر.

بو خصوصده و همک، محیطک، کوره نیکک، اعتیاداتک، چو جقلقدن بری النان تربیه و تلقیناتک ده پک بیوک دخل و تأثیری واردر. بو اسبابه مبنی برقومه، برملته کوره محاسندن عد اولنان برشی دیکر بر قومه، برملته کوره قبایحندن معدود اولور. کذلک برمملکتده، بر محیطده مکارمدن معدود اولان برایش دیکر برمملکتده، بر محیطده مساویدن عد اولنور.

اوت بزده تسلیم ایدررز، بعض افعال واردرکه هریرده. هر زمانده، هرکس طرفندن محاسندن و یا قبایحندن عد اولنور. فقط بوندن حسن و قبحک او افعالک ذاتندن نشأت ایتمسی و بناء علیه نفس الامرده موجود

اولسی لازم کله جکنی تسلیم ایتمز. بز دیرزکه افعال مذ کوره نك عموم نظرنده حسن وقبح ایله اتصافی، ذکر اولنان افعالده اغراض و مقاصد عمومیه نك اتحاد ایتسندن و یا خود بر دین ایله تدرین ایدلسندن نولد ایتشدر.

دیگر معناره کوره اولان حسن وقبحده بویه در. اشخاصك، احوالك، اغراض و مقاصدك اختلافیه تبدل ایدر، اضافات و اعتباراته تابع اولور. افعالك ذاتنده ثابت و مستقر اولماز.

[۲] اکر حسن وقبح، افعالك ذاتنده ثابت اوصاف ذاتیه سندن اولسهیدی اصلاً تخلف ایتمه می لازم کلیردی. حالبوکه تخلف ایدیور. مثلاً کذب، قباچدن معدود اولدینی حالد بر معصومك حیاتی آتی قتله تصدی ایدن ظالمك الندن تخلص ایچون اختیار اولنورسه محاسندن عد اولنور، حتی واجب اولور، اکر کذبك قبحی نفس الامرده ثابت بروصف ذاتی اولسهیدی مسئله مذ کوره ده محاسندن عد اولونماق و شرعاً واجب اولماق اقتضا ایدردی. چونکه اوصاف ذاتیه، احواله اضافتله تبدل ایتمز. [بونلرک جو ابلی ما یریدیه نك دلایلی ایضاح اولنه جنی ائنده ایراد اولنه جقدر. سلسله کلامی بوزماق ایچون شمیدین جو ابلی ذکر اولنماشدر.]

[۳] افعال بشر، اختیاری اولیبو اضطراب ایدر. چونکه علم کلامده بر تفصیل بسط و بیان اولدینی اوزره انسانلرک اراده جزئییه سی ده اراده کلیه سی کبی جناب حق طرفندن مخلوقدر. اراده جزئییه نك مخلوقیتی تسلیم ایدلیه جک اولور ایسه دیرزکه انسانی افعال و حرکاته سوق ایدن، اراده جزئییه نك افعاله تعلقنه باعث اولان عوامل و دواعی مخلوقدر بونلرده مخلوق دکلدردینیه مز. زیرا بوتقدیرده دور و یا تسلسل

لازم کلیرکه سزجدهه بظلائی مسلمدر . نتیجه اعتباریله افعال بشریه اضطراری اولمقدن قورتوله ماز . افعال اضطراریه ده ایسه حسن وقبح تصور اولنه ماز .

مع مافیه شوراسنی اخطار ایده لم که بز اشعریله حسن وقبح نفس الامرده ثابت اولیوب امور اضافیه دن اولسنه قائل اولمله برابر مجاری عاداته ناس بیننده حسن وقبحه دائر واقع اولان اطلاقائی عقلک ادراک ایده جکنی انکار ایتمز . بز آنجق جناب حقه نسبتله مدح و ثوابه و یا ذم و عقابه استحقاق معناسنه اولان حسن وقبح عقلاً ادراک اولنه بیله جکنی انکار ایدیورز که بوباده استناد ایتمدی کمز دلایلی علی وجه الاجمال ایراد و ایضاح ایلدک . [کذا فی المستصفی للغزالی والمنهاج للبیضاوی]

— ماتریدیه نك دلایلی —

معتزله ایله ماتریدیه عندنده بالاده بیان اولندیغی وجهله حسن وقبح عقلیدر ، شرعی دکلدردر . شریعتدن قطع نظر ایلدیکی تقدیرده عقل مستقلاً افعال اختیاریه نك حسن وقبحنی ادراک ایدر . شوقدرکه یوقاریده متنده تفصیل ایلدیکی اوزره بعض افعالک حسن وقبحنی بالضروره وبالبداهه ادراک ایدر . بعض افعالک حسن وقبحنی ده تأمل و نظر واستدلال ایله ادراک ایدر . بعض افعالک حسن وقبحنی دخی خفاسی حسینیه شرعک تبیینی ایله ادراک ایلر . معتزله ایله ماتریدیه آره سنده شوقدر بر فرق واردرکه معتزله نك بر قسمی حسن وقبحک افعالک ذاتدن متولد صفت ذاتیه اولدیغنه ، بر قسمی ده افعالک ماهیتندن خارج بر صفتدن نشأت ایتمدیکنه قائل اولمشلردردر . ماتریدیه عندنده ایسه

مطلقدر . ایستر فعلك ذاتندن متولد اوصاف ذاتیه‌دن اولسون ، ایستر باشقه برصفتدن ویا اعتبارات سائرهن دن متولد اوصاف اضافیه‌دن اولسون مساویدر . بوسبیلله اشعریه‌نك بالاده بسط اولنان دلائلندن بر قسمی معزله حقنده وارد اولدینی حالدّه ماتریدیه حقنده وارد دکلدر . ماتریدیه‌نك دلیللری بوجه آتیدر :

[۱] حسن وقبح ، اگر حقیقتنده ونفس الامرده موجود اولمیوبده مجرد دین وشرعك ورودی واعتباری ایله کسب ثبوت ایتسه‌یدی ، شرعك ورودندن اولن مثلاً نماز ایله فعل زنا بیننده حسن وقبح جهتیله مساوات‌نامه بولونمق اقتضا ایدردی . بو حالدّه مؤخرأ شرعك نمازی واجب وزنایی حرام قیلمسی عکسینی التزامدن اولی اولمازدی . بویله حسن وقبح اعتباریله تماماً بربرینه مساوی اولان ایکی شیدن برینی واجب ، دیگرینی حرام قیلمق ایسه بلا سبب وبلا مرجح برینی دیگرینه ترجیح دیمك اولورکه حکمت جلیله صمدانیه‌یه منافیدر .

[۲] حسن وقبح ، اگر حد ذاتنده موجود وعقلاً معلوم اولمسه‌یدی بشریتده محاسن ومساوی نامه هیچ برشی بولونماق ایجاب ایدردی . بوتقدیرده انسانلری دین وشریعتّه تابع طومتامق ، حیوانات سائره‌کی مطلق العنان اوله‌رق سربست برامق لازم کلیدردی . چونکه عکسی معامله بلا موجب آنلری لذائذ مخصوصه‌دن محرومیتله تضدیق وبلا فائده حریتلرینی تقیید اولورکه عبثله اشتغال دیمکدر . خصوصاً احکام دینییه رعایت ایتدکلرندن دولایی آنلری الك آغیر جزالر ایله تجزیه وتعذیب ایتمکده هیچ بر معنی وحکمت قالماز . بواسه شان الوهیتّه هیچ بوجهله لایق اولماز . حالبوکه حقیقت بویله دکلدر . دین وشریعت وضعنده حکمت عظیمه وفوائد کثیره واردر . بونك

انکاری ضرورت عقلیه‌ی انکار در . بر چوق آیات قرآنیه بوباده شاهد عادلدر . حتی قرآن کریم وضع شریعت خصوصنک محضارحت الهیه اولدیغنی ناطقدر .

[۳] عدل واحسانک حسنی ، ظلم وعدوانک وایلیکه قارشیی کوتولکهکله مقابله ایتمنک قبیحی بتون عقول سلیمه اصحابی عندیده متفق علیهدر . حتی هیچ بر دین ایله متدین اولیانلربیلله عادتلی ، کوردنکلری ، غرض ومقصدلری باشقه باشقه اولدیغنی حالده بونده اختلاف ایتمه مشلردر .

اگر بوجکی افعالک حسن وقبیحی عقلاً وضروراً ادراک ایدلمه مشر اولسه یدی اتفاق واقع حصوله کلزدی .

اگر بودایله قارشیی ، سالف الذکر افعالک حسن وقبیحی افعال مذکورهنک ذاتندن نشأت ایتمیوب بلکه اوافعالده عمومک اغراض ومقاصدی اتفاق ایتمش اولدیغندن و ذکر اولنان افعالک مصالح عمومیّه ناسه موافقتندن تولد ایتمشدر دیه اعتراض ایدیله جک اولورسه اشبو اعتراض معتزله حقنده وارد اولورسه ده بزم حقمزده وارد اولماز . چونکه بز حسن وقبحک بهمه حال اوصاف ذاتیهدن اولدیغنی ادعا ایتمیورز . بو ادعایی معتزله نیک بر قسمی درمیان ایدیور . بزه کوره بر فعلک حسن ایله انصافنده مصالح عمومییه موافقتی دخی کافیدر . معتزله نیک اکثریسی عندنده بویله در . باشقه معنی آرامغه حاجت یوقدر .

مکارم اخلاق کبی بر چوق فضائل عالیهنک حسنی ، ذمائم اخلاق کبی رذائلک قبیحی ده بویله در . بونلر او یله حقایق نأته درکه هیچ بر عقل سلیم صاحبی طرفندن انکار اولونماز . مکرکه تعند وتمرد ایده . نته کیم

سزاشعريلىردە بوحقيقتى قېولە مضطر اولويوروزدە موافقت ايدىيورسكز .
 اما بوبابده استناد ايتديكيكز دليلك شريعت اولديغى ظن ايدىيورسكز .
 ايسته سزك اصل خطا كز بوراده در .

— اشعريه نك دليللرينه ماتريديه نك جوابلرى —

[۱] برنجى دليلك جواى... حسن وقبحده برشخصك، برجماعتك،
 برقومك غرضى، طبعى، مدح وذمى اساس اتخاذا ايديله جك اولورسه
 بزده تسليم ايدرز كه بواساسه كوره حسن وقبح ثابت ولايتغير بروصف
 اولماز . اشخاص واغراضه، احوال وعاداته، زمان ومكانه تابع
 وآنلك تحوايله متحول اوصاف نسبيه وامور اعتباريه دن اولور .
 واحكام شرعيه يه اساس اوله ماز . بونده بزم اختلافز يوقدر .

ليكن انكار اولنه بيليرمى كه كائنده هر شيك برغرض اصليسى
 برغايه سى اولديغى كجى انسانلغكده برغرض اصليسى، برغايه سى واردر .
 عالم انسانيت دائما اوغايه يه متوجهدر . بوغايه ايسه دائم وانسانلق ايله
 قائمدر . افرادك، احوال وعاداتك، زمان ومكانك تبدلى ايله متبدل
 دكلدر . آنلر نه قدر تبدل ايدرسه ايتسين اودائما ثابت، اصلا تحول
 قبول ايتمز، لايتغير برحقيقتدر .

ايسته بواساس، افعالك حسن وقبحنده مقياس اتخاذا ايديليرسه
 بوتقديرده حسن وقبح ثابت وغير متحول بر حقيقت ماهيتنى اكتساب
 ايدر . انسانلق بر، غايه ده بر اولديغى جهتله بونده اويله كوره نيكك،
 تربيه نك، محيطك، اعتمادات وتلقيناتك اصلا دخل وتاثيرى
 اوله ماز . بناء عليه بوغايه يه موافق وآ كا موصل اولان هر نوع افعال
 انسانيه هر يردده، هر زمانده، هر فرد نظرنده محاسنندن وبالعكس بوغايه يه

مخالف و آئی مخل اولان بالعموم حرکات بشریه ده قبایحدن عد اولنور .

بو حقیقته مبنیدر که هیچ بر غرض شخصی و نفع خصوصی به تابع اولیان فدا کار لقلرک ، فضائل و سجایای اخلاقیه نك ، صانع عالمه و حقایق اشیایه متعلق علم و معرفتک ، عدل و احسانک ، هر کسه شامل افاضه نعمتک حسننده هیچ بر عاقل تردد ایتمز . بو مثللو افعال ، دنیانک هر برنده بویوکلکن معدود اولور و اصحابی هر ملت عندنده بویوک و وصفیه تجلیل اولونور . فطرت سلیمه بو بایده شاهد عادلر . بو سببه در که بوما اعرالیه هر دین و شریعتده مظهر تحسین اولمش و هیچ بر دین حقیقی طرفندن تقبیح اولونماشدر .

بو تون نصیوص دینیه و احکام شرعیه برر بر تحلیل ایدیله جک اولورسه کورولور که بو اساس شریعتده اصل الاصولر . دینکده شریعتکده هدف اتخاذ ایدیلکی غایه بودر . آنک ایچوندر که بومعناجه حسن و قبح ، منازع فیه اولان یعنی شارعک مدح و ثوابنه و یا ذم و عقابنه استحقاق معناسنه اولان حسن و قبحک اساسی و مبنی علمیدر . بو جهتله بو ، آنک لازم غیر مفارقیدر .

اعاظم ائمه اشعریه دن امام غزالی حضرتلری اصول فقهه دائر اولان « المستصفی » نام کتاب مبعجلارنده عقلک بو حقیقتی ، حقایق شرعیه دن اقتباس ایتمش اولدیغنی بیان ایله جواب و یر یورلر سده اولیه اولسه ییدی حقیقت مذکورده هیچ بر دینه سالک اولیان عقول مجرده اصحابی عندنده مظهر حسن قبول اولمازدی . حالبوکه امر بر عکسدر . متدین و غیر متدین بوتون ارباب عقول بو مسئلهده متفقدر .

قالدی که عدل ، ظلم ، صدق و کذب کبی بعض افعالده واردر که

بونلرك كوزلكى، چيركىنلىكى دوغرىدن دوغرى يە ذاتلرندن، ماهيتلرندن تولدايدىر. مثاليان، ذاتىدە وماهيتىدە چيركىن برشيدىر. بونك چيركىنلىكى كىندى ماهيتىدن، كىندى معناسىدن متولددر. باشقە برسبىدن متولد دكلدر چونكە يان، واقعه ونفس الامرە مطابق اوليان سوز ديمكدر. ايشتە يو معنائك كىندىسى چيركىندىر، بونك چيركىنلىكى باشقە بر واسطەدن باشقە بر معنادن آلتاماشدر. آنكچون يان، يان اولق حىثيتىلە چيركىندىر. چيركىنلك آنك ذاتىدە مندىج بر وصف ذاتيدىر عدل، ظلم، صدقە يولهدر. بونلرك حسن وقبجى هيچ بروقت، هيچ برسبىلە كىندىلرندن تخلف ايتمز.

[۲] اشعريەنك ايكنجى دليلنە جواب. . . اشعريلر نە دىيورلردى ؟
اكر حسن وقبج افعالك اوصاف ذاتىه سندن اولسه يدى اصلا تخلف ايتمزدى. حالبوكه تخلف ايدىيور. مثلاً كذب، قبايحدن معدود اولدينى حالده بر معصومى، ظالمك نندن قورتارمق ايجون اختيار اولنور سه محاسندن عدا اولنور. حنى شرعاً واجبده اولور اكر كذبك قبجى، سزك ديدىكيكز كجى كىندىسنىك ذاتياتندن بروصف ذاتى اولسه يدى بو مسئلهده حسن ايله متصف اولمامسى اقتضا ايدردى. دىيورلردى دكلى ؟

محققين علمای حنفیه بوکاروجه آتی جواب ویریورلر: بومسئلهده چيركىنلك كىندىن تخلف ايتمش دكلدر. كذب دائماً قبيحدر. آنك قبجى بومسئلهده دخى باقىددر. بوراده كذبك اختيار اولمىسنىك وجوبى دها بويوك بر قبيحك ارتكاب اولونمامسى ضرورتنه مبتئيدىر. اهون شريفى اختيار قىيلندندىر. بوراده ايكى فساد، ايكى قبيح تعارض ايدىيور. برى يان سويله مك، ديكرى بر مظلومك حياتى قورتارماقدر. ايشك دوغرىسى سويلنە جك اولسه هم او معصومك حياتى بغير حق

هدر اوله جق ، همده آنی تعقیب ایدن شخص مهوور بر جنایت عظیمه ارتکاب ایده جک بو تقدیرده دها بیوک بر منسدت ارتکاب ایدلمش اوله جق . ایشته بوندن احترازاً مسئله مذکورده یالان سویله مک اضطراری حاصل اولمشدر . بوندن قبجک کذبدن تخلفی لازم کلز . آچلقدن اوله مرتبه سنه کلان بر شخصک دیکرینک مالی جبراً آلهرق یمه سی ده بو قبیلدندر .

سؤال — بو مسئله ده یالان سویله مک شرعاً واجب اولیور . مأمور به اولان هر واجبک حسن ایله متصف اولسی لازم کله جکی قضیه سی ایسه بحثک ابتدا سنده بیان اولونمشدی . او حالده کذبک بوراده حسن ایله اتصاف ایتمسی لازم کلزمی؟

جواب — اوت مسئله مفروضه ده کذب فی الواقع حسن ایله اتصاف ایدر . فقط بو حسن ، حسن اصلی دکل ، حسن طاریدر . یالان حقیقتده ونفسنده قبیحدر . آنک بوراده کی کوزلکچی باشقه بر سببدن بالواسطه حاصل اولمشدر که اوده معصومک حیاتی تخلیص کیفیتدر . کذب لذاته قبیح اولدینی حالده بوراده باشقه بر واسطه دن اکتساب حسن ایدیور . بویه اساساً قبیح اولوبده باشقه بر واسطه حسنک توسطیه کوزلک اکتساب ایدن افعاله لغیره حسن دینیر . بونده بر بأس یوقدر وامثالی ده پک چوقدر . چونکه حسن غیری قبج ذاتیه تعبیر دیکرله بالواسطه کوزل اولق ، بالذات چرکین اولغه منافی دکلدر . جهتلر ، اعتبارلر باشقه باشقه اولونجه کوزلک ، چرکینلک هر ایکیمی ده بر شیده اجتماع ایده بیلیر .

ایشته « ضرورتلر ممنوع اولان شیلیری مباح قیلار » قاعده فقهیه سنک معناسی ده بودر یعنی بالذات قبیح اولان برشی ، صکره دن

عارض اولان ضرورتك دفعى واسطه سيله اكتساب حسن ايدر وآنده مباح معامله سى اجرا اولنور .

« اھون شرین اختیار اولنور » . « ضرر عامی دفع ایچون ضرر خاص اختیار اولنور » ، « ایکی فساد تعارض ایتدکده اخفی ارتکاب ایله اعظمنک دفعی چاره سنه باقیلور » ، « ضرر اشد ، ضرر اخف ایله ازاله اولنور » کبی قواعد کلیه فقیهیه هپ بو اساسدن استخراج اولونمشدر . [هکذا استفید من مسلم الثبوت و شرحه]

[۳] اوچنجی دلیلک جوانی . . . اشعریلر اراده جزئییه نی ، اراده کلیه کبی جناب حق طرفندن مخلوق اعتقاد ایتدکلیری ایچون افعال و حرکات انسانییه نی افعال اضطراریه جمله سندن عد ایشلر و افعال اضطراریه ده حسن و قبح متصور اولدیغی جهتلر نفس الامرده حسن و قبحی انکاره مجبور اولمشدر .

یوقاریده فرق مختلفه اسلامییه نی بیان صره سنده ایضاح اولونمشدی که ماتریدیه قدرت و اراده کلیه نک مخلوقیتنی اعتقاد ایدر لر سه ده (قصد) و (اختیار) تعبیرلری ایله افاده ایتک ایسته دیکمز اراده جزئییه نک مخلوق اولدیغی قبول ایتمز لر . چونکه محل مذکورده دخی بیسان اولندیغی اوزره حرکت اختیاریه ایله حرکت ارتعاشیه آره سنده کی فرق بالبداهه ثابت اولدیغندن اراده جزئییه نی انکار ، ضرورت عقلییه نی انکار دیمک اولور . و برده اراده جزئییه نک دخی مخلوق اولدیغی قبول ایدیه حک اولسه انسانلرک افعالی ده ، اراده لری ده جناب حقت افعالی دیمک اولور . بو صورتده انسانلری تکالیف شرعیه ایله مکلف طوتمق اللهه مخصوص اولان افعالک اجراسنی انسانلره تکالیف ایتک دیمک اولور که بطلانی ظاهر در .

افعال و حرکات انسانیہ نك عوامل و مؤثرات خارجیہ سنہ کلمجہ:
 بونلر ارادہ بی بالکلیہ اساسندن سلب ایدہ جک و بناء علیہ مقاومت
 قابل اولیہ جق در جہدہ مؤثر دکلدرد. خلاصہ قصد و ارادہ نك وجودی
 بداهت عقلیہ ایله ثابتدر. ارادہ و اختیار ایسہ اضطرارہ مانعدر.
 عکسینی ادعا، ضرورت عقلیہ یہ قارشی مکابرہ دن باشقہ برشی دکلدرد.

— دلائل مذکورہ نك ایکی اصلہ ارجاعی —

طرفینک بو بابدہ دہا بعض دلائلی وارسہدہ اطنا بدن احترازاً
 ذکرندن صرف نظر ایدلمشدر.

ذاتاً بو بحثدہ متقابلاً ایراد ایدیلان دلائل، تعمیق نظرلہ تحلیل
 و تدقیق ایدلدیکی صورتدہ کافہ سنک ایکی اصلہ راجع اولدینی تظاهر
 ایدر. بری ارادہ جزئیہ، دیکری حکمت الہمیہ نظریہ لریدر.

اکابر علمای اسلامیہ طرفندن کرک علم کلامہ و کرک علم اصولہ
 متدائر تدوین اولنان اک بویوک مؤلفات امعان ایله تتبع ایدیلہ جک
 اولورسہ کورولورکہ حسن و قبجدہ منشأ اختلاف بو ایکی
 نظریہ دہ کی اختلافدر. او جهتله حسن و قبجح مسئلہ سی فرعیدر،
 اصل اولان بویکی نظریہ در.

آنکچون ارادہ جزئیہ و حکمت الہمیہ یی انکار ایدنلر، حسن
 و قبجح عقلی بی دہ انکار ایتمشلردرد. بالعکس ارادہ جزئیہ و حکمت
 الہمیہ یہ قائل اولانلردہ، حسن و قبجح عقلیہ زاهب اولمشلردرد.

ایشته جبریہ بالذات و اشعریہ بالواسطہ ارادہ یی انکار ایتدکلری
 کبی جناب حَقِّ افعالندہ و امر و نہیندہ حکمت و مصلحتک لزومنی دہ
 انکار ایتدکلرندن حسن و قبجح حقیقی مسئلہ سنندہ دخی بالضرورہ

انکار جهتی التزام ایشلر و بالنتیجه افعالک حسن و قبحی شرعک موضوعات و اعتبار اتندن عد ایله مشلدر .

معزله ایله ماتریدیہ ایسه هم اراده نک وجودینه ، همده حکمت الہیہ نک لزومنه قائل اولدقلرندن حقیقتده حسن و قبحک وجودینه و عقلاً مدرك اولدیغنه ذاهب اولمشلدر .

حکمت الہیہ نی نفی و انکار صدندہ جبریہ ایله اشعریہ دیورلرکه افعال الہیہ نک غرض و حکمت ایله معلل اولسی ، شان الوهیتہ منافیدر . چونکہ بو بر نقیصه در . زیرا بر فعلی بر غرض و حکمتہ منی ایشله مک دیمک ، اول غرضله استکمال نقصان ایله مک دیمکدر . بو تقدیرده فاعل اول غرضله مستکمل ، غرضده آنی مکمل اولور . جناب حق ایسه بو کجی نقایصدن منزهدر . و برده بز عالم وجودده امراض مستولیہ و حیوانات مضره کجی وجودنده هیچ بر حکمت و فائده متصور اولیان مخلوقاته تصادف ای دیوروز . اکر افعال الہیہ نک حکم و مصالحی متضمن اولسی لازم کلسه یدی آنلرک وجود بولماسی اقتضا ایدردی . . .

معزله و ماتریدیہ بونلره جواباً دیورلرکه افعال الہیہ نی حکم و مصالح ایله تعلیلک شان الوهیتہ منافی اوله جغنی تسلیم ایتیز . بلکه عکسنی ادعا ایدرز . چونکہ بر فعلک حکمت و مصلحتی مشتمل اولسی نقیصه دکل ، کالدر . بر فاعل نه مرتبه حائز کال اولورسه افعالیده اول رتبه حکمتی متضمن اولور . زیرا کال ، کالی اقتضا ایدر . جناب حق ایسه کال مطلق حائز اولدیغندن افعالی دخی کامل و بناءً علیه حکمت بالغه نی مشتملدر . بر فاعل ایچون اصل نقیصه ، افعالنک هیچ بر حکمتہ مقرون اولماسی و کلیشی کوزل وجوده کلسه یدرکه عبث

وسفهدر . بوايسه جناب حقه دكل . انسانه بيه لايق دكلدر .
 حيوانات مضره بختنه كلنجه : اوت علمده بعض شيلر كوروليور كه
 ظاهر آفانده سز وبله كده ضررلى ظن اولوندينى خالد تديققات لازمه
 اجرا اولونجه بر چوق فواندى اولدينى تظاهر ايدييور . عقل بشر
 بالعموم حادثات كونه نك مشتمل اولدينى حكمت الهميه يى حقيه كشف
 وادرا كه كافى ومقتدر دكلدر .

ايشته امراض مستوليه وحيوانات مضره وآنلره مائل اولان
 احوال سائره بوقبيلندر . بونلرك وجودنده هيچ بر حكمت وفائده
 يوقدر دينيله مز . آنلرك حكمت وفائده سنى عقلك ادراك ايمه مسى
 باشقه در ، حقيقتده ونفس الامرده موجود اولمامسى باشقه در . بر شينك
 وجودينى وحقيقتى عقلك ادراك ايمه مسندن اول شينك حقيقتده
 موجود اولمامسى لازم كلز . بيانه حاجت يوقدر كه افعال الهميه نك
 مشتمل اولدينى حكم ومصالح ، عبادينه ومخلوقاتنه راجعدر . يوقسه
 جناب حق هر در لو حكمت وفائده دن مستغنيدر ...

الحاصل اشبو حكمت الهميه بختى ، علم كلامك مباحث مهمه سندندر .
 وپك چوق مسائل اعتقاديه نك اصل الاصوليدر . حسن وقبح بختنك ده
 اساسنى تشكيل ايدر . دينك ، شريعتك ، احكام فرعيه يه متعلق بتون
 علل واسباب شرعيه نك ، افعال مكلفين ايله احكام شرعيه آره سنده كى
 مناسباتك خلاصه تكاليف شرعيه نك اس الاساسى ايشته بومشله در .
 بناء عليه حكمت الهميه نك عدم لزومنه قائل اولانلره كوره دنياده
 حسن وقبح ؛ خير وشر ، ايلك وكوتوك ، مكارم ومساوى كى
 اوصاف واحوالك جمله سى نسبي واضافى ومجرد دينك وضع واعتبار
 ايلديكى موضوعات شرعيه دن عبارت اولوب حقيقتده بونلرك هيچ بريسى

موجود اولماسی لازم کلیر . بونظریه‌یه برده اراده انسانی‌نک عدم وجودی نظریه‌سی انضمام ایدنجه آرتق یالکیز محاسن وقبایحک دکل . دینکده ، شریعتکده وهرنوع مکلفیتکده لغو وباطل اولسی اقتضا ایدر .

بولزوم ضروری‌یه مبنیدرکه جبری‌یه فرقه‌سی بونتیجه‌نی تصریح‌دن احتراز ایتمه‌مشدر . دییورلرکه جناب حقت خلق وایجادنده ، امر ونهیننده ، خطابات تشریحیه‌سننده حکمت ومصلاحت ، علت وغایت آراتماز . اوجهتله نه‌حسنات ثوابه ، نه‌ده سیئات عقابه سبب اوله‌ماز . کذلک نه‌افعال حسنه دینیلان فعللرده حسن ، نه‌ده افعال قبیحه‌دینیلان فعللرده قبح واردر . هانکی فعله امر شارع تعلق ایدرسه اوفعل کوزل اولور ، هانکی فعله نهی شارع تعلق ایلرسه اوفعلده چیرکین اولور .

بوکا بناءدرکه نهی اولنان شیتک امری ، امر اولنان شیتک نهی جائز اولور . وبوصورتده کوزلک ایله چیرکینک برعکس اولور . مثلاً کفر ، ظلم ، قتل وهرنوع معصیت کبی منیات شرعیه اکر نهی اولونمیوبده امر اولونسه‌یدی جائز اولوردی وبوصورتده افعال حسنه‌دن اولوردی . کذلک توحید ، عدل واحسان ، صدق وشکران کبی مأمورات شرعیه امر اولونمیوبده بالعکس نهی اولونسه‌یدی جائز اولوردی . وبوتقدیرده بونلرده قبایح‌دن معدود اولوردی . لکن جناب شارع بویله یایمیوب برنجیلری نهی ایتمش ، ایکننجیلری‌ده امر ایله‌مشدر . نه‌برنجیلرک نهیننده ، نه‌ده ایکننجیلرک امرنده هیچ برحکمت ومصلاحت یوقدر .

خلاصه جبری‌یه کوره اساساً کائناتده سبب وحکمت اولدیغندن افعال بشریه‌ده حسن وقبح ، احکام شرعیه‌ده حکمت ومصلاحت یوقدر

بونلرك عندنده اعمال ، ثواب و عقابه علامات محضدر ، اسباب مقتضيه دكلدر . اشعريلك بر قسمی بو خصوصه جبریه پیر و اولشلردر . آنلر بودر جهده تصریحانده بولونما مشارسه ده آنلرده اراده انسانیه ایله حکمت الهیه بی انکار ایتدکلرندن تصریحات مذکوره نتیجه بونلرده لازم کلسدر . و اشعریلر بو ایکی نظریه یه قائل اولمقله برابر کرك علم کلامه و کرك علم اخلاق و علم اصوله دائر تالیف ایلدکری اثرلنده بونظریه لره مخالف بیاناتده بولوندکلرندن تناقضدن تناقضه دوشمشلردر .

معتزله ایله ماتریدیه بالاده بیان اولوندینی اوزره حکمت انبیه نك لزومنه قائل اولدقلری جهته بونلرك فکرینه کوره عالمده هیچ برشی سببمز و حکمتمز ساحه وجوده کلز . جناب حق مسبباتی اسبابنه ربط ایتمش و بوبابده لایتغیر قانونلر وضع ایله مشدر ، ساحه وجودده بویه اولدینی کبی ساحه شریعتده دخی بویله در . حکمت شریعیه مقتضاسی اوله رق احکام شرعیه ، مصالح عمومیة عبادت تابع و مربوطدر . دین و شریعت وضعندن مطلوب اولان اصل حکمت و غایه دخی نظام عالمک وقت مقدره دک بقاسنی استحصال و عالم بشریتی غایه مقصوده سی اولان کماله ایصالدر . خلاصه ، معتزله ایله ماتریدیه بومقامده جبریه ایله اشعریه نظریه لرینک تماماً ضدینی اختیار ایلدکلرندن بالاده جبریه و اشعریه فکری اولمق اوزره ایراد اولنان قضایای غریبه معتزله و ماتریدیه عندنده کاملاً عکسنه در . بوجهته اطنابدن احترازاً برر برر ذکرندن صرف نظر اولونمشدر . [هذا خلاصة ما استفيد من الكتب الكلامية ومن التحرير ومسلم الثبوت ومن كتاب منهاج السنة وجواب اهل العلم للإمام ابن تيميه وشفاء العليل لابن القيم]

افادات مسروده دن منقهم اولدیغی وجهله بواساسلرده اشعریلر
 جبریله ایله برلشدکلری کبی علمای حنفیه یعنی ماتریدیلر دخی معتزله
 ایله برلشمشلدردر. آنجق معتزله ایله ماتریدیلر آره‌سنده اراده انسانیه
 نظریه‌سنده بالاده بیان اولوندیغی اوزره فرق اولدیغی کبی حکمت
 الهمیه نظریه‌سنده دخی فرق واردر. شویله که معتزله افعال الهمیه‌ده
 حکمت و مصلحتک علی سبیل الوجوب لزومنه قائل اولورلر و فضله اوله‌رق
 اصلح عباده رعایت جناب حق اوزرینه واجبدر دیرلر. ماتریدیه
 ایسه حکمت الهمیه‌نک علی وجه التفضل لزومنه ذاهب اولورلر. یعنی
 معتزله افعال الهمیه اوزرینه حکمت و مصلحت تربی واجبدر دیرلر.
 ماتریدیه ایسه واجب دکلدردر، مقتضای فضل واحسانیدر دیرلر و اصلح
 عباده رعایتک جناب حق اوزرینه وجوبنه قائل اولمازلر. [کذا فی
 نظم القرائد]

اخطار — محققین ائمه حنبلیه دن امام ابن تیمه‌نک (منهاج السنه)
 نام کتاب کزیننده و امام ابن قیمک (شفاء العلیل) نامنده کی تألیف
 ییننده بیانلرینه کوره امام مالک، امام شافعی و امام احمد بن حنبل
 حصرتلری ایله آنلره پیرو اولان عامه فقهها و باجمله مجتهدین و کافه
 سلف صالحین و الحاصل جمهور اهل سنت، بوبخنده علماء حنفیه
 ایله همفکر اوله‌رق افعال الهمیه‌نک حکمت و مصلحت ایله معلل اولدیغنه
 و بناءً علیه احکام شرعیه‌نک مصالح عباده تابع بولوندیغنه قائل
 اولمشلدردر. قرآن کریم‌ده باشدن باشه بوبابده شاهد عادلدر. علامه
 تفتازانی‌ده شرح مقاصده « بعض افعال الهمیه‌نک خصوصیه شرعیته
 احکامک حکم و مصالح ایله معلل اولسی درکاردر. علمانک اجماع

درجه‌سنده اکثریتی بوابده متفقدر . قیاس آنحق بونکه ثابت اوله بیلیر « دییور » .

نتیجه — حکمت الهمیه‌نک لزومی انکار نظریه‌سنه کوره قیاسی ادله شرعیه‌دن عداایتمه‌مک اقتضا ایدر . نته‌کیم بونظریه‌یه قائل اولانلرک برقسمی قیاسی‌کیلاً انکار ایتشددر . برقسمی ایسه قیاسنی ادله شرعیه‌دن عد ایدیورسه‌ده علل شرعیه‌نی احکامک علامات مخصوصه‌سندن عبارت قیلییور واحکام شرعیه‌ده جلب مصلحت و دفع مفسدت کبی علت و حکمت یوقدر دییور .

حکمت الهمیه‌نک لزومی نظریه‌سنه کوره احکام شرعیه‌نک مصالح عباده تابع اولسی اقتضا ایدر . بوندن‌ده قیاسک دلیل شرعی اولسی لازم کلیر . نته‌کیم بونظریه‌یه قائل اولانلرک عندنده قیاس ادله شرعیه‌دن بر دلیل معتبردر . علل شرعیه‌ده اوله مجرد احکام ایچون وضع و اعتبار ایدلمش امارات و علامات محضه‌دن عبارت دکلددر . بالعکس جلب منافع و دفع مفاسد کبی حکمت و مصلحت عامه‌نی مشتمل علل صحیحه‌در .

علت شرعیه ، حکمک مجرد علامت محضه‌سی اولسه‌یدی احکام شرعیه‌ده قیاس جاری اولماق اقتضا ایدردی . چونکه قیاسک حکمی تعدیه‌در . یعنی اصل و مقیس علیه اولان مسئله‌ده‌کی حکم شرعی‌نک فرع و مقیس اولان مسئله‌یه تعدیسیدر . علامت محضه‌ده ایسه تعدیه متصور اولمدیغندن آکا مبتنی اولان قیاس‌ده دخی تعدیه تصور اولونه‌ماز . او حالده احکام شرعیه‌ده قیاس جاری اوله‌ماز . حالبوکه قیاس عهد سعادتده بیه جاری ایدی .

بعض اصولیون حنفیه‌نک قیاس بختنده‌علانی ، نصک حکمنه علامت قلن‌ان شیدر دیه تعریف ایتلری بوابده معتزله ایله ماتریه

آرہ سندنہ کی فرقہ اشارت ایچوندر . زیرا معتزلہ اصلح عبادک جناب حق اوزرینہ وجوبنہ قائل اولدقلرندن آنلرک عندندہ علل شرعیہ . مؤثرات حقیقیہ وعلل موجبہدر . ماتریدیہ عندندہ ایسہ علت شرعیہ ، نہ اشعریہنک دیدیکی کچی علامت محضہدر ، نہدہ معتزلہنک دیدیکی کچی مؤثر حقیقی و علت موجبہدر . بلکہ علت عادیدہدر . گرچہ علت شرعیہ تشریح احکامدہ مؤثردر ، فقط آنک تأثیری بزہ نسبتہدر . یوقسہ حقیقتدہ تأثیر جناب شارع اعظمہ مخصوصدر وبناءعلیہ مؤثر حقیقی ایجاب الہیدر . علت شرعیہ ایسہ تشریح احکامہ باعث ، سبب و مؤثر عادیدر ، مقتضای سنت الہیدہدر .

نصل کہ احوال سائرہ وحادثات کونیہدہ علل عقلیہ وحسیہدخی بویہدر . آنلردہ جناب حق طرفندن لایتغیر برر دستور اولمق اوزرہ وضع ایدیلان قوانین الہیہ مقتضیاتیدر . خلاصہ ، علت شرعیہ بزہ حقمزدہ علت مؤثرہ وموجبہدر . لکن جناب شارع حقدہ علت موجبہ دکلدز . اصل علت موجبہ جناب حقک ایجابیدر . ایشتہ بو نکتہیہ اشارت ایچون بعض ائمہ حنفیہ ، علتی او صورتلہ تعریف ایتملردر . [کذا فی الکشف والمرأة]

ایشته فقه حنفیدہ « استحسان » ک وفقہ مالکیدہ « مصلحت مرسلہ » نک احکام شرعیہ استنباطندہ ادلہ شرعیہدن عد ایلمسی ، اشبو حکمت الہیہ ومصاحت تشریحہ نظریہسنہ مبتیدر . فقہانک تأسیس ایتمکری . « مشقت تیسیری جلب ایدر » ، « ضرورتلر ممنوع اولان شیلری مباح قیلار » ، « حاجت عمومی اولسون ، خصوصی اولسون ضرورت منزلہسنہ تنزیل اولونور » ، « ضرر عامی دفع ایچون ضرر خاص اختیار اولونور » ، « اھون شرین اختیار اولونور » ،

« رعیه اوزرینه تصرف مصلحتہ منوطدر » ، « معاملات ناسی فسادہ نسبتدن ایسه مهما ممکن صحتہ حمل ایتمک اولادر » ، « بقدر الامکان عاقلک تصرفنی تصحیح ایتمک اولادر » ، « عادت محکمدر » و « ازمانک تبدیلی ایله احکامک تبدیلی انکار اولونهماز » کی قواعد کلیه فقهیه هیچ یو اساسدن استخراج اولونمشدر ...

محل نزاع اولان ایکنجی مسئلہ

حسن وقبح، احکامک افعاله تعلقنی استلزام ایدرمی، ایتمزی؟

اشعریہ، حسن وقبح عقلی انکار ایتدکری جهتله آنلرک نظریہ سنه کوره شرعک ورودندن اول افعال بشریہ احکام الہیہ تعلق ایتمز. بناءً علیه انسانلر قبل الشرع تکالیف شرعیہ ایله مکلف اولمازلر.

معتزلہ، حسن وقبح عقلی مناط حکمدر، بوسبیلہ افعال بشریہ نک حسن وقبح ایله اتصافی، احکامک افعاله تعلقنی استلزام ایدر دیرلر. بو نظریہ ببناءً معتزلہ کوره حسن وقبحی حنی اولوبده عقلاً ادراک اولننه میان افعاله، قبل الشرع احکام الہیہ تعلق ایتمزسه ده حسن وقبحی ظاهر و عقلاً معلوم اولان افعاله احکام الہیہ تعلق ایدر. بنابرین مدرکات عقلیہ دن اولمیان مسائلده مکلفیت شرعیہ اولمازسه ده مدرکات عقلیہ دن اولان مسائلده شریعتدن قطع نظر ایدلیکی تقدیرده دخی انسانلر تکالیف الہیہ ایله مکلفدرلر.

مآریدیہ یعنی حنفیہ کلنجه: علمای حنفیہ بومسئلده اساس اعتباریلہ ایکی قسمه آیرلشلردر. بر قسمی اشعریہ نک فکرینی قبول ایتمش ویناءً علیه بعثت نبویہ دن اول مکلفیت شرعیہ یوقدر دیمشلر بر قسمی ده یالکیز معرفت الہیہ نک وجوبی مسئله سنده معتزلہ نک رأیی قبول ایتمشلر. مسائل ساژده دیکرلری کبی اشعریہ نظریہ سنه ذاهب اولشلردر. شو حالده بوناره کوره بعثت نبویہ دن اقدم جناب حقیق وحدانیتنه صفات کالیہ سنه ایمان واجب، کفر و کذب و ظلم و سفه کبی افعال قبیحہ نک جناب حقیق اسنادی حرامدر.

فقط بوقسمده بو بحثده ایکیه ایرلمشردر . بعضری معرفت الهیه‌نک علی‌الاطلاق وجوبنه قائل اولمشار حتی سن بلوغه واصل اولیان صبیء عاقل اوزرینه دخی ایمان واجب ، کفر حرامدر دیور بعضری ده صبی عاقلک مکلفیتنی تجویز ایتمکری کبی سن بلوغه واصل اولانلر ایچونده بو باینده عقل مجرد کافی دکلدر . تجربه‌دن متولد عقل واذعان لازمدر دیور . بونلره کوره سن بلوغه وصولدن صکره جناب حقک وجودینی تفکر و نظر واستدلال ایله ادراک ایده‌بیله‌جک قدر بر مدت تجربه‌نک مروری شرطدر . بو جهتله بو قسم علمای حنفیه عندنده اشبو مدت تجربه‌نک مرورندن اقدم، نه ایمانی ، نه ده کفری معتقد اولمیه‌رق وفات ایدنلر حتملرنده مسؤلیت اخرویه ترتب ایتمز .

لکن مدت تأمل و تجربه‌نک مرورندن صکره اول صورتله یعنی ایمانی ده ، کفری ده اعتقاد ایتمه‌رک وفات ایدنلر مجازات اخرویه‌یه دوچار اولورلر . چونکه انسان ایچوک بعدالبلوغ شوبدایع مصنوعاتی تدقیق و غرائب حادثاتی تحلیل و تفکر ایله صانع عالمک وجودینه استدلال ایده‌بیله‌جک قدر بر مدت یاشادقندن صکره آرتق بو بایده معذرت قالماز . بو مدت تجربه‌نک مروری بعثت و دعوت نبویه مقامنه قائم اولور . بو مدت بر مقدار معین ایله محدود دکلدر . زیرا عقول بشر متفاوت اولدیغندن شخصیسه ودرجه ذکایه کوره تبدل ایدر .

— ایضاح —

حسن و قبح بحسبک ابتداسندن بورایه قدر جریان ایدن مباحثات حسن و قبحک شرعک ورودینه احتیاج مس ایتمکسزین عقلاً ادراک اولونوب اولونه‌میسه جغنه متدائر ایدی بو بحثده وجوب، حرمت و اباحه

کې احکام الہیہ نك افعال بشرده تعلقنی دین و شریعتہ منتقرا و لمقسرین عقلک ادراک ایدوب ایدمیه چکنه متعلقدر .

یوقاریده بیان اولوندی بی اوزره بومسئله حسن و قبح بحثنه متدائر فرق اسلامیه آره سندده موجب اختلاف اولان اوچ مسئله نك ایکنجی سیدر و حسن و قبح نظریه سنك نتایجنددر .

اشعریلر، حسن و قبح عقلی نی انکار ایتشلردی . طبیعی بوفکرک نتیجه سی اولق اوزره بومسئله ده دخی عقل بشر، قبل الشرع احکامک افعاله تعلقنی ادراک ایدمیز دیرلر . بوجهتله اشعریلره سورہ ابناء بشر بعثت نبویه دن اقدم تکالیف الہیہ ایله مکلف طوتوله ماز . بناء علیه نه صبیء عاقله ، نه ده سن بلوغه واصل اولان اصحاب فکرتہ - ولوکه اطول عمر ایله معمر اولسونلر - ایمان واجب ، کفر حرام اولماز برکزه عقلک مستقلاً افعالک حسن و قبحنی ادراک ایدمیه چکی نظریه سی اساس اوله رق قبول ایدیلنجه بالطبع احکامک افعاله تعلقنی عقلک ادراک ایدمیه چکی قضیه سنی دخی اولویتله قبول ایتک اقتضا ایدرایکنجی مسئله برنجینک نتیجه طبعیه سیدر . بونده سوز یوقدر .

لکن برنجی مسئله اساساً قبول ایدلمزده معتزله ایله ماتریدیه نك قائل اولدقلری وجهله عکسی ادعا ایدیلیر . وبناء علیه قبل الشرع افعالک حسن و قبحی عقلاً ادراک اولونور دینیلیرسه بونظریه دن عقل شرعه محتاج اولمقسرین احکام الہیہ نك افعاله تعلقنی ادراک ایدر حکم منطقیسی نتیجه اوله رق لازم کلیرمی ، کلزمی ؟ ایشته اصل تدقیقه شایان اولان مسئله بودر .

برنجی مسئله ده یعنی نفس الامرده حسن و قبح عقلینک وجودی نظریه سندده معتزله ایله ماتریدیه متفق اولدقلری حالده اشبو ایکنجی مسئله ده بربرلرندن آیرلشلردر . معتزله ایکنجی مسئله نی برنجینک

نتیجه‌سی تلتقی ایدیور . ماتریدیه بوتلتقی بی مطلق برصورتده قبول ایتیمور، مسئله‌بی تفصیل ایدیور . اهمیتنه بناء بربرر ایضاح ایدم . شویله که :

معتزله ، « حسن وقبحده اولدینی کبی بومسئلهده دخی عقل ، مستقلاً احکامک افعاله تعلقنی ادراک ایدر . چونکه افعالک حد ذاتنده حسن وقبح ایله اتصافی احکام الهمیه‌نک افعاله تعلقنی استلزام ایلر . زیرا حسن وقبح احکامک مناط ومداریدر . فضله اوله‌رق جناب حق اوزرینه افعال حسنه‌یه مکافات ، افعال قبیحه‌یه مجازات ترتیبی واجیدر ، عدالت مطلقه مقتضاسی بودر . بناء علیه بعث نبویه‌دن وبرپیغمبر طرفندن واقع اولان دعوت وتبلیغات دینه‌نک وصولندن مقدم ، انسانلر تکالیف الهمیه ایله مکلفدرلر » دیور . شونظاریه‌یه کوره مثلاً بحر محیطده ، قطب نقطه‌لرنده صیت بی اصلا واصل اولیمان برآطده ساکن بولونان انسانلر ، احکام شرعیه ایله مکلف اولورلر . شوخالده بونلر ، افعال حسنه‌بی ترک و افعال قبیحه‌بی ارتکاب ایله عقاب اخروی‌یه مؤبداً دوچار اولورلر .

معتزله دیورکه وجوب ، ندب ، اباحه ، حرمت و کراهت کبی احکام اخروی‌ده عقلک منشا ادراکی ، افعالک مصلحت و یا مفسدتی اشمالیدر . زیرا افعالک حسن وقبحی ، مصلحت و مفسدته تابعدر . عقلک بوخصوصی حکم و ادراکی ایسه ظاهردر . ایشته معتزله احکام مذکوره‌بی بواعتبار ایله تعریف ایدیورلر . دیورلرکه :

افعال بشریه‌دن برایشک فعلی مصلحتی ، ترکی‌ده مفسدتی مشتمل اولور ایسه اوفعل واجیدر ، عدل کبی . فعلی مصلحتی متضمن اولوبده ترکی مفسدتی مشتمل اولماز ایسه اوفعل مندوبدر ، احسان کبی . بالعکس برایشک فعلی مفسدتی مشتمل اولور ایسه اوفعل حرامدر ، ظلم کبی .

فعلی مفسدتی مشتمل اولیو بوده ترکی مصلحتی متضمن اولور ایسه اوفعل
مکر و هدر. اکر فعلی ده ، ترکی ده نه مصلحتی ، نه ده مفسدتی مشتمل
اولماز ایسه اوفعل ده مباحدر . [کذا فی جمع الجوامع و شرحه]

ماتریدییه کلدجه : ابن همامک تحقیقنه کوره ائمه حنفیه بو بحثده
اولا اساس اعتباریه ایکی قسمه آیرلمشلدردر . بر قسمی - که بخاراده
نشأت ایدن مشایخ حنفیه در - اشعریه ایله برلشهرک احکامک افعاله
تعلق عقلاً ادراک اولونه ماز دیبور . بونلرک بومسئله ده اشعریلر ایله
یرلشملی نتیجه اعتباریه در . یوقسه اساسده متفق دکلدرلر .
اشعریلر حسن و قبیح عقلی انکار ایتدکری ایچون بو نتیجهیه
واصل اولمشلردی . بونلر ایسه حسن و قبیح عقلینک وجودنده دیگر
علماء حنفیه دن آیرلماشلردر . بالعموم علماء حنفیه حسن و قبیح
عقلی بحثنده متفقدرلر . مشار الیه هم حضراتنک بو مسئله ده اشعریلرک
فکرینی قبول ایتلملی حسن و قبیح عقلی انکار ایتدکلرندن تولد
ایتمه مشدر . بلکه حسن و قبیحک ، احکامک افعاله تعلقنی استنازانی
تسلیم ایتدکلرندن نشأت ایتمشدر .

بونلر دیبورلرکه حسن و قبیح ، حکمک ثبوتی استنازام ایتمز ،
حکمه استحقاقی استنازام ایدر . استحقاق حکم ایسه ثبوت حکمی
مستنازم دکلدردر . بینلرنده تلازم یوقدر . جناب حقت انسانلری احکام
شرعیه ایله مکلف طوتمامسی جائزدر . زیرا عدم تکلیف جناب حق
حقنده قبیح دکلدردر . خلاصه حسن و قبیح اعم ، وجوب و حرمت
کبی احکام شرعیه اخصدر . اعمک ثبوتندن اخصک ثبوتی لازم
کلیه جکی قضیه سی ایسه تأمله محتاج دکلدردر . بونک ایچوندرکه شریعت
وارد اولدقجه احکام شرعیه ثابت اوله ماز . محقق ابن همام بوفکری
ترجیح واختیار ایله مشدر .

ائمة حنفيه نك ديكر قسمى ده يالكز معرفت الهميه مسئله سنده
يعنى جناب حقه ايمان، شكران، كفر، كذب، ظلم، عبث و سفته كې
افعال قبيحه اسنادى مثلوه بعض افعاله معتزله ايله برلشرك قبل الشرع
انسانلرك مكلفيته قائل اولمشلردر. فقط افعال سائرده بونلرده مشايخ
بخارا ايله هم فكر درلر. بونلر اشبو معرفت الهميه بختنده عقلك
حكيم شرعىنى ادرا كه كافى اولديغنه، افعال سائرده بشريده ايسه عاجز
وغير كافى اولديغنه ذاهب اولمشلردر.

فقط بونلرده بومسئله ده يكيه آيرلشلردر. بعضلى معرفت
الهميه نك على الاطلاق و جوبنه قائل اولمشلر و بناء عليه هنوز سن بلوغه
واصل اوليان صبي عاقل اوزرينه دخى جناب حقاك وجودينه و صفات
كاليه سنه ايمان واجب، كفر حرامدر ديمشلر. بو فكر اهل سنتك
پيشواسى اولان امام ابو منصور ماتريدى حضرتلى ايله آكاپيرو
اولان مشايخ عرافك فكريدر.

علم اصول فقهاك اوچر كن ركنى اولان امام ابو زيد بوسى، شمس الائمة
السرخسى و فخر الاسلام البزدوى حضرتلى، بومسئله ده مشار
اليه امام ابو منصور ماتريدىن آيرلشلر و اكثر علماي حنفيه ده بونلره
پيرو اولمشلردر، مشار الهمه كوره بر كره صبي عاقل ايمان ايله مكلف
دكلدر. سن بلوغه واصل اولانلر ايجونده اشبو مكلفيته تجر به دن
خالى اولان عقل مجرد كافى دكلدر. عقل تجر بى لازمدر. بوه حادثات
و موجوداتك احوال و اوصافى امعان ايله تدقيق ايدرك اتردن مؤثره
استدلال طريقيه مؤثر حقيقى اولان صانع عالمك وجودى اذعان
ايديه بيهك قدر بر مدتك مرورى ايله حاصل اولور. بو جهتله سن
بلوغه واصل اولانلر ايجونده معرفت الهميه نك وجودينه اشبو مدت
تجر به نك ثبوتى شرطدر. بناء عليه مدت مذكوره نك حصولندن

اول نه ایمانی، نه ده کفری اعتقاد ایتمه رک وفات ایدنلر حقلرنده عقاب
اخروی یوقدر. فقط مدت تجربه نك مروردن صکره اول صورتله
وفات ایدنلر مسئولیت اخرویه ده و چار اولور لر. و برده مدت مذ کوره نك
حصواندن اول کفر و شرکی معتقد اوله رق وفات ایدن دخی مجازات
الهمیه کرفتار اولور. ایستر کفر و شرکی وصفه مقتدر اولسون،
ایستر اولسون مساویدر. چونکه آنک کفر و شرکی اعتقاد ایتمی،
جناب خالق قلبه خطور ایتدیکنه و بر نوع استدلالت و قوعنه
الدردر. آرتق او ابابده کی جهلی معذرت تشکیل ایده من.

مؤسس مذهب امام اعظم ابوحنیفه حضرت تدرندن بومسئله حقلده
نقل ایدیلن عبارتله نك صراحتنه نظراً مشار الیه حضرت تدرینک بو
خصوصده ابومنصور ماتریدینک فکرنده اولدینی آ کلاشیلیر. عبارت
مذ کوره نك مآلی شودر [۱] جناب حق انسانلره پیغمبر ارسال
ایتمه مش اولسه ایدیینه آنلرک اوزرینه جناب حقی کندی عقللری
ایله بیلمک واجب اولوردی. نقل اولونان دیکر بر عبارتله نك مآلی ده
شودر [۲] ارض و سماواتک و کندی نفسنک صورت خلق و ایجادینی
کورن بر فرد ایچون خالقنی و صانع علمی بیلمه مک خصوصنده هیچ
بر معذرت شایان قبول اوله ماز.

مشایخ بخارا و آنلرک رأینی اختیار ایدن ابن همام، حضرت امامک
بو بابتده کی نقطه نظرینی کندی فکر لرینه موافق ظن ایتدکاری ایچون برنجی
عبارته ده کی « واجب اولوردی » سوزینی « لایق اولوردی » معناسنه
تویل ایتدکاری کبی ایکنجی عبارتله نك حکمنی ده بعثت نبویه دن صکره یه

[۲] لو لم یبعث الله للناس رسولا لوجب علیهم معرفته بعقولهم.

[۲] لا عذر لاحد فی الجهل بخالقه لما یری من خلق السموات والارض

حمل ایدیورلر. لکن عباره لرك ظاهر معناسی و شرعك ورودندن اول احكام فرعیه ایله مکلفیتده انسانلرك معذور اوله جغنه دائر دیگر بر روایتك وجودی تأویل مذکوره مانعدر. [هذا ما استفيد من تحرير ابن همام والمحقق من لا خسرو لم يأت بتحقيق هذا المقام]

منازع فيه اولان اوچنچي مسئله

تعذيب مطيع و تکلیف مالایطاق جائز میدر ، دکلمیدر ؟

عمرنی طاعات و عبادات ایچنده افنایدن ، هیج بر فنانغی ارتکاب ایلین بر ذاتی جناب حَقِّک تعذیب ایتمسی ، کذا طاقِت بشر خارچنده اولان بر ایشک اجراسنی انسلنلره تکلیف ایلمسی اشعریلر عندنده شرعاً جائز دکلسهده عقلاً جائزدر .

دیورلرکه جناب حق هر شیئک خالق و بوتون موجوداتک مالک مطلقیدر . قدرت مطلقه سی هیج بر صورتله تقید و تحدید ایدیله مز . اوزرینه هیج بر شی واجب و هیج بر فعلی قبیح اولماز . دیلدیکی کبی تصرف ایدر ، ایستدیکنی اراده و حکم ایلر . اراده سنی دافع ، حکمنه مانع یوقدر . حکمتندن و هیج بر فعلندن سؤال اولونه ماز .

معتزله ایله ماتریدییه کوره نه تعذیب مطیع ، نهده تکلیف مالایطاق قضیه لری شرعاًده ، عقلاًده اصلاً جائز دکلدر ، محالدر . دیورلرکه مطیعی تعذیب ، محسن ایله مسی آرهنی عدم تفریق دیمکدرکه بونک قیچنده و کمال الوهیت ایچون بر تقيصه اولدیغنده شبهه ایدیله مز . کذلک قدرت بشریه نك تعلق ایده میه جکی بر شی ایله تکلیف ، وقوعی محال اولان بر شیئک ایقاعنی طلب ایتمکدرکه عبث و سفهدر . یالکز جناب حق ایچون دکل ، فطرت سلیمه احسانی ایچون بیله بویوک بر تقيصهدر ، عدالت ، حکمت و کمال الهییه منافیدر . حکیم اولان جناب فیاض مطلق بوکبی قبایح و نقایصدن منزّه و متعالیدر .

ایضاح

تکلیف ، لغتده کلفت و مشتقلی برایشی بر کیمسه یه الزامدر . اصطلاحده تعجیز قصدی اولقسزین بر فعلک تحقق واتیاتی طلبدر .

مخاطبی عاجز براقق ، آنک عجزینی وعدم قدرتی اظهار ایله مک مقصدیه واقع اولان تکلیفلر، تکلیف حقیقی دکلدر. اوکی تکلیفلردن مقصد ، بر فعلک حقیقهٔ اجراسنی طلب دکلدر ، مخاطبک عجزینی اظهاردر . بونلردن احترازاً تکلیفک تعریفنده « تعجیز قصدی اولمقزین » قیدی علاوه اولومشدر .

مالایطاق ، قدرت و طاقت بشر داخلنده اولیان شی دیمکلدر . علماء اسلام مالایطاقی ادنی ، اوسط واقصی ناملریله اوچ مرتبهیه تقسیم ایدیورلر . ادنی مرتبهسی ، عقلاً وعادهٔ ممکن اولمقله برابر عدم وقوعنی جناب حقک علمندن ویا اراده سندن ویا خود اخبارندن ناشی ممنوع اولاندر . احباب معصیتک طاعتی وارباب کفرک ایمانی کبی . بوقبیل افعال ایله تکلیف هم واقع ، همده جائزدر . بونده اختلاف یوقدر . چونکه بومثللو افعال ، اساساً وعادهٔ انسانک قدرتی داخلنده در ، ذات فعل ممنوع دکلدر . بونک امتناعی علم الهمینک تعلقندن نشأت ایتمشدر . علم الهمینک تعلق ایسه او فعلی لذاته ممنوع قلماز . زیرا علم معلومه تابعدر ، یوقسه معلومک سبب مؤثر ومغیری دکلدر ، معلومک ماهیتنی تغیر ایتمز ، کذا اخبار وارادهٔ الهمیه نک تعاقبی دخی اوفعلی نفسنده محال قلماز . چونکه کبرک اخبار وکبرک اراده ، هر ایکسی ده علمه تابعدر . نته کم بوکون اوامر الهمیه اطاعت ایتین احباب کفر ومعصیتک ایمان واطاعت ایتیه جکلری نزد الوهیتده معلومدر واولیه اراده بویورلمشدر . بوندن آنلرک ایمان واطاعتلرینک محال اولسی لازم کلز . زیرا آنلرک کفر ومعصیتلری کندی اراده واختیارلریله در . جناب حقک علم ازلیمی ده بوسورته تعلق ایتمشدر . آنک ایچوندرکه بالعموم احباب کفر ومعصیت عاصی عد اولونور . خلاصه معلوم اصل علم فرع و تابعدر . معلوم نصل

اولش ایسه علم اوله جه تعلق ایتمشدر . علمک آنده هیج بره ثیری یوقدر .
 اوسط مرتبه سی ، اساساً و عقلاً ممکن اولوبده عاده و قدرت عبده
 نظراً متمنع اولاندر . خلق اجسام و سایه صعود کبی . خلق اجسام
 قدرت عبده نظراً محالدر . سایه صعود دخی انسان ایچون عاده محالدر
 هرایکسی ده قدرت بشره نظراً متمنع ایسه ده قدرت بشریه ، خلق
 اجسامه اساساً تعلق ایده من . سایه صعود کیفیتنه ده عاده تعلق ایده من
 اقصى مرتبه سی ، اساساً و عقلاً متمنع اولاندر . جمع ضدین ،
 اجتماع نقیضین و قلب حقایق کبی . جمع ضدین ، بیاض ایله سیاهک بر
 شیده و بر زمانده اجتماعی کبی . اجتماع نقیضین بر شئیک بر زمانده و بر
 مکانده وجود وعدم وجودی اجتماع ایتمک کبی . قلب حقایق ، ممکن
 متمنع ، واجبی ممکن قیلمق کبی . بوکبی متمنع عقلاً و ماهیه متمنعدر . بونلرک
 امتناعی نفسندن ، ذاتندن متولددر . بونلره قدرت بشردکل ، حتی قدرت
 الهیه دخی تعلق ایتمز بوراده واجیدن مقصد ، ممکن ایله متمنع مقابلدرکه
 وجودی ضروری اولان شی دیمکدر . متمنع عدمی ضروری اولان
 شیدر . ممکن ده نه وجودی ، نه ده عدمی ضروری اولیان شی در .
 بعضلری مالایطاقک اقصى مرتبه سیله تکلیفک عدم جوازنده
 بین العلما اختلاف یوقدر دیمشارسه ده صاحب کشفک بیاننه نظراً
 مالایطاقک هم اوسط وهم اقصى مرتبه سیله تکلیفک جوازنده اختلاف
 اولونمشدر . بعض اشعریه علی الاطلاق و امام غزالی کبی بعضلری ده
 اوسط مرتبه سیله تکلیفک جوازینه قائل اولمشلردر . شو قدر وارکه
 یواختلاف تکلیف مالایطاقک عقلاً جائز اولوب اولماسنده در .
 یوقسه عدم وقوعنده و شرعاً جائز اولدیغنده اختلاف یوقدر ، بالعموم
 علماء اسلام بونده متفقدر ، « لایکلف الله نفساً الاوسعها » نظم جلیلی
 کبی نصوص قرآنیه دخی بویابده شاهددر .

بو اختلافك منشأى ، حسن و قبح مسئله سیدر . حسن و قبح
 عقلی و افعال الهیهه تعلیلی انكار ایدنلر ، تعذیب مطیع و تكلیف
 مالا یطاق قضیه لرینك عقلاً جوازینه قائل اولمش لر در . خصوصیه
 جبریه ایله اشعریه اساساً جبره و اراده انسانیه نك مخلوقیتنه ذاهب
 اولدقلرندن بونلر ، تكلیف مالا یطاق مسئله سنك عقلاً جوازینه
 قائل اولمقده مضطر قالمش لر در . چونكه جبریه یه كوره حد ذاتده
 اراده بشریه مفقود ، اشعریه یه كوره ده مخلوق اولدیغندن بویله اراده یه
 مالك اولمیان برانسانه برایشی تكلیف ایتك ، قدرت و اراده سی خارجنده
 برشیء تكلیف ایتك دیمكدر . براز انفاذ نظر اولونورسه آكلاشیلیركه
 یالكز قدرتی خارجنده اولان برشیئی تكلیف دیمك دكل ، بلكه ده
 جناب حقه مخصوص و آنك فعلی اولان برایشك اجراسنی انسانه
 تحمیل ایتك دیمك اولور . بویسه تكلیف مالا یطاقدن باشقه برشی دكلدر
 ایشته شو ملاحظه یه نظراً آرتق تكلیف مالا یطاق بختنده بر فلك
 قدرت بشر خارجنده اولوب اولدیغنی آراشدیرمغه حاجت قالماز .
 بوتون تكالیف الهیهه ، تكالیف مالا یطاق قبیلندن اولور . اشعریلر
 طرفندن ، انسان افعالنده كاسبدر ، تكالیف شرعیه ده انسانك كسبنه
 تعلق ایدر ، بوجهته تكلیف مالا یطاق قبیلندن اولماز دیه جواب
 ویریهك اولورسه دیرزكه بركره اراده جزئی نك مخلوقیتی اعتقاد
 ایدلر كدن صكره كسبك ده ، اسباب و دواعیء كسبك ده مخلوقیتی اعتقاد
 ایدلر ك ایجاب ایدر . آنك ایچون اوکی جوابلر ك آرتق معناسی قالماز .
 بركره « كسب » دینلن شی نه در ؟ یا انسانك فعلیدر و یادكلدر .
 انسانك فعلی ایسه اشعریه بالجمله افعال بشریه نك مخلوقیتنه قائلدر .

انسانك فعلى دكلسه ينه مخلوق ديمكدر. هر ايكي صورتده جناب حتمك فعلى ديمك اولور. شوو حالده انسانه بر ايشى تكليف ايمك. الله عظيم الشانه عائد و مخصوص اولان بر فعلك اجراسنى انساندن طلب ايلك ديمكدر. بو ملاحظه عينيه اسباب و دواعى كسب حقمده دخى جاريدر. بو بابده اوزون اوزادى به اتراد دلائله نه حاجت ؛ اكابر ائمه اشعريه دن امام فيخرالدين رازى حضرتلى «محصل» نام كتابنده اسباب و دواعى مذكوره نك من طرف الله مخلوق اولديغنى بيان ايتمشدر ذاتاً مشاراليه حضرتلى ذكر اولنان اترنده افعال انسانيه نك اضطرارى اولديغنى صورت قطعيه ده تصريح ايدييور.

خلاصه ، حسن و قبح ، قدرت و اراده ، حكمت الهيه بخلرنده اشعريلر كبول ايلدكلرى اساسلره كوره تعذيب مطيع و تكليف مالا يطاق كبي مسائلك جوازينه قائل اولملى ضروريدر. مسائل مثاله ، او اساسلر ك نتايج طبيعيه سندنر.

معترزه ايله ماتريديه به كلنجه: آنلر ك عندنده اشبو تعذيب مطيع و تكليف مالا يطاق قضيه لرى قطعياً جائز دكلدر. يوقارنده تفصيلاً ايضاح ايلديكي اوزره آنلر مباحث مذكوره ده اشعريلره مخالف اوله رق نفس الامرده حسن و قبحك وجودى ، اراده انسانيه نك عدم مخلوقيتى ، حكمت الهيه نك لزوم ثبوتى اساسلرني قبول ايتمشلردر. مباحث عنه ايكي مسئله ايسه اشبو اساسلرايله قابل تاليف اولمديغندن معترزه ايله ماتريديه نه تعذيب مطيع غريبه سنى ، نه ده تكليف مالا يطاق نقيصه سنى اصلاً تجويز ائمه مشلردر. بوندن بشقه معترزه ، ماتريديه دن آريله رق اصلح عباده مراعاتك ، مطيعه مكافات و عاصي به

مجازات ترتیبك جناب حق اوزرینه وجوبنده قائلدرلر . بو جهتله معتزله ، بوایکی اساسكده نتیجهسی اولمق اوزره مسائل مذکورہك جوازیخی خاطر لرینه بینه كثیر مز لر .

بوراده دقت اولونه جق بر نقطه وار ، اوده بو مقامده ذكر اولنان قبح لفظنك معناسیدر . بوراده قبح ، ذم وعقابه استحقاق معناسنه دكلدر . بو معناه قبحك جناب واجب الوجودك حق مقدسلرنده تصور اولنه میه جنی بدیدر . او جهتله بوراده قبحك دیگر ایکی معناسی مقصوددر . بری یالکیز ذمه استحقاق معناسی ، دیگر صفت نقصان اولمق معناسیدر . بوایکی معناه قبحك عقلی اولمسنده اشعریلر دخی متحداللسان ایسه لرده آنلر تعذیب مطیع وتکلیف مالا یطاقك بو ایکی معناه دخی قبحی انکار ایدیورلر .

حسن لذاته ، حسن لغیره

مأمور به ، حسن ایله متصف اولمق اعتباریله ایکی قسمدر .
بری حسن لذاته ، دیکری حسن لغیره در . حسن لذاته ،
نفسنده ثابت حسن ایله متصف اولان فعلدر . حسن لغیره ،
غیریننده ثابت حسن ایله متصف اولان فعلدر .

حسن لذاته ده ایکی قسمدر . بری حقیقه حسن لذاته ،
دیکری حکماً حسن لذاته در . حقیقه حسن لذاته ، حسن
لغیره یه اصلاً مشابه اولمیان حسندر . حکماً حسن لذاته ، حسن
لغیره یه مشابه اولان حسندر . حقیقه حسن لذاته دخی ایکی
نوعدر . بری سقوط تکلیفی قبول ایتمز . ایمانک رکن اصلی
اولان تصدیق کبی . دیکری سقوط تکلیفی قبول ایدر ، ایمانک
رکن زاندى اولان اقرار ایله صلات کبی .

تصدیق ، ایمانده رکن اصلی و امر وجدانی اولدیغندن
هیچ برزمانده هیچ بر عذر ایله ساقط اولماز . اقرار یا ایکنز
حال اکر اهده ساقط اولور . صلات ایسه هم حال اکر اهده ،
همده حیض ، نفاس و اغما کبی اعدار سائر ایله ساقط اولور .

ایضاح

بر فعلك حائز اولديني كوزللكي ؛ يا حقيقتده اول فعلك ذاتندن وماهيتندن نشأت ايدر، يا خود ماهيتندن خارج برواسطه دن، برمقصد خارجيدن تولد ايدر . برنجيسنه حسن لذاته ، ايكنجيسنه حسن لغيره . تسميه اولنور . حسن لذاته يه حسن لعينه دخي اطلاق اولونور . حسن لعينه ده كوزللك ، ذات فعلك نفسنده ثابت وماهيتنده موجود اولور . خارجدن ، باشقه برشيدن اكتساب اولونماز . ايمان ، عدل واحسان ، صدق وشكران كبي . ايشته بونلرك حسن ايله اتصافي ، دوغريدن دوغري يه كندى معنالردن نشأت ايتمشدر ، ماهيتلردن خارج باشقه برمعدان نشأت ايمه مشدر . مثلاً صدق ، دوغري سويله مك ، حقيقتده وواقعه مطابق خبر ويرمك ديمكدر . صدقك شو ماهيتي ، آنك حسنى ايجاب ايدر . بوجهته كوزللك آنك معناسنده موجوددر . صدق ، صدق اولدجه كوزللك ده آنكله دائم وقائم اولور . هيچ بر سبيله آندن تخلف ايتمز .

حسن لغيره بويله دكلدر . بونك كوزللكي ، كندى معناسنده ثابت دكلدر . بو ، كوزللكي خارجدن ، باشقه برشيدن اخذ ايدر . حتى حسن لغيره ده اصل فعلك معناسي ، ماهيتي چركين اوله بيلير . بويله اولمقاه برابر ماهيتندن خارج باشقه برمقصددن ، باشقه برواسطه دن اكتساب حسن ايدر . بونكچوندر كه بومثللو افعال حسنه ، واسطه حسن بولونميه جق اولور ايسه حسن ايله متصف اولمازلىر . يا خود واسطه حسن مؤخرأ زائل اولور ايسه بونلرك كوزللكارى ده زائل اولور ، حال اصليرينه عودت ايدرلىر .

مثلاً ترتیب مجازات؛ ماهیتی اعتباریله کوزل دکلدرد. بالعکس حریت شخصیه‌نی سلب ایتک، جسماً و یا مالاً بر شخصی متأذی و منضمر ایله مک دیمک اولدینی ایچون چرکیندر. نفسنده و ماهیتنده هیچ برکوزلک یوقدر. فقط مجرمین حقنده اجرا اولونورسه کوزل اولور. چونکه مجرمینک ازجارینی و دیگر لرینک اعتبارینی یعنی عبرت آلمنی موجب اولور؛ بوضورتله اسایش عمومی‌نی تأمینه، حقوق نامی صیانت خدمت ایدر. ایشته ترتیب مجازات فعلی، بوعتبار ایله کوزل اولور. بویه بر مقصد، بویه برواسطه حسن بولونمازسه اصلاً کوزل اولماز، بالعکس قبیح و ظلم اولور.

خلاصه، بعض افعال واردرکه آنلرک حسنی ذاتی واصلیدر. کوزلک ایله اتصافلرنده باشقه برواسطیه محتاج اولمازلر. بونلره حسن لذاته دینیر. بعض افعاله واردرکه اساساً نه کوزلدر، نه ده چرکیندر. بعضری ده فی‌الاصل چرکیندر، بویه اولقله برابر باشقه برشیدن اکتساب حسن ایدرلر. بوضورتده بونلرک حسنلری طاری و عارضی اولور. ایشته بوقیل افعاله ده حسن لغیره اطلاق اولونور. بونلر بویه اولدینی کبی حد ذاتنده کوزل اولان و حسن لذاته نوعندن بولنان بعض افعاله دخی برطاقم اسباب خارجیه دولایسیله چرکینلک عارض اوله بیلیر. بوتقدیرده بومثالو افعاله ده قبیح لغیره نامی ویریلیر. نته کیم تفصیلاتی نهی بچشده کله جکدر.

اخطار — شو تقسیمات، اصولیون حنفیه‌یه کورده در. اشعریلر اساساً حسن و قبح عقلینی انکار ایتدکلری جهتله آنلرک نظریه لرینه کوره حسن و قبحده تقسیمات مذکوره جاری اوله‌ماز. آنکچون علماء اشعریه علم اصوله دائر تألیف ایتدکلری اثرلرنده مأمور بهی بوضورتله تقسیم ایتبورلر...

علماء حنفیه حسن لذاته بی‌ده ایکی قسمه آیریورلر . برینه حقیقته حسن لذاته ، دیکرینه حکماً حسن لذاته دیورلر . حقیقته حسن لذاته ، حسن لغیره اصلاً مشابته اولیان حسندر . حکماً حسن لذاته ، حسن لغیره مشابته اولان حسندر ، حکماً حسن لذاته حد ذاتده حسن ایله متصف دکدر . حسنی باشقه برشیدن استحصال ایتشدر . بوجهته نفس الامرده حسن لغیره دیمکدر . شوقدر وارکه بونک حسن ایله اتصافنه وساطت ایدن واسطه ، قریباً ایضاح اولونه جنی اوزره درجه اعتباردن ساقط ومعدوم حکمنده در آنکچون بوقیل افعال حسنه ، حسن لذاته اقسامنه ادخال و آکا الحاق اولونمشدر . حسن لغیره ده کی واسطه حسن ایسه اولیه درجه اعتباردن اسقاط ایدیله میه جکندن مستقلاً نظر اعتباره آلمش و بناء علیه معدوم حکمنده طوتلامشدر . اوجهته حسن لذاته یه الحاق اولونه مامشدر . حقیقته حسن لذاته دخی ایکی یه آیریلیور . بری اصلاً سقوط تکلیفی قبول ایتیمور ؛ یعنی وجوبی هیچ برعذر ایله ساقط اولیمور . ایمانک رکن اصلیمی اولان تصدیق کی . دیکری سقوط تکلیفی قبول ایدیور . اقرار ایله صلات کی . تصدیق ایمانک اساسی و وجدانه عائد امر قلبی اولدینی جهته هیچ برزمانده هیچ برعذر ایله ساقط اولماز . اقرار ایمانک رکن زائدی ویا دنیاده احکام اسلامیه اجرانک شرطی اولدیغندن اکراه معتبر ملجی سببیه ساقط اولور . نماز ایسه هم اکراه ملجی ، همده حیض ، نفاس کی اعدار سائر ایله ساقط اولور . اقرار ایله صلات آره سنده ایکی درلو فرق وار . اولاً اقرار ، ائمه ماتریدیه نك اختلافنه کوره ایمانک رکنی ویا احکام دنیویه اجرانک شرطیدر . صلات ایسه نه حقیقته واصل ، نه ده ظاهراً و زائداً ایمانک رکنی دکدر . ثانیاً اقرار ، یالکنز برعذر ایله ساقط اولور که اوده

اگر اهدر . صلات ایسه بروجه مشروح اعذار متعدده ایله ساقط اولور .

بومناسبتله شومهم جهتی بیان ایدیم که ایمان ، تصدیق ایله اقرارک مجموعیمیدر ، یوقسه یالکز تصدیقن عبارتیمیدر ؟ تعبیر دیگرله اقرار ، تصدیق کبی ایمانک رکنیمیدر ، دکلمیدر ؟ ائمه ماتریدیه بومسئله ده اختلاف ایشلردر . باشده ماتریدیلرک رئیس‌ی امام ابومنصور ماتریدی اولدینی حالد محققین ماتریدیه به کوره ایمان ، جناب حنک الوهیتی وصفت کالیه‌سنی و بالجه ضروریات دینه‌نی قلباً تصدیقن عبارتدر . اقرار ، ایمانک رکنی دکلدز . اقرار ، آنجق احکام دنیویه اجرایی ایچون شرطدر . بناء‌غایه برکیمسه ، ضروریات دینه‌نی قلباً تصدیق ایدوبده بیانه مقتدر و متمکن اولدینی حالد هیهج بردفعه لسانیه اقرار و اعتراف ایتسه ینه بوذات عند الیهیده مؤمندر . فقط جنازه‌سنده نماز قیلمق ، مقابر مسلمینه دفن اولونمق وقیز ویرمک کبی احکام دنیویه اجرایی خصوص‌سنده عندالناس مؤمن عد اولونماز . نه کیم لسانیه اقرار ایدوب قلبیه تصدیق ایتین منافقذر ، عندالناس مؤمن عد اولونور وحقارنده احکام مذ کوره جاری اولور . چونکه دنیاده احکام اسلامیة اجراسنک شرطی موجوددرکه اوده اقراردر . لکن منافق ، عندالله مؤمن دکلدز . زیرا قلبنده تصدیق یوقدر .

مشار الهم حضراتی دیورلرکه ایمانک لغه ده عرفاده حقیقی تصدیقن عبارتدر . تصدیق ایسه امر قلبیدر ، لسانه تعلق یوقدر . چونکه لسان ، محل تصدیق دکلدز . و برده بر شینک رکنی موجود اولمازسه اول شی‌ده موجود اولماز . شو حالد اکر اقرار ، ایمانک رکنی اولسه‌یدی اصحاب ایمانه اقرارلری بولونم‌دینی زمانلرده مؤمن دیمه‌مک لازم کلیردی . حالبوکه حقیقت بویه دکلدز . بر کوره احداث

واظهار ايمان ايدن ذاته ، مؤخرأ اقراری منقضى اولسه دخى خلافنى اظهار ايتمدکجه وفاتنه قدر مؤمن اطلاق اولونور . بوندن ده آ کلاشيليرکه اقرار ايمانک رکنی دکلدرد .

شو قدر وارکه جناب شارع ، احکام دنويه اجراسی ایچون اقراری شرط و واجب قيلمشدرد . چونکه تصدیق ، امور باطنیه دندر . انسانلره کوره امور باطنیه دن اولان بر شیده دلیل ظاهرسی ایله عمل اولونمق ضروریدرد . جناب حق ایسه سرائر قلبیه یه و باطنیه امور باطنیه یه مطلعدر . بو جهتله احکام اخرویه نك جربانی یالکوز تصدیق قلبی اوزرینه مبتنیدرد .

شمس الأئمة السرخسی و فخر الاسلام البردوی ایله آنلره پیرو اولان اکثر علماء حنفیه یه کوره ده ايمان ، قلباً تصدیق ، لساناً اقرار دن مرکبدر . اقرارده تصدیق کبی ايمانک رکنی و جزئیدرد . شو قدرکه تصدیق رکن اصلیدرد ، اصلاً سقوطی قبول ایتمز ، اگر اه مابجی ایله نص ساقط اولماز . اقرار ایسه رکن زانددرد ، سقوطه احتمالی واردرد . فقط یالکوز اگر اه معتبر مابجی سببیه ساقط اولوز .

شو حالده مشار الیه مه کوره بر کیمسه ضروریات دینه نی قلباً تصدیق ایدوبده لساناً اقرار ایله مه عندا نهمیده دخى مؤمن اولماز . بونلر کله شهادتک ايمان دن جزء اولدیغنه دلالت ایدن نصوص شرعیه نك ظواهری ایله استدلال ایدیورلر .

حسن و قبح بحثنک اوائلنده فرق اسلامیه نك اصول اعتقادیه لر نی بیان صدندده ذکر اولوندیغی اوزره معتزله ایله خارجیه فرقه لر ی عندنده ايمانک اوچ رکنی واردرد . بری تصدیق ، دیکری اقرار ، اوچنجیسی ده عملدر . بونلره کوره عملی ترک ایدن یعنی اوامر شرعیه یه امثال ، نواهیدن اجتناب ایتمین اصحاب معصیت ، ضروریات

دینه‌ی قلباً تصدیق و اساناً اقرار ایتمکه مؤمن اولماز. مؤمن اوله بیلیمک ایچون او امر و نواهی شرعیه‌نک مقتضیاتی اوزره حرکت ایتمک لابددر. بومسئله‌ده معتزله ایله خارجییه آره‌سنده شوفرقت واردرکه معتزله، معصیت کبیره‌ی ایمان ایله کفر آره‌سنده بر منزله‌عد ایدرلر، و بناءً علیه مرتکب کبیره مؤمن ده دکل، کافر ده دکلدر دیرلر. بوصورتله منزلاتین بیننده اوچنچی بر منزله اعتقاد ایلرلر. خارجییه فرقه‌سی ایسه مرتکب کبیره‌ی تکفیر ایدرلر.

اهل سنت عندنده عمل، ایماندن جزء دکلدر. بناءً علیه اهل سنته کوره مرتکب کبیره، فاسق اولماقله برابر مؤمندر. فسق، ایمانی ازاله ایتمه‌جکی کبی مؤمنی کفره‌ده ادخال ایتمز. اعمال صالحه، ایمان کاملک اوصافنددر. عملک ایماندن جزء اولدیغنه دلالت ایدن ظواهر نصوص شرعیه، ایمان کامله محمولدر.

شوراسی‌ده بیلنم‌لیدرکه تصدیق لغتده متکلمی صدقه نسبت ایتمک، مخبری کلامنده صادق اعتقاد ایله مکدرکه این‌انمق دیمکدر، و تصور مقابلی اولان تصدیق منطقیدن باشقه بر شی دکلدر. تصدیق منطقی ایسه بر کلام اخباریده واقع اولان نسبت خبریه‌نک وقوع و یا عدم وقوعنی قبول و ادعان ایله مکدر. [کذا فی الکشف والایح]

تصدیقک، اقرارک و صلاتک کوزلله‌کلری درکاردر و اصلیدر، عارضی دکلدر. ماهیتلرنده ثابت، ذاتلرنده موجوددر. باشقه بر واسطه‌ حسنه احتیاجلری یوقدر.

ایمان کامل، انسانی‌اللهندن قورقودر، کیمسه‌یه فناق ایتدیرمر. هرکسه ایملک ایتمکه سسوق ایدر، نفسی ایچون سودیکی شیلری دیگرلری ایچونده سودیرر، نفسی ایچون چرکین کوردیکی شیلری باشقه‌لری ایچونده چرکین کوردیرر. خلاصه انسانی بشریتدن

ملکیتہ ایصال ایدر وعالم انسانیت ایچون مفید و خیرلی بر عنصر نافع
قیلار

صلات ، اک بویوک عبادتدر . جناب حقه تعظیم و عرض عبودیت ،
منع حقیقی اولان الہہ کمال خشوع و تذلل ایله بیان شکر و محمدتدر .
یونکله نماز بر چوق محاسن اخلاقیہ ؛ اجتماعیه و سیاسیہ نی دخی
جامعدر . روحی تربیه ، نفسی تزکیه ، اخلاقی تصفیہ ، عزم و اراده نی
تقویہ ایدر . انسانی احتراصات و افتراساتدن ، فواخس و منکراتدن
منع ایلر . جماعتله قیلنمان نمازلرله جمعه و یایرام نمازلری ده محاسن
مذکورہ دن ماعدا بین المسلمین تعارفی ، اخوت و اتحادی تأمین ایدر .

*

**

حکماً حسن لذاته ؛ زکات ، صوم و حج کبیدر . بونلری
ذاتلری و ماہیتلری اعتباریله حقیقۃً حسن دکلدرلر . حسنلری
بر امر خارجیدن ، باشتمه بر واسطه دن نشأت ایتشدر . بو
جهتله بونلر ، حسن لغیرہ یه مشابهدرلر ، دها دوغریسی حسن
لغیرہ درلر . فقط بونلر ده کی واسطه حسن ، درجه اعتباردن
ساقط و معدوم حکمنده در . بو اعتبار ایله بونلر حسن لذاته یه
الحاق و آنک اقسامنه ادخال اولونمشدر .

تفصیلی شـودر که زکات ، نقود و عروض و مواشی کبی

اموالك قرقده برینی ارباب فقر و احتیاجه ویرمکدر . حد ذاتنده ماهیتی اعتباریله اضاعه مالدن عبارتدر . اضاعه مال ماهیتنده ایسه کوزللك یوقدر . واسطه حسندن قطع نظر ایدلکده اسرافدر ، شرعاً ده عتلاًده قیجدر . فقط زکات ، فقرانک احتیاجنی دفعه کافل اولدیغندن کوزل اولمشدر . دفع احتیاج کوزل اولدیغنی جهتله زکاتده بواعتبار ایله حسن ایله اتصاف ایتشددر .

صوم ، نفسی آچ برامق ، قوتدن دوشورمک ، نئم آلهیه دن محروم قیامقدر که شو ماهیته نظراً نئمده کوزللك یوقدر . لکن انسانی دأما ارتکاب معاصی و قبیاحه سوق ایدن نفس اماره نی قهر و تربیه یه وسیله اولدیغنی جهتله کوزل اولمشدر . زیرا تربیه نفس قضیه سی حد ذاتنده کوزلدر ، صومده بو واسطه ایله اکتساب حسن ایتشددر .

حجه کلنجه ؟ بوده ماهیتی اعتباریله کوزل بر شی دکلدر . زیرا قطع مسافه ایله امکانه مخصوصه یی زیارتدن عبارتدر که مجرد تجارت ویا بعض ممالکی زیارت ایچون سیاحتدن فرقی

یوقدر . بونده ایسه مدح و ثوابه استحقاق معناسنه کوزللك تصور اولونه مز . بناءً عایه حجك حسنی ماهیتندن تولدایتمه مشدر بلکه جناب حقاك تکریمی ایله مکرم اولان بیت شریفی زیارتدن نشأت ایتشدر . جناب خالقك تکریم ایله دیککی بیت معظمی زیارت ، شبهه سز کوزل اولدیغندن بو اعتبار ایله حج ده حسن ایله متصف اولمشدر .

شو ایضاحاته کوره زکات ، صوم و حج حسن لغیره افرادندن اولق ایجاب ایدر کبی کورونورسه ده بونلرده کی وسائط حسن ، بونلری لذاته حسن اولمقدن اخراج ایتمز . زیرا وسائط مذکوره رتبه اعتباردن ساقط اولمغله معدوم حکمنده در . آنک اپوندر که بونلر عبادات خالصه جمله سندندر .

ایضاح

زکات ، صوم و حجه موجود اولان وسائط حسنک - که دفع احتیاج ، قهر نفس ، زیارت بیت شریفدر - آنلری حسن لذاته اولمقدن اخراج ایتیمه چکی کیفیتی بر قاچ درلو ایضاح اولونویور . اک دوغریسی واراده جزئیه نظریه سنه موافق اولانی بوجه آتیدر ، شویله که :

اولاً — زکاتده واسطه حسن اولان دفع احتیاج کیفیتی. اساساً اعتباردن ساقطدر چونکه فقیر، آنجق آنی خلق ایدن مولاسی وخالقی طرفندن احسانه مستحق اوله بیلیر. یوقسه کندیبسی کبی مخلوق اولان انسان جهتدن احسانه مستحق اولماز. زیرا آنی خلق ایدن و فقره دوچا ایلین انسان دکل، جناب حقدر.

ثانیاً — صومده واسطه حسن اولان قهر نفس خصوصی ده اعتباردن ساقطدر. چونکه نفس انسانی، کرچه خیر و شره محل وهرایکسنهده مستعددر، آنجق ارتکاب معاصی و شهواته میل واقبالی ازیددر. خاصه احراق، آتش ایچون نصل بر امر طبیعی و ضروری ایسه شهوات و معاصی به انهمک خصیصه سی ده نفس انسانی ایچون بر امر جیلی منزله سنده در. بو سببله نفس انسانی، شرور و معاصی به طبعاً مجبولدر. شو ملاحظه یه کوره نفسک شهوات و قبایحه میل واقبالی، عادتاً اضطراری بر کیفیت دیمک اولور. امور اضطراری ده ایسه قبح متصور دکلدر. شو حالده بوندن دولانی نفسی قهر و تربیه خصوصندهده حسن تصور اولونه ماز. [مع مافیة، بومطالعه نفس انسانینک ظاهر حاله بناء در. یوقسه حقیقتده نفس انسانینک مستعد تربیه اولدینی و تهذیب اخلاق قضیه سنک ممکن بولدینی قابل انکار دکلدر. حتی امام غزالی بیله جبر متوسطه قائل اولان اشعریه دن اولدینی حالده بو حقیقتی انکار ایتمور. بو حقیقت قبول ایدلمزسه تکالیف شرعیه نیک عبث اولیبی لازم کلیر] .

ثالثاً — مجده واسطه حسن اولان زیارت بیت شریف دخی، درجه اعتباردن ساقطدر. زیرا بیت شریف، بذاته زیارت و تعظیمه مستحق دکلدر. چونکه ماهیتی اعتبارله بیوت سائرده دن فرقی یوقدر. اوده دیگر بیوت کبی طاشدن، طوبراقدن پاپلس آثار بشریه دندر.

بوجهتله تکریم الہی واقع اولسہیدی آنی زیارتده حسن تصور اولونه مازدی .

ایشته شو مطالعاته بناءً وسائط مذکورہ نك حسنی ، اعتباردن ساقط و بناءً علیہ معدوم حکمنده اولویور . نفسنده کوزلاک اولیان برشی ایسه دیکرینه کوزلاک بخش ایدہ میہ جکنندن زکات ، صوم و حج دخی وسائط مباحوث عنہادن اکتساب حسن ایتہ مش و آنلرک کوزلاک لری ، بلا واسطہ ذاتلرندن تولد ایتہ دیمک اولور . بوسبیلہ درکہ بونلر صلات کبی عبادات خالص دن عد اولونمشارددر . آنکچون بونلرده اهلیت کاملہ شرط قیلنمشدر . زیرا عبادتده اهلیت کاملہ شرطدر . نته کیم آشاغیده اهلیت بختنده تفصیل اولونه جقدر .

*
* *

حسن لغیره دخی ایکی نوعدر . برنجیسنده لغیره حسن اولان مأمور بهی ادا ایله واسطه حسن دخی ادا ایدلمش اولور . بناءً علیہ واسطه مذکورہ باشقه برفعله محتاج اولماز . جهاد واقامه حدود کبی . ایکنه چیسنده لغیره حسن اولان مأمور بهی ادا ایله واسطه حسن ادا ایدلمش اولماز . بنا برین واسطه مذکورہ ادا ایدلمش اولمق ایچون باشقه ومستقل بر فعل مخصوصه مفتقر اولور . آبدست آلمق ، جمعه نمازینہ سعی ایتک کبی .

ایضاح

بوقاریده بیان اولوندیغی اوزره حسن لغیره ، بالواسطه کوزل اولان یعنی نفسنده حسن ایله متصف اولیوب باشقه بر واسطه دن اقتباس حسن ایدن فعلدر . بوداده ایکی شی وار . بری حسن لغیره دینیلن فعل ، دیکری آکا کوزللك ویرن واسطه . نته کیم « حسن لغیره » تعبیری بوجهتی صراحة افاده ایتمکده در . چونکه حسن لغیره دیمک ، باشقه بر شی ایچون کوزل اولان فعل دیمکدر . شو حالد بونلک هرایکیسی ده یا بر فعل ایله ادا واجرا اولونور ، باشقه باشقه فعللره احتیاج حاصل اولماز . یاخود بر فعل ایله ادا اولونه میوب هربری باشقه بر فعل مخصوص ایله ادا اولونور . برنجیسی جهاد واقاؤه حدود کبی ، ایکنجیسی وضوء وجمعه نمازینه سعی کبی .

جهاد ، ماهیه تعذیب عباد ، تخریب بلاددن عبارتدر . ذاتنده هیچ بر کوزللك یوقدر . بالعکس چرکین برشیدر . جهادک حسنی ، آنجق اعلاى حق مقصدندن نشات ایتشددر . اعلاى حق نفسنده کوزل اولوندیغی ایچون جهادده بواعتبار ایله کوزل وبناء علیه مأموربه اولمشدر . بومقصد موجود اولمازسه جهاد هیچ بروقتنده کوزل اولمه ماز . ایشته بومثالده جهاد ایله اعلاى حق باشقه باشقه شیلر اولدقلری حالد هرایکیسی ده بر فعل ایله ادا اولونور . جهاد باشقه ، اعلاى حق خصوصی باشقه فعللر ایله اجرا اولونماز . چونکه جهاد ایله اعلاى حق مفهوملمری متغایر اولمقله برابر بونلر وجود و تحقق خارجی اعتبار ایله متحددرلر . خارجه ، ساحه وجودده هر نه وقت جهاد تحقق ایدرسه اعلاى حق دخی تحقق ایتش دیمک اولور .

اقاؤه حدود یعنی عقوبات شرعیه ترتیبی دخی بویله در . بوده تعذیب

عباددن عبارتدر . ماهیتنه نظر آ حسن دکل ، قبیحدر . اقامه حدودك
 حسنی دخی باشقه برشیدن تولد ایتمشدرکه اوده مجرمینی تأدیب ،
 دیگرلرینی ترهیبدر . چونکه اقامه حدوددن مقصد ، ازجارواعتباردر .
 یعنی مجرملك منزجرومتنبه اولسی ، اشخاص سائرهنك عبرت آلمیدر .
 اقامه حدود ایله تأدیب وترهیب خصوصالری ذهنأ ومفهوماً متغیر
 اولدقلری حالده خارجاً و وجوداً متحددرلر . اقامه حدود اجرا
 ایدیلنجه تأدیب وترهیب دخی اجرا ایدلمش اولور . باشقه برفعلمفتقر
 اولماز . كرك جهاده و كرك اقامه حدودده واسطه حسنك بروجه مشروح
 وجود خارجیمی اولیبوب خارجه جهاد و اقامه حدود ایله متحد
 اولدیغندن حسن لغیرهك بو قسمی حسن لذاتیبه مشابه اولور .

وضوء ؛ سرینهك ، بلالزوم صویی اضاعه ایله مكدر . بوايسه
 مدح وثوابه استحقاقی استلزام ایتمز . بناءً علیه ذاتنده حسن ایله
 متصف دكلدر . فقط وضوء ، نمازه وسیله اولدینی ایچون حسن
 اولمشدر . بو جهتله وضوء ، حسنی نمازدن اقتباس ایتمشدر . لکن
 وضوء ، جهاد و اقامه حدود کبی دكلدر . یعنی وضوء ، ادا ایدلمکله واسطه
 حسن اولان صلاتده ادا ایدلمش اولماز . آبدست ایله صلات ، مفهوماً
 متغیر اولدقلری کبی وجوداًده متغایردرلر . بو جهتله هر بری ادا
 ایدلمش اولق ایچون باشقه باشقه فعللره محتاج اولورلر . آبدستک کندینه
 مخصوص افعال و شرائطی اولدینی کبی نمازکده کندینه مخصوص افعال
 وارکانی واردر . بو افعال وارکان مخصوصه آریجه اجرا ایدلمکجه نماز
 قیلنمش اولماز . بونکله برابر آبدست ، قربت مقصوده دكلدر . مقصود
 اصلی صلاتدر . آنکچون صلاتک وجوبی ساقط اولونجه آبدست دخی
 ساقط اولور . برده آبدستک صلاته وسیله اولسی نیته توقف ایتمز .
 چونکه صلات ، آبدسته آنجق ذاتی اعتباریله مفتقر اولورکه اوده

طهارت اولمیدر . یوقسه وصفی یعنی عبادت اولمسی اعتباریله مفتقر اولماز . نیته محتاج اولان آبدستک وصفیندر ، ذاتی دکلدر .

صلات جمعیه سبی دخی ، آبدست کبیدر . ماهیتنه نظر آ کوزل دکلدر . عجله یورومکن عبارتدرکه برنوع یورغونلقدر . بونک کوزل اولمسی ده صلوات جمعیهی ادایه وسیله اولمسندن ایلری کیشدر . بونکله برابر مجرد سبی ادا ایدمکه واسطه حسنی اولان صلوات جمعیه دخی ادا ایدلمش اولماز . سبی باشقه ، صلوات جمعیه باشقه فعللر ایله ادا اولونورلر . بونلرک مفهومملری ده ، وجود خارجیلری ده باشقه باشقه شیلدر . هربری کندینه مخصوص بر فعل ایله ادا اولونور .

شو ابضا حاتدن ، جهاد واقامه حدود ایله آبدست وسی آره سندهکی فرق آ کلاشلمشدر . کرچه بونلرک جمله سبی ده حسن لغیره اقسامندندر . هربری ماهیتلرندن خارج برواسطه دن اکتساب حسن ایتمشدر . بو اعتبار ایله آره لرنده فرق یوقدر . آنجق جهاد ایله اقامه حدودده آنلر ادا ایدمکه واسطه حسن دخی ادا ایدلمش اولویور ، آنلر ایله واسطه حسن خارجه برلشیبور ، شیء واحد حکمنده اولویورلر . آبدست ایله سبی ایسه بویله دکلدر . بونلر ادا ایدمکه واسطه حسن دخی ادا ایدلمش اولویور ، آریجه بر فعل مخصوصه افتقار ایدیور ، خارجه شیء واحد حکمنده اوله میبورلر . بو جهتله حسن لغیره نیک برنجی قسمی حسن لذاته یه مشابه اولیور ، ایکنجی قسمی مشابه اولیور .

اخطار — بر فعلک حسن لذاته نوعندن اولمسی ، حسن لغیره اولسنه مانع دکلدر . بو جهتله ماهیه حسن ذاتی ایله متصف اولان بر فعلده مختلف جهتلردن متعدد کوزل لیکلر اجتماع ایده بیلیر . مثلا

صلوات ؛ بر کره عبادت اولیٰ اعتباریله حسن ذاتی ایله متصفدر .
 بوندن باشقه بالاده بیان اولوندینی وجهله روحی تربیه ، اخلاقی تصنیفه ، عنم
 واراده نی تصحیح و تقویه نقطه نظر لرندن ده باشقه باشقه کوزللاکلی
 جامعدر . بونکچوندر که بر فعل ؛ هم حسن لذاته ، همده حسن لغیره
 اوله بیلیر .

حقیقتنه نظر آ حسن لغیره نوعندن اولان بر فعلده بویله در .
 بوده نفس الامرده حسن ذاتی ایله متصف اولماقده برابر ، خارجدن
 و متعدد جهتلردن باشقه باشقه کوزللاکلی اقتباس ایده بیلیر . حجج کی که
 یوقاریده ایضاح اولوندینی اوزره ماهیت حقیقیه سی اعتباریله کوزل
 اولماقده برابر تکریم الهی به مظهر اولان بیت شریفی زیارت حسبیله
 کوزلدر و عبادت نوعنددر . فقط حجج کوزللاکی یالکیز بوندن عبارت
 دکدر . اخلاقی ، اجتماعی ، اقتصادی و سیاسی پک بویوک محاسنی
 مستجمعدر .

هرسنه اقطار عالمن ، مختلف ممالک بعیده دن بر لرینی هیچ
 کورمین ، هیچ طایمین یوزبیکلرجه انسانلر بریده اجتماع ایده جکلر .
 تکمیل البسه اصلیه چیقاریلوب آنلرک رینه کفنه بورونورجه سنه
 ایکنه کچمه مش ، دیکیش کورمه مش ایکی قطعه بیاض احراملره
 سازینه جقلمر . اصلا کوملک ، دون وسائره کیلمیه جک ، باشلر آچیق ،
 آیاقلمر چبلاق اوله جق . صاچلمر ، صقاللر ، طیرناقلرده هیچ کسلمیه جک .
 بو حال ایله جمله جبل عرفاته کیده جکلر ، اوراده واسع بر ساحه ده
 طویلانجه جقلمر ، بر حالده که صانکه قیامت قوممش ده بوتون انسانلر ،
 کفنلری ایله قبرلرندن چیقارلق حضور رب العالمینده طویلانمشلر ظن
 اولونور . ایشته بویله محشر دن نمونه نما بر حالده عموماً یکزبان اوله رق
 یلند آواز ایله تلبیه و تکبیر خوان اوله جقلمر ، بوتون روحلریله و کمال

سوزش و صميميتله يابدقلىرى فناقلردن استغفار ايده جكلر . يالواره رق ، آغلايه رق ، كوشك قيزغين حرارتي آلتنده سجديه قبانوب آتئين قوملر اوزرينه يوزلرني سوره رك جناب خالق عظيم الشانك عمويني مرحمتي تضرع و نياز ايله جكلر .

صكرده ينه هپ برلكدن مواقع مباركيني و كعبه معظمه يني زيارت ايده جكلر . بو وسيله قدسيه ايله ده بربرلرني طائمش ، احوال اجتماعيه ، اقتصاديه و سياسيه لرني ، ملكت لرنيك محصولات و معمولاتي اوكرشم اوله جكلر . دنيا ده حج قدر سريع و عملي بر صورتده قطعي و حقيقي اتحاد عمويني ، صميمي و جدى محبت و اخوت انسانيه يني زمين ايده جك بر واسطه تصور اولونه ماز . ايسته بو مختلف كوزللكلري ، بو اوصاف علويه يني جامع اولديغي ايجوندر كه دين اسلام ، حجي اك بو يوك عبادات جمله سندن عد ايتمشدر . زكات ، صوم كي يوقارنده ذكرى سبق ايدن واجبات شرعيه دخي بويله در ، آنلرده جهات مختلفه دن متعدد كوزللكلري متضمندر . انفاذ نظر اولونورسه ايضاحه حاجت مس ايتكمز ين كنديلكلر دن آظاھر ايدر .

حسن لذاته ايله حسن لغيره نك حكملري

حسن لذاته نك حكمي ؛ ادا ايله ويا وجوبني اسقاط ايدن بر عذر ك حوقيله ساقط اولمقدر . يعنى ايستر حقيقه حسن لذاته اولسون ، ايستر حكماً حسن لذاته اولسون على الاطلاق حسن لذاته ، آنجق كنديسني ادا ايتمكه و يا خود آنك وجوبني اسقاط ايده جك بر عذر ك عارض اولسيه ساقط اولور . باشقه صورتله ساقط اولماز . مثلاً صلوات ،

صوم؛ یا ادا ایله ساقط اولور، یا خود حیض و نفاس کی اعدا شرعیه دن برینک عروضیه ساقط اولور . شو قدر وارکه آنفاً بیان اولوندی بی اوزره ایمانک رکن اصلیمی اولان تصدیق ، سقوط تکلیفی قابل اولدیغندن هیچ بر عذر ایله ساقط اولماز .

حسن لغیره نك حکمی ؛ واسطه حسنك وجوبیه واجب ، سقوطیه ساقط اولمقدر . حسن لغیره ده مقصود اصلی ، آکا اعطای حسن ایدن واسطه اولدیغندن واسطه واجب اولور ایسه حسن لغیره ده واجب اولور . واسطه واجب اولمازسه اوده واجب اولماز . کذا واسطه بر عذر سببیه ساقط اولور ایسه اوده ساقط اولور . مثلاً صلات واجب اولورسه آبدسته واجب اولور، صلات واجب اولمازسه آبدست واجب اولماز . کذلک صلات اعدا مذکورده دن بریله ساقط اولورسه آبدست دخی ساقط اولور .

امر مطلق ، اقسام حسندن هانکیسنه دلالت ایدر

مأمور بهك حسن لعینه ویا حسن لغیره اولدیغنه وکذا قابل سقوط اولوب اولدیغنه دلالت ایدر بر قرینهیه مقارن اولان امر ، قرینه نك دلالت ایتدیگی قسمی اقتضا ایدر . فقط بویه بر قرینه دن خالی اولان امر مطلق ، ذکر اولنان اقسام حسندن هانکیسنی افاده ایدر ؟ بونده اختلاف اولومشدر .

محقق شهر صدر الشریعه نك ترجیحنه کوره امر مطلق ، حسن لذاته قسم نك قابل سقوط اولمان نوع اونانی افاده ایدر . مشارالیه توضیح نام کتاب مستطابنده بو مسئله نی شو یولده تقریر ایدیور :

« مطلق كالنه مصروف اوله جفندن امر مطلق، امر كامل ديمك اولور. امرك كالى ايسه ايجاب اقتضا ايتمكه حاصل اولور. زيرا ندب ويا اباحه افاده ايدن امر، امر ناقص ديمكدر.

حسنك مقتضاي امر اولديغي - يعنى امرك ورودندن اقدم موجود و امرك لازم متقدمى اولديغي - و بناء عليه حسن ايله انصاف ايتمين بر شئك جناب شارع طرفندن امر ايدلميه چكى ده معلومدر. شو حالده ايجابى مقتضى اولان امر كامل، حسن كامل اقتضا ايدر. زيرا بر شئك فعلى مصلحت عظيمه يي، تركى مفسدت عظيمه يي مشتمل اولماز ايسه جناب حق، اول شئك فعلنى واجب قيلماز. چونكه بر شئى واجب قيلمق، آنك فعلى مصلحت عظيمه يي متضمن اولديغندن دولاي فعلنى تحصيل ايتك، تركنه مانع اولمق ايجوندر. بو جهتله ايجاب، مأمور بهك وجودينه طرف شارعدن كال عنایت و اعتنايه دالات ايدر. مأمور بهك وجودينه كال عنایت ايسه آنك كال حسننه دالات ايدر، مأمور بهك كال حسنى ده، حسن لذاته اولمق و قابل سقوط اولماقده اولور» . . .

تلويحده بيان اولونديغي اوزره ديكر بعض اصولونه كوره امر مطلق، مأمور بهك يالكز حسن لذاته اولمىنى اقتضا ايدر. فقط بونك نوع اولنى اقتضا ايتمز. مسلم الثبوت شرحنده اظهر اولان بودر. چونكه مأمورات شرعيه ده سقوط تسكليفى عدم قبول كيفيتى اقل قيليدر دينيور. صاحب مرآت كې بعض متأخرين علما، صدر الشريعه نك ترجيحى قبول ايتشدر.

مبحث قدرت

بالاده تکلیف مالایطاق بخشیده توضیح اولوندیغی اوزره
انسانی ، قدرتی خارجنده برایش ایله مکلف طوتمق جائز
دکلدر . تکلیف جائز و صحیح اولمق ایچون مأمورک مأمور
بهی ایفایه مقتدر بولونمسی لازمدر . مأمور بهی ادایه مقتدر
اولمیان برشخصه امر توجه ایتمز . بوجهتله تکلیفک صحتنده
قدرتک وجودی شرطدر ،

بومقامده قدرتدن مقصد ، سلامت اسباب و آلات معناسنه
اولان قدرتدرکه مأمور آنکله اکثر احوالده بلا مشقت
مأمور بهی ایفایه متمکن اولور . بوقدرت ، وجوب ادانک
شرطیدر . نفس ادانک شرطی دکلدر . چونکه نفس ادا ،
بومعناجه قدرت بولمندیغی زمانده دخی حاصل اوله بیلیر . نفس
وجوبکده شرطی دکلدر . چونکه نفس وجوب ، جبریدر ،
قدرته توقف ایتمز ، سبب مخصوصی واهلیت ایله ثابت اولور .

ایضاح

قدرت ، بر فعلی ایشلیوب ایشله مه مک خصوصاً لینه انسانی متمکن قیلان قوتدر . قدرت ، ایکی صورتله تقسیم اولونه بیلیر . اولاً قدرت ، کلیت و جزئیت اعتباریه ایکی قسمه آریلیر . بری قدرت کلیه ، دیکری قدرت جزئیهدر قدرت کلیه ، اساساً انسانده موجود و مخلوق اولان قوتدر . قدرت جزئیه . قدرت کلیه نك بر فعل معینه تعلق ایدن قسم متعیندر . ثانیاً قدرت ، دیکر بر اعتبار ایله ده ایکی قسمه تقسیم اولونور . برنجیسی سلامت اسباب و آلات معناسنه اولان قدرتر . ایکنجیسی فعله مقارن اولان قدرتر که ذکر اولنان قدرت جزئیهدن عبارتدر . بوقدرت علم کلامده « استطاعت مع الفعل » تعبیریه افاده اولونور . قدرت مذکوره ، بر فعلک وجودنده اجرای تأثیر ایدن قدرت مؤثره در . اشعریلر ، جبره قائل اولدقلرندن آنلر بوقدرتک تأثیرینی انکار ایدیورلر . آنلرک نظریه لرینه کوره بوقدرت ، حقیقته موجود اولیوب موهوم برشیدن عبارتدر . ماتریدیه کوره ایسه قدرت مذکوره ، موهوم اولیوب بالعکس قدرت حقیقیه و مؤثره در . و فعلک علت تامه سیدر . معلول علتدن انفکاک ایده میه جکی جهتله فعل آنکله حاصل و آندن انفکاک غیر قابل اولور .

بوجمده مقصود اولان قدرت ، بوقدرت حقیقیه دکادر . بلکه سلامت اسباب و آلات معناسنه اولان قدرتر . بوده مأموری اکثر احوالده بلا مشقت مأمور بهی ایضایه متمکن قیلان قوت و مکتندن عبارتدر دیه تعریف اولونور . بو تعریفده کی « اکثر احوالده بلا

مشقت « قیدلری ، قیود احترازیه در . زاد ورا حله سر حج ایتمکی
 اخراج ایچون ایراد اولونمشدر . چونکه زاد ورا حله اولقمزین بلا
 مشقت حج ایتمک، ممکن ایسه ده پک نادر در . یالکز ورا حله سر بلا مشقت
 حج ایتمک، چوق کره واقع اوله بیلیرسه ده اکثر احوالده وقوع بوله مازا کثر
 احوالده بلا مشقت واقع اولان حج ایسه زاد ورا حله ایله وقوع بولان حجدر .
 باب تکلیفده مأمور ایچون آرانیلان قدرت ، واجب اولان فعل
 مأمور بهی اکثریا وغالب احوالده مشقتسزجه ادایه اقدار و تمکین ایدن
 قدر تدر . مأمور بویله بر قدرته مالک اولمازسه امر و تکلیف صحیح
 اولماز .

ایشته وجوب ادانک شرطی اولان قدرت ، اشبو سلامت اسباب
 و آلات معناسنه اولان قدر تدر . یوقسه قدرت تامه حقیقیه دکلدر .
 چونکه قدرت حقیقیه ، فعل ایله برابر حاصل و تکلیفدن صکره واقع
 اولور . صحت تکلیفک شرطی اولان قدرت ایسه تکلیفدن اول
 موجود اولمیدر که تکلیف صحیح اولسون . زیرا شرطک وجودی ،
 مشروطک وجودندن مقدم اولور ؛ و شرط تحقق ایتمدکجه مشروطده
 تحقق ایتمز . تعبیر دیگرله مشروطک وجودی ، شرطک وجودینه
 توقف ایدر . قدرت حقیقیه ایسه ، بعدالت تکلیف مأمور ، مأمور بهک
 اداسنی اراده ایتمدیکی زمان تحصیل ایدر . و فعل مأمور بهدن انشکاک
 ایدر . سلامت اسباب و آلات معناسنه اولان قدرت ، بویله دکلدر .
 بوقدرت ، فعلدن مقدمده ، فعل ایله برابره ، فعلدن صکره ده موجود
 اولور . خلاصه قدرت حقیقیه ، حقیقت ادانک یعنی مأمور بهی
 نفس ادانک شرطیدر . نفس وجوبه کلنجه : بوزمته تعلق ایتمدیکی
 جهتله بونده قدرت آرانماز . بوجهر ایدر ، سبب شرعیسی و اهلیت
 ایله ثابت اولور .

چکن سنه کی درسده « امر موقت » بختنده مرور ایتشدی که نفس وجوب باشقه ، وجوب ادا باشقه ، نفس اداینه باشقه در . بونلری بر برینه قاریشد بر ماملیدر . نفس وجوب ، ذمتده بر حَقْک لزوم ثبوتیدر وجوب ادا ، ذمتی اول حقدن تقریفک وجوبیدر . نفس ادا ایسه اول حقی مستحقنه تسلیم و تأدیهدر . مثلاً عقد بیع ایله مشتری نک ذمتنده ثمن مبیع ثابت و واجب اولور . ایشته بو وجوب ، نفس وجوبدر که سببی اولان عقد بیع ایله جبری بر صورتده ثابت اولور . بونده مشتری نک اختیار و قدرتی آرانماز . فقط مؤخرآ بایعک ثمن مبیعی طلب ایتسی اوزرینه اول ثمنی بایعه تسلیم و تأدیهدر ایتک ، مشتری به واجب اولور . ایشته بو وجوبده وجوب ادا در . نفس وجوب اصل و متبوعدر ، وجوب ادا فرع و آکا تابعدر . ثمنی بایعه تسلیم و تأدیهدر فعلی ده نفس ادا در .

شو مثالده ثمن مبیع ، مشتری نک ذمتنده سببی اولان عقد بیع ایله و برده مشتری نک عقد بیعه اهلیتی ایله ثابت و واجب اولویور . بونده مشتری نک ثمنی ادایه اقتداری شرط دکلدر . فقط بالآخره بایعک مطالبه سیله ثمنی بایعه ادا ، مشتری اوزرینه واجب اولمق ایچون مشتری نک ادایه مقتدر اولسی شرطدر . مقتدر دکل ایسه سعه حالده انتظار اولونور . نته کیم بیع مؤجلده ثمن مبیع ، عقد سببیه مشتری نک ذمتنده فی الحال ثابت و نفس وجوب ایله واجب اولدینی حالده ثمنک وجوب اداسی ، وعدنک حلولی و بایعک اولوقت مطالبه سی ایله ثابت اولور .

*

**

وجوب ادانک شرطی اولان قدرت ایکی نوعدر . بری قدرت ممکنه ، دیکری قدرت میسرهدر . قدرت ممکنه .

مأمور بهی بلا مشقت ادایه مأموری تمکین و اقدار ایلین و فضله بر سهوات تأمین ایتمین قدر تدر . قدرت میسره ، مأمور بهی ادایه تمکین و اقدار ایله برابر فضله بر سهوات تأمین ایدن قدر تدر . قدرت ممکنه ایستر مالی ، ایستر بدنی اولسون علی العموم واجباتده و جواب ادانک شرطیدر . قدرت میسره ایسه اکثر واجبات مالیهده شرط قیلنمشدر .

ایضاح

و جواب ادانک شرطی اولان و سلامت اسباب و آلات معناسنه بولنان قدرت ، ایکی قسمه تقسیم اولونیور . بری ادنی مرتبه سی وحد اصغریسیدر که قدرت ممکنه تسمیه اولونیور . « ممکنه » لفظی تمکیندن اسم فاعلدر ، تمکین ایدیجی و متمکن قیلیجی دیمکدر . دیگر ی اقصی مرتبه سی وحد اعظمیسیدر . بوکاده قدرت میسره اطلاق اولونیور . « میسره » کله سی ده تیسیردن اسم فاعلدر . قولایلایدیجی دیمکدر . قدرت ممکنه ایله مأمور بهی ادایه اقتدار و تمکن حاصل اولور و مأمور اکثر احوالده مأمور بهی خرج و مشقته دوچار اولقسزین ادا ایدر . واقعا قدرت ممکنه موجود اولماسهده مأمور بهی ادا ممکن اولور ، لکن غالب احوالده مأمور مشقته گرفتار اولور . ایشته مأموری مشقته دوچار ایتمه مک ایچون قدرت ممکنه شرط قیلنمشدر . فقط بوندن فضله یسروسهوات جهتی التزام اولونمامشدر .

قدرت میسرہ بویہ دکلدہر ، سہولت اعتباریہ قدرت ممکنہ نك فوقندہ در . اسمندن دہ آکلاشیلہ جنی اوزرہ قدرت میسرہ ، قدرت ممکنہ دن زیادہ قولایلا دیجی بر قدرتدر ، مأمور بہی ادایہ مأموزی ممکن و اقدار ایتمککہ برابر فضلہ بر سہوات تأمین ایدر . ایستر واجبات بدنہ دن اواسون ، ایستر واجبات مالینہ دن اواسون علی لعموم واجباتہ قدرت ممکنہ ، وجوب ادانک شرطیدر . قدرت میسرہ ایسہ اکثر واجبات مالینہ وجوب ادا ایچون شرط قیلنمشدر .

واجبات بدنہ ، بدنآ ایفایدیلن واجباتدر . صلات ، صوم کبی . واجبات مالینہ ، مالآ ایفایدیلن واجباتدر . زکات ، عشر ، صدقہ فطر کبی . بعض واجبات دہ وارد کہ ہم بدنآ ، ہم دہ مالآ ایفاولونور و بناء علیہ واجبات بدنہ ایلہ واجبات مالینہ دن مرکب اولور . حج کبی واجبات بدنہ دہ نیابت جاری اولماز . بوجہ تہ باشقہ سنک رینہ بالوکالہ نماز قیلمتی و یا اوروج طومتق جائز اولماز . واجبات مالینہ دہ ایسہ نیابت جاری اولور . بناء علیہ اداء زکاتہ دیکرینی توکیل صحیح اولور .

الحاصل مأمور بہ ، واجبات ہرہانکی قسمندن اولور ایسہ اواسون علی الاطلاق ہر واجبات وجوب اداسی ، قدرت ممکنہ ایلہ مشروطدر . قدرت ممکنہ موجود اولماز سہ ہیچ بر مأمور بہک اداسی واجب اولماز . چونکہ قدرت ممکنہ ، تکلیفک شرطی اولان قدرتک ادنی مرتبہ سیدر . ابناء بشر ایچون واجبات مالینہ ایفا ، پارہ صرفنہ احتیاج مس ایتمین واجبات بدنہ ای ادادن دہا کوچ اولدیغندن اکثر واجبات مالینہ دہ قدرت میسرہ شرط قیلنمشدر .

قدرت ممکنه ، شرط محضدر ، قدرت میسره ، علت
 حکمنده اولان شرطدر . مشروطک بقاسی شرط محضک
 بقاسی استتزام ایتیه جکندن واجبک ذمتده بقاسی ایچون ،
 قدرت ممکنه نک بقاسی شرط دکادر . فقط قدرت میسره ،
 بونک خلافتهدر . یعنی واجبک ذمتده بقاسی ایچون قدرت
 میسرهنک بقاسی شرطدر . بناء علیه قدرت میسره زائل
 اولورسه واجبک وجوبی زائل وساقط اولور . زیرا قدرت
 میسره علت حکمندهدر ، معلول ، علتندن انفکاک ایده میه جکندن
 علتک انتفاسیله معلولک ده انتفاسی لازم کلیر . آنک ایچوندرکه
 قدرت میسره زائل اولدیغی صورتده دخی واجب ذمتده
 باقی قاله جق اولسه معلولک علتندن انفکاککی وصفت یسرك
 عسره انقلابی لازم کلیرکه بطالانی ظاهردر . بوسیه مبنی
 قدرت میسره ایله یعنی نما شرطی ایله واجب اولان زکات
 وعشرده مال نامینک هلاکیله آنلرک وجوب اداسی ساقط
 اولور . فقط حج ایله صدقه فطر ، قدرت ممکنه ایله واجب
 اولوب بونلرک وجوب اداسنده قدرت میسره شرط
 اولدیغندن هلاک مال ایله آنلرک وجوبی ساقط اولماز .

ايضاح

شرط ، كنديسنده تأثير وافضا بولونمقميزين بر شيك وجودى
 ايجون موقوف عليه اولاندر . بر شيك وجود و تحقنده مؤثر اولانه
 علت دينير . بيع ، نكاح ، قتل كجى كه عقد بيع ملكك ، عقد نكاح
 حل استمتاعك ، قتلده قصاصك علتيدر . بر شيك وجودينه بلا
 تأثير مفضى وموصل اولانده سبب دينير . سرفته دلالت ايتك كجى .
 ايشته شرطك ذكر اولونان تعريفنده « تأثير وافضا بولونمقميزين »
 قيدلى ، علت ايله سببدين احتراز ايجون ايراد اولونمشدر . شرط
 محض ، كنديسنده اصلا تأثير وافضا بولونميان شرطدر كه اصل شرط ،
 بوكا دينير . علت حكمنده اولان شرط ايسه بر شيك وجودنده فى الجمله
 دخلى بولونان شرطدر . شرط محضده علت وسببده اولدينى كجى
 حكم ، كنديسنه مضاف اولق ويا حكمه موصل بولونمق ملاحظه
 اولونماز . يالكز حكم ويا علت حكم ، كنديسنه توقف ايدر .

علت حكمنده اولان شرطده ايسه ، حكمه مضاف اليه اولمغه
 صالح بر علت كنديسنه معارض اولماز . بو جهته حكم ، اشبو شرطه
 نسبت وازافت اولونور . معلق اولان آوزهنك اينى كسمك كجى .
 بوراده ايك كسلمسيه آوزهنك يره دوشوب قيرلمسى اوزرينه ترتيب
 ايده جك حكم ضمان ، كنديسنه نسبت وازافت اولونمغه صالح بر
 علت يوقدر . چونكه آوزهنك دوشمسي ، بفاعل مباشرك دوشورمسيه
 حاصل اولمامشدر ، بله ارضك قوه جاذبه سيه حصوله كمش طبيعى
 بر كيفيتدر . ايجى كسن ايسه آوزهنى دوشورمه مشدر ، دوشمسنه

مانع اولان برشیئی ازاله ایتشددر . بوايسه آویزه نك دوشوب قیرلمسی ایچون لازم اولان شرطی احداث ایتك دیمکدر . زیرا ایی کسمك ، آویزه نك قیرلمسك علتی دکل ، بلکه شرطیدر . مع هذا ایی کسمك فعلنك ، آویزه نك انکسارنده دخل و تئیری بولوندیغندن شرط مذکورده معنای علیت موجوددر بوشروط ایله فعل انکسار آره سنده حکم ، کندیسینه مضاف اولمغه صالح باشقه برعلت بولونمدیغنی جهتله شرط مذکور ، لت حکمنده اولور و بناءً علیه حکمده آکا نسبت و اضافت اولونور . تفصیلاتی مباحث مخصوصه سنده کله جکدر .

قدرت ممکنه ، وجوب ادانك شرط محضیدر ، علت حکمنده اولان شرطی دکلدر . چونکه قدرت ممکنه ، فعل مأمور بهی ادا واحداثه تمکنك شرطی اولدیغنی ایچون کندیسنده معنای علیت موجود دکلدر . بوجهتله شرط محضدر . بونکچوندرکه واجبك ذمتده بقاسی ایچون قدرت ممکنه نك بقاسی شرط قیلنماشدر . زیرا قدرت مذکورده ، واجبك وجودینك شرطیدر ، بقاسنك شرطی دکلدر . وجود ایله بقا ایسه بربرینك عینی دکل ، باشقه باشقه شیلدر . برشیئك وجودی ایچون شرط اولان بقاسی ایچونده شرط اولمق لازم کلز . نه کیم شهود ، نکاحك شرطی اولدیغنی حالده بقاسنك شرطی دکلدر . بوکا بناءً درکه شهودك و فاتیله نکاح باطل اولیور .

قدرت میسرده بویه دکلدر . بونده علیت معناسی واردر . زیرا قدرت میسرده ، صفت واجبی کوچلکدن قولایلغه تغیر و بوضورتله اجرای تأثیر ایدرک آنك صفت یسر ایله واجب اولسنی ایجاب ایتشددر . ایشته قدرت میسرده ، بوضورتله معنای علیتی تضمن ایتدیکندن بومعنايه نظراً واجبك دوام و بقاسی ایچون آنكده دوام و بقاسی شرط قیلنماشدر . چونکه بوقدرت ، کندیسینی موجود اولمقسزین

حکمتك بقاسی قابل اولیان علتلر جمله سندنذر. زیرا قدرت میسره نك
 فقدانی حالنده واجبده صفت یسر تصور اولونه ماز. شو مطالعاه
 بناءً واجبك بقاسی ایچون قدرت میسره نك بقاسی شرط قیلنمشدرده
 قدرت ممکنه نك بقاسی شرط قیلنماشدر. حالبوکه ظاهره نظراً امر
 برعکس اولوق اقتضا ایدر. چونکه برایش، بلا تمکن تصور اولونه ماز.
 اما بلا سهولت تصور اولونه بیلیر. بونک حکمتی شودرکه اساساً
 قدرت ممکنه نك حقیقته منتقر اولان حقیقت ادا، نفس ادا در.
 وجوب بخشنده ادایه تمکن واققدار ایسه قدرت ممکنه نك بقاسندن
 مستغنیدر زیرا وجوبك بقاسنده قدرتک امکان وجودی و تهمی
 کافیدر. [کذا فی المرآة]

ایشته قدرت میسره ایله قدرت ممکنه نك ماهیتلرینه نظراً حاصل
 اولان شو فرقه بناءً مال نامینک هلاکیله زکات و عشرک وجوبی ساقط
 اولور، ذمتده باقی قاناز. چونکه بونلرک ایکیسی ده قدرت میسره
 ایله واجب اولدقلرندن قدرت مذکورده نك انتفاسیله آنلرک وجوبی ده
 متنی اولور.

زکات که مالک قرقرده برینی فقرایه ویرمکدر بونده نصاب ایله نما
 شرط قیلنمشدر. نصاب، حوایح اصلیه دن ماعدا ایکی یوز درهم
 کموش قیمتنده ماله اطلاق اولونور. نما، تحقیق و تقدیری اولوق
 اوزره ایکی یه تقسیم اولونور. نما، تحقیق توالد، تناسل، تجارت ایله
 حاصل اولان نما حقیقیدر. نما، تقدیری، برکیسه نك اموالی کندی
 یدنده ویا نائبنک یدنده بولونمق صورتیله استنا واستباحه تمکندن عبارتدر.
 بوراده نما تعبیری اعمدر، ایکیسنده شاملدر. شرع شریف، نما
 ایچون برسنه تقدیر ایشدر. بوکا لسان فقهده (حولان حول)
 دینیر.

زکاتده قدرت میسره نما ایله نحقق ایدر . چونکه اداء زکاتده قولایلیق نما وربجدن ویرمکه حاصل اولور . نصاب ، قدرت میسرهدن معدود دکدر . زیرا نصاب ، واجیک صفتی کوچلکدن قولایلیغه تبدیل اتمز . چونکه مالک ایکیوزده بشینی ویرمکه قرقدہ برینی ویرمک ، قولایلیق خصوصنده مساویدر . بوجهته نصاب ، قدرت میسرهدن عد ایدلمیوب عقل وبلوغ کبی شرائط اهلیت جمله سندن عد ایدلمشدر . بناء علیه نصابه مالک اولیان اداء زکاته اهل اولماز . زیرا اداء زکات ، فقیری اغنا دیمکدر . اساساً زنکین اولیان برکیمسه ایسه دیکرینی اغنایه اهل دکدر . اغنا ، حسن شرعی ایله متصف اوله بیلیمک ایچون مغنیک زنکین اولسی لازم کلیر . غنا امور اضافیه دن اولدیغی جهته برحد معینی یوقدر . آنکچون شریعت ، نصابی غناء شرعی به اساس اتخاذ اتمشدر .

خلاصه زکاتک وجوب اداسی ، نما ایله مشروط اولدیغندن حولان حولدن اول یعنی سنه تمام اولمازدن مقدم مال نامی تلف ویا ضایع اولسه زکات ساقط اولور . لکن قصداً استهلاک ایدرسه ساقط اولماز . زیرا بوتعدیدر ، فقیرک حقی اتلافدر .

عشر ، اراضی عشریه حاصلاتندن اونده برینی ادا اتمکدر . اراضی عشریه ، حین فتحده غنیمنه توزیع اولنسان ویا رضالریبه اسلامیتی قبول ایدن اسکی متصرفلری عهده سنده بقا ایدیلن ویاخود اراضی مواددن احیا قلنان یرلردر . حین فتحده اسلامیتی قبول اتمین غیر مسلملر یدنده کافی السابق بقا اولونان یرلرده اراضی خراجیه دینیر . تفصیلاتی اراضی قانوننده وشرحلرنده مذکوردر .

عشرده قدرت میسره ایله واجبدر . چونکه شارع وجوب عشری ، نما ارضه یعنی ارضک حاصلاتنه تخصیص اتمش وچوغندن

آزینی واجب قبل‌مشدر . بوايسه محض سهواتدر . بناءً عليه اراضی ،
 زراعتہ صالح اولمامقله و یا محصولات وجود بولمامقله عشر واجب
 اولیہ جنی کبی اسباب سماویہ دن ناشی حاصلات ، تلف و یا ضایع
 اولمقله ده عشر ساقط اولور .

حج ایله صدقہ فطره کئنجه : بونلر قدرت ممکنه ایله واجب
 اولدقلرندن بونلرک دوام و بقاء وجوبلری ایچون قدرت مذکورہ نک
 بقاسی شرط قبل‌مامشدر . بناءً عليه حجک و جوب اداسنک شرطی اولان
 زاد و راحلہ یه مالک اولمق حسبیله اوزرینه حج واجب اولان برذاتک ،
 مؤخرآ مالی تلف و یا ضایع اولسه ذمتندن وجوب حج ساقط
 اولماز . چونکه حجک شرطی اولان زاد و راحله ، قدرت میسرده دن
 معدود دکل ، بلکه قدرت ممکنه جمله سندن . زیرا غالب احوالده
 بلا مشقت مأموری حجه تمکین و اقدار ایدن ، زاد و راحله نک مجموعیدر
 یالکنز بریسی دکدر . چونکه بلا زاد حج ایتمک حقیقتده ممکن
 ایسه ده پک نادر در . راحله سز حجه کیتمک ایسه هر قدر نادر دکسه ده
 اغلب واکثرده دکدر . اغلب اولان زاد و راحله ایله حج ایتمکدر .
 بوسبیله زاد و راحله مجموعی ، قدرت ممکنه جمله سندن عد ایدلمشدر .
 صدقہ فطرده بویله در . بوده قدرت ممکنه ایله واجب اولمشدر .
 بو جهته اوزرینه صدقہ فطر واجب اولان بر کیمسنک أموالی ،
 بالآخره تلف اولسه صدقہ فطرک و جوبی ساقط اولماز . چونکه
 صدقہ فطرک و جوبنده شرط اولان نصاب ، صدقہ مذکورہ یی ادا ده
 قولایلق اولمق ایچون دکدر . بلکه اغنایه اهلیتک ثبوتی ایچوندر .
 چونکه صدقہ فطر ، (بو مثللو بایرام کونلرنده شو زواللی اصحاب

فقر و احتیاجی ؛ ذل سؤالدن اغنا ایدیکنز (مالنده اولان « اغنوههم
 عَنِ الْمَسْئَلَةِ فِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ » امر پیغمبریسیله واجب اولمشدر . اغنا
 غناء شرعی به مالک اولانلر اوزرینه واجب اوله جفتندن صدقه فطرده
 نصاب ، اهلیتک ثبوتی ایچون شرط قیلنمشدر . بوکا بناء درکه بایرام
 کیجه سی نصابه مالک اولانلر اوزرلرینه ده صدقه فطر واجب اولور .

مبحث نہی

نہیک تعریفی

نہی ، جزماً واستعلاءً بر فعلک ترکیبی طلبہ موضوع اولان لفظدر . نہی ایدنه (ناہی) ، نہی اولنان فعله (منہی عنہ) ، نہی ایدیلان کیمسہیہ (منہی) دینیر . نہیک حکمی وجوب انتہا ومنہی عنہ ثبوت حرمتدر . قرینہ دن مجرد اولان نہی معالقی . منہی عنہک علی الدوام ترکیبی ایجاب ایدر فقط دوام ترک انتفاسنہ دال برقرینہیہ مقارن اولان نہی دوام ترکی ایجاب ایتمز .

ایضاح

نہی ده امر کی خاص اقسامنددر . امر ، ایجابده خاص اولدینی کبی نہی ده تحریمده خاصدر . نہی ، لغتده منع دیمکدر . بناءً علیہ نہی اولونان شیلره « منہیات » دینلدیکی کبی « ممنوعات » و « محظورات » دخی دینیر . علم اصول اصطلاحنجه نہی ، جزماً واستعلاءً بر فعلک ترکیبی طلبہ موضوع اولان لفظدر .
تعریفده کی قیدلر ، قیود احترازیہ در . هر بری ضدینی تعریفدن اخراج ایچون ایراد اولونمشدر .

« جزماً » قیدیه کراحت خارج قالیر . جزماً دیمک ، صورت جازمه و قطعیه ده دیمکدر . بر فعلک ترکی طلب ، صورت جازمه ده واقع اولمازسه اول طلبه « نهی » دینمز . « کراحت » دینیر . کراحتده ده بر فعلک ترکی طلب واردر . فقط جزماً دکلدر . کراحتده ترکی طلب اولونان فعلی ایشله مک صورت قطعیه ده ممنوع دکلدر . حالبوکه نهیده قطعياً ممنوعدر . بوجهتله کراحتده اول فعلی ایشله مک قسماً جائز اولور ، نهیده ضرورت اولدقجه اصلاً جائز اولماز . خلاصه نهی ، تحریمه مخصوصدر . رأی مختاره کوره کراحته شامل دکلدر .

« استعمال » قیدیه دعا و التماس خارج قالیر ، امرک تعریفنده ده بیان اولوندینی اوزره استعمال ، بر کیمسه کندینسی عالی عد ایتک دیمکدر . نهی ایدن ذاتک نفس الامرده عالی اولمسی شرط دکلدر . مستعلیانه و متحکمانه اولمسی کافیدر . بناء علیه مافوقک مادوننه برایش ایچون استعمالا طریقیه (یامه) دیمسی نهی اولدینی کی مادونک مافوقنه خطاباً اول صورتله (یامه) دیمسی ده نهیدر . حتی نهی اولدینی ایچوندر که سوء ادبه حمل اولونور . اکر نهی اولماسه یدی سوء ادبه حمل ایدلمه مک اقتضا ایدردی . « اتمه ییکز یامه ییکز افندم » کی اقراندن اقرانه اولان منعلره التماس ، « رجا ایدرم . استرحام ایلرم یامه ییکز » کی نیاز مندانه اولان منعه ده دعا دینیر .

« بر فعلک ترکی طلبیه » قیدیه تهید ، تحقیر ، ارشاد و بیان عاقبت کی معنالرده استعمال اولونان صیغه لر خارج قالیر . نهی ایله بر فعلک ترکی طلب اولونور . نهیدن مطلوب اولان ، نهی ایدیلن شخصک نهی اولونان فعلدن امتناعی ، کفید ایلسیدر . امر صیغه سی

مختلف معنای ده استعمال اولوندیگی کبی نهی صیغه‌سی ده سکنز اون قدر مختلف معنای ده استعمال اولونور. لکن بو استعمال مجاز طریقیه‌در، علی وجه الحقیقه دکدر. یالکنز علماء اصول، نهی صیغه‌سنک تحریم ایله کراهته حقیقت اولوب اولدیغنده اختلاف ایتشلردر. مختار اولان تحریمده حقیقت، کراهته مجاز اولمسیدر.

« موضوع اولان » قیدیه، (فلان ایشی یا مه‌کی سندن ایسترم) کبی کلام اخباریلر خارج قالیر، بو کبی سوزلرده برفعلک ترکی طلب اولونورسه ده بونلر، دوغریدن دوغری به طلبه موضوع دکل، طلبدن اخباره موضوعدرلر. وکلام اخباریدرلر. نهی صیغه‌سی ایسه (یا مه)، (ایتمه) کبی دوغریدن دوغری به امتناع و ترکی طلبه موضوعدر وکلام انشائیدر. و برده معنای طلب؛ نهی صیغه‌سنک شکاندن و هیئتندن مستفاد اولور. « ایسترم » کبی فعلدرده ایسه ماده اصلیه‌دن منفهم اولور. « لفظدر » قیدی دخی اشارتی اخراج ایدر.

« نهیک حکمی، وجوب انتها و منهی عنیده ثبوت حرمتدر »

نهیک حکمی دیمک، نهی اوزرینه ترتب ایدن اثر دیمکدر. جیمک فتحیه « موجب » ده بومعنادهدر، بعضلری، بومقامده « موجب » تعبیری، بعضلری ده « حکم » تعبیری استعمال ایتشلردر. ایکسی ده یردر. انتها، نهیک مطاوعیدر. انکسار کسک، ائتمار امرک مطاوعی اولدیگی کبی. بناء علیه انتها، نهی قبول ایتک، منهی عنه اولان فعله مباشرتن امتناع ایله مک دیمکدر. امر، وجوب ائتماری و امثالی ایجاب ایتدیگی کبی نهی ده (وَمَا هَا كُمْ عَنْهُ فَاتَّهَوْا) امر جلیلی موجبنه وجوب انتهای ایجاب ایدر. کشفده صاحب میزانه عطفاً بیان اولوندیگی

اوزره نهيك ، نهی اولق حیثیتیاه دوغریدن دوغری به حکمی . منهی عنه اولان فعلك حرام اولمسیدر . چونکه نهی ایله تحریم بر شیدر . تحریمك موجبی ایسه ثبوت حرمتدر . تملیكك موجبی ثبوت ملك اولدینی کبی . شو حالده نهيك ده موجبی ، ثبوت حرمتدر . وجوب انتهایه کلهجه : بوده نهيك موجبی ایسه ده دوغریدن دوغری به دکلدر ، بلکه نهی ایله ثابت اولان امر ضمنینك موجبیدر . چونکه برشیدن نهی ، اول شیئك ضدینی امردر . شو مطالعه به کوره منهی عهدده حرمتك ثبوتی ؛ نهيك حکم ذاتیسی ، وجوب انتهایه حکم ضمنیسی دیمك اولور .

« قرینه دن مجرد اولان نهی مطلق ، منهی عنھك علی الدوام

ترکنی ایجاب ایدر الخ » امر مطلق ، عموم ، تکرار و فور اقتضا ایتمدیکی حالده نهی مطلق ، عموم و تکرار و فور اقتضا ایدر . بناء علیه امر مطلقده مأمور بهی بر کره ایفا ایتمکله امره امتثال حاصل و بناء علیه عهدده دن خروج واقع اولیوردی . كذلك امر مطلقده مأمور بهی فی الحال ادا ایتمك واجب اولیوردی . نهیده ایسه امر برعکسدر . نهیده در حال و علی الفور انتها و امتناع واجب اولدینی کبی جمیع ازمانده علی الدوام منهی عنھن اجتناب ایتمك واجبدر . بر کره اجتناب کافی دکلدر . مثلاً « نفسلریکزی قتل ایتمکیز » مآلنده اولان « ولا تقتلو انفسکم » نظم جلیلی ، جمیع ازمانده قتل نفسدن امتناع و اجتنابك وجوبی افاده ایدر . زیرا نفسکزی قتل ایتمکیز دیمك ، سزندن قتل نفس فعلی صادر اولمسون دیمکدر . بوراده (قتل نفس) تعبیری نکره در و سیاق نفیده واقع اولمشدر . سیاق نفیده واقع اولان نکره ایسه الفاظ عمومدن اولق حسبیه عموم افاده ایدر . بو مقامده قتل

نفس فعلنك عمومیتی ده جمیع ازمانده قتل نفسدن امتناعك دوامیله حاصل اولور. نته کیم برقاچسنه نفسنی قتلدن اجتناب ایدوبده مؤخرآ اتحار ایدن برکیمسه یه نفسنی قتلدن اجتناب ایتمشدردینه میه جکی درکاردر .

فقط نهی ، مطلق اولیوبده دوام ترکك انتفاسنه دال اولان بر قرینه یه مقارن اولور ایسه بو تقدیرده دوام ترکی ایجاب ایتمز . مثلا (بربریکزك اموالکزی سرقت ، غصب ، قمار کبی طرق باطله ایله اکل ایتمیکز) مآلنده اولان « وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ » آیت کریمه سی . غیرك مالنی اخذدن امتناعك دوامنی ایجاب ایتمز . چونکه بو نظم جلیله نهی ، مطلق دکلدر ، « بالباطل » قیدیه مقید وبو قرینه یه مقارندردر . بناءً علیه بر کیمسه باطل اولیان بر طریق ایله غیرك مالنی اخذدن اجتنابده دوام ایتمی لازم کلز . دهها دوغریسی اجتناب لاز کلز . اشترا و اتهاب کبی بر طریق مشروع ایله اخذ ایده بیلیر .

*
**

منهی عنك قبح اعتباریله تقسیمی

نهی ، منهی عنك قبحنی اقتضا ایدردر . حسن ، امرك مدلول ومقتضاسی اولدینگی کبی قبحده نهیک مدلول ومقتضاسیدردر . موجبی دکلدر . یعنی منهی عنك قبحنی ، نهیک لازم متد میدردر . ونهیک ورودندن اقدم موجوددو عقلاً مثبتدر . یوقسه اشعریه نك

حیدیدیکی کبی نہیک ورودیلہ ثابت وآنک اثری دکلدر . بناءً
 علیہ منہی عنہ . نفس الامرده قبیح اولدیغنی ایچون نہی
 اولونمشدر ، یوقسه اشعریه نك نظریه سی کبی نہی اولوندیغنی
 ایچون قبیح اولمش دکلدر .

منہی عنہ ، قبیح اعتباریلہ ایکی قسمدر . بری قبیح لعینہ
 دیکری قبیح لغیره در . قبیح لعینہ ، عینی قبیح اولان یعنی
 ذاتنده ثابت قبیح ایله متصف اولان فعلدر . قبیح لغیره ،
 عینی قبیح اولیوب قبیح باشقه برشیدن نشأت ایدن فعلدر .
 قبیح لعینہ ده ایکی نوعدر . بری وضعاً قبیح لعینہ، دیکری
 شرعاً قبیح لعینہ در . وضعاً قبیح لعینہ، شریعتدن قطع نظرله
 حد ذاتنده قبیحی ثابت وعقلاً معلوم اولان فعلدر . ظلم ،
 کذب ، کفران نعمت کبی که بونلرک قبیحی نفس الامرده
 موجود وعقلاً معلومدر .

شرعاً قبیح لعینہ ، محلیتک ویا اہلیتک ویا سائر اوصاف
 وشرائط لازمه نك فقدانی حسبیلہ قبیح اولدیغنی شرعک خبر
 ویردیکی فعلدر . شرائطی جامع اولمیان بیع باطل ، اجارہ
 باطلہ ، بلا طہارت صلات کبی .

ایضاح

مأمور بہک حسن ایله متصف اولسی لازم اولدینی کی منہی عنہک ده
 قبح ایله متصف اولسی لایدر . امر ، مأمور بہک حسننه نصل
 دلالت ایدیورسه منہی ده منہی عنہک قبحنه اول وجهله دلالت ایلر .
 حسن مجتده افعال اختیاریه بشری ده حسن ؛ عقلیمیدر شرعیمیدر .
 تعبیر دیگرله حسن امرک مدلولیمیدر ؟ موجبیمیدر ؟ مسئله سندده فرق اسلامیه
 آره سندده واقع اولان اختلاف ؛ عینله و تماماً قبح حقننده جاریدر . بناءً علیہ
 معتزله ایله ماتریدیه عندنده قبح عقلیدر ، ونہیک مدلول و مقتضاسیدر .
 جبریہ ایله اشعریہ عندنده ایسه بالعکس قبح ، شرعیدر ونہیک موجبیدر
 یوراده (مقتضی) مدلول معناسنہ در ؛ آسانغیده (دلالات) مجتده
 ایضاح و تفصیل اولونه جنی اوزره بر لفظک ، محتاج الیهی اولان
 و کندنن مقدم موجود بولونان لازم متقدمنه دلالتنه (اقتضا) و اول
 لفظه (دال بالقتضا) ، ذکر اولونان لازم متقدمه ده اسم مفعول
 صیغه سیله (مقتضی) دینر . ایشته بالاده متنده « منہی ، منہی عنہک
 قبحنی اقتضا ایدر » دیمک ، منہی عنہک قبل الہی موجود اولان قبحنه دلالت
 اقتضائیہ ایله دلالت ایدر دیمکدر . (قبح نہیک مقتضاسیدر) دیمک ده نہیک
 بالاقتضا دلالت ایلدیکی مدلولی و لازم متقدمیدر دیمکدر که ماتریدیه فکرینه
 اشارتدر . شو ایضاحاتدن آکلاشلدینی وجهله موجب باشقه مقتضی
 باشقه در . بونلوی بر بر بنه قارشد ماملیدر .

حسن کی قبحک ده بش معناسی بولوندینی و محل نزاع اولان
 ایشنجی معناسی اولدینی یوقاریده تفصیلاً ذکر اولونمشدی . ایشته

بوراده قبحك او بشنچی معناسی مقصوددرکه زداآهیده ذم وعقابہ استحقاقی مستلزم اولمق دیمکدر .

خلاصه، مأموراتک کافهسی حسن ایله متصف اولدینی کبی منہیاتک جملهسی ده قبیح ایله متصفدر. چونکہ «ان الله یامر بالعدل والاحسان وایتاء ذی القربی وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی» آیت جلیلهسی مقتضاسنجه جناب شارع حکیم، کوزل اولان شیلری امر ایدر . وچرکین اولان شیلری نهی ایدر. اختلاف واقعک تفصیلاتی و طرفینک دلائلی حسن بختنده مرور ایتدیکی جهتله تکراردن احترازاً بوراده بو قدرله اکتفا اولونمشدر .

مأمور به، حسن لعینه و حسن لغیره ناملریله ایکی به آیرلدینی کبی منہی عنده قبیح لعینه، قبیح لغیره ناملریله ایکی قسمه آیریلیر . قبیح لعینهیه قبیح لذاتهده دینیر، وقبیح ذاتی ایله متصف اولان فعله اطلاق اولونور. قبیح غیری ایله متصف اولان فعلهده قبیح لغیره تسمیه اولونور. نتهکیم حسن لذاته و حسن لغیرهده بویله ایدی . بوبابده حسن بختنده مرور ایدن مطالعات تمامیله بوراده دخی جاریدر مطالعات مذکورہنک بو مسائله تطبیقی ایضاحدن مستغنی اولدیغندن تطویل مقال ایله ایراث کلالندن احتراز اولونمشدر .

قبیح لعینهده ایکی به آیریلیر . برینه وضعاً قبیح لعینه، دیکرینه شرعاً قبیح لعینه دینیر . وضعاً قبیح لعینه، شرعاً وروودندن اقدم قبیحی ثابت وعقلاً معلوم اولان فعلدر . ظلم، کذب، قتل، جرح، کفر، سرقت، ایلدکه مقابل کوتولک کبی . بونلره وضعاً قبیح لعینه تسمیه اولونمنسک سببی؛ واضع لغتک بوکبی الفاضلی، شرعاً وروودندن اول قبیحی ثابت اولان افعاله وضع ایتمش اولسیدر .

شرعاً قبیح لعینه ، محلیتک و یا اهلیتک و یا خود شرائط و اوصاف
سائرہ لازمہ نیک فقدانندن دولای نزد شریعتہ قبیح اولدیغنی
شارعک خبر و یردیکی فعلدر . متقوم اولیان مالک و مثلاً شرابک بیعی
بلاطهارت صلات کی که مال غیر متقومک بیعی شرعاً باطل ، آبدستسز
نماز قیلیمق غیر جائزدر . بونلرک و بونلره مماثل افعال سائرہ نیک قبیحی
شرعیدر ، عقلی دکلدز . شرع شریف خبر و یرمه مش اولسه یدی
مجرد عقل ، بونلرک قبیحنی ادراک ایتزدی عقله نظراً مقتوم اولیان
مالک بیعی ایله مال متقومک بیعی آره سنده و کذا آبدستسز نماز قیلیمق
ایله آبدست آلهرق نماز قیلیمق بیننده فرق یوقدر . فقط شرع شریف
هر عقد ایچون بر طاقم اوصاف و شرائط وضع ایتدیکی کی عقد بیعک
معتبر اولسی ایچونده عاقده ، نفس عقدہ ، معقود علیہ ، مکان عقدہ
عاند بر طاقم شرائط وضع ایتشدز . بو جمله دن اولق اوزره عاقده
اهلیت ، معقود علیہده محلیت آرامش و مال متقوم بیعک محلی قیلیمشدر .
نماز ایچونده آبدستی شرط ایتشدز . شو حالده شرعاً بیع معتبر اولق
ایچون محل بیعک مال متقوم اولسی ، صلات معتبر اولق ایچونده
آبدستک وجودی لازمدر . بونلر بولونماز و یا سائر ارکان و شرائط دن
بری موجود اولمازسه بیع و صلات قبیح و غیر مشروع اولور .
شرائط و اوصاف مذکورہ نی وضع و تعیین ایدن عقل اولیبوب
شریعت اولدیغندن بونلرک قبیحی عقلی دکل ، شرعیدر .

*
**

قبیح لغیره دخی ایکی نوعدر . بری و صفاً قبیح لغیره ،
دیگری مجاوراً قبیح لغیره در . و صفاً قبیح لغیره ، کندیسنندن

انفکاک کی غیر قابل بروصف لازم اعتباریہ قبیح اولان فعلدر .
بیع فاسد کبی کہ بیع فاسدہ عقد بیع ، اصلی اعتباریہ
مشروع ، وصفی اعتباریہ غیر مشروع و عدر . بوندہ کی قبیح اصلندن
وذاتندن دکل ، وصف خارجیدن نشأت ایتشدر .

مجاوراً قبیح لغیره ، کنسیدیسندن انفکاک کی قابل بروصف
غیر لازم سببیلہ قبیح اولان فعلدر . جمعہ نمازینہ ندا وقتندد
بیع و شرا ایله اشتغال و قطع طریق ایچون سفر ایتک کبی .
بیع ایله سفر ، ذاتلری و ماہیتلری اعتباریہ قبیح دکلدر .
وقت مذکورده بیع قبیح اولسی جمعہ یہ سعی اخلاذن ، سفرك
قبیح ده قطع طریق مقصدندن متولددر . اخلاذن سعی بیعک ،
قطع طریق سفرك وصف مجاوریدر . آنلردن انفکاک کی قابلدر .

ایضاح

قبیح لغیره ، ذاته و ماہیتنه نظراً قبیح دکلدر . آنک چرکینلکی
ماہیتندن خارج باشقه برواسطه دن نشأت ایدرکہ واسطه مذکورہ
آنک وصف خارجسی دیمکدر . واسطه قبیح اولان بووصف ، اگر
اول فعلک لازم غیر مفارقی اولوب آندن انفکاک کی قابل اولمازسه اول

فعله وصفاً قبیح لغیره دینیر. بوندن آ کلاشیلیرکه وصفاً قبیح لغیره ده
 منشاء قبیح اولان وصف، اصل فعلک وصف لازمی اولملی و بناء علیه
 آندن انفکاک کی غیر قابل بولونماید. عقد بیعه ثمن کی که ثمن،
 بیعک وصف لازمیدر. هرزده بیع بولونورسه مطلقاً ثمن ده برابر
 بولونور، بوجهله آندن انفکاک ایتمز. بونکله برابر ثمن، بیعه
 مقصود اصلی اولیوب مبیی تملکه وسیله‌در. بوجهته بیع ارکانندن
 دکل، بلکه بیعه تابع اوصاف جمله‌سندن معدوددر. بناء علیه مقوم
 اولمیان برمالی ثمن اتخاذیدرک آنکله برمال مقومی صاتون آلمق کی
 ثمنده خلل واقع اولور ایسه بیع مذکور وصفاً قبیح لغیره اولور.
 چونکه بیع ارکان و شرائط انعقادی موجود اولدیغندن بیعک
 رکندده خلل یوقدر. او حالده اصل بیعه قبیح یوق دیمکدر. آنک
 قبیح اولملی وصفی اولان ثمنندن حصوله کلشدر.

لغیره قبیح اولان بر فعلده واسطه قبیح اولان وصف، اکر اول
 فعلک وصف لازمی اولیوب آندن انفکاک کی قبول ایدرسه اول فعلده
 مجاوراً قبیح لغیره اطلاق اولونور. اول وصفده وصف مجاور دینیر.
 مثلاً بیع و شرا، اخذ و اعطاء نفسنه و ماهیتنه نظراً چرکین دکلدر.
 بالعکس بعضاً مدح و ثوابه استحقاق معناسنه کوزل اولور، حتی
 واجبده اولور. فقط جمعه کونی وقت نداده بیع و شرا ایله مشغول
 اولمق، «وذروا البیع» نظم جلیلی موجینجه ممنوعدر، قبیحدر.
 لکن بونک قبیحی، ذاتندن تولد ایتمه‌مشدر، جمعه نمازینه سعی اخلال
 ایتمسندن نشأت ایله‌مشدر. ایشته بو اخلال سعی کیفیتی، بیعک وصف
 لازمی دکل، وصف مجاوریدر. بیعدن انفکاک کی قابلدر. نه کیم بعضاً
 بیع و شرا بولونورده سعی واجب، اخلال اولونماز. مثلاً ایکی کشتی
 برلکده جمعه نمازینسه کیدرلر ایکن یولده آره‌لرنده عقد بیع اجرا

ایده بیلر لر. بوصولته هم بیع واقع اولور، هم ده سعی اخلاص ایدلمش اولماز. قطع طریق ایچون اجرای سفر دخی بویله در. سفر اساساً چرکین دکدر. آنک چرکینلکی قطع طریق مقصدندن تحصیل ایتشد. مع هذا قطع طریق کیفیت، سفرک وصف لازمی دکدر. هروقت آندن انفکاکی قابلدر. چوق کره سفر بولونورده قطع طریق بولونماز.

*
* *

افعال حسیه ، افعال شرعیه

منهی عنه اولان افعال ، افعال حسیه و افعال شرعیه نامرلیله ایکی قسمه آریلیر . افعال حسیه ، یالکیز وجودحسی ایله تحقق ایدن افعالدر . ضرب ، جرح ، قتل ، زنا ، شرب خمر کبی . افعال شرعیه ، وجود حسی ابله برابر وجود شرعیسی بولونان افعالدر . صوم ، صلات ، بیع ، اجاره ، عقد نکاح ، حواله و امثالی کبی . . .

ایضاح

افعال حسیه ایله افعال شرعیه ، برقاچ صورتله تعریف اولونمشدر . بعضری افعال حسیه نی ، شریعتده بر حکم مطلوب ایچون موضوع اولیان فعلدر در . افعال شرعیه نی ده شریعتده بر حکم مطلوب ایچون موضوع اولان فعلدر در دیه تعریف ایتشد. بعضری ده افعال حسیه نی ،

حصول و تحقیقی شرعہ توقف ایتمین فعللردر. افعال شرعیہ بی دہ حصول و تحقیقی شرعہ توقف ایدن فعللردر دہ تعریف ایدیور علامہ شہیر صدر الشریعہ دہ افعال حسیہ بی یالکز وجود حسی بی اولان فعللردر. افعال شرعیہ بی دہ وجود حسی بی ایلہ برابر وجود شرعی بی بولونان فعللردر دہ تعریف ایدیور. بو تعریفلر ، شکلاً باشقہ باشقہ اولمقلہ برابر حقیقتدہ نتیجہ اعتباریلہ متحددرلر .

خلاصہ ، بر فاعلک خارجدہ وجود و تحقیقی ، یالکز وجود حسی بی ایلہ حاصل اولور ، آندن باشقہ شرعک اعتبار ایلدیکی ارکان و شرائطک وجودینہ توقف ایتمز ایسہ بوکبی فعللرہ افعال حسیہ اطلاق اولونور. ضرب ، جرح ، قتل ، زنا ، شرب خمر و امثالی کبی .

بالعکس بر فاعلک خارجدہ وجود و تحقیقی ، یالکز وجود حسی بی ایلہ حاصل اولماز ، آندن باشقہ آریجہ شرعک وضع و اعتبار ایلدیکی ارکان و شرائطک وجودینہ توقف ایدر ایسہ بو قبیل فعللردہ افعال شرعیہ تسمیہ اولونور. افعال شرعیہ یہ ، تصرفات شرعیہ دخی دینیر. صوم ، صلات ، حج ، بیع ، اجاره ، کفالت ، حوالہ ، نکاح و عقود ساثرہ کبی .

برنجیلر خارجدہ وجود بولمق ایچون یالکز وجود حسی لری کافیدر . باشقہ بر شئیئہ محتاج دکلددرلر . مثلاً ضرب فعلی ، خارجدہ یالکز وورمقلہ حاصل اولور و حساً کورولور ، ایشیدیلیر ، بیلینیر. اوکا عقلاً دہ ، حساً دہ ، شرعاً دہ ضرب دینیر . ضرب فعلی ضرب اولمق ایچون اشبو وجود حسی سندن باشقہ بر شئیئہ محتاج اولماز . شرع شریف ، بوکبی فعللرک وجود و تحقیق لری ایچون وجود حسی لرندن ماعداد اوصاف و شرائط وضع و تعیین ایتمہ مشدر .

حالبوکه صوم و صلات کبی عبادات ، بیع و اجاره کبی عقود

ومقاولات بويله دكلدر. بونلر شرعاً موجود ومعتبر اوله بيلمك ايجون. يالكز وجود حسيلىرى كافي دكلدر. آريجه شرعك بونلر ايجون. وضع واعتبار ايلديكى اركان وشرائطك دخی وجود وتحققى لازمدر. ديمك كه افعال شرعيه، ايكي وجود ايله حاصل اولويور. برى وجود حسى، ديكرى وجود شرعى. اوت؛ افعال مذكوره، خارجده. شرعاً تحقق ايتمش عد اولونه بيلمك ايجون بو ايكي وجودك ايكيلى ده. تحقق ايتمك اقتضا ايدر. بونلردن برى بولونميه جق اولور ايسه شرعاً تحقق ايتمش عد اولونه مازلر.

مثلا صلوات؛ بونك ايكي وجودى وار. برى وجود حسى، ديكرى وجود شرعى. وجود حسيلى، قيام، ركوع، سجود. وقعوددن عبارتدر. وجود شرعيلى ده طهارت، قرائت، نيت كي، شرعك وضع و تعيين ايلديكى اركان واوصاف وشرائطك هيئت مجموعه سيدر. شو حالده صلوات، خارجده تحقق ايتمك ايجون يالكز وجود حسيلى اولان حركات وسكنات مذكوره نك وجودى كافي دكلدر. وجود شرعيلى اولان اركان وشرائطك دخی وجود بولمى. مقتضيدر. بيع واجاره كي عقود ومقاولات دخی بويله در. بونلر كه ده وجود حسى ووجود شرعيلى واردر. بونلرده خارجده وجود بوله بيلمك ايجون وجود حسيلى ايله وجود شرعيلى اجتماع وتحقق ايتمك ايجاب ايدر. شرع شريف بونلر كز يالكز وجود حسيلى نى، كافي كورمه مشدر. بونلرى تحت انضباطه آلمق وفوائد مطلوبه نى. تأمين ايله مك ايجون باشقه جه بر طاقم اركان وشرائط وضع ايتمشدر. بو جهته بوقبيل عقود وفسوخك خارجده كسب وجود ايتمى. اركان وشرائط مخصوصه سنك تحقنه وابسته در.

571

12/133

3 1761 06763916 1